

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΣΟΥΜΕΛΙΔΟΥ
Καθηγητοῦ τεῦδ' ἐν Ἀθίναις Γυμνασίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗΣ

Ἐγκεκριμένη διὰ τὴν Α' τάξιν τοῦ Γυμνασίου
καὶ τὴν ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λεπτῶν Σχολείων
τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσεως.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἄστρος ἀνέστας κυκλοφορίας	738
	12 - 6 - 25
Γῆπεται μετὰ βιβλιοσήμου καὶ	
σόφου Ἀναγνωστικοῦ Δανείου	Δρ. 22.30
Τιμὴ βιβλιοσήμου	8.25
Πρόσθιτος φόρος Ἀναγνωστ. Δαν. ον	1.70

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ
46 ΟΔΟΣ ΣΤΑΛΙΟΥ - ΜΕΤΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ
1925

ειλέτον

Τοῦ ὁφειλούμενου χρέους

Τοῦ ἐκ
ἐντάλμα
πικῆς

μον

Κατοικία

Αἰτία

Χρῆσις

Ποσὸν

Δραχ. Δ.

Αρ.

Χ.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΣΟΥΜΕΛΙΔΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Δ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΝΕΙΟΝ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ
46—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—46 (Μέγαρον Ἀρσακείνου)
1924

Πλωτ. 5482
Αριθ.
Διεκπ.

Εν Αθήναις τῇ 23 Φεβρουαρίου 1922

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΗΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρόδος τὸν κ. Γ. Σουμελέσην

Συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων

Γνωστὸν ποιοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι^τ ἡμετέρας πράξεως τῇ 7 τοῦ ἵσταμένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 11 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ^τ ἀριθμῷ φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη ἀπὸ τοῦ προσεχοῦ σχολικοῦ ἔτους τὸ πρὸς κρίσιν ἐν χειρογράφῳ ὑποβληθὲν ὑμέτερον βιβλίον τῆς Ελληνικῆς Ἰστορίας διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν τετραταξίων γυμνασίων καὶ τὴν ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως.

Ἐντολῆ τοῦ Υπουργοῦ

Ο Γεν. Γραμματεὺς
Σ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

J. L. S. / Γερμανός

Πρυτανείος Η. Μαντίνεως

Μαθητής Γυμνασίου

Δερβένιον

Κόρινθος

I A'

H

1. Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἰστορία καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῆς.

Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἴστορία πραγματεύεται περὶ τοῦ Ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου, τῶν πολεμικῶν καταρθωμάτων καὶ τῆς εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας προσόδου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐξετάζει δηλαδὴ πῶς ἔζων οἱ Ἑλληνες ὡς Ἰδιώται, ποῦ κατόκουν, πῶς ἐγεδύοντο, πῶς ἐτρέφοντο, ποῖαι ἦσαν αἱ συνήθεις αὐτῶν οἰκιακαὶ καὶ ἀγροτικαὶ ἐνασχολήσεις, διοίος δὲ οἰκογενειακὸς καὶ κοινωνικὸς των βίος· πῶς ἦσαν ὠργανωμένοι ὡς πολίται, πῶς ἐκυβεργῶντο, ποίους ἄρχοντας καὶ ποίους νόμους εἶχον, ἐναγτίον τίγων καὶ διατί ἐπολέμησαν καὶ διὰ ποίων ὅπλων διεξήγοντο παρ' αὐτοῖς οἱ πόλεμοι· εἰς ποίας τέχνας—ώραιας ἢ βιοποριστικάς—διεκρίθησαν, τίγα εἴδη τοῦ λόγου ἀνέπτυξαν καὶ ποίους σοφούς, ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀνέδειξαν.

Τὰς γνώσεις ταύτας ἀντλούμενη ἐκ τῶν ἑέτης πηγῶν.

α'.) ἐξ εἰδικῶν ἴστορικῶν βιβλίων, τὰ δποια κατέλιπον ἥμεν οἱ μεγάλοι ἴστορικοι τῆς Ἑλλάδος, σύγχρονοι πολλάκις καὶ αὐτόπται μάρτυρες τῶν γεγονότων, τὰ δποια ἀναγράφουν. Τούτων οἱ σπουδαιότεροι είναι ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Σενοφῶν, ὁ Πολύβιος, ὁ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι.

β'.) ἐκ διαφόρων ρητορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων καὶ

ποιητικῶν ἔργων, εἰς τὰ ὅποια εἶναι ἐγκατεσπαχμάναι πλεῖσται γνώσεις περὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων.

γ'.) ἐκ τῶν ἐπὶ λίθῳ σωζομένων μυριάδων ἐπιγραφῶν, δύο ἀντράφονται νόμοι καὶ φηφίσματα καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀναφερόμενα ἵδια εἰς τὸν πολιτειακὸν βίον.

δ'.) ἐκ τῶν μηνασίων τῆς τέχνης, ἃς οἱ ναῶν καὶ τάφων καὶ ἐρειπίων πόλεων, ἀγαλμάτων, ἀγγείων, κοσμημάτων, νομισμάτων καὶ παντὸς εἴδους χειροτεχνήματος, τὰ ὅποια ἀναπαριστῶσιν ἡμῖν πιστότερον καὶ ἀκριβέστερον τὸν ἀρχαίον βίον. Αἱ πηγαὶ μάλιστα αὗται εἰναι εἰ μόναι διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καθ' αὓς δὲν ἦσαν χρήσει ἡ γραφή.

ε'.) ἐκ τῆς μελέτης τῆς γλώσσης, ἡ ὅποια καὶ αὐτὴ διεφωτίζει ἡμᾶς περὶ πολλῶν ἱστορικῶν ζητημάτων. Η δὲ παραβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς ἄλλας γλώσσας ἐπιχύνει φως εἰς τὴν πλέον ἀπομεμακρυσμένην περίοδον τοῦ βίου τῶν ἐνηῶν καὶ ἐξηγεῖ τὴν πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη σχέσιν τῶν Ἑλλήνων.

2. Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι.

Ο τρόπος τῆς ζωῆς καὶ ἡ πρόοδος ἐνδε λαοῦ ἐξαρτᾶται πολὺ ἀπὸ τὴν θέσιν, τὴν διάπλοκιν καὶ τὸ κλίμα τῆς χώρας, τὴν ὅποιαν κατοικεῖ ὁ λαὸς οὗτος. Διὰ τοῦτο ὁ ζητῶν νὰ κατενοήσῃ τὸν ἱστορικὸν βίον καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐνδε λαοῦ ὀφείλει γὰρ γνωρίζει καλῶς καὶ τὴν φύσιν τῆς χώρας, τὴν δοπίαν κατοικεῖ ὁ λαὸς αὐτός. Τοῦτο ἀληθεύει καὶ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Η θέσις τῆς Ἑλλάδος, ἡ διάπλασις καὶ τὸ κλίμα αὐτῆς συγνετέλεσαν ὅχι δλίγον διὰ νὰ λάβῃ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τὴν μορφήν, τὴν δοπίαν ἔλασεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ τοῦτο πρὶν ἡ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν κυρίων ἱστορικῶν γνώσεων, θὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος, διὰ γὰρ διακρίνωμεν τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νὰ διαγνώσωμεν τὴν ἐπίδρασων, τὴν ὅποιαν ἡδύναυτο νὰ ἔχουν αὗτα εἰς τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων.

III. Θέσεις καὶ ἡ ἔκτασις τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.— Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι κατέχουν τὰ ἐπικαιρότατα σῆματα τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Κείνται ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ὅδῶν, αἱ ὅποιαι φέρουσαν χρ.

τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην εἶναι χῶραι καταλληλόταται πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἔκτασις αὕτων δὲν περιωρίζθη ποτὲ εἰς μόνα τὰ στενὰ ὅρια τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἐκτὸς αὐτῆς αἱ νῆσοι τοῦ Αιγαίου πελάγους, τὰ παραδάμα τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ἀκταὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Νότιος Ἰταλία, ἡ Σικελία, ἡ Κυρηναϊκὴ καὶ ἄλλαι χῶραι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων κατοικηθεῖσαι ὑπὸ Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν εὐρύτατον στάδιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ ὅρη τῆς Ἑλλάδος.—Ἡ κυρίως Ἑλλὰς κατέχει τὸ νότιον ἄκρον τῆς ὁρευνῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἶναι δὲ καὶ αὐτὴ καὶ ἐξοχὴν ὁρευνή. Τα ὅρη τῆς εἶναι ὑψηλὰ καὶ τραχέα πρὸς Β., ἀποβαίνοντα διμιας χαμηλότερα καὶ ἡμερώτερα, ὃσφι τις κατέρχεται πρὸς Ν. καὶ λύπτονται πολλαχοῦ ἀπὸ δάση καὶ νομάς καὶ σχηματίζουν συγγένεστατα κοιλάδας, αἱ δποῖαι ἐπιτρέπουν τὴν καλλιεργίαν διαφόρων φυτῶν.

Οὗτω ἀπὸ τῶν Κεραυνίων καὶ τοῦ Σηάρδου καὶ ἀνατολικώτερον ὑπὸ τοῦ Ὁρβήλου καὶ τῆς Ροδόπης κατέρχεται εἰς εἰς τὸν χρυσοφόρον Παγγαῖον καὶ τὸν κατάφυτον Ἀθώ, διὰ δὲ τῶν ὁρέων τῆς Μακεδονίας (Βερμίου, Γεάμμου, Λάκμωνος) εἰς τὸν Ολυμπον καὶ τὴν κεντρικὴν σειρὰν τῆς Πίνδου. Ἡ ὁροσειρὰ αὖτη ἐκτεινομένη πρὸς μεσημβρίαν σχηματίζει τὴν Ὀθρυν, τὴν Οὔτην, τὸν Παρνασσόν, τὸν Ἐλικῶνα, τὸν Κιθαιρῶνα, τὴν Πάρνηθα καὶ τὰ ὅρη τῆς Πελοποννήσου. Αἱ ὑψηλότεραι κορυφαὶ ἐν Πελοποννήσῳ εἶναι τὰ Ἄρδανια καὶ ἡ Κηλλήνη, αἱ δὲ νοτιώταται διακλαδώσεις, διὰ τοῦ Ταῦρου καὶ ὁ Πάρνων, καταλήγουσι εἰς τὸ Ταίναρον καὶ τὸν Μαλέαν.

Τὰ ὅρη αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν συνεχῆ μᾶζαν, ἀλλὰ διακοπτόμενα σχηματίζουν πολλὰς μικρὰς ἢ μεγάλας πεδιάδας, πολλὰ λεκανοπέδια ἔχοντα συνήθως διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ ποταμοί.—Ἐκ τῶν ὁρέων τούτων κατέρχονται πολλοὶ ποταμοί, μεγαλύτεροι μὲν εἰς τὰ βορειότερα μέρη, μικρότεροι δὲ καὶ χειμαρροειδεῖς εἰς τὰ νοτιώτερα, οἱ δποῖοι ἀρδεύονται τὰς σχηματίζομενας κοιλάδας καὶ πεδιάδας.

Οὗτω ὁ Ἔρδος μὲ πολλοὺς παραποτάμους καθιστᾷ γονιμωτάτην τὴν Θράκην, διὰ Νέστος καὶ διὰ Στρυμῶν τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, διὰ Ἀξιός, διὰ Δουδλας, διὰ Αλιάκμων ἀποτελοῦν μεγάλας ἀρτη-

ρίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπικοινωγοδύ τὰ μεζόγεια τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν θάλασσαν· ὁ Πηγειός, ἀρδεύει τὴν Θεσσαλικήν πεδιάδα· ὅρμητικὸς εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα κυλίει ἀφρίζοντα νερὰ ὁ Ἀχελῷος (^{”Ασπρο-}πόταμος), μικρότεροι δὲ ποταμοὶ ποτίζουν τὴν Στερεάν (^{”Σπερχειός,} ^{”Ασωπός,} ^{”Κηφισός}) καὶ τὴν Πελαπόννησον (^{”Αλφειός,} ^{”Πηγειός,} ^{”Εὐρώτας}).

Τὸ κλῖμα καὶ ἡ βλάστησις τῆς Ἑλλάδος.—Τὸ κλῖμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ποικίλον, γενικῶς ὅμως εὔκρατον. Ἡ ποικιλία εἶναι καταφανῆς εἰς τοὺς ταξιδεύοντας ἐντὸς τῆς χώρας. Οὕτως ἐνῷ πολλάκις ἐπὶ τῶν ὄρέων ἀφθονος πίπτει χιῶν καλύουσα τὰς συγκοινωνίας, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων ὡρῶν, εἰς τὰ λεκανοπέδια καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν, χλοάζουσιν ἀνθοβριθεῖς λειμῶνες καὶ εὔκρατοι χειμῶνες καθιστῶσιν εὐχάριστον τὴν διαμονήν. Τὸ τοιοῦτον κλῖμα εύνοει τὸν ἐν ὑπαίθρῳ βίον καὶ τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις εἰς ἀγαπητὰς παλαιστρας, πράγματα τὰ ὁποῖα εἶναι τόσον χαρακτηριστικὰ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ανάλογος πρὸς τὸ κλῖμα εἶναι καὶ ἡ βλάστησις. Εἰς τὰ βορειότερα, ὅπου εἶναι πως τραχὺ τὸ κλῖμα, ἡ ποικιλία τῆς βλαστήσεως εἶναι δλιγωτέρα. Ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ἐμφανίζονται τα ἀειθαλῆ δάση. Ο σίτος παράγεται ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τῆς γονίμου Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας καὶ εἰς ἄλλας πεδιάδας. Ἡ ἀμπελὸς εὐδοκιμεῖ σχεδὸν παντοῦ πλουσίως. Ικανὸν ἔκτάσεις καλύπτονται ἀπὸ ἐλαιῶνας. Τὰ παράλια κοὶ αἱ νῆσοι βρίθουσιν ἀπὸ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ τὰ λοιπὰ φυτὰ τῆς μεζημερίας. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν καρπός ὁ ὁποῖος νὰ μὴ εὐδοκιμῇ εἰς γωνίαν τινὰ τῆς μικρᾶς αὐτῆς κατὰ τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ ποικίλτες κατὰ τὴν διάπλασιν Ἑλληνικῆς γῆς.

Πάντα ταῦτα, ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους καὶ τὸ κλῖμα τῆς χώρας, ἐπέδρασαν ἐπὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Ἡ σχετικὴ τραχύτης τοῦ ἐδάφους ἐπροκάλεσε τὴν φιλοπονίαν, τὴν εὐστροφίαν καὶ τὴν ἐπιγειότητα αὐτῶν, τὸ δὲ εὔκρατὲς τοῦ κλίματος κατέστησεν αὐτοὺς φαιδρούς καὶ ζωηρούς.

III. Θάλασσα.—^{”Αλλ’} οὐδὲν ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων τόσον, δύσον ἡ θάλασσα, ἡ ώραίς Ἑλληνικὴ θάλασσα, μὲ τὴν ἀπειρίαν τῶν κόλπων καὶ λιμένων, τῶν νήσων καὶ χερσονήσων τῆς. Ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Καὶ τὸ μεσογει-

ότερον κέντρον ἐλάχιστον ἀπέχει τῆς θαλάσσης. Παρέχει δὲ πλείστας εὐκολίας εἰς τὴν ναυτιλίαν. Τό μὲν βαθεῖς κόλποι (Στρυμονικός, Τορωναῖος, Σιγγιτικός, Θερμαικός, Παγασιτικός, Εύβοϊκός, Σαρωνικός, Ἀργολικός, Ακανωνικός, Μεσσηνιακός, Κορινθιακός, Ἀμβρακικός), τὸ δὲ πολυάριθμοι λιμένες καὶ ὅρμοι παρέχουν ἀσφαλή καταφυγὴν εἰς τοὺς ναυσιπλοῦντας. Αἱ ἀπὸ χερσονήσου εἰς χερσόνησον καὶ ἀπὸ νήσου εἰς νήσον ἀποστάσεις είναι μικραί, ὥστε οἱ πελαγοδρομοῦντες νὰ βλέπουν πάντοτε τὴν ἀκτήν.

Αέ νῆσοι. — Ἡ Ἑλλὰς περιβάλλεται ἐκατέρωθεν ἀπὸ συμπλέγματα ώραιοτάτων νήσων. Ἰδίᾳ πρὸς Α. είναι κατεσπαρμέναι πολυάριθμοι νήσοι, δμοιαζούσαι λίθους τεθειμένους εἰς πάρον ποταμοῦ. Χάρις εἰς τὰς νήσους αὕτας τὸ Αἴγαιον, ἀντὶ νὰ χωρίζῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς ἀπέναντι ἀκτὰς, διευκολύνει περισσότερον τὴν μετ' αὐτῶν συγκοινωνίαν.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν νήσων τούτων είναι ἡ δασώδης καὶ εὔφορος **Εὔβοια**, ἡ **Νάξος**, ἡ **Δῆλος**, κέντρον τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος, αἱ λοιπαὶ Κυκλαδεῖς καὶ κατὰ μῆκος τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἡ **Τένεδος**, ἡ **Δέσθος**, ἡ **Χίος**, ἡ **Σάμος**, ἡ **Ρόδος**, νοτιώτερον ἡ μεγαλόνησος **Κρήτη** καὶ εἰς τὰ ἀνατολικὰ πέρατα τῆς Μεσογείου ἡ **Κύπρος**. Πρὸς βορρᾶν αἱ σποράδες (**Σηνάρος**, **Σκόπελος**, **Σκιαθος**) καὶ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης ἡ χρυσοφόρος **Θάσος**, ἡ **Σαμοθράκη** ἡ **Δῆμνος**.

Πρὸς Δ. εἰς τὸ Ιόνιον, ἡ **Ζάκυνθος**, ἡ **Κεφαληνία**, ἡ **Ιθάκη**, ἡ **Λευκάς**, ἡ **Κέρκυρα**, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς σταθμοὶ τῆς εἰς τὴν Ιταλίαν ὁδοῦ.

Ἡ θαλάσσα καὶ αἱ νῆσοι ἐπέτρεψαν εἰς ἄλλους λαούς, οἱ δποιοὶ ἥδη πρὸ τῶν Ἑλλήνων εἰχον ἀναπτύξει στημαντικὸν πολιτισμόν, νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ μεταδίδουν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ των. Ἀλλ' ἐγωρὶς ὥθησαν καὶ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔρχωνται εἰς στενωτέραν ἐπικοινωνίαν καὶ πρὸς ἄλλήλους καὶ πρὸς ἄλλους μακριγοὺς λαούς. Οὕτως ἡ χρῆσις τῆς θαλάσσης κατέστησε τοὺς Ἕλληνας εὐκινητοτέρους, εὐστροφωτέρους, εὐφυεστέρους, διήγοντες δὲ εἰς αὐτοὺς νέους δρίζοντας καὶ νέους κόσμους.

Τοιουτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἐντὸς ὀλίγου ἀνεδείχθησαν θαλασσοκράτορες καὶ καθ' ὅλην τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου.

3. Σχέσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ λοιπά ἔθνη.

Τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ἴστορίαν κατὰ διαφόρους περιόδους, δύμοιάζουν πρὸς ἄλληλα ἢ διαφέρουν διλέγον ἢ πολὺ δῆχι μόνον κατὰ τὴν φυσιολογικὴν διάπλασιν τοῦ σώματός των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς φυχικοὺς χαρακτῆρας καὶ τὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον ἀνέπτυξαν. Συμφώνως πρὸς τὰς δύμοιότητας αὐτὰς οἱ λαοὶ θεωροῦνται συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους. Κατὰ δὲ τὴν συγγένειαν αὐτῶν κατετάχθησάν οἱ διάφοροι λαοὶ εἰς δύμεθνίας.

Πρώτη δύμεθνία είναι ἡ Ἰαπετικὴ (*Ἰνδοευρωπαϊκή*)· εἰς αὐτὴν ἀνήκουν οἱ Ἕλληνες καὶ μαζὸ μὲ αὐτοὺς οἱ Ἰταλοί, οἱ Λατίνοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Φράγκοι, οἱ Σάξωνες, οἱ Σλάβοι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἱ Ἰνδοί, οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀρμένιοι. Η πρὸς ἄλλήλους συγγένεια τῶν λαῶν τούτων καταφαίνεται κυρίως ἐκ τῆς ἀντιπαραθολῆς τῶν διαφόρων γλωσσῶν.

Πλειστοὶ δηλαδὴ τῶν λαῶν τούτων οὐδέποτε συγηντήθησαν εἰς ἴστορικὰς περιόδους καὶ δμως είναι καταπληκτικὴ ἡ δύμοιότης τῶν γλωσσῶν αὐτῶν. Εἰς τὰς γλώσσας αὐτὰς ἡ κλίσις τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ρημάτων γίνεται δπως καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ διὰ καταλήξεων, αἱ δποῖαι πολλάκις είναι αἱ ἰδιαι. Παρατηροῦνται αἱ αὐταὶ φθοραὶ καὶ μεταβολαὶ φθόγγων καὶ γραμμάτων, ἡ αὐτὴ σύνταξις· πολλαὶ δὲ είναι αἱ λέξεις αἱ κοιναὶ εἰς πάσας αὐτὰς τὰς γλώσσας.

Διὰ νὰ ἔρμηγενούν τὸ φαινόμενον τοῦτο οἱ σοφοὶ γλωσσολόγοι, ἔκαμαν τὴν ἑπῆς λίαν πιθανὴν ὑπόθεσιν. Δηλαδὴ οἱ πρόγονοι τῶν λαῶν τούτων εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους συνέζων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ (ἴσως ἐν τῇ Ἀρίᾳ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας), δμιλοῦντες τὴν αὐτὴν γλώσσαν.² Αργότερα διάφοροι λόγοι, ὡς ἡ ὑπεραύξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς χώρας πρὸς διατροφὴν αὐτῶν, ἐμφύλιοι ἔριδες ἢ καὶ ἐξωτερικαὶ ἐπιδρομαὶ ἡγάγκασαν αὐτοὺς νὰ χωρισθοῦν καὶ νὰ ζητήσουν νέας κατοικίας. Καὶ ἄλλοι μὲν διηρύνθησαν πρὸς Δ. (οἱ Πέρσαι, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἰταλοί) ἄλλοι δὲ διὰ τῆς Ρωσίας ἐφθασαν μετὰ μακρὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ ἔκαστον μὲν λαοῦ ἡ γλώσσα διὰ τῆς ἀναμείξεως ἔγνων στοιχείων, διὰ προσθήκης νέων ὀνομασιών καὶ τύπων μεταβάλλετο σύν τῷ χρόνῳ καὶ ἀπεμακρύνετο τῆς ἀρχικῆς κοινῆς

γλώσσης, ὡςτε μετὰ πάροδου αἰώνων δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συνεννιωθαί διὰ τῆς γλώσσης τῶν οἱ διάφοροι αὐτοὶ λαοί. Εἰς πάσας ὅμως τας γλώσσας διετηρήθησαν πλειστα στοιχεῖα, κληρονομία τῶν πρώτων ἐκείνων αἰώνων. Τὸ ἔθροισμα τῶν κοινῶν τούτων λέξεων καὶ τύπων ωνόμασσαν οἱ γλωττολόγοι Ιαπετικὴν ἢ Ἀρίαν γλώσσαν.

Ἡ μελέτη τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης διαφατίζει ἡμᾶς ἀσφαλῶς περὶ τοῦ βίου τῶν ἀπομεμακρυσμένων ἐκείνων αἰώνων. Οὕτω ἀνευρίσκοντες τὰ συγγενικὰ ὄντα—πατέρων, μήτηρ, φράτωρ—ἢ τὴν Ἰαπετικὴν γλώσσην συμπεραίνομεν ἀσφαλῶς, ὅτι οἱ ἀνθρώποι τῶν χρόνων ἐκείνων ἔζων εἰκονογνειακὸν βίον καὶ ὅτι ἔκτοτε χρονολογεῖται ἡ πατρικὴ ἐξουσία. Ἡ λέξις «οἶνος» είναι κοινὴ εἰς τὰς ἀρίστας γλώσσας. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι οἱ ὄμιλοι οὗτες αὐτὴν λαοὺς ἔκτοτε ἔθλιδον τὰς σταφυλὰς καὶ ἔπιγον οίνον. Ἐξ ἄλλων λέξεων ἔξαγομεν, ὅτι είχον θρησκευτικὰς δοξασίας, ἐλάτρευον τὸν Δία κ.τ.λ.

Ἄλλη ὁμοεθνία είναι ἡ Σιμιτικὴ περιλαμβάνουσα τοὺς Ἀραβίας, Ιουδαίους, Φοίνικας, ἀρχαίους Αἴγυπτους, Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους. Καὶ τούτων τῶν λαῶν αἱ γλώσσαι πρὸς ἀλλήλας μὲν ἔχουν τόσην ὄμοιότητα, ὡςτε δύνανται νὰ θεωρηθοῦν διάλεκτοι μιᾶς ἀρχικῆς γλώσσης, διαφέρουσιν ὅμως μικικῶς ἀπὸ τὰς Ἰαπετικὰς γλώσσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι. Ἡ λιθινὴ ^{νο} καὶ ἡ Πελασγικὴ ἐποχὴ.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐλέγοντο ἀκόμη Ἑλληνες. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεκράτησε πολὺ ὕστερον, μετὰ τὸν Ὄμηρον. Κατ’ ἀρχὰς ἔφερον κατὰ τόπους διάφορα ὄντα—ἐλέγοντο Πελασγοί, Μινύαι, Κάρες, Λέλεγες, Ἐτεόκρητες κτλ. Ἐκ τῶν ὄνομάτων τούτων τὸ ἐπικρατέστερον ἦτο τὸ τῶν Πελασγῶν. Ἐθεωροῦντο δὲ οἱ παλαιότατοι οὗτοι κάτοικοι αὐτούχοις (γηγενεῖς). οἱ οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔγνωριζον πόθεν καὶ πῶς κατῆλθον οὗτοι εἰς τὴν Ἑλ-

λάδα· εἰς τοὺς μόθους καὶ τὰς ἀρχαῖας παραδόσεις οὐδεὶς ἐσώθη ὑπαντιγμὸς περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν λαῶν τούτων.

Αἱ ἀρχαῖαταται παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἡρωας· οὗτοι χαρακτηρίζονται ὡς μεσάζουσα τάξις μεταξὺ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων· ὡς ἡμίθεοι, διακριθέντες διὰ τὴν ρώμην τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀγδρείαν των. Οἱ ἐξοχῶτεροι μεταξὺ αὐτῶν εἰναι δὲ Ἡρακλῆς, δὲ Θησεύς, δὲ Περσεύς, δὲ Ἰάσων καὶ ἄλλοι. Μὲ τὰ ὄνόματα τῶν ἥρωων συγδέονται καὶ αἱ ἀφηγήσεις περὶ κοινῶν τινων ἐπιχειρήσεων, ὡς τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀργοναυτῶν, τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ τῶν περὶ τὰς Θῆρας ἀγώνων. Ἀλλ’ αἱ παραδόσεις αὗται διεπλάσθησαν καὶ ποικιλοτρόπως ἐκομήθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν οὖτως ὡστε δὲν εἰναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῶσιν ἐξ αὐτῶν ἀσφαλῆ συμπεράσματα ἴστορικά. Ἡ ἀκριβῆς ἴστορια τῶν χρόνων ἐκείνων στηριζομένη εἰς τὰ ὀψευδῆ τεκμήρια τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὰ σωζόμενα μνημεῖα ἔχει ὡς ἐξῆς.

■ ■ ■ λεθένη ἐποχή.—Οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἡκολούθησαν τὴν αὐτὴν ὄδον ἀναπτύξεως, τὴν ὅποιαν διήγουσαν καὶ ἄλλοι λαοί. Κατ’ ἀρχὰς δηλαδὴ ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀπολιτιστοι. Πρὸ τοῦ 3000 π. Χ. δὲν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων· κατ’ ἀκολούθιαν ἐστεροῦντο δλῶν ἐκείνων τῶν ἐργαλείων, τὰ ὅποια ἦσαν ἀπαραίτητα εἰς τὰς ἀνάγκας των. Ως ἐργαλεῖα μετέχειρίζοντο τὰ κόκκαλα, τὸ ἔριον, τὰ κέρατα, ἢ κατεσκεύαζον ἐκ λίθων μὲ πολλὴν διπομογήν αἰχμάς, πελέκεις, μαχαίρας, σφύρας, καὶ ὅλα ἐργαλεῖα, διὰ γὰρ ἀμυνθοῦν δι’ αὐτῶν κατὰ τῶν θηρίων καὶ φονεύον διάφορα ζῷα.

Ἡ περίοδος ἐκείνη, κατὰ τὴν ὅποιαν ἦσαν ἐν χρήσει τὰ τοιαῦτα ἐργαλεῖα, δινομάζεται λιθένη ἐποχή. Οἱ ἀνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν δὲν ἐγνώριζον τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς· ἔτρωγον καρπούς, βαλάνια (βαλανηφάγοι) καὶ θηράματα δωμά. Ως ἐνδύματα ἐφόρουν τὰ δέρματα τῶν ζώων, τὰ ὅποια ἐφόρευσαν διὰ λιθίνων δπλων. Ως κατοικίας ἐχρησιμοποίουν τὰ σπήλαια, φροτικὰ κοιλώματα τῆς γῆς ἢ μόλις κατεσκεύαζον πενιχράς τινας καλύβας.

Πελασγοί.—Ἀργότερον ἐπεκράτησαν ἐν Ἑλλάδι οἱ Πελασγοί. Οἱ Πελασγοὶ δὲν ἔζων πλέον τὸν πρωτόγονον βίον τῆς λιθίνης ἐποχῆς, εἶχον εἰσέλθει εἰς στάδιον ἀνωτέρου πολιτισμοῦ· ἡσχολοῦντο μὲ τὴν κτηγοτροφίαν καὶ τὴν γεωργίαν· ἐγνώριζον τὰ μέταλλα· κατεσκεύαζον διάφορα κοσμήματα ἐκ χρυσοῦ καὶ δπλα· καὶ ἐργαλεῖα ἐκ χαλκοῦ· ἔκτιζον οἰκίας ἐκ λίθων ἢ πλίνθων. Περιέβαλλον τοὺς συγοικισμούς·

Εἰκ. 1. — Πριόνια καὶ αὐχμὴ δόρατος ἐκ πυρολίθου.

των μὲ λιθοκτίστους περιβόλους ἢ ἔδρυον πλησίον αὐτῶν ἀκροπόλεις ὀχυρώνοντες αὐτὰς δι' ἀπορθήτων τειχῶν ἐκ πελωρίων ἀκατέργαστων λίθων (*Πελασγικὰ ἢ κυκλώπεια τεῖχη*)· εἰς τὰς ἀκροπόλεις αὐτὰς κατέφευγον δλοι ἐν καιρῷ ἐπιδρομῆς καὶ ἐκεὶ ἐφόλαττον τοὺς θησαυρούς των.

2. Ὁ Κρητικὸς πολιτισμός.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος εὑρίσκομεν ἐν Ἑλλάδι ἀκμαιότατον πολιτισμὸν μὲ κέντρον τὴν Κρήτην.

Ἡ Κρήτη ἐν τῷ μέσῳ τῶν τριῶν ἡπείρων (Εὐρώπης, Ἀσίας, Ἀφρικῆς) κατείχεν ἐπίκαιρον θέσιν. Τὰ ὄφηλά της ὅρη, αἱ ὁραταὶ κοιλάδες καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ὄδατων της, καθίστων αὐτὴν εὐφορον καὶ πολυθέλγητρον. Εἶχεν ἀσφαλεῖς καὶ μεγάλυς λιμένας πρὸς Βαρρᾶν, οἱ δποίοι συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ναυτιλίας, χάρις εἰς τὴν δποίαν ἀπέβη ἡ Κρήτη ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας κυριαρχος τοῦ Αἰγαίου.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς, νήσου ἦσαν συγγενεῖς μὲ τοὺς Πελασγούς, τοὺς Κάρας καὶ τοὺς λοιποὺς παναρχαῖους λαοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Ωμίλουν ιδίαν γλωσσάν, τὴν δποίαν διετήρησαν ἐπὶ πολὺ καὶ μετὰ τὴν κάθισθον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ κυριαρχία τῆς Κρήτης ἐξετίνετο εἰς τὸ Αἴγαον, ἵσως δὲ καὶ εἰς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος, διήρ-

N. ΚΡΗΤΗ

κεσε δὲ ἐπὶ αἰώνας (2000—1200 π. Χρ.). Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἀναφέρονται αἱ περὶ τοῦ Μίνωος παραδόσεις. Εὑρεῖχι ἀνατυχαρχίᾳ ἔγιναν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν Κυνωσόν, τὴν Φαιστὸν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης, διὰ τῶν ὅποιων ἥλθαν εἰς φῶς μεγάλα λαβυρίνθωδη ἀνάκτορα, πλούσια εὐρήματα, καλλιτεχνικώτατα ἀνάγλυφα ἐκ γύψου, ἀγαλμάτια ἐκ πορσελάνης καὶ ἐλεφαντοστοῦ, ἀγείρα διάφορα μαρτυροῦντα τὴν μεγάλην τῶν κατοίκων πρόσοδον εἰς τὰς τέχνας. Εδρέθησαν ἐπίσης πλεισται τοιχογραφίαι παριστῶσαι σκηνὰς τοῦ ἴδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου καὶ πινακίδες μὲν ἐπιγραφάς, αἱ δποῖαι δημως δὲν ἀνεγνωσθησαν ἀκόμη.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ διήρκεσε μέχρι τῶν μέσων τῆς Β' π. Χρ. χιλιετηρίδος, Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἔργα τῆς Κρητικῆς τέχνης δὲν περιωρίζοντο μόνον ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Μίνωος, ἀλλὰ μετεφέροντο διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ εἰς ἄλλας χώρας, λ. χ. εἰς τὴν Αἴγυπτον, πρὸς τὴν δυοῖαν ἡ Κρήτη ἤρχετο εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1500 αἰώνος ἀρχίζει ἡ κατάπτωσις καὶ ἡ παρακμὴ τῆς Κρήτης. Ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐξησθένησαν τὸ κράτος. Εἰσέβαλον δὲ καὶ ἐξωτερικοὶ ἔχθροι, οἱ Ἀχαιοὶ κατ' ὁρχὰς καὶ κατόπιν οἱ Δωριεῖς, καὶ ἡ καταστροφὴ τότε ἐπῆλθε τελεία. Τὸ κράτος κατελόθη, τὰ πλούσια ἀνάκτορα ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν, καὶ ὁ κρητικὸς πολιτισμὸς ἐγκαταλείπεται.

Εἰκ. 2. — Ταυρομαχία ἐκ τοιχογραφίας ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ.

3. Οἱ Ἑλληνες καὶ ὁ Μικηναϊκὸς πολιτισμός.

Απὸ τῶν μέσων τῆς Β' π. Χρ. χιλιετηρίδος καὶ ἐφεξῆς ἀναφαίνονται ἐν τῇ Ἑλλάδι αἱ χωρίας Ἑλληνικαὶ φυλαὶ, ἣτοι οἱ Ἰωνες οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Δωριεῖς. Οὗτοι κατέκουν πρότερον τὰς βορειοτέρας χώρας τῆς Ἑλλάδος, ὡθούμενοι δὲ ὅμως ὑπὸ λαῶν διατερώτερον αὐτῶν κατερχομένων, ἐτράπησαν πρὸς Νότον, ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων, κατέκτησαν αὐτὰς διὰ μακρῶν πολέμων καὶ ἀναμειχθέντες μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους ἀπετέλεσαν τὸν νέον πληθυσμὸν τῆς χώρας.

Καὶ πρῶτοι μὲν κατῆλθον οἱ Ἰωνες, οἵ ὄποιοι διαρχῶς μεταχεινούμενοι ἐγκατεστάθησαν ἀλληλοδιαιδόχως περὶ τὴν Ὀλυμπον, τὴν Ὀσσαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τέλος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀττικήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρόδοτος τοὺς χαρακτηρίζει ὡς «γένος πολυπλάνητον». (Ηρ. 1. 56).

Μετὰ τοὺς Ἰωνας κατῆλθον οἱ Ἀχαιοί. Οὗτοι ἦσαν ἴσχυρότεροι καὶ πολυπληθέστεροι. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησαν καθ' ὅλην τὴν χώραν καὶ ἴδιᾳ τὴν Ἀργολίδα.

Πλειστοί Ἀχαιοὶ ἥγεμόνες διεκρίθησαν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰ πλούτη καὶ τὰ ἡρωϊκά των κατορθώματα. Ἡ φήμη αὐτῶν διὰ τῆς ἥρωϊκῆς ποιήσεως καὶ διὰ διαφόρων μυθικῶν παραδόσεων διεσώθη καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Οἱ Ἀγαμέμνων καὶ οἱ λοιποὶ ἥρωες τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς. ἥγεμόνας.

Εἰκ. 3.-Πολύχρωμον εῖδωλον ἐκ παρασελάνης παριστάνον ίέρειαν τῆς θεᾶς τῶν ὄφεων. Εὑρέθη ἐν Κυροσῷ.

Οἱ Ἀχαιοὶ ἀφοῦ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα διεμόρφωσαν ἴδιον πολιτισμόν. Μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τούτου εὑρίσκονται πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Ἀργολίδα (Μουήνας, Τίρυνθα, Ἀργος), εἰς τὴν Ἀττικὴν (Μεγίδι), εἰς τὴν Βοιωτίαν (Ορχομενόν), εἰς τὰς Ιονίους νήσους (τὴν Κεφαλληνίαν), εἰς τὴν Εβροιαν καὶ τὰς Κυκλαδας. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς φυλῆς αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς.

Ο πολιτισμὸς τῶν Ἀχαιῶν δύναμάζεται σήμερον *Μυηναϊκὸς πολιτισμός*, διότι τὰ σπουδαιότερα τῶν μνημείων τοῦ πολιτισμοῦ τούτου εὑρίσθησαν εἰς τὰς *Μυηνας*, τὴν πολύχρυσον πρωτεύουσαν

τοῦ Ἀγαμέμνωνος, τοῦ ἐνδοξοτάτου τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμόνων. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἀνεπτύχθη κατ' ἄρχας κατ' ἐπίδρασιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἔργα τῆς κρητικῆς τέχνης ἥσαν γνωστὰ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, οἵ δὲ Ἀχαιοὶ κατ' ἄρχας ἐμιμήθησαν αὐτά. Διὰ τοῦτο πολλὰ ἔργα μυκηναϊκῆς τέχνης δομοιάζουν ἔργα κρητικῆς τέχνης. Ἐλλοὶ ἐντὸς δλίγου αἱ Μυκῆναι, ὁ Ὀρχομενὸς καὶ ὅλαι πόλεις τῶν Ἀχαιῶν κατέλαθον πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα ἀναπτύξεως καὶ ὑπερέβαλε τὸν Κρητικὸν πολιτισμόν, ἀνηγέρθησαν μεγαλοπρεπέστεροι τάφοι, κατεσκευάσθησαν πολυτελέστερα ἀνάκτορα, καὶ τὰ ἔργα τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης διεδόθησαν εἰς πλειστας χώρας λ. χ. τὴν Αἴγυπτον, τὴν Σικελίαν καὶ ὅλαχος.

Ο πολιτισμὸς τῶν Ἀχαιῶν διετηρήθη μέχρι τῆς καθόδου τῶν Δωριέων. οἵ δποιοι κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα τελευταῖοι, κατὰ τὴν 12ην ἑκατονταετηρίδα.

4. Τὰ καθ' ἔκαστον τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ κυριώτερα τῶν μνημείων τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ είναι αἱ ἀκροπόλεις, τὰ ἔρειπια βασιλικῶν ἀνακτόρων, οἵ διάφοροι -τάφοι καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντα ἔργα γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς καὶ κεραμευτικῆς, πλειστα χρυσᾶ κοσμήματα, σφραγίδες καὶ ὅλα μικροτεχνήματα

Αἱ Ἀκροπόλεις. — Αἱ συχναὶ ἐπιδρομαί, αἱ δποιοι συνέδαινον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἡγάπασαν τοὺς λαοὺς νὰ δχυρώνουν τὰς πόλεις των. Διὰ τοῦτο ὅλοτε μὲν δλος ὁ συνοικισμὸς περιεβάλλετο διὰ τάφρων, προχωμάτων ἢ διὰ λιθοκτίστων τειχῶν, ὅλοτε. δὲ ἐπὶ ὑψώματος κειμένου πλησίον τοῦ συνοικισμοῦ ἴδρυετο ἴδιαιτέρα ἀκρόπολις. Εἰς τὰς τοιαύτας ἀκροπόλεις κατέφουν μόγον οἱ βασιλεῖς, τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος κατέφευγεν εἰς αὐτὰς ἐν καιρῷ κινδύνων. Αἱ ἀκροπόλεις αὗται περιεβάλλοντο ὅποι λιχυρῶν τειχῶν, τὰόποια ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τῶν διακρίνονται εἰς τρία εἰδη.

Τὰ ἀρχαιότερα λέγονται **Πελασμικά**. διότι ἥσαν ἐκτισμένα κατὰ τὸν τρόπον, τὴν δποιον μετεχειρίζοντο καὶ οἱ Πελασγοί. ἀποτελοῦνται δηλαδὴ ἀπὸ δγκώδεις ἀκατεργάστους λίθους, οἵ δποιοι ἐπίκεινται ἀλλήλων ἀνευ συνδετικῆς οὐσίας καὶ συγκρατοῦνται διὰ τοῦ βάρους τῶν.

Τοιαῦτα είναι τὰ τείχη τῆς Τίρουγθος, τὰ δύοια διατηροῦνται καὶ σήμερον ἀκέραια, δύποις ἡσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

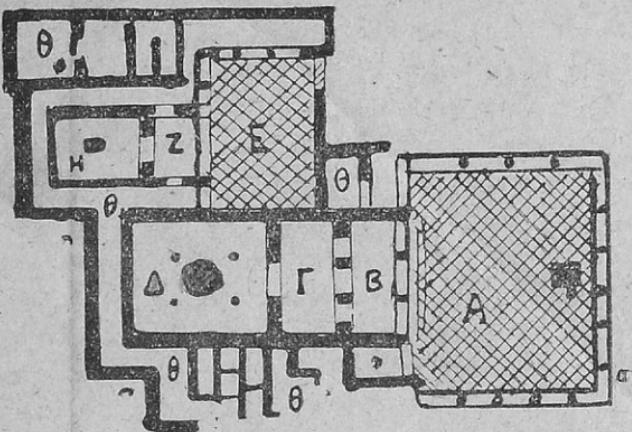
Τοιερον ἐπεκράτησεν τὸ ἴσοδομικὸν σύστημα. Καὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο οἱ λίθοι εἰναι πελώριοι, ἀλλὰ κατειργασμένοι, εἰναι δὲ πάντες οἱ τῆς αὐτῆς σειρᾶς ὄρθιογώνιοι καὶ ἰσούφεις. Τὸ σύστημα τοῦτο βλέπει τις εἰς τμῆμα τῶν τειχῶν τῶν Μυκηνῶν, εἰς τοὺς θολωτοὺς τάφους, τὰ ἀνάκτορα τῆς Κρήτης καὶ ἀλλαχοῦ.

Τέλος εἰσήχθη τὸ πολυγωνικὸν σύστημα. Οἱ λίθοι εἰναι πελεκημένοι, διαφόρων μεγεθῶν καὶ ποικίλων σχημάτων μὲ ἀνίσους πλευράς, ἐφαρμόζοντες δὲ τελείως πρὸς ἀλλήλους. Οὗτα παρακάμπτονται αἱ δυσχέρειαι πρὸς ἀνεύρεσιν ἰσομεγέθων λίθων, χρησιμοποιεῖται δὲν τὸ ὑπάρχον ὄλικὸν καὶ ἡ στερεότητος δὲν βλάπτεται. Τοιαῦτα τείχη εὑρίσκονται ἐν Μυκήναις, ἐν Λαρίσῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Οἰκέας καὶ ἀνάκτορα.— Αἱ οἰκίαι ἔκτιζοντο διὰ λίθων ἢ πλίνθων καὶ πηλοῦ. Ἐχριόντο ἔτσιθεν διὰ πηλοῦ ἢ καὶ ἀσβέστου καὶ ἔκοσμοῦ διὰ τοιχογραφιῶν. Οἱ δὲ Ὅμηρος περιγράφει ἀνάκτορα βασιλέων μὲ τοίχους ἐπενδεδυμένους διὰ χαλκοῦ καὶ θύρας καὶ παρατάδας θυρῶν κεκοσμημένας διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Αἱ οἰκίαι καὶ τὰ ἀνάκτορα ἔκτιζοντο μὲ τὸ αὐτὸν ὅμοιόμορφον σχέδιον· συνήθως εἶχον προαύλιον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δύοισον ὑπῆρχε βωμός. Διειχωρίζοντο εἰς τρία διαδοχικὰ διαμερίσματα: τὴν στοάν, τὸν πρόδομον καὶ τὸ μέγαρον· τὸ τελευταῖον ἥτο τὸ κυριώτερον διαμέρισμα τοῦ οἴκου, ἥτο δὲ λίαν εὐρύχωρον ἐν σχήματι ὄρθιογωνίου.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγάρου ἥτο ἡ ἐστία καὶ ὑπὲρ αὐτὴν τετράγωνον ἀνοιγμα εἰς τὴν στέγην διὰ νὰ φεύγῃ ὁ καπνός. Τέσσαρες κίονες περὶ τὴν ἐστίαν ὑπεβάσταζον μετὰ τῶν τοιχῶν τὴν στέγην ἡ δύοισα ἔκλινε πρὸς τὰς ἐκατέρωθεν πλευράς. Παράθυρα δέν ὑπῆρχον, τὸ δὲ φῶς εἰσήρχετο μόνον ἐκ τοῦ ἀνοίγματος τῆς στέγης καὶ ἐκ τῆς θύρας. Διὰ νὰ προφυλάσσεται ὅμως ἡ ἐστία ἀπὸ τὰς βροχάς, οἱ τέσσαρες κίονες προεξετείνοντο ὑπὲρ τὴν σνέγην τῆς οἰκίας καὶ ὑπεβάσταζον ἄλλην ἰδίαν στέγην. Ἐντὸς τοῦ μεγάρου συνήρχετο ἡ οἰκογένεια καὶ παρεκάθητο εἰς δεῖπνον παρὰ τὴν ἐστίαν. Ἐκεῖ συγενάλει τοὺς εὐγενεῖς εἰς συμβούλιον ὁ βασιλεύς. Ἐκατέρωθεν τοῦ μεγάρου ὑπῆρχον δωμάτια διαφορα, κοιτῶνες, ἀποθήκαι.

Αἱ γυναικες παρέμεγον εἰς ἵδιαίτερον διαμέρισμα, τὸ διεπρφον ἦ-

Eἰκ. 4. — Τμῆμα ἀνακτόρων Τίρουνθος. Α. Άνλη μεγάρου ἀνδρῶν. Β. Στοά. Γ Πρόδομος Δ μέγαρου ἀνδρῶν. Ε αὐλὴ μεγάρου γυναικῶν, Ζ πρόδομος. Η μέγαρου γυναικῶν. Θ Θ διάδρομος, διάφορα δωμάτια.

κατεσκευάζοντο δι' αὐτάς, ὅπως βλέπομεν εἰς τὰ ἀνάτορα τῆς Τίρυνθος, ἵδια μέγαρα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ἀνδρῶν.

Τάφοι. — Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι διὰ τοῦ θανάτου δὲν ἔξαφανίζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔξακολουθεῖ νὰ ζῇ ἐκεὶ ὅπου θάπτεται τὸ σῶμα του. Διὰ νὰ καταστήσουν λοιπὸν εἰς τὸν νεκρὸν εὐχάριστον τὸν μετὰ θάνατου βίην, κατεσκευάζουν μεγαλοπρεπεῖς τάφους καὶ συνέθαπτον μετὰ τοῦ νεκροῦ διάφορα ἀντικείμενα προσφιλῆς χρήσιμης εἰς αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ, τὰ δποῖα καλοδύνται κτερίσματα.

Οἱ μυκηναϊκοὶ τάφοι: ήσαν τριῶν εἰδῶν λακονειδεῖς, λαξευτοὶ, ἢ θολωτοὶ. Οἱ πρῶτοι ἀπετελοῦντο ἀπὸ λάκκους κυκλοτερεῖς ἢ ὅρθιγνονίους, κτιζούντες ἔσωθεν, ἐντὸς τῶν δποίων ἀπετίθετο τὸ σῶμα μὲ συγκεκαμμένα τὰ σκέλη. Ἀναθεν τῶν τοιούτων τάφων συνεσωρεύοντο χῶμα καὶ λίθοι καὶ ἐσχηματίζετο τύμβος. Οἱ λαξευτοὶ τάφοι ἦνοιγοντο εἰς βράχους μὲ εἰσοδον δριζοντίχν. Οἱ δὲ θολωτοὶ ήσαν οἱ μεγαλοπρεπέστατοι πάντων. Είναι κρυμμένοι ὑπὸ λόφους, κτιστοὶ ἔσωθεν εἰς σχῆμα θόλου.

Οἱ μέγιστοι τῶν θολωτῶν τάφων εὑρέθη εἰς τὴν κάτω πόλιν τῶν Μυκηνῶν καὶ δυομάζεται σήμερον τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁδὸς μήκους 30 μέτρων ἀρχομένη ἀπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου φέρει εἰς τὴν εἰσοδον τοῦ τάφου Ἐκτέρωθεν δποθαστάζουν τὸ χῶμα τοιχώΓ. Σουμελίδου 'Ιστορία Α' Γυμνασίου ἔκδ. 2a 26/8/1924

ματα ἐκ κατειργασμένων πελωρίων λίθων. Ὅτις εἰσόδου ὡς ἀνώφλαιον τῆς πύλης ἐπίκειται λίθος οὐ μέτρων μήκους, οὐ μέτρων πλάτους καὶ οὐ μέτρου ὅψους. Τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ θόλου εἶναι κτιστὸν κατὰ τὸ ισοδομικὸν σύστημα. Κατάπληκτος ὁ θεατὴς θαυμάζει τὸν ὅγκον καὶ τὴν γάριν τοῦ θόλου, ὡς καὶ τὴν εἰς τὴν μηχανικὴν πρόσοδον τῶν ἰδρυτῶν τοιούτων ἔργων.

Οἱ θολωτοὶ οὗτοι τάφοι ἀνήκουν εἰς δὲν τὸ γένος. Η δόδος ἡ ἄγονα εἰς τὸν τάφον ἐφράσσετο μὲν μετὰ τὴν ταφήν, γηνοίγετο δὲ ἐκάστοτε διὰ γὰρ ταφοῦ ἀλλοι γενροι.

Μετὰ τῶν νεκρῶν ἔκλειον ἐντὸς τῶν τάφων θησαυροὺς κοσμημάτων, πολυτελῶν ὅπλων, χρυσῶν ποτηρίων, ἀγγείων κ.τ.λ. Δυστυχῶς οἱ πλεῖστοι τῶν τάφων ἐσυλήθησαν ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀνέπαφος διετηρήθη ὁ τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ ὅποιους οἱ πολύχρυσοι θησαυροὶ πληροῦσι σήμερον τὸ Μυκηναϊκὸν τμῆμα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν.

Η τέχνη.— Τὰ περιγραφέντα ἔργα, τὰ τείχη, τὰ ἀνάκτορα, οἱ τάφοι, μαρτυροῦσι τὴν μεγάλην πρόσοδον τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν μηχανικήν. Ἐπίσης ἀνεπτυγμένη ἡτο τότε καὶ ἡ γλυπτική ἔργα δύμως γλυπτικῆς σώζονται διλίγα. Ἄξια ἴδιας μνείας είναι ἡ πόλη τῶν λεόντων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν. Ἀνωθεν τῆς πύλης αὐτῆς εὑρίσκεται μεγάλη τριγωνικὴ πλάξ φέρουσα ἀναγεγλυμμένους δύο λέοντας. Οἱ λέοντες καθηγηται ἐπὶ τῶν διπισθίων ποδῶν καὶ στηρίζονται εἰς τοὺς ἐμπροσθίους μὲ τὴν κεφαλὴν ὅψηλὰ ὡς ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς εἰσόδου.

Ἐπίσης είχεν ἀναπτυχθῆναι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεγάλως καὶ ἡ τέχνη τοῦ χαράττειν σφραγίδας ἐπὶ σκληρῶν λιθῶν καὶ μετάλλων. Ἐσώθησαν πολλαὶ τοιαῦται σφραγίδες.

Ομοίως ἐκαλλιεργεῖτο ἡ γραφική τὰ ἀνάκτορα ἐκοσμοῦντο διὰ τοιχογραφιῶν καὶ τὰ ἀγγεία διὰ ἐγχρωμῶν παραστάσεων.

Παραστάσεις ζωηρὰς ἔχομεν ἐπίσης εἰς ποτήρια καὶ ἀγγεῖα ἐκ μετάλλων. Δύο δὲ ποτήρια ἐκ χρυσοῦ σφυρηλάτου—τὰ ποτήρια τοῦ Βασειοῦ—εὑρισκόμενα νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀθηνῶν είναι καλλιτεχνήματα ὑπερόχου τέχνης καὶ χάριτος ἀπαραμίλλου.

Πάντα ἐν γένει τὰ εὑρήματα ταῦτα μαρτυροῦσιν, διτι μὲ πολλὴν καλλισθησίαν καὶ λεπτότητα ἐχρησιμοποίουσιν "Ἑλληνες τῶν τότε χρόνων τὰς καλός τέχνας εἰς τὰς καθημερινάς των ἀνάγκας.

B'z. 5. Μυκήναι.—Η πύλη τῶν λεόντων.

Αἱ θρησκευτικαὶ δοξασές τι καὶ ἡ λατρεία. — Οἱ Ἑλλῆνες, ὅπως καὶ ἄλλοι λαοί, μόλις ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς βαρβαρότητος ἥρχισαν νὰ ἔξετάξουν μὲ θαυμασμὸν τὴν πέριξ φύσιν. Παρατηροῦντες τὴν κανονικὴν ἐναλλαγὴν καὶ τὴν σκοπιμότητα τῶν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων, ἐφαντάσθησαν αὐτὰ ὡς ἔμφυχα ὄντα καὶ τὰ ἔθεοποίησαν. Καὶ πρώτα-πρώτα ἐλάτρευσαν τὸν Οὐρανόν, διότι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προήρχοντο τὸ φῶς, ἡ θερμότης, αἱ εὐεργετικαὶ βροχαὶ, ἔτι δὲ αἱ ἔντροπαί καὶ αἱ βρονταί, αἱ ὁποῖαι ἔκαμψαν αὐτοὺς γὰ τρέμουν.

Μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ ἔθεοποίησαν τὴν Γῆν, τὴν μητέρα πάντων τῶν ὄντων, ἡ ὁποία φύει καὶ ἐκτρέφει τοσαῦτα ὄντα καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιστρέφουν δλα ἀποθνήσκοντα. Οἱ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ ἦσαν οἱ πρῶτοι θεοὶ τῶν Ἑλλήνων.

Τοὺς θεοὺς τούτους ἐλάτρευον οἱ Ἑλλῆνες δι' ἐπικλήσεων καὶ προσευχῶν, διὰ σπουδῶν καὶ θυσιῶν καὶ διὰ προσφορᾶς καρπῶν καὶ

ἀγαλματίων. Ἐγίνετο δὲ ἡ λατρεία αὕτη ἐν ὑπαίθεῳ, εἰς τὰς κορυφὰς ὁρέων, (ναοὶ δὲν ὑπῆρχον ἔτι), καὶ πλησίον τῶν βωμῶν. Ἀυτικείμενά τινα ἐθεωρήθησαν ὡς σύμβολα τῶν θεῶν, οἷον ἀργοὶ λέθοι, (λίθοι παραδόξου σχήματος), κορμοὶ δένδρων, ζωόμορφα εἰδώλια, σταυροὶ ἐν Κρήτῃ, διπλοῦς πέλεκυς, ίερὰ κέρατα, κτλ. Τὰ σύμβολα αὐτὰ ἐφυλάσσοντο εἰς τὰ ίερά καὶ ἐπιστεύετο δτι ἐνείχον θείαν δύναμιν.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ταύτας δοξασίας ἀνεπτύσσετο καὶ ἄλλη τις θρησκεία, ἡ θρησκεία τῶν προγόνων. Ἐπίστευον δηλαδὴ οἱ παλαιοὶ Ἑλληνες, δτι αἱ φυχαὶ τῶν ἀποθανόντων προγόνων μετεβάλλοντο εἰς χθονίους θεούς, εἰς ἥρωας καὶ δὲν ἀπεμακρύνοντας οἴκου, ὅπου ἔζησαν καὶ ὅπου ἔκειντο συνήθως καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν. Ἡ λατρεία αὕτη ἦτο καθαρῶς οἰκογενειακή· δηλαδὴ τοὺς χθονίους τούτους θεούς ἐλάτρευον μόνον οἱ ἀπόγονοι των προσφέροντες εἰς αὐτοὺς σπονδὰς καὶ θυσίας, πάρα τὴν ἑστίαν ἡ ἐπὶ τῶν τάφων των. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνοι μόνον τοὺς καταγομένους ἀπὸ τὸ γένος των ἐπροστάτευον καὶ ἐδοίθουν. Ἐάν ἡ πρὸς αὐτοὺς διειλομένη λατρεία διεκόπετο, μετεβάλλοντο εἰς κακοποιοὺς δαίμονας καὶ ἔβλαπτον τὰ πέρικτήματα. Διὰ τοῦτο ἔκαστος ἐφρόγυτις νὰ ἀφήσῃ κληρονόμους διὰ νὰ συνεχίσουν τὴν λατρείαν τῶν προγόνων. Ἀγ δὲν είχε ἄρρενα τέκνα, ὥφειλε νὰ υἱοθετήσῃ τιγά.

Οπως δὲ ἔκαστη οἰκογένεια είχε τοὺς ἴδιους αὐτῆς θεούς, οὕτω καὶ ἔκαστον γένος καὶ ἔκαστη πόλις είχε κοι ἐλάτρευεν ἴδιους ἥρωας.

Ἐπίδρασις τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Ἀσιατικοὶ λαὶ ἀνέπτυξαν πολιτισμὸν πολὺ πρὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἡδη ἀπὸ τῆς τετάρτης πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος ἀναφέρεται τὸ Αιγαῖον πειραιὸν κράτος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκμὴ διήρκεσεν πολλοὺς αἰώνας. Ἐπίσης οἱ Ἀσσύριοι καὶ Βαχδολώγιοι ἤκμασαν πρὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δὲ Φοίνικες διὰ τῶν ἀπειραριθμῶν αὐτῶν πλεύσιν μετέφερον τὰ προτόντα τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Μεσσογείου, καὶ δὴ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος, καὶ διετήρουν ζωγράφη τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας ἐπικοινωνίαν.

Οἱ Φοίνικες ἰδύουσαν μικρὰς ἀποικίας (ἰμπορικὰ πρακτορεῖα), εἰ-

τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς νήσους, τῶν ὅποιων ἐσώθησαν αἱ φοινικικαὶ ὄνοματα: (Ρόδος, Σάμος, Σαλαμίς, Κόρινθος, Θῆραι κ.τ.λ.) Διὰ τῶν ἀποικιῶν τούτων ἐξεμεταλλεύοντο τὸν ἄρθρον πλοῦτον τῆς Ἑλλάδος λ. χ. ἡλίευον εἰς τὰ παράλια τῆς τὴν πολύτιμον τότε πορφύραν· ἀπὸ τὰ δάση τῆς ἐλάμβανον ναυπηγήσιμον ξυλείαν, ἐπωφελοῦντο δὲ καὶ τῶν μεταλλείων τῆς.

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σιτονικοῦ τῆς βίου, ἐπειδὴ εὑρίσκετο μεταξὺ λαῶν προηγμένων εἰς τὸν πολιτισμόν, ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἐδιδάχθη καὶ παρέλαβεν ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας.

Τοῦτο μαρτυροῦν καὶ αἱ περὶ Ἐποίκων παραδόσεις. Κατὰ τὰς παραδόσεις αὐτὰς ὁ Κάδμος ἐκ Φοινίκης, ὁ Κένχροψ καὶ ὁ Δαναὸς ἢ Αἴγυπτου, ὁ Πέλοψ ἐκ Φρυγίας κατῆλθον εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος (Θήρας, Ἀθήνας, Ἀργος, Πελοπόννησον) καὶ ἐδίδαξαν τοὺς ἐγχωρίους διάφορα στοιχεῖα πολιτισμοῦ, τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, τὴν ἔξαγωγὴν τοῦ ἔλαιου κτλ. Ο δὲ Κάδμος πλήν ἄλλων ἐδίδαξε τοὺς Ἐλληνας καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου διὰ τὴν γραπτὴν παράστασιν τοῦ λόγου. Καίτοι αἱ παραδόσεις αὗται καλύπτονται ὑπὸ μυθικοῦ πέπλου, ἐν τούτοις ἐγκλείουν πυρήνα ἀληθείας.

Καὶ εἰς μυθικὰς ἀφηγήσεις περὶ θεῶν καὶ ήρώων ὑπάρχουν στοιχεῖα, τὰ ὅποια ὑπενθυμίζουν ὅμοιας ἀφηγήσεις περὶ Φοινικικῶν ήρώων. Εἰς δὲ τὰς διαποικίλσεις τῶν Μυκηναϊκῶν μνημείων παρατηρεῖ τις φυτὰ καὶ ζῷα μὴ ὑπάρχοντα ἐν Ἑλλάδι, ἃρα ἀντιγραφέντα ἢ ἀξιατικῶν ἔργων· τινὰ δὲ τῶν μνημείων τεύτων δὲν ἐτεχνούργήθησαν ἐν Ἑλλάδι.

‘Αλλ’ ἡ ἐπίδρασις περιωρίζηται εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα. Διότι οἱ Ἐλληνες παραλαβόντες τὰ στοιχεῖα αὐτὰ διεμόρφωσαν αὐτὰ κατ’ ἔδιον τρόπον καὶ ἀνέπτυξαν τὰς τέχνας, ὅπως καὶ τὰ γράμματα εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε δικαίως δὲ Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς θεωρεῖται οὐχὶ μίμησις, ἀλλὰ πρωτότυπος, ἰδιοφυής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ

1. Ἡ κάθιδος τῶν Δωριέων. 20

Τοὺς χρόνους τούτους τῆς ἀκμῆς τοῦ Μακηνάϊκοῦ πολιτισμοῦ δια-
δέχεται καθ' δληγ τὴν Ἐλληνικὴν κερσόνησον ταραχώδης περίοδος,
ἡ ὁποίᾳ ἡρχισεν ἀπὸ τῆς 12ης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος καὶ διήρ-
κεσεν ἐπὶ τινας αἰώνας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔγιναν πολλαὶ με-
τακινήσεις λαῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξαιρετικὴν θέσιν κατέχουν οἱ
Δωριεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ δληγ κίνησις λέγεται κάθιδος τῶν Δωριέων.

Οἱ Δωριεῖς κατώκουν κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν Δωδώνην τῆς Ἡπείρου
καὶ τὸν Ὀλυμπὸν. Πιεζόμενοι δμως ὑπὸ ἄλλων λαῶν προερχομένων
ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἰλλυρίας, ἐγκατέλιπον τὰς κατοικίας των
καὶ διηρθόνθησαν πρὸς Νότον. Οἱ Δωριεῖς ήσαν λαὸς τραχύς, εὔρω-
στος καὶ πολεμικός· διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν εἰς τὰς ὄπειας
ἡρχοντο, δὲν ἦδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ὅρμην αὐτῶν καὶ ἦ-
ὑπεδουλώθησαν εἰς αὐτοὺς ἡ ἐγκατέλιπον καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἔστιας των
καὶ ἐζήτησαν νέας κατοικίας.

Οὕτως οἱ Θεσσαλοὶ ὡθούμενοι ὑπὸ τῶν Δωριέων κατῆλθον εἰς τὰς
πεδιάδας τοῦ Πηγειοῦ καὶ ἐξεδίωξαν ἐκεῖθεν τοὺς μέχρι τῶν χρόνων
ἐκείνων κατεικοῦντας τὴν χώραν Βοιωτούς. "Οσοι τῶν παλαιῶν ἐκείνων
κατοίκων δὲν ἤδυνήθησαν νὰ σωθῶσι, ἔγιναν δοῦλοι τῶν κατακτητῶν,
τῶν ὁποίων ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα ακλούμενοι τοῦ λοιποῦ πενέσται.

Οἱ οὔτια ἐκπατρισθέντες Βοιωτοὶ κατῆλθον εἰς τὰς περὶ τὴν Κω-
παΐδα χώρας, ἐξεδίωξαν τοὺς κατοικοῦντας ἐκεὶ Μιγύας ἐκπορθήσαν-
τες τὰς ἀκροπόλεις τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῶν Θηρέων καὶ ἄλλων ἀκμαζο-
σῶν πόλεων καὶ ἐγκατετάθησαν εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποίᾳ ἐξ αὐτῶν ὠνο-
μάσθη Βειωτία.

Αὗτοι δὲ εἰ Δωριεῖς κατέλαβον τὴν μεταξὺ τῆς Οἰτης καὶ τοῦ
Παρνασσοῦ χώραν, τὴν ὑπὸ αὐτῶν ακλιθεῖσαν Δωρεῖδα, ὅπου ἔμενον ἐπεὶ
τινα καιρόν. Ἀλλ' εἴτε διότι ἡ χώρα αὐτῇ δέν ἐπήρκει εἰς αὐτοὺς,
εἴτε διότι ηδεήθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διά τῆς καθόδου νέων Δωρικῶν φύ-

λων, διεπεραιώθησαν διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τὴν Πελοποννήσον κατάκτησιν αὐτῆς.

Οἱ Δωριεῖς ἐν Πελοποννήσῳ. Αἱ εἰς τὴν Πελοποννήσον καθόδου των Δωριέων καλόπεται τούς μύθους τούτους ἀρχηγοὺς τῶν Δωριέων ἦτοι Τήμενος, Κρεσφόντης καὶ Ἀριστόδημος. Οὗτοι κατέπλανησον καὶ διενεμήθησαν αὐτὴν διὰ κλήρου. Εἶλαβε τὴν Ἀργολίδα, ὁ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν, Ἀριστόδημος Προκλής καὶ Ερύριζθένης τὴν Δαρείην.

Καὶ αὐτὰ μὲν κατὰ τοὺς μύθους. Ἐλλάς ή καὶ ταὶ διτὶ δὲν ἔγινε εὐκόλως οὕτε εἰς ὅλιγον χρόνον θάγηται ζοντο οἱ Δωριεῖς πρὸς τὰ ισχυρὰ καὶ τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τῶν ἀπορθήτων Πελασγικά παρατεινόμενος ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἔμενεν οἵμως ὑπερίσχυσαν οἱ πολεμικώτεροι Δωριεῖς ταν. Τὰ ἀνάκτορα ἐλειηλατήθησαν καὶ οἱ ὑπεδουλώθησαν ἡ ἔφυγον. Αἱ τέχναι πανεισιαν τῶν μακρῶν καὶ ἐπιμόνων πολέμων αἰώνας παρήκμασαν καὶ ἐξηφανίσθησαν ζον ναυτικόν, ἐκ τοῦ δρόποιου ἐπωφεληθῆσαν ἐν τῷ Μεσογείῳ δρᾶσιν αὐτῶν. Δωριέων δὲ ἀκμαίότατος Μυκηναῖκὸς καὶ η Ἑλλὰς κατέπεσεν εἰς σκότον.

Οἱ Δωριεῖς ἐν Κρήτῃ. Ραιώθησαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην, Πελοπόννησον τύχην, Η νῆσος εὐκόλως κατελύθη τὸ ιράτος της σιλικὰ ἀνάκτορα. Οἱ παλαιοὶ τοὺς ἐπιδρομεῖς ἡ ἔγιναν οἵπερ σῶν ἄλλοτε πόλεων κατέλαβον στάτεραι είναι η Κνωσός, η Λασίδη, η Καστελλία. Αἱ πόλεις αὗται κατ’ ἀρχὰς ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα ήδεις ἐφημίσθη ἡ Γόρτυν, σώζονται ἐν ἐπιγραφῇ διατηρούμεναι τὴν ἐκτότε τὴν.

2. Ὁ πρῶτος ἀποικισμός.

τῶν Δωριέων ἐπέφερε μεγάλην ἀναστάτωσιν εἰς διηγήσιστοι τῶν κατοίκων ὑποταχθέντες μετὰ πείσμονα ἀνσαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἔγιναν δοῦλοι τῶν καταμβίβασθέντες ἔμειναν μὲ περιωριζμένα δικαιώματα. Τηνη μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐξήτησαν νέας κατοικίας των.

ιαναστῶν τούτων ἐστράφη πρὸς τὰς ἀγτιπέραν Ἡ χώρα ἐκείνη κατφεύτη ἀπὸ λαοὺς συγγεζένη καὶ ἀγνωστος εἰς τοὺς Ἑλληνας. Η παρὰ τῶν ἐγκατεσπαρμένων πολυαριθμων νήσων γ χρόνων ἐκείνων συγκοινωνία. Ἐξ ὅλου ἡ α καὶ ἡ βλάστησις τῆς χώρας ἐκείνης ὑπενία, ὥστε ἡδύναντο καὶ ἐκεῖ νὰ φαντάζωνται τῇ ἀρχαὶ αὐτῶν πατρίδι.

ἱς ἀναχωρήσαντας ἐκ τῆς Ἑλλάδος πρὸς ομάζουμεν ἀποίκους, τὰς δὲ ὑπὸ αὐτῶν ὑ ἀποικοι ἦλθον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν διὰ

ὅρμητέντα κορίως ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν ἢν Ἑλλήσποντον καὶ κατέλαβον τὰς τὴν ἀπέναντι αὐτῶν παραλίαν, σσον, "Αντανδρον καὶ Σμύρνην. οικαί, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν *Aἰο-* ερῶν καὶ ἀνήκοντες εἰς ποικίλα

βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ Αθηναίους ἀρχηγοὺς κατέλαβον αὐτὰς καὶ μάζαντι παραλίας ὑδρυσαν θράσ, Τέω, Κολοφῶνα, καὶ ἄλλας. Αἱ ἀποικίαι στοι τῶν ἀποίκων τούτων γ καὶ τὴν Σμύρνην παρὰ

Δυτικά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας

Τέλος καὶ οἱ Δωρεῖς ἡκολούθησαν τὸ κοινὸν τοῦτο ρεῦμα· καὶ κατ' ὄρχας μὲν κατέλαβον τὰς νήσους Αἴγιναν καὶ Κύθηρα, εἰτα δὲ διὰ τῆς Μήλου καὶ τῆς Θήρας ἥλθον εἰς τὴν Κᾶν καὶ τὴν Ρόδον καὶ ἔκπισαν ἐπὶ μὲν τῆς Ρόδου τρεῖς πόλεις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀπέναντι χερσονήσων τὴν Κυνέδον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν. Αἱ πόλεις αὗται ἀπετέλεσαν τὰς Διωρικὰς ἀποικίας.

III ἐγκατάστασις.—Η ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς χώρας αὐτὰς δὲν ἦτο εὔκολος. Ὄλα τὰ ἐπίκαια σημεῖα κατείχοντο ἥδη ἀπὸ ἄλλους ἴσχυροὺς λαούς. Οἱ δὲ Ἑλληνες δὲν εξίτουν νὰ ἰδρύσουν πόλεις εἰς ἐρήμους ἀκτάς, ἀλλὰ συνήθως παρουσιάζοντο εἰς οἰκουμένας πόλεις ὡς ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ εὐχαρίστως, καθότι ἦσαν χρήσιμοι εἰς τοὺς νωθρούς κατοίκους τῶν εὐφόρων καὶ πλουσίων ἐκείνων χωρῶν. ἄλλοτε δμας οἱ ἐγχώριοι δὲν τοὺς ἔδεχοντο. Τότε κατέφευγον εἰς τὰ ὅπλα. Τοιουτορόπως εἰς πολλὰ μέρη ἐγκατεστάθησαν μετὰ πολυετεῖς αἰματηρούς ἀγάνας.

Αφοῦ δὲ ἐγίνετο ὁ πωσδήποτε ἡ ἐγκατάστασις, οἱ Ἑλληνες ὑπερισχυον ἀσφαλῶς διότι ἦσαν εὐφυέστεροι, καὶ εἶχον ἀνώτερον πολιτισμόν.

Τοιουτορόπως ἐγένετο ὅλιγον οἱ παλαιοὶ κάτοικοι ἀφωματιώθησαν ὑπὸ τῶν ἀποίκων καὶ ἡ χώρα ἀπέθη Ἑλληνική. Διὸ δὲ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν εὐφορωτάτων πεδιάδων τῶν ἀρδευομένων ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν (τοῦ Καΐκου, τοῦ Ἐρμού, τοῦ Καϊστρου, τοῦ Μαιάνδρου) καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου αἱ νέαι αὗται Ἑλληνικαὶ πόλεις ἀνῆλθον εἰς μεγίστην ἀκμήν.

Πνευματικὴ ἀκμή.—Ο πλοῦτος καὶ διεικὴ εὐημερία τῶν ἀποίκων τούτων ὑπεδοήθησαν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Οἱ πρῶτοι Ἑλληνες ποιηταί, φιλόσοφοι, ἱστορικοὶ καὶ καλλιτέχναι ἀνεδείχθησαν εἰς τὰ παράλια αὐτὰ τῆς Μ. Ἀσίας, ἥτις διὰ τοῦτο δικαίως καλεῖται κοιτίς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν τῇ Ἰωνίᾳ ἐγεννήθη καὶ ἔψαλλε τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ ἔπη ὁ Ὄμηρος, ἡ μεγάλη δόξα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Λέσβος ἀνέδειξε τὴν Σαπφώ, τὸν Ἀλκαῖον καὶ ἄλλους ποιητάς καὶ τὸν σοφὸν Πιττακόν. Ο πρώτος τῶν φιλοσόφων Θαλῆς ἦτο Μιλήσιος, ὁ δὲ φιλόσοφος Πυθαγόρας Σάμιος. Ὁ πατήρ τῆς Ἱστορίας Ἡρόδοτος ἦτο Ἀλικαρνασσεύς. Ἐπίσης ἐκ Σάμου καὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας κατήγοντο καὶ οἱ πρῶτοι ἀγαλματοποιοί καὶ γλύπται (Θεόδωρος, Ροῖκος).

3. Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περιοδον ταύτην.

Τὰ ὄμηρεικὰ ἔπη.— Μετὰ τὴν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἐγκαθίδρυσιν τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὰ μέσα περίπου τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐποιήθησαν τὰ Ὅμηρικὰ ἔπη, ή Ἰλιάς καὶ ή Ὅδοσσεια. Καὶ η μὲν Ἰλιάς περιγράφει ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἐπεισόδια τινα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγῶνας πρὸς τοὺς Τρώας ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Τροίας, η δὲ Ὅδοσσεια τὰς μετα τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας περιπλάνησεις τοῦ Ὅδουσσέως καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του Ἰθάκην. Τὰ ποιήματα αὐτὰ ἐποιήθησαν δόπο τοῦ Ὅμηρου, δόποιος ἐγεννήθη καὶ ἔζησεν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, είναι δὲ τὰ ἀρχαιότατα καὶ τελειότατα μνημεῖα ἐντέχνου λόγου. Ἄλλ' η τελειότης αὐτῶν μαρτυρεῖ, διτὶ προηγήθησαν τοῦ Ὅμηρου πολλοὶ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ διτὶ πολλὰ ποιήματα θάξψιλλοντο πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Καὶ τῷ ὅντι αἱ περὶ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου παραδόσεις ὑπῆρχον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα πρὸ τῆς ἵδρυσεως τῶν ἀποικιῶν, ἐπλαυτίσθησαν δὲ μετὰ τοὺς νέους ἀγῶνας, διὰ τῶν δόποιων οἱ Ἑλληνες ἐγκατεστάθησαν μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας. Οἱ Ὅμηρος παρέλαβε πλεῖστα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ σωζόμενα παλαιὰ ποιήματα, διεισκεύασεν η ἀπεμιθήη αὐτά, η ἐδημιούργησε νέα καὶ οὕτω παρέσχεν ἡμῖν θελτικωτάτην εἰκόνα τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων. Οἱ ἥρωές του είναι πολὺ παλαιότεροι τοῦ ποιητοῦ καὶ τὰ περιγραφόμενα γεγονότα ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμόνων, ἀλλ' ὁ ποιητισμὸς ὁ δόποιος ἐξεικονίζεται εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὅμηρου είναι δ σύγχρονος τοῦ ποιητοῦ ποιητισμός. Διὰ τοῦτο πλουσιωτάτη πηγὴ διὰ τὴν ἴστορίαν τῶν χρόνων τούτων είναι τὰ δημητικὰ ἔπη. Ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν ἀρύμεθα πλείστας γνώσεις περὶ τοῦ Ἰλιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν χρόνων ἐκείνων.

A. Ὁ ἴδιωτικὸς βίος.

Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.— Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐπι-

Εἰκ. 6. Ὁ Ὅμηρος

κρατεῖ τὸ σύστημα τῶν ἀκροπόλεων· παρὰ τὰς ἀκροπόλεις εἶναι οἱ ἄγροι, οἵπου ζῆι καὶ διαιμένει συνήθως ὁ λαός. Ἀναφίρονται δημως καὶ πόλεις περιβαλλόμεναι ἀπὸ τείχη. Οἱ πληθυσμὸς ἀποτελεῖται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ ἐλευθέρους πολίτας. Ἀναφέρονται καὶ δοῦλοι, οἱ ἐκ τῶν πολέμων αἰχμάλωις, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι ἔτι περιωρισμένος καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορὰ τῶν κυρίων των φιλάνθρωπος.

Οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων διακρίνονται ἀναλόγως τῆς κτηματικῆς των περιουσιάς εἰς εὐγενεῖς, κατέχοντας μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν καὶ εἰς δημιουργούς, δηλαδὴ τεχνίτας, οἱ δποῖοι ἔξων ἔξασκοδύτες διαφόρους τέχνας.

Αἱ ἀσχολίαι.—Οἱ πλειστοὶ τῶν ἀνδρῶν ἀσχολοῦνται κυρίως μὲν γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς ἔργασίας. Εἰς τοὺς ἄγρους των καλλιεργοῦνται ὁ σῖτος, ἡ κριθὴ καὶ διάφορα ὅσπρια. Γνωρίζουν τὴν κατασκευὴν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἔλαιου. Οἱ εὐγενεῖς τρέφουν ποίμνια αἰγῶν, προβάτων, βοῶν καὶ χοίρων. Μετὰ τὴν ἔδρυσιν τῶν ἀποικιῶν πλειστοὶ ἐπεδόθησαν καὶ εἰς τὸ διὰ θαλάσσης ἐμπόριον καὶ ἐπεχείρουν τολμηρὰ τεχνεῖδια. Ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία δὲν ἔθεωροῦντο ἀκόμη ἀτιμωτικὰ ἔργα, ἀπὸ ἐναντίας δέ, ως μαρτυροῦντα ἀνδρείαν καὶ τόλμην προεκάλουν τὸν θαυμασμὸν τοῦ πλήθους. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐπεχείρουν μακρὰς ἐκστρατείας καὶ ἐπικινδύνους περιπλαγήσεις πρὸς λαφυραγωγίαν. Αἱ γυναικεῖς ἥσχολοῦντο μὲ τὴν ὄφαντικὴν καὶ τὰς λοιπὰς οἰκιακὰς ἔργασίας. Εἰργάζοντο δὲ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως καὶ αἱ εὐγενεῖς οἰκοδέσποινται καὶ αἱ βασίλισσαι ἀκόμη, ἐπιστατοῦσαι εἰς τὰ ἔργα τῶν δούλων.

Οὗτως ὁ Τηλέμαχος λέγει πρὸς τὴν μητέρα του Πηνελόπην :

‘Ἄλλ’ εἰς οἷκον ιοῦσα τὰ σ’ αὐτῆς ἔργα κόμιζε,
ιστὸν τ’ ἡλακάτην τε, καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευθε
ἔργον ἐποίχεσθαι. (Ὀδ. α. 356—358).

Ἡ δὲ Ναυσικάα, ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Ἀλκινόδου, πλύνει εἰς τὸν ποταμὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως τὰ ἐνδύματα τῆς οἰκογενείας καὶ τὰ μεταφέρει ἐπὶ ὅμαξης, τὴν ὁποίαν ὀδηγεῖ αὐτὴ ζεύξασα εἰς αὐτὴν ἡμιόνους κρατερῷν υγασταῖς.

Τὰ ἐνδύματα.—Πολὺ ἐνωρίς οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἐχρησιμοποιήσαν τὸ ἔριον τῶν προβάτων πρὸς κατασκευὴν ὄφασμάτων. Ἡ ἡλακάτη καὶ ὁ ιστός, (τὸ ἀδράχτι καὶ ὁ ἀργαλιός), δὲν ἔλειπον ἀπὸ καμψίαν οἰκίαν καὶ ἀπησχόλουν δι’ δῆλης τῆς ημέρας καὶ τὰς ἐλευθέρας

γυναικας και τας δούλας.³ Αλλα και τα λιγα όφασματα ήσαν γνωστά παρ'⁴ Ομήρω.

Τα ένδυματα λοιπόν μάλλινα ή λιγα είναι τα έξης :

Ο χιτών, ένδυμα ἔραμμένον, ἐφορείτο κατάσκρα, περιεσφίγγετο περὶ τὴν μέσην διὰ ζώνης και κατήρχετο κατ' ἀρχὰς μὲν μέχρι τῶν γονάτων, κατὰ δὲ τοὺς μεταγενετέρους χρόνους και ἵδια παρὰ τοῖς Ιωσὶ μέχρι τῶν ποδῶν. Ήτο δὲ συνήθως μὲν ἄνευ χειρίδων (ἄχειρίδωτος), ένιοτε δὲ μὲν χειρίδας βραχείας (χειριδωτός).

Ἐπὶ τοῦ χιτώνος περιεβάλλοντο οἱ ἄνδρες τὸ ἴματιον, πλατὺ δροθογώνιον ὄφασμα, τοῦ δποίου τὸ μὲν ἔτερον ἄκρον ἐρρίπτετο ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν ὥμον, εἴλκετο ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην και ἐρρίπτετο πάλιν εἰς τὸν ἀριστερὸν ὥμον, καλύπτον οὕτω τοὺς βραχίονας ή συνήθως ἀφῆνον γυμνὸν τὸν δεξιὸν βραχίονα. Ποικιλίαι τοῦ ἴματίου ήσαν ή χλαινα, ή χλαντες, ή χλαμύς. Τὰ ένδυματα αὐτὰ συνεκρατοῦντο ἐπὶ τοῦ στήθους ή τοῦ ὥμου διὰ περογῶν ή πορπῶν.

Οι ἀρχαῖοι Ἐλληνες εἶχον ἀσκεπή τὴν κεφαλήν ἔτρεφον δμως μακρὰν κόμην (καρηκομόσωντες).

Και τῶν γυναικῶν τὰ ένδυματα ήσαν δμοια πρὸς τὰ τῶν ἀνδρῶν. Εφόρουν δηλαδὴ και αἱ γυναικες χιτῶνα, βραχύτερον μὲν εἰς τὰς δωριακὰς πολιτείας, ποδήρη δὲ εἰς τὰς Ιωνικάς. Ο χιτὼν τῶν γυναικῶν δὲ μὲν είναι ἀξωστος (δροθοστάδιος), συνηθέστερον δ' δμως φέρει ζωνιον και σχηματίζει περὶ τὸ στήθος κόλπον μὲ πλουσίας πτυχὰς (βαθύζωνοι γυναικες). Ἐπὶ τοῦ χιτώνος ἔφερον ἴματιον ή πέπλον. Είναι δὲ καὶ δέπλοις ὄφασμα ἐξ ἐρίου εύρυ και λεπτόν, πολλάκις πεποικιλμένον, κρατούμενον ἐπὶ τοῦ ὥμου διὰ πορπῶν. Ο πέπλος διεθεν κατέρχεται μέχρι τῶν ποδῶν και σύρεται πολλάκις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (γυναικες ἐλκεστεπλοι, τανύπεπλοι).

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αἱ γυναικες ἔφερον καλύπτραν κατερχομένην μέχρι τοῦ αὐχένος, δλλοτε δὲ ἐκάλυπτον τὴν κεφαλήν διὰ τοῦ ἄκρου τοῦ πέπλου ή τοῦ ἴματίου.

Οι ἀρχαῖοι Ἐλληνες ἔφόρουν ὑποδήματα, πέδιλα, φέροντα ἴμάντας, οἱ δποίαι περιεδέγοντο περὶ τὴν κυήμην, πολλάκις δμως περιφέροντο και ἀνυπόδητοι.

Αἱ κατοικέας.—Αἱ οἰκίαι ἀγεγέροντο και κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν κατὰ τὸ αὐτὸν παλαιὸν σχέδιον. Συνηθέστερον τώρα ἀναφέρεταις Ἰδιοὶ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν τὸ ὑπερῷον. Ο ἀριθμὸς τῶν θαλά-

Eix. 7

Eix. 8

Eix. 7. Φορεῖ χιτῶνα ποδήρη δρυστάδιον καὶ ἐτοιμάζεται νὰ περιβληθῇ
καὶ τὸ ἱμάτιον.—Eix. 8. Φορεῖ χιτῶνα ποδήρη ἔξωσμένον περὶ τὴν μέσην.

Eix. 9

Eix. 10

Eix. 11

Eix. 9. Φορεῖ χιτῶνα, εἶναι περιβλεψθημένη τὸ ἱμάτιον, τὸ δόπιον καλύ-
πτει καὶ τὴν κεφαλήν.—Eix. 10. Φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος ποδήρη πέπλον καὶ
προσπαθεῖ νὰ στερεώσῃ τὰς πόρπας ὑπὲρ τὸν δῶμον.—Eix. 11. Φορεῖ βρα-
χὺν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ χλαῖγαν ἵς προσπαθεῖ ἀὺς στερεώσῃ τὰς πόρπας.

Ψηφιοποιηθῆκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς.

λων καὶ τῶν κοιτώνων εἶγαι ποικίλος ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκογενείας.

Τὰ κυριώτερα τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων ἡσαν οἱ ψρόνοι, καθίσματα βαρέα μὲ ἔρεισίνων καὶ μὲ στηρίγματα διὰ τοὺς βραχίονας, καλύπτομενα πολλάκις δι' ὑφασμάτων. Οἱ καθήμενοι ἔστηριζον τοὺς πόδας εἰς ὑποπόδιαν, τὸ δόποιον καλεῖται παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ψρῆνυς. Απλούστερα καθίσματα ἡσαν αἱ ἔδραι καὶ οἱ κλισμοί.

Ἐκοιμῶντο ἐπάνω εἰς δέρματα βοῶν καὶ προβάτων καὶ ἐσκεπάζοντο μὲ μαλακὰ στρώματα. Εἶχον δμως καὶ κλίνας ὑψηλὰς καὶ πολυτελεῖς μὲ πόδας ἀργυροῦς, ἐπιχρύσους ἢ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.

Ἐτρωγὸν ἐπάνω εἰς τραπέζας καλῶς τετορνευμένας, τὰς ὁποίας πρὸ τοῦ φαγητοῦ δοῦλοι ἐκαθάριζον σπόργυοισι πολυτρόποισιν. Επ' αὐτῶν παρετίθεντο ὁ ἔρτος ἐντὸς κανίστρων, τὰ κρέατα ἐντὸς πινάκων καὶ κύπελλα διὰ τὸν οἶνον. Πρὸ τοῦ φαγητοῦ ἐνίπτοντο τὰς χείρας ἀμφίπολοι ἔχυνον ἀπὸ χρυσοῦν πρόχουν εἰς ἀργυρὰν λεμάνην «χέρνιβα» (=νερὸ διὰ νίφιμον), ἐκαθαρίζοντο καὶ ἔτρωγον μὲ τὰς χείρας.

Τὰ πήλινα ἀγγεῖα κατεσκευάζοντο ἐκ πηλοῦ καθάροῦ καὶ ὠπτῶντο ἐντὸς κλειστῶν κλιβάνων· πολλάκις ἐκαλύπτοντο ἀπὸ γραφῆς καὶ ἡσαν ποικίλα κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος· πίθαι μεγάλοι χρησιμεύοντες πρὸς διατήρησιν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου· κρατήρες, δοχεῖα εὐρύχωρα μὲ ἀνοικτὸν στόμιον, ἐντὸς τῶν ὅποιων ἐκεράνυτο δοίον μετὰ τοῦ ὅδατος· ἀμφορεῖς, ὑδρίαι, στάμναι, λήκυθοι, φιάλαι καὶ πλεῖστα ἄλλα εἰδῆ. Τὰ δὲ ἀργυρᾶ ἐκπτώματα καὶ ποτήρια ἡσαν πολλὰ εἰς τοὺς πλουσίους καὶ εὐδαίμονας οἴκους τῶν εὐγενῶν, διὰ τοῦτο δὲ εδρίσκονται συνήθως ὡς κτερίσματα καὶ εἰς τοὺς τάφους.

Αἱ θιασικεδάσεις. — Αφορμὴν εἰς λαϊκὰς συγκεντρώσεις καὶ διασκεδάσεις ἔδιδον αἱ ἑορταὶ καὶ αἱ δημοτελεῖς θυσίαι.

Οἱ βαζιλεῖς τελοῦντες πολυτελεῖς θυσίας (ἐκατόμβιας) ἐκάλουν εἰς δεῖπνον τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἐνιστεῖ ὅλον τὸν λάόν. Ἐπίσης καὶ οἱ ἴδιωται ὀσάκις ἔθυσίαζον ἐκάλουν εἰς δεῖπνον οἰκείους καὶ φίλους. Κατὰ τὸ δεῖπνον ἔπινον οἶνον οὐχὶ ἀκρατον ἀλλὰ μεμειγμένον μὲ πολὺ ὅδωρ.

Ἀπαραιτητὸν συμπλήρωμα τῶν συμποσίων ἦτο ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις. Δηλαδὴ κατὰ τὰ συμπόσια διάφοροι ποιηταί, καλούμενοι δοιοί ἢ ραφωδοί, ἔψαλλον τὰ κατορθώματα ἡρώων καὶ θεῶν, συνοδεύοντες τὸ ἄριμα των μὲ φόρμιγγα ἢ κιθάραν. Οἱ εὐγενεῖς ἐφίλοτι-

Εἰκ. 12

Από τὰ ενδήματα τῆς Κορήτης. Πανάρχαια πήλινα ἀγγεῖα. Ἡ ἐπιφάνειά των διά παραλλήλων γραμμῶν διαιρεῖται εἰς ζώνας κοσμουμένας διὰ διμοκέντρων [κύκλων, καμπύλων γραμμῶν καὶ ποικίλων σχημάτων.

Εἰκ. 13. Λήκυθος

Εἰκ. 14. Κύπελλον

Εἰκ. 15. Κρατήρος Μυκηναϊκῆς ἔποχῆς κεκοσμημένος μὲ σπειροειδεῖς γραμμάς.

μοδυτα νὰ ᔁχουν εἰς τὸν οἰκόν των τοιούτους δοιδούς, ἐπιδαψιλεύοντες εἰς αὐτοὺς πολλὰς τιμάς.

Ἐπίσης εὐχαριστοῦντο οἱ ἀνθρωποι τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων εἰς τὸν χορὸν καὶ ἑδείκνυον ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας. Οὗτω ὁ βασιλεὺς τῶν Φαιάκων καυχᾶται πρὸς τὸν Ὁδυσσέα λέγων «μᾶς ἀρέσουν οἱ χοροί, ἡ τράπεζα, ἡ κιθάρα, οἱ ἀλλαξιές, τὰ χλιαρὰ λουσίματα καὶ αἱ κλίνες» καὶ διι. κανεὶς δὲν εἶναι ἀνώτερος αὐτῶν «στ’ ἀρμένισμα, εἰς τὸν χορό, στὰ πόδια, στὸ τραγοῦδι». Διὰ τοῦτο προσεκήρυξσοντο πολλάκις ἄγωνες δρόμου, πάλης, πυγμῆς καὶ δίσκου καὶ ἑδίδοντο βραβεῖα εἰς τοὺς νικητάς.

■ ■ φιλοξενέα.— "Οπως ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦτο ἐν γένει ἀπλοῦς, τοιωτοτρόπως καὶ αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις των ἥταν ἀφελεῖς καὶ φιλάνθρωποι. Ἰδίας μνείας ἀξία εἶναι ἡ πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφορά. Οἱ ξένοι εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διός. Ἡ πρὸς αὐτοὺς περιφρόνησις θεωρεῖται ἀσέβεια πρὸς τὸν Δία. Διὰ τοῦτο γίνεται δεκτὸς πᾶς ξένος, λαμβάνεται πᾶσα φροντὶς ν’ ἀποβάλῃ οὖτος τὴν κούρασιν τοῦ δρόμου διὰ λουτροῦ καὶ ἀναπαυτικῆς κλίνης, πρὶν δηλώσῃ ποίος εἶναι, καὶ ποία ἀνάγκη τὸν ἔφερεν ἐκεῖ. Ἀπερχόμενος δὲ λαμβάνει δῶρα, (ξένεια), τὰ ὅποια μετὰ τῆς οὕτω συναπτομένης φιλίας κληροδοτοῦνται εἰς τὰ τέκνα. Χαρακτηριστικὸν καὶ ἐνταῦτῷ ὡραίον παράδειγμα ἀναφέρει δ “Ομηρος τὴν συνάγετησιν τοῦ Διομήδους μετὰ τοῦ Γλαύκου κατά τινα μάχην ἔξι τῶν τειχῶν τῆς Τροίας. Οἱ δύο ἥρωες ἀναγνωρίζονται, διι. εἶναι πατρῷοι ξένοι, τείνουν πρὸς ἀλλήλους φιλικὴν χείρα, ἀνταλλάσσουν δῶρα καὶ ἀποχωρίζονται διὰ νὰ ζητήσῃ ἔκαστος ἄλλον ἀντίπαλον, διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φανεύσῃ δ εἰς τὸν ἄλλον.

B. Αημόσιος βιος.

Τὸ πολέτευμα.—Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκάστη πόλις ἀπετέλει ἔδιον κράτος, τοῦ δοποίου προΐστατο βασιλεύς.

Οἱ βασιλεῖς ἐλαμβάγοντο ἐκ τῶν γαιοκτημόνων τῆς χώρας. Η θέσις των ἐν τῇ πολιτείᾳ ἦτο περίπου δοποία καὶ ἡ θέσις τοῦ πατρὸς: μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν. Ἐπίστευτο διι. ἡ ἔξουσία των ἀπέρρεεν παρὰ τοῦ Διός, (διογένεες, διοτρεφέες). Ποσαν ἴσερις καὶ στρατηγοί-

Γ. Σουμελίδου 'Ιστορία Α' Γυμνασίου ἔκδ. 2a 26/8/1924

προσέφερον τὰς ὅπèρ τῆς πόλεως θυσίας καὶ διηρθυνον ἐν γένει τὰ τοῦ πολέμου. Εἶχον δικαστικὴν ἔξουσίαν περιωρισμένην κορίως κα- λούμενοι ὡς διαιτηταὶ συνεδίβαζον τὰς διαφοράς τῶν πολιτῶν.

Διὰ τὰς διαφόρους ὑποθέσεις τῆς πόλεως οἱ θασιλεῖς συγεκάλουν συγέδριον τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων γενῶν (βουλὴν γερόντων) καὶ

συνεδίουλεύοντο αὐτοὺς εἰς σοβαρωτέρας δὲ περι- πτώσεις συγεκάλουν καὶ ἀγορὰν τοῦ δῆμου. Ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡμίλουν ὁ βα- σιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς κρατοῦντες σκῆπτρον εἰς τὰς χεῖρας, ὁ δὲ λαὸς ἥκουε μόνον τὰς ἀνακοι- νώσεις αὐτῶν, καὶ ἐπεκύ- ρωνεν αὐτὰς διὰ βοῆς.

Ἡ ἀπονομὴ τῆς δι- καιοσύνης δὲν ἐγίνετο διὰ τακτικῶν δικαστηρίων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολιτείας. Ἐπεκράτει τό- τε ἀκόμη ἡ αὐτοδικία. Οὕτω ἐν περιπτώσει φό- νου οἱ οἰκεῖοι τοῦ φονεύ- θέντος ἐξήγοντο νὰ ἴκανο- ποιηθοῦν φρογέδοντες καὶ αὐτοὶ ἔνα ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ φο- νέως. Σὺν τῷ χρόνῳ εἰσ- ἤκηθη ἡ ποινή, ἡ κα-

Εἰκ. 13.— Μυκηναῖος ὄπλιτης.

ταβολὴ δηλαδὴ ἐκ μέρους τοῦ φονέως χρηματικοῦ ποσοῦ πρὸς ἐξ- λέωσιν τοῦ φόνου.

Τὰ πολεμικά.—Τὰ δηλα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διακρί- νονται εἰς ἀμυντικά καὶ ἐπιθετικά καὶ ἀμυντικὰ μὲν εἰναι τὸ κράνος, δ. θώραξ, αἱ κνημῖδες καὶ ἰδίως ἡ ἀσπίς, ἡ δοιά εἰναι στρογγύλη ἡ ἀειδής καὶ φερομένη διὰ τῆς ἀριστερᾶς προστατεύει δλον τὸ σῶμα.

Ἐπιθετικὰ δὲ είναι τὸ ξίφος, τὸ δάρῳ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὰ δποῖα μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐκ τοῦ πλησίου μάχας. Ἐξ ἀποστάσεως δὲ ρίπτουν βέλη διὰ τῶν τόξων ἢ λίθους διὰ σφεγδονῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐμάχοντο πεζῇ, τὸ δὲ ἵππικὸν ἦτο ἀκόμη ἄγνωστον. Εἶχον δημιουργοὶ τὰ πολεμικὰ ὅρματα. Εἰς αὐτὰ ἐπέδιαινον συνήθως ὁ πολεμιστὴς καὶ ὁ ἥριοχος. Ἡ μάχη ἐγίνετο ἀπὸ τοῦ ὅρματος ἢ ἐνίστε ἐμάχετο μὲν ὁ πολεμιστὴς πεζῇ, ἔχρησιμοποίει δὲ τὸ ὅρμα διὰ καταδιώξεις ἢ εἰς τὴν φυγήν.

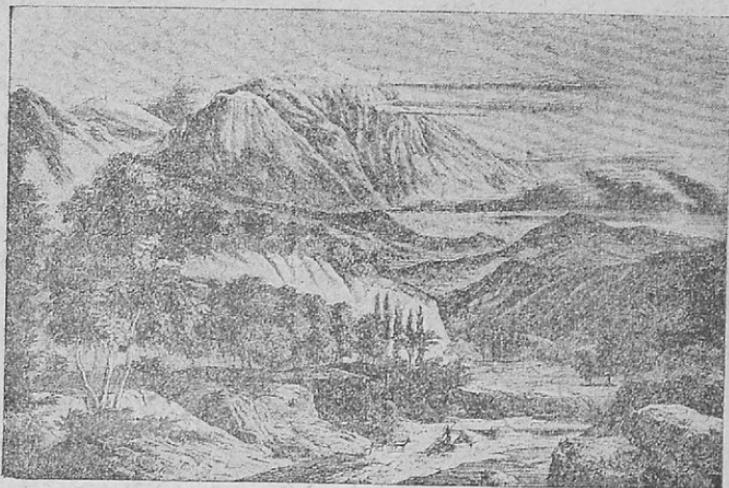
Ἡ παράταξις εἰς τὰς μάχας ἦτο ἀπλουστίτη. Παρετάσσοντο δηλ. οἱ ἀντίπαλοι εἰς ἀντιμετώπους γραμμάς, καὶ ἡγωνίζοντο στῆθος μὲν στῆθος· ἡ δὲ νίκη ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν τελειώτητα τῶν ὅπλων, τὴν σωματικὴν ρώμην, τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν μαχομένων.

Eix. 14.—"Ἄρμα.

Γ. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ λατρεία.

III Θρησκεία.—Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη τὰ μέγιστα διὰ τῆς μυθολογίας καὶ τῆς ποιήσεως δύο ἰδίᾳ ποιητῶν, τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου. Καὶ ὁ μὲν Ὁμηρος ἡκμασεν, ὅπως εἴπαμεν, περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰώνος, ὁ δὲ Ἡσιόδος ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ ὅγδου αἰώνος καὶ ἔγραψε γενεαλογίαν θεῶν καὶ ἥρωών. Κατὰ τὴν θρησκείαν αὐτὴν ἐθεοποιήθησαν κατ' ἀρχὰς μὲν πάντα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἔπειτα δὲ καὶ ἡθικαὶ ἰδιότητες καὶ ἄλλαι δυνάμεις καὶ ἀδημιουργήθη οὕτω πλήθος ἀπειρον θεῶν. Μεταξὺ τούτων προεξείχον οἱ 12 Ὀλύμπιοι, ἤτοι ὁ νεφεληγερέτης καὶ βαρυβρεμέτης Ζεὺς κρατῶν τοὺς κεραυνοὺς ἀνὰ χεῖρας καὶ ἔχων σύμβολον τὸν ἀετόν, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, ἡ Ἡρα, ἡ σύζυγος τοῦ Διός, θεὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ συζυγικοῦ βίου, ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου, ἡ ἀδελφή του Ἀρτεμις, θεὰ τῆς σελήνης καὶ τοῦ κυνηγίου, ἡ Ἀθηνᾶ, θεὰ τῆς φρονήσεως, ὁ Ἀρης,

Εἰκ. 15.—Ο Ὄλυμπος.

Θεὸς τῆς καταιγίδος καὶ τοῦ πολέμου, ἡ Ἀφροδίτη, τοῦ κάλλους καὶ τῆς γονιμότητος, ὁ σύζυγός της Ἡφαίστος, θεὸς τοῦ πυρὸς καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ Δημήτηρ, θεὰ τῆς γῆς καὶ τῆς γεωργίας, ὁ Ποσειδῶν, κυρίαρχος τῆς θαλάσσης, ἡ Ἔστία, προστάτις τοῦ οἴκου καὶ ὁ Ἐρμῆς, ὁ ἄγγελος τῶν Ὄλυμπίων θεῶν.

Ἐκ τῶν λοιπῶν θεῶν οἱ σπουδαιότατοι είναι· ὁ Πλούτων, θεὸς τοῦ Ἀδου, ὁ Διόνυσος ἢ Βάκχος, ὁ φαιδρὸς θεὸς τοῦ οἴκου, αἱ Μοῦσαι, αἱ Μαῖραι, καὶ αἱ πολυάριθμοι Νόμφαι, αἱ ὅποιαι πληροῦσι τὰ δάση, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς θαλάσσας.

Τοὺς θεούς των οἱ ἀρχαῖοι ἐφαντάζοντο καὶ παρίσταγον ώς ὥραιοτάτους καὶ τελειοτάτους ἀνθρώπους, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ ἀνθρώπινα προτερήματα, ἀλλὰ καὶ ἔλαττώματα. Οὗτως οἱ θεοὶ ἐπὶ τοῦ Ὄλυμπου συνερχόμενοι ἔδουλεύοντα δπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Διὸς περὶ τῶν ἀνθρωπίνων, ἔτρωγον ἀμβροσίαν καὶ ἔπινον νέκταρ, διεσκέδαζον ἢ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους.

Οἱ τύποις τῆς λατρείας.—Οἱ θεοὶ παρίσταγτο ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ δι' ἀγαλμάτων ἐκ λίθου, χαλκοῦ καὶ πολυτίμων μετάλλων. Ἀχαϊκά τιγα ἀγάλματα ἐκ ἔνιλου ἐλέγοντο ξόανα, ἐθεωροῦντο διπετῆ καὶ ἐτιμῶντο πολὺ. Πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν ἐκτίζοντο γαοὶ καὶ πρὸς αὐτῶν ως καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν, διπήρχον βωμοὶ διὰ τὰς θυσίας.

Πᾶς πολιτης ἔχων καθαρὰς τὰς χεῖρας ἥδυνχτο νὰ θυσιάσῃ καὶ νὰ θετῇ, χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ προνομιούχος τάξις ιερέων. Οἱ ὑπάρχοντες ιερεῖς, οἱ ὅποιοι συνήθως ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὡρισμένα ιερατικὰ γένη, προορισμὸν εἶχον νὰ φροντίζουν διὰ τὴν ἀδιάλειπτον καὶ κανονικὴν ἐκτέλεσιν τῶν θυσιῶν καὶ τὴν τήρησιν τῶν τύπων τῆς λατρείας.

Τῶν θυσιαζομένων θυμάτων μέρος μὲν (τὰ σπλάχνα καὶ οἱ μηροὶ) ἔκατετο ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν, οἱ ὅποιοι ἐτέρποντο μὲ τὴν κνηταν αὐτῶν, τὸ δέ ὑπόλοιπον ἐχρησίμευεν εἰς ἑστίασιν. Ὡς ἀπαραίτητον στοιχείον θυσιῶν τινῶν εἰσήχθη σὸν τῷ χρόνῳ καὶ ὁ χορός, διὰ δὲ τοὺς χθονίους θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες. Συνήθης ἐπίσης διὰ τοὺς χθονίους ἦτο καὶ ἡ σπουδὴ σίγουρη, γάλακτος καὶ μέλιτος.

■■■ μαντεέα περὶ "ΕΛΛΗΝΕΩΝ.—Οἱ Ἑλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ ἀποκαλύπτουν πολλάκις εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς θελήσεις τῶν διὰ διαφόρων σημειῶν. Διὰ τοῦτο προσεπάθουν νὰ ἀναγκαλύψουν καὶ ἔρμηγεύσουν τὰ σημεῖα αὐτά. Καὶ ἴδιᾳ μὲν κατὰ τὰς θυσίας ἐξήταζον μετὰ πρασοκής τὰ σπλάχνα τῶν θυμάτων, τὴν φλόγα τῶν καιομένων κρεδτῶν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῶν ἀναδιδόμενον καπνόν, διὰ νὰ μαντεύσουν ἂν η θυσία εἴναι εὑπρόσδεκτος εἰς τοὺς θεούς, κατ' ἀκολουθίαν ἀν οἱ θεοὶ εἰναι εὐμενεῖς διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ἦ σχι. Πολλάκις δὲ προσείχον καὶ εἰς τὴν πτήσιν καὶ τοὺς φθόγγους τῶν πτηνῶν, (τῶν οἰωνῶν), καὶ ἐχαρακτήριζον ως καλὰ ἢ κακὰ τὰ παρατηρούμενα σημεῖα. Τοῦτο κυριώς ἐλέγετο οἰωνοσκοπία.

Καὶ πάντες μὲν ἥδυναντο νὰ μαντεύωνται διπήρχον δύμως καὶ ἄγρες εὐσεβεῖς εἰς τοὺς ὅποιους ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ ἀπεκάλυπτον ἐμφανέστερον τὰς βουλὰς τῶν. Οὗτοι ἐλέγοντο μάντεις, ἐτιμῶντο δὲ πολύ. Τινὲς τῶν μάντεων ἀπηθανατίσθησαν διὰ τῆς ποιήσεως, ως ὁ Κάλχας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου «οἰωνοπόλων σχ' ἄριστος, ὃς ἥδη τὰ τ' ἔσοντα τὰ τ' ἔσσομενα πρὸ τ' ἔσοντα», ὁ Τειρεσίας, ὁ τυφλὸς μάντις τῶν Θιδῶν, ὁ Ἀμφιάραος καὶ ὄλοι.

Ἐπίσης ιερά τινα ἐθεωρήθησαν ως καταλληλότατοι τόποι μαντείας καὶ εἰς αὐτὰ συνέρρεον πανταχόθεν διὰ νὰ ἐρωτήσουν τοὺς θεούς. Τὰ ιερά ἐκεῖνα ἐκλήθησαν μαντεῖα ἡ χρηστήρια, τὸ δὲ ἀρχαιότατον αὐτῶν ἦτο τὸ τῆς Δωδώνης ἐν Ἡπείρῳ. Ἐκεῖ ιερεῖς τοῦ Διὸς ὑπὸ ἀρχαίαν δρῦν καθήμενοι προσεπάθουν νὰ μαντεύσουν τὴν θέλησιν τοῦ

Θεοῦ ἐκ τοῦ ἥχου τοῦ διὰ τῶν φύλλων διερχομένου ἀνέμου. Ὁνομαστότατον ὅμως πάντων ἀπέδη τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον.

Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν.—Παρὰ τὰς γοτίας ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ, ἐντὸς στεγῆς κρημνώδους φάραγγος, πλησίον πηγῶν μὲ πλουσιώτατα διαυγή νάματα, είλιχεν ἴδρυθη ἀρχαιότατον ἵερὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ ἱερατικὰ γένη προερχόμενα ἐκ Κρήτης καὶ Δήλου. Εἰς τὸ ἵερὸν τοῦτο προσερχόμενοι οἱ Ἑλληνες ἐξήτουν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος συμβουλὰς περὶ ἐπιχειρήσεων δυτικόλων καὶ ὁδηγίας διὰ ποικίλας βιωτικὰς ἀμηχανίας.

Αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Ἀπόλλωνος ἐλέγοντο χρησμοί, ἔδιδοντο δὲ διὰ τῆς Πυθίας καὶ τῶν ἱερέων. Ἡ Πυθία ἦτο ἱέρεια τοῦ Ἀπόλλωνος κακθημένη ἐπὶ τρίποδος ἔκλινεν ἀνωθεν φρέστος εἰς τὸ δόποιον ὑπογείως ἐκόχλαζεν ὅδωρ ἐκπέμπον ἀναθυμιάσεις. Ἡ Πυθία ἐπηρεαζομένη ἀπὸ τὰς ἀναθυμιάσεις αὐτὰς ἔλεγεν ἀσαφῆ τινα καὶ ἀσυγάρτητα, οἱ δὲ ἱερεῖς ἦσαν αὐτῶν συνέθετο τοὺς χρησμούς. Καὶ δσάκις μὲν ἡρωτάτο τὸ μαντεῖον διὰ πράγματα, διὰ τὰ δόποια ἀπηγένετο ἡ γνῶσις τῶν μελλοντῶν, οἱ χρησμοὶ συνετάσσοντο τεχνήσητως διφορούμενοι, ὡστε, οἰαδήποτε καὶ ἄν ἦτο ἡ ἔκβασις, νὰ μὴ δύναται τις νὰ ἐλέγῃ τὸ μαντεῖον. Συνήθως ὅμως τὸ μαντεῖον ἔδιδεν ὡφελιμωτάτας περὶ πάντων ὁδηγίας. Διέτι οἱ ἱερεῖς κατείχοντο πρόροχον παιίδευτιν, ἐγνώριζον ἀκριβῶς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἤρχοντο εἰς ἐπικοινωνίαν διὰ διαφόρων μέσων πρὸς πάσας τὰς πόλεις. Οὗτοι πλεῖσται ἀποικιαὶ ἴδρυθεσαν εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῇ ὑποδείξει τοῦ μαντείου. Πολλαὶ πολιτείαι καὶ δργανώσεις προηλθον ἐξ αὐτοῦ. Πολλάκις ἴδιωται καὶ πόλεις κατέφευγον εἰς τὸ Μαντεῖον ώς εἰς διαιτητήν, διὰ νὰ συμβιβάσουν τὰς διαφοράς των. Διὰ τοῦτο μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἀπέδη πανελλήνιον κέντρον καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐδραιωθῇ τὸ αἰετημα τῆς Ἐθνικῆς ἐνότητος.

Ἄφοῦ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐθεωρήθη πανελλήνιον ἵερὸν τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ἀγέλαθεν ἡ Δελφικὴ Ἀμφικτυονία.

Δ'. Άξιοι Αμφικτυονίαι.

Ἀμφικτυονία ἐλέγετο ἡ συνένωσις διαφόρων πόλεων διὰ κοινήν τινα λατρείαν. Συνήθως δηλαδή εἰς σεβάσμιόν τι ἵερόν, εὑρισκόμενον

εἰς τὰ μεθόρια δύο ἡ πλειόνων πόλεων, συνηθροίζοντο διὰ θρησκευτικὰς πανηγύρεις οἱ περίοικοι, οἱ δποῖαι ἀπὸ κοινοῦ ἀνέλαμβανον καὶ τὴν προστασίαν τοῦ ἵεροῦ. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργεῖτο θρησκευτικὸς τις σύνδεσμος μεταξὺ τῶν πόλεων τούτων· δὲ σύνδεσμος οὗτος προσκάλει πολλάκις συμφωνίας πρὸς προστασίαν καὶ ἄλλων συμφερόντων καὶ ὀδήγει εἰς πολιτικὰς συνενώσεις.

Οὕτως ὀνομαστὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀμφικτυνία τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ἰωνικῶν πόλεων — ἡ Ἰωνικὴ δωδεκαπόλις — μὲν κέντρον τὸ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυράλης ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπίσης σπουδαῖα ἦτο ἡ τῆς Δωρικῆς ἔξαπόλεως μὲν κέντρον τὸ ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὑπῆρχον πολλαὶ ἀμφικτυνίαι, ἀλλὰ πάσας ὑπερέβαλε διὰ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν πανελλήνιον δρᾶσιν της ἡ Δελφικὴ ἀμφικτυνία.

Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς πόλεις, αἱ δποῖαι ἀπὸ κοινοῦ ἀνέλαβον τὴν προστασίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἀφορώντων τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Ἀντιπρόσωποι δώδεκα τμημάτων τῆς Ἑλλάδος (Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Ἰωνεῖς, Δωριεῖς, Λοκροί, Φωκεῖς, Ἀχαιοί, Δόλοπες, Μαλιεῖς, Περραιτοί, Μάγνητες, Οἰταῖοι), δύο ἐξ ἑκάστου τμήματος, ἀπετέλουν τὸ ἀμφικτυνικὸν συνέδριον. Αἱ συγεδριάτεις τῶν ἀμφικτυνίων ἔγινοντο ἐν Πόλαις καὶ ἐν Δελφοῖς. Ἡ δὲ δικαιοδοσία τοῦ συνεδρίου ἦτο νὰ ἐποπτεύῃ τὸ ἱερόν, νὰ διευθύνῃ ταὺς αὐτόθι τελουμένους ἀγῶνας, τὰ Πυθία, καὶ νὰ διακανονίζῃ πλείστα θρησκευτικὰ ζητήματα ἀφορῶντα ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

4. Αἱ Φυλαὶ καὶ αἱ διάλεκτοι.

Κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, καθὼς ἐλέχθη καὶ πρότερον, δὲν ὀνομάζοντο ἀκόμη ἀπὸ κοινοῦ Ἑλληνες, ἀλλ᾽ ἐκαλοῦντο κατὰ τόπους μὲν διάφορα ὄνοματα. Καὶ δὲ Ὅμηρος εἰς τὰ ποιήματα του ὀνομάζει αὐτοὺς Ἀχαιούς, Δαναούς καὶ Ἀργείους. Κατ' ἀρχὰς μάνον οἱ κατοικοῦντες τὴν Φθιανής Θεσσαλίας, εἰς οὓς ἀνήκεν καὶ δὲ Ἀχιλλεύς, ὁνομάζοντο Ἑλληνες. Ἐξ αὐτῶν δὲ κατόπιν διεδόθη, ἀγνωστον πᾶς, καὶ ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα δι' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χώρας.

Καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κοινοῦ ὀγόματος τῶν Ἑλλήνων διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺ καὶ τὰ ὀγόματα τῶν διαφόρων φυλῶν, ἀπὸ τὰς ὥποιας ἀπετελεῖτο ὁ Ἑλληνικὸς λαός.⁷ Ήσχν δὲ αἱ κυριώτεραι τῶν φυλῶν, ναθώς γνωρίζομεν, τέσσαρες, ἡ τῶν Ἀχαιῶν, ἡ τῶν Ιώνων, ἡ τῶν Διοιδέων, καὶ ἡ τῶν Αἰολέων. Διὰ γὰρ δηλωθῆ ἡ μεταξὺ τῶν φυλῶν τούτων συγγένεια, ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ μόθος τοῦ Ἑλληνος. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνας καὶ πατήρ τοῦ Δρόου, τοῦ Αἰόλου καὶ τοῦ Ξεύθου. Τοῦ δὲ Ξεύθου τέκνα ἦσαν ὁ Ἰων καὶ ὁ Ἀχαιός. Ἐκ τούτων κατήγοροι οἱ Ἑλληνες, ὃ δὲ Δρόος, ὁ Αἴολος. ὁ Ἰων καὶ ὁ Ἀχαιός ὡς γενάρχαι ἔδωσαν τὰ ὄνομά των εἰς τὰς 4 φυλάς.

"Οπως δὲ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διηρεῖτο εἰς φυλάς, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ γλώσσα του διεκρίνετο εἰς διαλέκτους. Βεβαίως οἱ πρόγονοι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ὅτε ἔζων μαζὶ ώμιλουν τὴν αὐτὴν γλώσσαν. "Οτε δῆμως σύν τῷ χρόνῳ διεσπάσθησαν οἱ Ἑλληνες εἰς διάφορα τμήματα ἀνεξάρτητα ἀλλήλων, χωριζόμενα δι' ὅρέων καὶ θαλασσῶν καὶ ἀνέπτυξαν ἴδιον βίον καὶ πολιτισμόν, φυσικὰ διεμόρφωσαν κατὰ τόπους καὶ ἰδίας διαλέκτους. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν διαλέκτων τούτων ἦσαν ἡ Δωρική, ἡ Ἰωνική καὶ ἡ Αἰολική. Ἐκάστη τῶν διαλέκτων τούτων ἦτο λίαν ἀνεπτυγμένη ἀπὸ ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν διαφοραὶ ἦσαν μεγάλαι. Ἀργότερον δῆμως ὅτε ἀνεπτύχθη κοινὸς ἐθνικὸς βίος αἱ διαλεκτοὶ ἀνεμείχθησαν ποικιλοτρόπως καὶ συνεχωνεύθησαν ἐν μέρει.

"Ἐκ τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου ἐμορφώθη κατόπιν ἡ Ἀττική, ἡ δοποία διὰ τῶν Ἀθηναίων ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέβαλε σύν τῷ χρόνῳ τὰς λοιπὰς διαλέκτους. Ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος διὰ τοῦ Ἀλεξανδροῦ διεδόθη καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, μετασχηματιζομένη δὲ ποικιλοτρόπως ἐσχημάτισεν (ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων) τὴν Κοινήν, ἀπὸ τῆς ὥποιαν κατάγεται καὶ ἡ σήμερον παρ' ἡμῖν διμιλουμένη γλώσσα, ἡ Νέα Ἑλληνική.

5. Ἡ χρονολογία.

"Ἡ χρονολογία τῶν γεγονότων τῶν ἀρχαιοτάτων περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς. Παραδόλ-

λοντες θμως τὰ μνημεῖα τῶν χρόνων τούτων πρὸ; τὰ ἔργα ἄλλων λαῶν κατώρθωσαν οἱ σοφοὶ ἀρχαιολόγοι νὰ προσδιορίσουν κατὰ πράξεις τὰ χρονικὰ δρια, ἐντὸς τῶν ὅποιων πρέπει νὰ τοποθετηθῶσι τὰ γεγονότα ταῦτα.

Αοιπδὸν κατὰ τὰ συμπεράσματα αὐτῶν ἡ Ἑλλὰς κατφείτο καὶ πρὸ τοῦ 2000 π. Χρ. Ἐ' Ἀλλ' οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἐκφεύγουσι τῶν ὁρίων τῆς ἴστορίας· ἀποτελοῦν τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Ἀπὸ τοὺς μνημονευθέντας πολιτισμοὺς ὁ μὲν ἀρχαῖος Κρητικὸς πολιτισμὸς τοποθετεῖται μεταξὺ 2000—1200 π. Χρ. Ὁ δὲ Μυκηναῖκὸς πολιτισμὸς μεταξὺ 1600—1100 π. Χρ. Ἡ μετανάστασις τῶν Δωριέων ἤρξατο πιθανῶς ἀπὸ τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος καὶ διήρκεσεν ἐπὶ τινας αἰώνας.³ Επηκολούθησεν ὁ ἀποικισμὸς κατὰ τὸν 11ον ἔως τὸν 10ον αἰῶνα· περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς 9ης ἑκατονταετηρίδος ἐποιήθησαν τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη.

Αἱ χρονολογίαι ἀποδαίνουν θετικῶτεραι μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς γραφῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἑλληνες ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Φοινίκων τὴν διὰ τῆς γραφῆς παράστασιν τῶν νοημάτων. Παρέλαθον τὸ ἀλφάβητον αὐτῶν, τὸ μετερρύθμισαν, τὸ ἐπλούτισαν διὰ προσθήκης νέων φωνηγέντων καὶ τὸ προσήγραψαν εἰς τὴν γλώσσαν των Ἡδη κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα τὸ Φοινικικὸν ἀλφάβητον ἥτο γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι, ἐν τούτοις ἐπιγραφαὶ σώζονται μόλις τοῦ ἑδδόμου αἰῶνος. Ἐκτοτε αἱ ἐπὶ λίθων σωζόμεναι ἀναγράφαται τῶν ἀρχόντων, τὰ φηφίσματα τῶν πόλεων καὶ αἱ πληροφορίαι τῶν συγγραφέων είναι ἀσφαλῆ μέσα πρὸς καθορισμὸν τῆς χρονολογίας τῶν γεγονότων. Κοινὴν χρονολογίαν δὲν είχον οἱ Ἑλληνες. Ἐκάστη πόλις καθώριζε συνήθως τὰ ἔτη διὰ τοῦ κυριωτέρου τῆς ἀρχοντος. («Ἐπὶ Αἰγαίου ἐφόρου ἐν Σπάρτῃ» «ἐπὶ Πυθοδώρου ἀρχοντος Ἀθηγαίοις» —ὅτε ἐπώνυμος ἀρχῶν ἐν Ἀθήναις ἦσα δ Πυθόδωρος). Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, (ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 300 π. Χρ. καὶ ἔξης), μετεγειρίζοντο ὡς κοινὴν χρονολογίαν τὰς Ὀλυμπιάδας, αἱ δποιαι ἀρχονται ἀπὸ τοῦ 776 π. Χρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΒΑΘΜΙΑΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

1. Αἱ πολιτεῖαι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

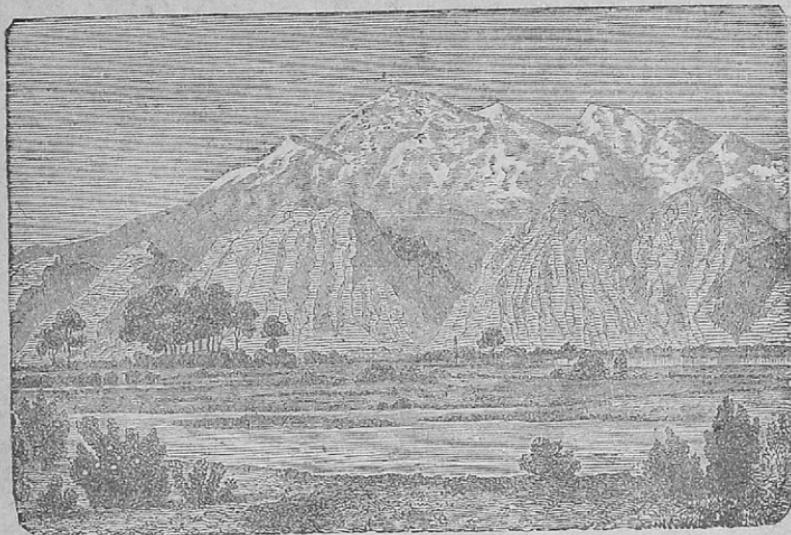
Ἐν τοῖς ἑξήσ θὰ ἔξετάσωμεν λεπτομερώς πᾶς ἴδρυθησαν τὸ πρῶτον καὶ πῶς σὺν τῷ χρόνῳ διεμορφώθησαν αἱ πολιτεῖαι δύο κυρίως πόλεων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Διότι αἱ δύο αὗται πόλεις ἐπρωτοστάτησαν καθ' ὅλα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, αἱ ὅποιαι κατὰ μέρας ἐμμήθησαν καὶ ἀντέγραψαν τὰ νόμιμα τῶν πόλεων τούτων.

A'. Ἡ Λακεδαιμονίων πολιτεία.

Ο Λυκούργος.—Ἡ πολιτεία τῆς Σπάρτης θεωρεῖται ἔργον τοῦ Λυκούργου. Κατὰ τοὺς μύθους ὁ Λυκούργος εἶχε στεγάς σχέσεις πρὸς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, παρὰ τοῦ δόποιον καὶ θεὸς ἀπεκλήθη. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομά του είναι ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος. (παρβλ. καὶ Λύκειος Ἀπόλλων). Διὰ τοῦτο τινες ὑπέθεσαν, δτι ἀνήρ ὅπο τὸ ὄνομα Λυκούργος δὲν ὑπῆρξε ποτέ, ή δὲ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένη νομοθεσία είναι ἔργον τῶν ἐν Δελφοῖς ιερέων. Ἀλλ' εἴτε είναι πράγματι ἴστορικὸν πρόσωπον ὁ Λυκούργος, εἴτε μυθικόν, ή εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένη νομοθεσία δὲν είναι δυνατὸν γὰ εἰναι ἐν τῷ συνόλῳ ἔργον ἐνὸς μόνου ἀνδρός, οὐδὲ διεμορφώθη εἰς περιωρισμένον τινὰ χρόνον. Ὁπως δλαι αἱ πολιτεῖαι, οὕτω καὶ ἡ τῶν Λακεδαιμονίων πολιτεία ὑπέστη διαφόρους μεταβολάς, ἀνεπτύχθη σὺν τῷ χρόνῳ καὶ μετὰ μακρὰν ἐξέλιξιν ἔλαθε τὴν δριστικὴν αὐτῆς μορφήν. Τοιαύτη δὲ οὕτω ἐπέδρασε σπουδαίως εἰς τὸν βίον καὶ τῆς Σπάρτης καὶ πολλῶν ἀλλων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐχει δὲ αὐτὴ ὡς ἑέης:

Πολιτειαὶ τάξεις.—Ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Σπάρτης διεκρίνοντο τρεις τάξεις: Οἱ Σπαρτιάται, οἱ Περιοικοὶ καὶ οἱ Εἵλωτες.

Σπαρτιάται ἐλέγοντο οἱ καταγόμενοι ἐκ τῶν κατακτητῶν Δω-

Eik. 16. — Ο Ταΰγετος.

ριέων. Οὗτοι κατέκουν τὴν Σπάρτην, ἡ ὅποια ἔκειτο εἰς τὸ μέσον τῆς μεταξὺ τοῦ Ταΰγετού καὶ τοῦ Πάρνωνος κοιλαδού τοῦ Εὐρώπη. Ἐκαστος Σπαρτιάτης κατεῖχεν ἐναὶ κλήρον ἐκ τῶν 9000 κλήρων εἰς τοὺς ὅποιους κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε διαιρεθῆ ἡ κατακτηθεῖσα γῆ. Ὁ Σπαρτιάτης ἔζη ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ κλήρου του, τὸν ὅποιον ἐκαλλιέργουν οἱ Έλλωτες· δὲν ηδύναντο δύμας νὰ πωλήσῃ ἢ νὰ υποθηκεύσῃ τὸν κλήρον τηῦτον. Οἱ Σπαρτιάται εἶχον πλήρη τὰ δίκαια τοῦ πολίτου, ἥσαν δηλαδὴ τέλειοι πολῖται καὶ διετήρουν τὸ προνόμιον τοῦτο ζηλοτύπως μόνον δι' ἑαυτούς, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἔξελέγοντο εἰς τὰς ἀρχάς, ἔξελέγοντο εἰς παντοίας πολεμικὰς ἀσκήσεις καὶ ἐστρατεύοντο. Δὲν ἐπεδίδοντο δὲ εἰς καμμίαν βιοποριστικὴν ἐργασίαν.

Οἱ Περιοικοὶ ἦσαν πιθανῶς ἀπόγονοι ἔκεινων ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι δὲν ἀντέταξαν ἀντίτατιν εἰς τοὺς κατακτητάς. Κατέκουν τὴν πέριξ χώραν πρὸς τὰ δρια τῆς Ἀρκαδίας βορείως τῆς Σπάρτης καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Σὸν τῷ χρόνῳ δὲ αὐξανομένων τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐλαττούμενου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ἐντὸς τῆς Σπάρτης καὶ ἀπέβησαν τὸ κυριωτέρον ἀστικὸν στοιχεῖον. Ἡσαν ἐλεύθεροι, ἐστρατεύοντο, ἀλλὰ δὲν

Ξέσελέγοντο εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ κατέβαλλον ὡριζμένον φόρον. Κατεγίνοντο εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν γεωργίαν, ακλλιεργοῦντες τὰς γαίας τῶν ὄρειγῶν μερῶν, τὰς ὅποιας εἶχον ἀφήσει εἰς αὐτοὺς οἱ κατακτητοί.

Οἱ δὲ Εἴλωτες ἦσαν, ὡς φάίνεται, ἀπόγονοι ἐκείνων ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων, οἵ ὅποιοι ἀντέταξαν μεγάλην ἀντίστασιν εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ διὰ τοῦτο ὑποταγέντες ἐστερήθησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἡσαν δῆμος δούλοι οὐχὶ ἀτόμων, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, συνδεδεμένοι μὲν ἔνα κλῆρον, ὁ δούλος, ὡς εἴπομεν, ἐτίθετο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Σπαρτιάτου. Τὸν κλῆρον τούτον καλλιεργοῦντες οἱ Εἴλωτες ἀπέδιδον μὲν μέρος τῶν καρπῶν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, ἐκράτουν δὲ δι' ἔχυτος τὸ διόλοιπον, ἐκ τοῦ ἐποίου ἐσχημάτιζον πολλάκις περιουσίαν. Οἱ Σπαρτιάτης μετεχειρίζετο μὲν τὸν Εἴλωτα ὡς ὑπηρέτην, δὲν ἥδοντας δῆμος οὔτε νὰ φονεύσῃ, οὔτε νὰ πωλήσῃ, οὔτε νὰ ἀπελευθερώσῃ, οὔτε νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτὸν τοῦ κλήρου, τὸν δοποίον ἐκαλλιέργει. Οἱ Εἴλωτες ἐστρατεύοντο ὡς φιλοὶ κατὰ ἔτραν καὶ ὡς κωπηλάται ἐν τῷ στόλῳ, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ὡς ὄπλιται. Τινὰς τούτων διακριθέντας ἐν πολέμῳ ἀπηλευθέρουν οἱ Σπαρτιάται κατατάσσοντες αὐτοὺς εἰς τοὺς Νεοδαμώδεις. Ἐν γένει δῆμος οἱ Σπαρτιάται ἐπίειζον αὐτοὺς ἀσπλάχνως φονεύμενοι τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ Εἴλωτες πολλάκις ἐστασίαζον ἐπωφελούμενοι τὰς συμφορὰς τῶν κυρίων των.

Εἶναι δύντως ἀξία πολλοῦ θαυμασμοῦ ἡ θέσις τῶν ἀγερώχων Σπαρτιατῶν, οἵ ὅποιοι κατοικοῦντες ἀτείχιστον πόλιν ἐν μέσῳ μυριάδων Εἴλωτων καὶ περιόκων δμοιάζουν στρατὸν μονίμως κατεσκηνωμένον ἐν μέσῳ ἐχθρῶν δεκάκις πολυαριθμοτέρων.

Τὸ πολέτευμα. — Η κυβερνητική μηχανὴ ἐν Σπάρτῃ ἦτο ἀπλουστάτη. Δέο βασιλεῖς, ἡ Γερουσία, ἡ Ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ οἱ πέντε ἔφοροι διηγόνυν τὰ τῆς πόλεως.

Οἱ Βασιλεῖς κατήγοτο ἐκ τῶν ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν δύο διαφόρων φύλων κατακτητῶν. Κατ' ἀρχὰς ἦσαν στρατηγοί, ἵερεις καὶ δικασταί. Σύν τῷ χρόνῳ δῆμος περιωρίσθη ἡ ἔξουσία αὐτῶν, ὑπήχθησαν δὲ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐφόρων, αἵς «πειθαρχοῦντες διετέλουν ὡσπερ γονεῦσεν». Ἐφεξῆς προΐσταντο τῶν θυσιῶν καὶ ἐδικαζον ὡριζμένας ὑποθέσεις ἀφορώτας τὸ οἰκογενεῖακόδυ δίκαιον. Ἐπίσης ἐν καιφῷ πολέμου ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν δύο ἐφόρων, οἵ ὅποιοι παρτηκολούθουν αὐτοὺς εἰς

τὰς ἐκστρατείας· οἱ ἔφοροι ἐπίσης ἡδύναντο νὰ εἰσάγουν αὐτοὺς εἰς δί-
κην. Οὐχ ἡτον οἱ βασιλεῖς ἐξηκολούθησαν νὰ ἀπολαύουν πυλῶν τι-
μῶν· ἐκαρποῦντο ἴδιος τέμενος, ἐλάμβανον διπλῆν μερίδα εἰς τὰ συσ-
σίτια καὶ ἀποθηῆσκοντες ἡξιοῦντο σεμνοτάτης ταρῆς.

‘**Η Γερουσία** ἀπετελεῖτο ἀπὸ 28 γέροντας ἐκλεγομένους ὑπὸ τῆς
ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐκ τῶν ἀρίστων Ἰσοβίως, καὶ ἀπὸ τοὺς δύο βα-
σιλεῖς. Ἡτο κυρίως ἀνώτατον ποινικὸν δικαστήριον, δικάζον καὶ τοὺς
βασιλεῖς κατηγορουμένους ὑπὸ τῶν ἐφόρων, ἀλλὰ συγχρόνως προέτεινε
καὶ τοὺς νόμους, ἥτο δὲ καὶ σῶμα συμβουλευτικόν, τὸ δόποιον συνε-
βουλεύοντο οἱ ἀρχοντες περὶ παντὸς ζητήματος. Προήδρευον δὲ τῆς
Γερουσίας; κατ’ ἀρχὰς μὲν οἱ βασιλεῖς, κατόπιν δὲ οἱ ἔφοροι.

‘**Η ἐκκλησία** τοῦ δήμου, διομαζομένη Ἀπέλλα, ἀπετελεῖτο ἀπὸ
ὅλους τοὺς πολίτας τοὺς ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη γεγονότας. Ἡ ἐκκλησία
ἐξέλεγε τὰ μέλη τῆς γερουσίας καὶ τοὺς ἐφόρους. Εἰς τὴν ἔτηρισιν
αὐτῆς ὑπεβάλλοντο τὰ ὑπὸ τῆς Γερουσίας προβεβουλευμένα, τὰ ὅποια
ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτεν ὁ δῆμος, χωρὶς ὅμως νὰ δικαιοῦται γὰρ συζητῆ
ἢ νὰ μεταρρυθμίζῃ αὐτά. Ἐκρινον δὲ συνήθως «βοη» καὶ οὐ φῆφι».

Οἱ Ἔφοροι ὄντες πέντε τὸν ἀριθμὸν κοὶ ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς
Ἐκκλησίας είχον κατ’ ἀρχὰς ἀστυνομικὰ μόνον καθήκοντα· σὺν τῷ
χρόνῳ ὅμως ἔλαβον εἰς τὰς χειράς των ἄπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν
ἐξουσίαν, τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἀνα-
τροφῆς τῶν νέων. Συνεκάλουν τὴν Γερουσίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ
ἐφόρους τοὺς, ὅπως ἐκτελοῦνται αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν. Συνώδευον τοὺς
βασιλεῖς εἰς τὰς ἐκστρατείας, ἐξήτουν παρ’ αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν
ἀρχότων εὐθύνας, ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ποινάς. Εόθύνας ἔδιδον μό-
νον εἰς τοὺς διαδόχους των καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἀπέβη ἵσο-
τύρωννος.

Κατὰ ταῦτα ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία ἔχει μὲν τὸν ἐξωτερικὸν τύπον
τῶν δημητικῶν πολιτειῶν τῆς προτιγουμένης περιόδου, διότι διατηρεῖ
τὴν βασιλείαν, τὴν βοολὴν τῶν γερόντων καὶ τὴν ἀγορὰν τοῦ δήμου,
προσέλαθεν ὅμως διληγαρχικὸν χαρακτῆρα διὰ τῆς ἀπεριορίστου ἐξου-
σίας τῶν Ἐφόρων καὶ τῆς Γερουσίας.

‘**Η ἀγωγὴ τῶν πολετῶν.**—Ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Σπάρτης
εἶναι δλῶς χαρακτηριστικὴ ἡ ἀντιληφὶς περὶ τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν
ὑποχρεώσεων τοῦ πολίτου. Ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἔλειπε σχεδὸν παντε-
λῶς. Ὁ Σπαρτιάτης ἐγεννᾶτο διὰ γὰρ ζῆ καὶ ν’ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πολιτείαν.

Διὰ τοῦτο μόλις ἐγενυᾶτο τὸ παιδίον, ἐξητάζετο ὑπὸ τῶν γερόντων καὶ ἀνεύρισκετο ἀνάπτηρον καὶ ἐλαττωματικόν, λέγεται μὲν ὅτι ἐρρίπιτο εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ταῦγέτου, τοὺς ἀποθέτας, καὶ ἐφονεύετο, πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι περιφρονούμενον δὲν ὑπεβίλλετο εἰς τὴν νόμιμον ἀγωγὴν καὶ ἀνδρούμενον ἐστερείτο τῶν πολιτεικῶν δικαιωμάτων.

Κατὰ τὸ ἔδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀπεσπάτο τὸ παιδίον τῆς οἰκογένειας του καὶ ἀγυερέφετο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν Ἐφόρων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων παιδῶν ὑποβαλλόμενον εἰς πᾶσαν σκληραγωγίαν καὶ πάντα τὰ εἴδη τῶν γυμναστικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Ἡσκοῦντο δὲ ἔτι οἱ παιδεῖς καὶ εἰς τὸ τεχνήντως κλέπτειν, διότι ἐθερεῖτο καὶ τοῦτο χρήσιμον εἰς τοὺς πολέμους.

Αἱ ἀσκήσεις ἀπέβαινον ἐντονώτεραι διὰ τοὺς νέους. Ως μία τῶν ἀσκήσεων αὐτῶν φέρεται καὶ ἡ ἀριστεία. Καθ' ὠρισμένην δηλαδὴ ἐποχὴν του ἔτους οἱ νέοι τὴν μὲν ἡμέραν ἐκρύπτοντο, κατὰ δὲ τὴν νόκτα ἐφόνευον ἐξ ἐνέδρας τοὺς ρωμαλεωτέρους τῶν Εἰλάτων.

Τὰς ἀσκήσεις τῶν παιδῶν καὶ τῶν νέων ἐφαίδρυνον ἡ μουσικὴ καὶ ὁ χορὸς (διὰ πυρροίχης). Ἡ πνευματική των μάρφωσις περιωρίζετο εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ὄμηρικῶν ἐπῶν καὶ ἄλλων τινῶν ποιημάτων. Εἰς τὴν μάρφωσιν τῶν νέων ἀπέβλεπον καὶ αἱ συχγαὶ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἀφηγήσεις τῶν πολεμικῶν των κατορθωμάτων. Ἡ ρητορικὴ καὶ οἱ μακροὶ λόγοι ἐθεωροῦντο ἀχρηστα πράγματα. Δι᾽ αὐτὸν οἱ νέοι ἥσκοῦντο εἰς τὸ γὰρ ἐκφράζοντο ἀδρὰ νοήματα μὲν ὀλίγας λέξεις (εἰς τὸ λαυρωνίζειν). Ἔξαιρετικὴ δὲ ἐπιμέλεια κατεβάλλετο διὰ τὴν μάρφωσιν τοῦ ἔθους. Οἱ παιδεῖς καὶ οἱ νέοι ἀπέβαινον πειθαρχικῶτας, σεμνοὶ εἰς τοὺς τρόπους των, εὐσεβεῖς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους των. Προσανίστατο πρὸ τῶν πρεσβυτέρων, παρεχώρουν εἰς αὐτοὺς θέσιν καὶ ὑπηρέτουν προθύμως τὰς θελήσεις αὐτῶν.

Εἰς τὴν πολιτείαν ἦτο ἀφιερωμένος ἀποκλειστικῶς καὶ ὁ βίος τῶν ἀνδρῶν. Δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὸν Σπαρτιάτην νὰ ἀσχοληται μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας, νὰ χρηματίζεται καὶ νὰ διαιτᾶται ὅπως ἀρέσκει εἰς αὐτόν. Τὸ μικρὸν τὸν κτῆμα, τὸ ὅποιον δὲν ἥδυνατο νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἄλλον κατ’ ἀρέσκειαν, ἐγκαλλιέργουν οἱ Εἴλατες. Διὰ τὴν τροφήν του ἐφόροντιζεν ἡ πολιτεία. Διότι οἱ μὲν πολίται προσέφερον ὠρισμένα ζιτία ἐκ τῶν κτημάτων αὐτῶν, οἱ δὲ ἔφοροι διὰ τῶν Εἴλατων παρε-

τανεύαζον τὰ συσσεία, ὅπου συνέτρωγον πάντες· εἰς οὐδένα διπετρέ-
πετο ν' ἀπόσχῃ τῶν συσσείων. Κατ' ἀκολουθίαν μόνη ἐνασχόλησις
ἔμενε διὰ τοὺς πολίτας νὰ βουλεύωνται διπέρ τῆς πόλεως, νὰ γυμνά-
ζωνται καὶ νὰ πολεμῶσι.

Ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία ἐλάμβανεν ἰδιαιτέραν φροντίδα καὶ διὰ τὴν
ἀνατροφὴν τῶν γυναικῶν. Αἱ νεάνιδες ἐγυμνάζοντο δχὶ διλιγώτερον τῶν
νέων συγχέλαζόμεναι μετ' αὐτῶν ἐν ταῖς γυμνοπαιίαις καὶ ἐπιδιδό-
μεναι εἰς πάσας τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις. Ἐπεδίωκον τοιουταρπόπως
οἱ Σπαρτιάται νὰ διαπλάσουν σώματα ἴσχυρά, «ἴνα ἐκ γονέων ἴσχυρῶν
καὶ τὰ ἔκγονα εὐρωστότερα γίνωνται». Διὰ τοῦτο, (καθὼς ἀναφέρει ὁ
Ξενοφῶν), οἱ Σπαρτιάται ἦσαν οἱ ὄγιέστατοι τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων
καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἔθλεπε τις τοὺς καλλίστους ἄνδρας καὶ τὰς εὐειδε-
στάτας γυναικας τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ τῆς νομοθεσίας του ὁ Λυκούργος προσεπάθησε νὰ προλάβῃ τὴν
διαιφθορὰν τῶν πολιτῶν, ἡ ὁποία ἤδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς πλεονε-
ξίας καὶ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἔνων ἥθων. Ἀπηγόρευε διὰ τοῦτο τὴν
χρῆσιν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων, ἐπιτρέψας μόνον τὰ
σιδηρά, τὰ ὁποία φυσικὰ ἦσαν δύσχρηστα. Ἐκεῖ δπου ἀπηγορεύετο εἰς
τοὺς πολίτας τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ κατ' ἀρέσκειαν διαιτα, τῆς δὲ τροφῆς
καὶ τῶν ἐνδυμάτων τὸ εἶδος ὥριζεν ἡ πολιτεία, δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ
δημιουργηθῇ μέγας πλοῦτος. Ἐν τούτοις καὶ οὗτας δὲν περιωρίσθη ὁ
ἐρως τῶν χρημάτων. Καὶ ἡ πλεονεξία ἀπέβη σὺν τῷ χρονιφέτοσον με-
γάλῃ ἐν Σπάρτῃ, ὡςει ἀρχαῖος ἥδη χρησμὸς προείπεν, διτι τὴν Σπάρ-
την θὰ καταστρέψῃ ἡ φιλοχρηματία καὶ οὐδὲν ἄλλο.

Οπως δὲ προληφθῇ ἡ ἐπιδρασις τῶν ἔνων ἥθων, ἀπηγορεύετο
εἰς τοὺς πολίτας ἡ ἀνευ ἀδείας τῶν ἀρχόντων μακρὰ ἀποδημία, ἡ δ'
ἐν τῇ πόλει διαμονὴ τῶν ἔνων ἐπετρέπετο δι' ὠρισμένον μόνον
χρόνον.

Ἐπειδάλλετο δὲ εἰς πάντας ἡ πιστὴ τήρησις τῶν παλαιῶν ἥθων καὶ
νομίμων. Ο μὴ διαμένων τὴν Σπαρτιατικὴν ἀγωγὴν καὶ μὴ μετέχων
τῶν συσσείων ἐστερείτο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Κατὰ ταῦτα ἡ πολιτεία τῆς Σπάρτης είναι τελείως στρατιωτική.
Ἡ Σπάρτη παρουσιάζει δψιν στρατοπέδου καὶ δ ἐν αὐτῇ βίος τῶν
πολιτῶν είναι βίος στρατιωτῶν. Καὶ διαμορφοῦνται μὲν δι' αὐτῆς πο-
λιται ἀνδρεῖοι, εὐεεβεῖς καὶ πειθαρχικοὶ μὲ φρόνημα ἀδούλωτον, καὶ
τὸ κράτος στηρίζεται ἐπὶ ἐδραιοτάτης στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ

λείπουν ἀπ' αὐτὴν σπουδαῖα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν εὐημερίαν παντὸς κράτους. Παραμελοῦνται τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, περιφρογοῦνται αἱ τέχναι καὶ τὸ ἔμποριον. Καὶ ἂν κλονισθῇ ἡ στρατιωτικὴ δύναμις, ἡ πολιτεία δὲν θὰ ἔχῃ ἄλλο ἔρεισμα.

Οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς.

Οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλειμοι.—Τὰ ἀποτελέσματα τῆς Λυκουργείου πολιτείας ἐφάνησαν ταχέως. Οἱ τραχεῖς Σπαρτιάται συναισθανόμενοι τὴν ὑπεροχήν των ἐπεχείρησαν ἀμέσως νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἔξουσίαν των ἀπασαν τὴν Πελοπόννησον. Ἐστράφησαν δὲ πρῶτον πρὸς τὴν Μεσσηνίαν. Ἡθελού νὰ καταλάβουν τὰς εὐφρόρους πεδιάδας αὐτῆς, διὰ νὰ τὰς διανείμουν εἰς τὰς ἀκλήρους οἰκογενείας, τῶν δοπιών ὁ ἀριθμὸς τοῦτον ὅσηνεν διπλάσιος ἐπιφύλαξ. Ὄνομαστοι δὲ είναι οἱ δύο Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι, ἐκ τῶν δύοιων ὁ μὲν πρῶτος διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 743 μέχρι τοῦ 724, ὁ δὲ δεύτερος ἀπὸ ἀπὸ τριῶν 645, μέχρι τοῦ 628.

Οἱ πόλεμοι οὗτοι διήρκεσαν μακρὰ ἔτη, διότι καὶ οἱ Μεσσηνιοί δὲν ἦσαν εὐκαταφρόνητοι ἀντίπαλοι. Ἡσαν καὶ αὐτοὶ ἀπόγονοι τῶν Δωριέων, οἱ δοποῖοι δῆμος ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύοντο μὲ τοὺς ἐγχωρίους Ἀχαιούς, μεθ' ὧν ἐξ ἀρχῆς είχον διανεμηθῆ δι' εἰρηνικῆς συμφωνίας τὴν χώραν. Ἡ συγχώνευσις αὕτη τῶν δύο φύλων ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ γλυκὸν κλῖμα καὶ ἡ εὐφορία τῆς χώρας είχον ἐπιδράσει ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Τοιυτοτρόπως οἱ Μεσσηνιοί ἀπέδιλον τὴν τραχύτητα τῶν Δωριέων, οὐχ ἡττον δῆμος διετήρουν ἔτι ζωηρὰν τὴν πολεμικὴν ὄρμην· προσέτι δὲ ἔτυχον ἡρωϊκῶν ἀρχηγῶν, οἵος ἦσαν ὁ Εὐφάτης, ὁ Ἀριστόδημος καὶ ὁ Ἀριστομένης. Ωρμῶντο δὲ οὐδὲν ἄλλον ἀπὸ ὅχυρωτάτας θέσεις, οἷσι ήσαν τὰ φρούρια τῆς Ιθωμῆς καὶ τῆς Εἴρας καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐπροξένεον σπουδαῖας ζημίας εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ κυρίως ἐπηρέσσανε τὸν ἡρωισμὸν τῶν Μεσσηνίων, τὸ ζτελέσπον δὲν ὁ ἥγων ἦτο ὑπὲρ τῶν σλων καὶ δὲν ἡ δουλεία εἰς τοὺς ἀγερώχους καὶ τραχεῖς Σπαρτιάτας θὰ ἦτο ἀφόρητος.

Ἐν τούτοις οἱ Μεσσηνιοί ἡττήθησαν. Πολλοὶ τότε μὴ ἀνεχόμενοι νὰ γίνουν Εἴλωτες ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδρούσαν ἀποικίαν εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας. Οἱ δὲ ἀπομεινάντες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ μετὰ δουλείαν 80 ἑτῶν ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὸν Ἀριστομένην, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρ-

Γ. Σουμελίδουν 'Ιστορία Α' Γυμνασίου ἔκδ. 2a 26/8/1924

ξαν εύτυχέστεροι καὶ τώρα. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη διεξήχθησαν σκληροί καὶ ἐπίμονοι ἀγῶνες. Ἐν τέλει δμως ὑπερίσχυσαν οἱ Σπαρτιάται διότι ἡσαν τελειότερον ὠργανωμένοι. Κατέκτησαν ὁριστικῶς τὴν χώραν καὶ διένειμαν αὐτὴν πρὸς ἄλλήλους. Ἐκ τῶν Μεσσηνίων, οὓσοι ἔμειναν εἰς τὴν χώραν ἔτιναν Εἵλωτες, πολλοὶ δὲ ἔφυγαν μακράν, διὰ νὰ μὴ ὑποστούσι τὰ δεινὰ τῆς δουλείας καὶ ἐλθόντες εἰς Σικελίαν ἔδρυσαν πόλιν δεκτωζουσαν μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα τῆς δυστυχοῦς των πατρίδος, τὴν Μεσσήνην.

Αἱ σχέσεις τῆς Σπάρτης πρὸς τὰς λοιπὰς Δωρικὰς πολιτείας τῆς Πελοποννήσου.

Σογχρόνως πρὸς τὴν Σπάρτην διεμορφοῦντο καὶ ἀνεπτύσσοντο ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἄλλαι Δωρικαὶ πολιτεῖαι, αἱ ὅποιαι κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἀντίζηλοι τῆς Σπάρτης, οὐχ ἡστογ σὺν τῷ χρόνῳ ὑπερχώρησαν πρὸ τῆς δυνάμεως αὐτῆς, αἱ δὲ πλεισται ἐξ αὐτῶν συνεκρότησαν μετὰ τῆς Σπάρτης τὴν μεγάλην Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν.

Αἱ σχέσεις πρὸς τὴν Τεγέαν.—Πρώτη μετὰ τοὺς Μεσσηνίους ἐδέχθη τὴν ἐπιθεσιν τῶν Σπαρτιατικῶν ὅπλων ἡ Ἀρκαδικὴ πόλις Τεγέα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνθίσταντο γενναίως οἱ Τεγεᾶται, ἐνίκησαν μάλιστα ἐπανειλημμένως τοὺς Σπαρτιάτας, κατόπιν δμως διὰ συμβίβασμοῦ προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης. Ἐκτοτε δὲ οἱ Τεγεᾶται εἶχον τὸ τιμητικὸν προνόμιον, νὰ τάσσωνται κατὰ τὰς μάχας εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας τοῦ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμονίων.

Αἱ πρὸς τὸ "Ἀργος σχέσεις.—Μακροὶ ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες τῆς Σπάρτης καὶ κατὰ τοῦ Ἀργείου, τῆς ὑπερηφάνου πρωτευούσης τῆς Ἀργολίδος. Οἱ Ἀργεῖοι διετήρουν τὰς περὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν παναρχαίων Ἀχαιῶν βασιλέων ἐνδόξους παραδόσεις. Ἀναμειχθέντες δὲ μὲ τοὺς ἐπελθόντας Δωριεῖς δὲν ἔπαιναν οὐαὶ φιλοδοξοῦν τὴν ἥγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ὄψιστη αὐτῶν ἀκμὴ συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Φειδωνος, ὁ δοποῖος ἀνέδειξε μὲν καὶ στρατιωτικῶς τὴν χώραν ταπεινώσας τοὺς Ἡλείους, πρὸ πάντων δμως διεκρίθη εἰς ἐκπολιτιστικὴ ἔργα. Οἱ Φειδωνοὶ πρώτοι ἐν Ἑλλάδι ἔκοψε χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ εἰσήγαγε νέα μέτρα καὶ σταθμά. Μετὰ τὸν Φειδωνα παρακμάσαντες οἱ Ἀργεῖοι ἡτιήθησαν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ

ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν ἡ Θυρεάτις προσετέθη εἰς τὰς κτήσεις τῶν νικητῶν. Τῆς συμμαχίας δύμως τῆς Πελοποννησιακῆς δὲν συμμετέσχον ποτέ· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, ὡς οὐδέποτεροι, ἔμειναν ἀμέτοχοι τῆς ἑθνικῆς δόξης.

Αἱ πρὸς τὴν Κόρινθον σχέσεις. Η Κόρινθος ἀρχαιότατα εἶχε βασιλεῖς Ἡρακλείδας ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βακχιαδῶν. Ἀλλὰ τὴν ἑουσίαν τῶν βασιλέων κατέλυσαν οἱ ἀριστοκρατικοί· οὗτοι ἀναδείκνυον ἀγάπατον ἄρχοντα πρεύτανιν καλούμενον, τοῦ διοίσου ἡ ἑξουσία διήρκει ἐπὶ ἐτος. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀριστοκρατικῶν καθίστατο μισητὴ παρὰ τῷ λαῷ καὶ τὸ μίσος αὐτὸς ἐπωφελούμενος δοκεῖ.

Ἐπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ οίου αὐτοῦ Περιάνδρου ἡ Κόρινθος διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμήν. Οἱ Κορίνθιοι διετήρουν δύο λιμένας, ἕνα εἰς τὸν Σχρωνικὸν καὶ ἔτερον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Τεχνητὴ δὲ δόδος συνδέουσα τοὺς δύο λιμένας—δοιολκος—έχρησίμευε διὰ νὰ μεταφέρουν πολλάκις διὰ ἔηρας τὰ πλοῖα ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν κινδύνων τοῦ περίπλου τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Κορίνθιοι ἔδρυσαν πολλὰς ἀποικίας, (Κέρκυραν, Ἐπίδαμνον, Ποτίδαιον), διὰ τῶν διοίσων τὰ προιόντα τῆς Κορινθιακῆς τέχνης διειδίδοντο καὶ εἰς τὰς ἔνας χώρας. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Περιάνδρου κατελύθη ἡ τυραννίς καὶ κύριοι τῶν πραγμάτων ἔγιναν οἱ ὀλιγαρχικοί. Δι' αὐτῶν δὲ προσετέθη ἡ Κόρινθος εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν, τῆς διοίσας ἀπέβη σπουδαιότατον στήριγμα διὰ τοῦ στόλου καὶ τοῦ πλούτου της.

Αἱ πρὸς τὴν Σικουῶνα σχέσεις. Η Σικουών εὑρίσκομένη ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, οὐ μακρὰν τῆς Κορίνθου, ἡκμαζε καὶ αὐτὴ μεταξὺ τῶν πρώτων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, τὸ μέν, διότι ἡ περὶ αὐτὴν χώρα ἦτο εὔφορος, τὸ δὲ διότι οἱ Σικουώνιοι ἡσχολοῦντο καὶ μὲ τὰς τέχνας. Η ἀκμὴ τῆς πόλεως συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴν τῶν τυράννων Ὁρθαγοριδῶν, ἐκ τῶν διοίσων ὀνομαστότατος διηρεῦεν δοκεῖ. Κλεισθένης ἀκμάτας περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔθδόμου αἰώνος. Οὗτος ἐγένετο ὀνομαστὸς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰ πλούτη του καὶ διότι ἐνίκησε πολλὰς νίκας εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰ Πόθια. Τὴν θυγατέρα τοῦ Κλεισθένους Ἄγαριστην ἔλαβε σύζυγον ἐν διαγωνισμῷ πολλῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων μνηστήρων δοκεῖ. Αθηναῖος Μεγαλῆς δοκεῖ. Αλκμεωνίδης, πατήρ τοῦ νομοθέτου τῶν Αθηνῶν Κλεισθένους.

Τὴν τυραννίδα διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους δῆμο-
κρατία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μετ' ὅλιγον κατελύθη τῇ ἐπεμβάσει τῶν Σπαρ-
τιατῶν, οἵτινες ἔγκαθίδρυσαν διγαρχίαν ἐν Σικελῷ καὶ περιέλαβον
καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς τὴν συμμαχίαν των.

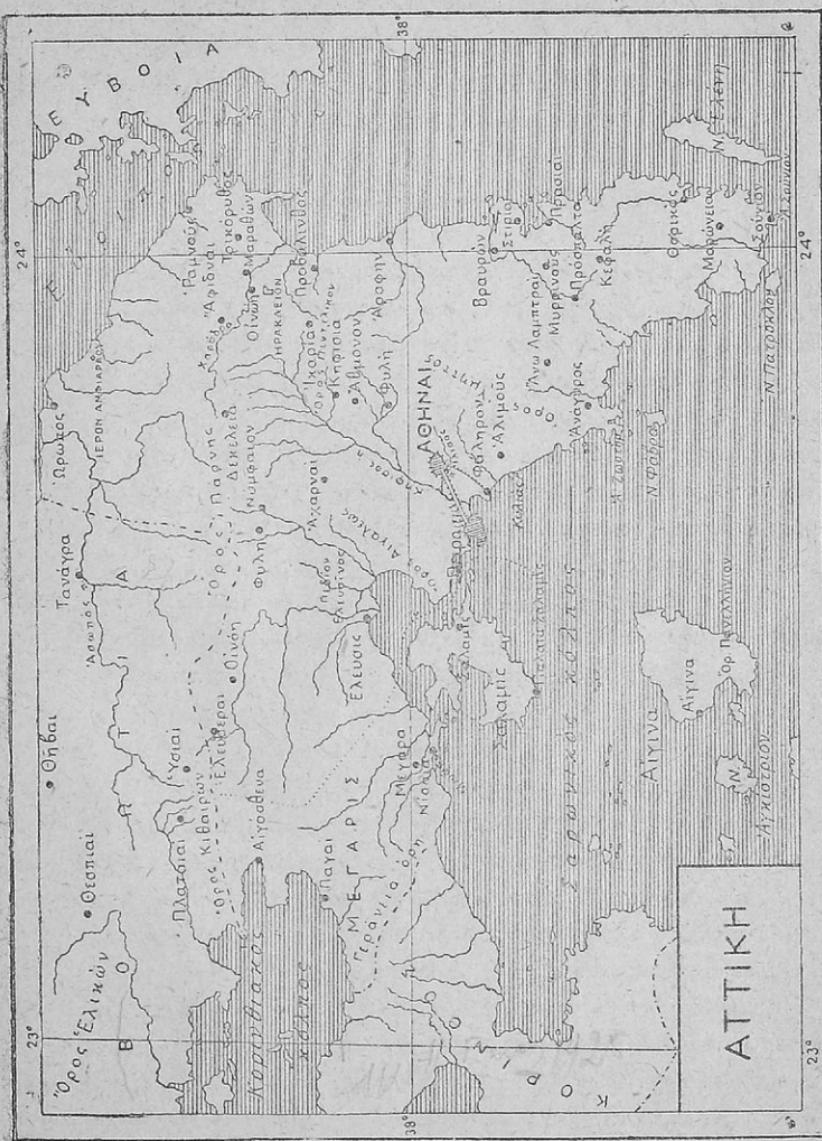
B'. Ἡ Ἀθηναίων πολιτεία. 52

III. Αττική.—Η Ἀττικὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαιο-
τάτους χρόνους ὡς λεπτόγεως καὶ ἡκιστα εὔφορος χώρα. Ἐν τούτοις
ἐπιμεμελημένη καλλιέργεια εἶχε βελτιώσει μεγάλως αὐτήν. Ἐφημί-
ζετο παλαιόθεν ἡ ἔξαρτετος κριθή, τὴν δποίαν παρῆγεν. Ἐπίσης ηδο-
κίμει ἡ αὐτὴ ἡ ἐλαῖα, ἡ συκῆ, ἡ ἄμπελος. Τι ὅργη αὐτῆς ποῦ μὲν
παρεῖχον πλουσίας βισκάς εἰς ποίμνια αἰγῶν καὶ προβάτων, ποῦ δὲ
ἐκαλύπτοντο ἀπὸ πυκνὰ δάση. Ἐκρυπτον δὲ καὶ πλούσια μέταλλα καὶ
δρυκτά, ὡς ἀργυρον τὸ Λαχρειον καὶ λαμπρὰ μάρμαρα τὸ Πεντελικὸν,
τὰ ὁποῖα ἔξυπηρέτησαν θευμασίως τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας.

Τοιαύτη οὖτα ἡ Ἀττικὴ δὲν προεκάλεσε πολλὰς μεταναστάσεις
λαῶν καὶ «οἱ αὐτοὶ ἕκουν δεῖ» τὴν χώραν. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκκυρώντο
οἱ Ἀθηναῖοι, δτι ἡσαν αὐτόχθονες. Ἐξ ἄλλου δμως κατέφυγον εἰς τὰς
Ἀθήνας πολλαὶ οἰκογένειαι ἐκπεσοῦσαι ἀπὸ τὰς Ἰωνικὰς κυρίως πό-
λεις καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Η μακρὰ σειρὰ τῶν
μεγάλων ἀγρῶν, τοὺς ὁποίους ἀνέδειξεν, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Θησέως.

Ο Θησεύς.—Ο τολμηρὸς οὗτος ἥρως τῶν Ἰωνῶν, ὁ ὁποῖος
κατὰ τοὺς μύθους ἐκαθάρισε τὴν χώραν ἀπὸ φοβερούς ληστὰς καὶ
ἀπήλλαξε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν ἀπαίσιον φόρον τῶν ἐπτὰ νέων καὶ
ἐπτὰ γεννίδων, τὸν ὁποῖον ἐτέλει αὐτὴ εἰς τὴν Κρήτην, λέγεται δτε
ἔθεσε τὰς πρώτας βίσεις τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν.

Οι κατοικοι τῆς Ἀττικῆς ἔζων κατ' ἀρχὰς κατὰ κώμας. Η συνέ-
γωσις αὐτῶν ἥρχισεν ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν οἱ κατοικοῦντες
ἐν αὐτῇ λαὶ συγηνώθησαν εἰς μίαν πόλιν μὲ κέντρον τὴν Ἀκρόπολιν.
Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἑνώσεως ταύτης ἐτελοῦντο σίτα τὰ Παναθήναια.
Κατόπιν διὰ μακρῶν ἀγώνων κατελύθησαν αἱ ἀρχαὶ τῶν διαφόρων
ἀνεξαρτήτων μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χωρίων τῆς Ἀττικῆς, ἴδρυθη
ἐν Ἀθήναις κοινὸν διὰ πάντα πρυτανεῖσον καὶ οὕτω ἐπετεύχθη ἡ
συνέγωσις δλης τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πολιτείαν. Πρὸς ἀνάμνησιν καὶ
τῆς ἑνώσεως αὐτῆς ἐωρτάζοντο κατόπιν τὰ Συνοικια.

•Η Βασιλεία.—^οΕπί τινα χρόνον ἔδασίλευον ἐν Ἀθήναις οἱ ἀπόγονοι τοῦ Θησέως. ^οΑργότερον ἡ ἔξουσία περιέρχεται εἰς τοὺς Νηλεύδας, βασιλικὴν οἰκογένειαν κατελθοῦσάν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ Πύλου. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ὁ Κόδρος, δόποιος μὲ τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ ἔσωτε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων.

Μετὰ τὸν Κόδρον ἀρχεται περιοριζομένη ἡ βασιλικὴ ἔξουσία. Τοῦτο ἔγινε κατὰ δύο τρόπους. Τινὰ τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως ἀντετέθησαν εἰς ἄλλους, νέους ἀρχοντας. Οὕτω, διότι τινὲς τῶν βασιλέων ὑπῆρξαν μαλθακοὶ τὰ πολεμικά, κατέστη ἡ ἀρχὴ τοῦ πολεμάρχου καὶ εἰς αὐτὸν ἀντετέθη ἡ διοίκησις τῶν πολεμικῶν. Εἰς ἔτερον ἀρχοντα τὸν ἐπικληθέντα ἐπώνυμον, ἀντετέθησαν ἄλλα, διοικητικὰ ἔργα τοῦ βασιλέως, οὗτας ὥστε ὁ βασιλεὺς ἀπέμεινε μὲ τὰ θρησκευτικὰ μόνον καθήκοντα.

Καὶ κατὰ χρόνον δὲ περιωρίσθη ἡ ἔξουσία τοῦ βασιλέως καὶ τῶν λοιπῶν νέων δρχόντων. ^οΗ ἴσσριος αὐτῶν ἀρχὴ ἔγινε κατ’ ἀρχὰς δεκαετῆς καὶ είτα ἐνιαύσιος. Καὶ ἐνῷ κατ’ ἀρχὰς ἐλαμβάνοντο ἐξ ὀρισμένης οἰκογένειας, κατόπιν ἐξελέγοντο ἐκ πάντων τῶν εὑπατριδῶν. Διὰ τῶν περιορισμῶν τούτων ἐπῆλθε πράγματι ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας, ἡ δόπια δύοματι μόνον καὶ κατὰ τύπους διετηρήθη. ^οΟφείλεται δέ ὁ περιορισμὸς αὐτοῖς εἰς τοὺς εὑπάτριδας.

Οἱ εὑπατρέδαι.—^οἘν τῇ Ἀττικῇ ὑπῆρχον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ γένη. ^οἘκαστον γένους, καλῶς ὡργανωμένον, εἶχεν ἰδιαιτέραν λατρείαν, ἰδίους ἥρωας, ἰδίας παραδόσεις. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ γένη ἐλέγοντο εὑπατρίδαι. ^οΗδη ἐπὶ τῆς βασιλείας οἱ εὑπατρίδαι μετεῖχον τῆς διοικήσεως· διότι τέσσαρες ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν γενῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα φυλαβασιλεῖς «συνήδρευον τῷ βασιλεῖ». Οἱ εὑπατρίδαι κατεῖχον καὶ τὸ πλεῖστον τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν τῆς Ἀττικῆς. Οἱ πλουσιώτεροι ἐξ αὐτῶν, οἱ ἔχοντες εἰσόδημα τοδλάχιστον πεντακοσίων μεδίμνων ἥηρῶν προϊόντων, (μέδιμνος=36 ὀκάδες), ἐκαλοῦντο πεντακοσιομέδιμνοι· οὗτοι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶχον περιουσίαν, ἐπαρκοῦσαν διὰ νὰ τρέφουν πολεμικὸν ἵππον, ὧνος μάζοντο ἐπιπεῖς. ^οἘκ τοῦ λοιποῦ πλήθους διλίγοι εἶχον μικρὰ κτήματα καὶ ἐκαλοῦντο ζευγῆται· οἱ δὲ πλειστοὶ είργαζοντο εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ ἐκαλοῦντο ἐκτήμασος, διότι ἐκαρποῦντο αὐτοὶ τοῦ 1/6 αὐτῶν προϊόντων, ἀποδίδοντες τὰ 5% εἰς τοὺς γαιοκτήμονας.

Ζευγίται καὶ ἐκτήμοροι ἐπιέζοντο ποικιλοτρόπως παρὰ τῶν εὑπα-

τριδῶν. Οἱ μὲν ἑκτήμοροι, ἀν δὲν ἔδιδον τὸ συμπεφωνημένον μίσθωμα, ἐπωλοῦντα δπὸ τοῦ μισθωτοῦ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες τῶν ὡς δοῦλοι, οἱ δὲ ζευγῖται ἡναγκάζοντο πολλάκις γὰρ δανείζωνται χρήματα παρὰ τῶν πλουσίων πρὸς καλιέργειαν τῶν κτημάτων τῶν· ἀν δὲ δὲν ἐπλήρωντον τὰ χρέη τῶν, καθίσταντο δοῦλοι τῶν δανειστῶν αὐτοὶ καὶ ή οἰκογένειά τῶν.³ Επειδὴ δὲ ἀπεκλείοντο καὶ τῆς διοικήσεως ἥρχισαν γὰρ εἴσερχονται διὰ στάσεων καὶ ταραχῶν ζητοῦντες χρεῶν ἀποκοπάς, γῆς ἀναδασμὸν καὶ ισότητα δικαίων.⁴ Εντεῦθεν προήλθε μακρὰ πάλη, η δποια μετέβαλε τὴν πολιτείαν εἰς φιλελευθερωτάτην δημοκρατίαν.

Δράκων.—Περὶ τὸ 621 π. Χ. η μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πενήτων παλῇ ἔφθασεν εἰς ἐπικίνδυνον σῆμειον· διὰ τοῦτο· οἱ εὐπατρίδαι διοχεροῦντες εἰς τὸν δῆμον ἡναγκάσθησαν γὰρ ἀναθέσουν εἰς τὸν εὐπατρίδην Δράκοντα γὰρ μεταρρυθμίση τὸ πολίτευμα συντάσσων νόμους.

Ἡ κυριωτάτη τῶν ὅπὸ τοῦ Δράκοντος εἰσαχθεισῶν μεταρρυθμίσεων ητο δι, τι ἐπέτρεψε γὰρ μετέχειν τῆς διοικήσεως μετά τῶν εὐπατρίδῶν, (τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ τῶν ἵππεών), καὶ οἱ ζευγῖται, οἱ ἔχοντες δηλαδὴ ἴδιαν γῆν ἀγρόται, οἱ δποιοι ἐστρατεύοντο μετά τῶν εὐπατρίδῶν δε? ἴδιων ἐξόδων ὡς δόπλιται. Εἰς τὰς ἀνωτέρας ἀρχὰς ἐξηκολούθουν γὰρ ἐκλέγωνται μόνον οἱ εὐπατρίδαι· οἱ δὲ ζευγῖται μετέσχον δύο νέων σωμάτων, τὰ δποια ὑπερτενέα διὰ τὸν Δράκων, ητοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δῆμου καὶ τῆς βουλῆς.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δῆμου ἐδόθη τὸ διγαίωμα γὰρ ἀποφασίζη περὶ δλων τῶν σημαντικῶν διοικήσεων τῆς πολιτείας, δικαίωμα τὸ δποιον είχε μέχρι τοῦτο δ Ἀρειος Πάγος. Εἰς δὲ τὴν Βουλήν, ητοι ἀπετελεῖτο ἐκ 401 βουλευτῶν ἐκλεγομένων διὰ κλήρου, ἐδόθη τὸ δικαίωμα γὰρ προδουλεύεται περὶ πατῶν τῶν διοικήσεων, περὶ δια θαπεφάσιεν η Ἐκκλησία τοῦ δῆμου.

Ἐπίσης δι Δράκων συνέστησε τὸ δικαστήριον τῶν Ἐφετῶν, οἵτινες δντες 51 τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν εὐπατρίδῶν, τῶν διπερβάντων τὸ 50 ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν, εἶχον τὸ δικαίωμα γὰρ δικαζον τὰς φονικὰς δικας, τὰς δποιας μέχρι τοῦτο δὲ δικαζεν δ Ἀρειος Πάγος.

Ο Δράκων συνέγραψε καὶ ποινικοὺς γόμους ἐπι τῇ βάσει τῶν ἀγράφων νομίμων, οἱ δποιοι διεκρίνοντο διὰ τὴν αδετηρότητά τῶν.

Ἐκ τῶν νόμων τούτων οἱ περὶ τῶν φονικῶν διετηρήθησαν καὶ κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους.

Διὰ πάντων τῶν μέσων τούτων ἡ κοινωνικὴ κατάστασις δὲν ἔδειλη ἀθηναϊκῶς. Τὰ χρέη τῶν ζευγιτῶν ηὔξανον δισημέραι, οἱ δὲ ἀδυνατοῦντες νὰ πληρώσουν αὐτὰ ἐγίνοντο δοῦλοι. Διὰ τοῦτο οἱ σιάσεις τοῦ δῆμου ἐξηκολούθουν, ἡ δὲ μεταξὺ τῶν τάξεων πάλη ἐτραχύνετο πάλιν εἰς ἐπικίνδυνον βαθμόν.

• **Ο Σόλων.**— Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἔσωσε τὴν κατάστασιν ὁ Σόλων, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσαν τὸ 594 π. Χ. αἱ στασιαζουσαι μερίδες τὴν ρύθμισιν τῆς πολιτείας.¹⁰ Ο Σόλων ἦτο μὲν εὐπατρίδης, ἀλλὰ λίαν προσφιλῆς εἰς τὸν δῆμον· διέτι εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ κυρίως ὠφελετο ἡ ἀνάκτησις τῆς Σαλαμίνος, διὰ τὴν ὅποιαν ἐπὶ πολὺ χρόνον ἐπολέμουν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς.

Ο Σόλων ἔθηκε βάσεις ἀσφαλεῖς διὰ τὴν δημοκρατίαν. Πρὸ παντὸς ἐφρόντισε νὰ θεραπεύῃ τὴν κακὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν κατωτέρων τάξεων. Κατώρθωσε δὲ τοῦτο διὰ τῆς καλουμένης σεισαχθείας δι’ αὐτῆς τὰ χρέη ἀπενόρησαν, ἐσθέσθησαν, αἱ δουλεύοντες διὰ χρέη ἀπηλευθερώθησαν, ἀπηγορεύθη δὲ εἰς τὸ ἔξτις τὸ δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν¹¹ οὗτως ὁ δῆμος ἀπερείσατο τὸ ἄχθος, ἀπηλλάγη τοῦ βάρους. Διὰ νὰ ἀνακουφισθοῦν δὲ καὶ οἱ πλούσιοι ἀπὸ τὴν ζημιάν, τὴν ὅποιαν ὑπέστησαν διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῶν πρὸς αὐτοὺς χρεῶν τῶν πτωχῶν, μετέδηλε τὸ νομιζματικὸν σύστημα, αὐξήσας τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος, αὐξήσας δηλαδὴ οὕτω τὴν ἀξίαν τῆς περιουσίας τῶν πλούσιών.

Ο Σόλων διετήρησε τὴν ἐπὶ τῇ Βάσει τῆς κτηματικῆς περιουσίας, τοῦ τιμήματος, διάκρισιν τῶν πολιτῶν εἰς τέσσαρας τάξεις, τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἑπτατεῖς, τοὺς ζευγίτας καὶ τοὺς ἀκτήμονας θῆτας. Ωρισε δέ, δπως οἱ μὲν ἐννέα ἀρχοντες ἐκλέγωνται ἐκ τῶν Πεντακοσιομεδίμνων, οἱ δὲ λοιποὶ ἀρχοντες καὶ οἱ βουλευταὶ ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων, τέλος δὲ δπως πάντες οἱ πολῖτοι, ἥτοι καὶ οἱ θῆτες, μετέχωσι τῆς ἐκκλησίας τοῦ δῆμου, ἡ δποία ἦτο τὸ κυριαρχεῖν σῶμα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ὑπὸ αὐτοῦ συσταθέντος μεγάλου λαϊκοῦ δικαστηρίου, τῆς **Ἀλιαλας**.

• **III. Ηλιαλα** ἀποτελεῖτο ἐξ 6000 δικαστῶν, οἱ δποιοι ἐκληροῦντο κατ’ ἔτος ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν, τῶν ὑπερβάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίαν τῶν, ἐδίκαζον δὲ κατὰ τμῆματα. Εἰς τὴν

Ηλιαίαν ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ δικάξῃ τελεσιδίκως πάσας τὰς ἀστικὰς καὶ τὰς πλείστας τῶν πολιτικῶν δικῶν, τὰς ὅποιας ἐδίκαζον μέχρι τοῦδε οἱ ἄρχοντες, Εἰς τὸ ἑ̄ντης ἐπετρέπετο ἔφεσις κατὰ τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν Ἡλιαίαν.

Ἐκ τῶν φονικῶν δικῶν τὰς μὲν δίκας τοῦ φόνου, τραύματος ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ φαρμακείας ἐπανέφερεν δὲ Σόλων εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον, τὰς δὲ λοιπὰς αφῆκεν εἰς τὸ δικαστήριον τῶν ἐφετῶν. Εἰς δὲ τὸν Ἀρειον Πάγον ἔδωκε τὸ γενικὸν δικαίωμα νὰ ἐποπτεύῃ καθόλου τὴν τήρησιν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας.

Ἐπίσης δὲ Σόλων ἔλαβε ἰδιαιτέραν φροντίδα περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων· ὑπεχρέωσε δηλαδὴ διὰ ναμοῦ τοὺς γονεῖς νὰ διδάσκουν τὰ τέκνα των γράμματα, μονιμικὴν καὶ γυμναστικὴν ἔλαστον δὲ πολεῖην νὰ ἔξαση ἐπάγγελμά τι καὶ νὰ λαμβάνῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας. Πολίτης, δοτις κατὰ τὰς πολιτικὰς στάσεις δὲν ἐτάσσεται πρός τινα μερίδα, αλλ᾽ ἔμενεν ἀπαθής θεατής φροντίζων μόνον διὰ τὴν ἀτομικήν του ἡσυχίαν, ἐκηρύσσετο ἀτιμος, ἐστερείτο δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων.

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἀνεγράφησαν εἰς τετραγώνους ξυλίνας στήλας οτρεφομένας περὶ ἁξονα, εἰς τὰς κύρβεις, οἱ δόποια κατετεθησαν εἰς τὴν βασίλειον σταάν. Καὶ μολονότι δὲν εἶησφαλίσθη εὐθὺς τῇς ἀρχῆς ἡ τελεία αὐτῶν ἐφαρμογὴ, οἱ κατόπιν Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτὸν καὶ δικαίως δημοκρατικώτατον καὶ φιλανθρωπότατον νομοθέτην.

Τοπικαὶ στάσεις.— Διὰ τῆς Σολωνείου νομοθεσίας δὲν ἀπεκατεστάθη τελείως ἡ ἥσυχια. Ἡ ἀμερόληπτος πολιτεία τοῦ Σόλωνος δὲν ἤρεσεν εἰς ἐκείνους, οἱ δόποιοι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἴκανοποίησιν μόνον τῶν ἰδίων αὐτῶν πόθων. Διὰ τοῦτο διάφορα γένη συνηγνωμησαν πάλιν κατὰ τόπους, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ κοινὰ αὐτῶν τοπικὰ συμφέροντα, καὶ οὕτως ἐσχηματίσθησαν νέα κόμματα. Καὶ δὴ οἱ τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς κατοικοῦντες γαιοκτήμονες συνηγνωμησαν διὸ τὴν ἥγεσίαν τοῦ *Δυνούνδρου* καὶ ἐπεξήγησον ὀλιγαρχίαν, διοτι δὲν συνέφερεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἀπ' αὐτῶν οἰκονομικῶς ἐξαρτώμενος δῆμος ν' ἀποκτᾷ δικαιωμάτα. Οἱ ἔμποροι καὶ βιομήχανοι τῶν παραλλών διὸ τὴν ἥγεσίαν τοῦ *Μεγακλέους* ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπέρ τῆς Σολωνείου πολιτείας. Οἱ δὲ πένητες τῶν δρεινῶν καὶ αγόνων μερών τῆς Ἀττικῆς, οἱ *Διάκριοι*, ἔχοντες προστατηγὸν τὸν *Πεισίστρατον* καὶ ἔηλοτύπως βλέποντες τὰς μεγάλας τῶν λοιπῶν δύο ταξιαν περι-

οσίας ἐξήτουν ἀναδασμὸν τῶν πάντων. Ἡ μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων τοπικῶν στάσεων, δηλαδὴ τῶν πεδιανῶν, τῶν παραλιῶν καὶ τῶν διακρίων ἔρις ἔδωσε τὰ μέσα εἰς τὸν Πεισίστρατον νὰ γίνη τύραννος ἐν Ἀθήναις.

Ἡ τυραννίς. Ο Πεισίστρατος.—Ο Πεισίστρατος τραυματίσας ἑαυτὸν εἰσῆλθε ποτε εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐπεισεῖ τὸν δῆμον, οὗτις ἡγάπα αὐτὸν διὰ τὴν εὐπροσηγορίαν του, οὗτι ἐπεισεῖ θύμα δολοφονικῆς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων του. Ο λαὸς ἐψήφισεν δύπερ αὐτοῦ σωματοφυλακὴν ἐκ 50 κορυνηφόρων παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας του δόλωνος. Δι' αὐτῶν καὶ ἄλλων φίλων δὲ Πεισίστρατος κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἔγινε τύραννος τῷ 561.

Ο Πεισίστρατος ἦτο πεπροικισμένος διὸ ἐόχων προτερημάτων. Διὰ τῆς πολιτικῆς του συνέσεως, τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς μεγαλοδωρίας του προσείλκυσε τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν συμπολιτῶν του. Ἡ τυραννίς του ἐπέφερε μακροχρόνιον εἰρήνην ἀπὸ τὴν ὁπεῖν πολλὰ ὠφελήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι.

Ο Πεισίστρατος ὡς τύραννος οὐδὲν μετέβαλε τῶν τῆς πολιτείας. Αἱ ἀρχαὶ ἐλητούργουν κανονικῶς, κατείχοντο δῆμος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Πεισίστρατου, δὲ ὅποιος προΐστατο αὐτῶν καὶ ἐπεστάτει εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν νόμων. Ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα. Ἐπεμελήθη μετὰ τοῦ νίου του Ἰππάρχου διὰ τὴν περισυλλογὴν καὶ ἔκδοσιν τῶν Ὁμηριῶν ἐπῶν τὰ ὅποια τοῦ λοιποῦ ἀνεγινώσκοντο κατὰ τὴν ἑօρτὴν τῶν Παναθηναίων.

Δις ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς καὶ δις ἐπανῆλθεν εἰς αὐτὴν, ἀπέθανε δὲ τῷ 528 ἐν μεγίστῃ τιμῇ καὶ κατέλιπε τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς δύο νίους του, τὸν Ἰππίαν καὶ τὸν Ἰππαρχὸν.

Οἱ Πεισίστρατέδαι. (528—511).—Ο Ἰππίας καὶ δὲ Ἰππαρχὸς, οἱ Πεισίστρατίδαι, ἤκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν πατρός των, ὑπερέβαλον μάλιστα αὐτὸν εἰς τὴν φιλανθρωπίαν ἐλαττώσαντες καὶ τοὺς φόρους. Ο δὲ Ἰππαρχὸς προσκαλέσας εἰς τὰς Ἀθήνας διαφόρους ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας (Ἀνακρέοντα τὸν Τήιον, Σιμωνίδην τὸν Κείον, Λάσιον τὸν Ἐρμιονέα καὶ ἄλλους) διήγοιτε νέους πνευματικοὺς δριζοντας διὰ τοὺς νέους.

Ἐν τούτοις ἡ τυραννίς δὲν ἦτο εὐάρεστος εἰς τοὺς φιλελευθέρους Ἀθηναίους. Η δὲ κατ' αὐτῆς δυσαρέσκεια ἥρχισε νὰ ἐκδηλωθεῖται ζωήρότερον μετὰ τὸ ἔπικος περιστατικόν. Δύο γέοι, δὲ Ἀρμόδιος καὶ δὲ Ἀρι-

στογείτων, δυσηρεστημένοι κατά τῶν τυράννων διὰ λόγους προσωπευκούς, διωργάνωσαν κατ' αὐτῶν συνωμοσίαν καὶ κατά τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐφόνευσαν τὸν Ἰππαρχού. Συνελήφθησαν δύως ὑπότοῦ Ἰππίου καὶ ἐφονεύθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ὅσοι ἔθεωρήθησαν συνένοχοι. Ταῖσαντοτρόπως ἡ συνωμοσία ἀπέτυχεν, ἀλλ' ὁ Ἰππίας ἐπιζητῶν ἐκβίηται καὶ ὑποκτεύων τοὺς πάντας ἀπέδη ωμὸς τύραννος. Διὰ τοῦτο ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις ἔξωγκοδο τὸ σῆμαραι καὶ τέλος οἱ Ἀλκμεωνίδαι βιογθοδμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπαρτῆς Κλεομένος ἐξηγκάκασαν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων ὀνομάσθησαν τυραγγοκτόνοι καὶ ἀπέβησαν αἱ δημοτικώτατοι τῶν Ἀθηνῶν ἥρωες. Πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἀνηγέρθησαν ἀνδριάντες καὶ ἑορταὶ ἐτελοῦντο τακτικὴ καὶ ἐψάλλοντο ὅλοι.

Κλεισθένης.—Μετά τινα ἔτη ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς τυραννίδος (τῷ 508) ὁ Κλεισθένης εἰσῆγαγε νέαν μεταρρύθμισιν, διὰ τῆς δοπιας ἡ πολιτεία ἔλαβε τελείως μαρφήν δημοκρατίας.

Καὶ πρῶτον μὲν ηὔξησε ὁ Κλεισθένης τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν προσγράψας εἰς τοὺς πολίτας πάντας τοὺς ἐλευθέρους, δηλαδὴ καὶ τοὺς μὴ γνησίους Ἀθηναίους καὶ ἔνους καὶ δούλους ἀκόμη ἀπελευθερώθεντας.

Δεύτερον διὰ νὰ διασπάσῃ δριστικῶς τὰς τοπικὰς στάσεις καὶ τὰς ἐνώσεις τῶν γενῶν, ἐπενόησε νέαν πολιτικὴν διαιρέσιν τῆς χώρας. Ἡτοι ἐκάστην τῶν τριῶν τοπικῶν στάσεων διήρεσεν εἰς 10 τμῆματα ὀνομάζας αὐτὰ τριττῦς. Ἐκάστη τριττύς περιείχεν ἀριθμὸν τινα δήμων, τῶν ὅπιών προϊστατο δήμαρχος. Λαχῶν δὲ ἀνὰ μίαν τριττὸν ἐξ ἐκάστης δεκάδος ἐσχημάτισε τὴν φυλήν. Οὕτως ἡ μὲν πόλις διῃρέθη εἰς 10 φυλάς, ἡ δὲ φυλὴ εἰς 3 τριττύς, ἡ δὲ τριττύς εἰς δήμους. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρχόντων, τῶν στρατηγῶν, τῶν βουλευτῶν κ. τ. λ. ἐγίνετο κατὰ φυλάς. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ στρατολογία. Ἔνεκα τῆς νέτες αὐτῆς διαιρέσεως ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ηὔξηθη ἀπὸ 400 εἰς 500, αἵτινες ἐξελέγοντο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν 50 ἐξ ἐκάστης φαλῆρης. Καὶ αἱ λοιπαὶ συναρχίαι ἀπετελοῦντο ἐκ 10, ἐκλεγομένοι ἐνὸς ἐξ ἐκάστης τῶν 10 φυλῶν. Τοῦ λοιποῦ, ἵνα ἐγγραφῇ τις εἰς τοὺς πολίτας ἥρκει νὰ ἔχῃ τὸν ἐτερὸν τῶν γονέων ἀστόν. Οἱ πολίται πάντες, παλαιοὶ καὶ νέοι, ὀνομάζοντο ἐκ τῶν δήμων καὶ αὐτὸς ἐμαρτύρει τὴν Ισότητα πάντων καὶ προελάμβανε πᾶσαν διάκρισιν.

Διὰ γὰ περιορίση δὲ ὁ Κλεισθένης τὴν ὑπερβολικὴν αἵδησιν τῆς θυνάμεως πολιτῶν τινων καὶ γὰ προλαμβάνη τὴν ἔδρυσιν τυραννίδων θύεσσε τὸν περὶ δστραμισμοῦ νόμον. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἐκαλεῖτο ὁ λαὸς νὰ δηλώσῃ, φηφαφορούντων πλέον τῶν 6000 πολιτῶν, τίνα θεωρεῖ ἐπικίνδυνον πολιτικόν. Ὁ λαμβάνων τὰς περισσοτέρας φήφους ὄφειλε νὰ μείνῃ μακρὰν τῆς πόλεως 10 ἔτη. Διὰ τοῦ θεσμοῦ τούτου ὁ Κλεισθένης ἀπεμάκρυνε τῆς πόλεως πολλοὺς φίλους τῶν τυράννων. Κατόπιν δικαὶος ἐκμεταλλεύμενοι τὸν θεσμὸν τοῦτον οἱ Ισχύοντες πολιτικοὶ ἀπεμάκρυνον τὸν δραχγήδον τῆς ἀντιπόλου μερίδος, διὰ νὰ ἐφαρμόζουν αὐτοὶ ἀκωλύτως τὰ πρόγραμμά των.

III. ΑΘΗΝΑΪΚὴ ΔΗΜΟΚΡΑΤΕΙΑ.— Διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων, περὶ τῶν ὅποιων ἔγινε λόγος μέχρι τοῦδε, ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηνῶν ξέλαβε τὴν ἑῆται δριστικὴν μορφήν. Η διοίκησις τῆς πόλεως ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, τὴν Βουλὴν τῶν πεντακοσίων, τὴν ἐξ Ἄρείου Πάγου βουλὴν, τὰ δικαστήρια καὶ τοὺς κατ' ἐνιαυτὸν ἐκλεγομένους ἄρχοντας, οἱ σπουδαιότεροι τῶν ὅποιων εἶναι οἱ ἐννέα ἀρχοντες καὶ οἱ στρατηγοί.

III. ΕΚΚΛΗΣΙΑ τοῦ δήμου.— Τῆς Ἐκκλησίας μετεῖχον πάντες οἱ ὑπερβαντες τὸ 20ον ἔτος τῆς ἡλικίας πολίται. Οἱ νεώτεροι ἐν αὐτῇ συνήθως δὲν ὡμίλουν, ἀλλ᾽ οἱ ὑπὲρ τὰ 20 γενονότες ἀνίσταντο πολλάκις εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ κήρυκος «τις ἀγορεύειν βούλεται» καὶ συνεδιούλευον δ, τι ἐνόμιζαν βέλτιστον διὰ τὴν πόλιν. Ἐγ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐλάμβανον οἱ πολίται γνῶσιν ὅλων τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους καὶ ἀπεφάσιζον περὶ αὐτῶν ἐπικυροῦντες ἡ ἀπορρίπτοντες τὰ σχετικὰ προβουλεύματα τῆς βουλῆς. Ἐπίσης ἐδικαζον ἐν αὐτῇ πολλὰ τῶν πολιτικῶν ἔγκλημάτων. Ἐγ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγίνετο καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρχόντων.

III. ΒΟΥΛὴ.— Η βουλὴ ἀπετελεῖτο, ώς εἴδομεν, ἐκ 500 βουλευτῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἐκ καταλόγου, 50 ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Οἱ βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ἵσον μὲ τὸ δέκατον τοῦ ἔτους, (35—36 ἡμέρας), εἶχον τὴν διοίκησιν τῆς βουλῆς, ἐκπλοῦντο δὲ τότε πρωτανεύουσα φυλή. Εἰς δὲ ταύτων καθ' ἐκάστην ἐκλεγόμενος, δ ἐπιστάτης, προϊδρευει τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Η βουλὴ προεδρευεῖτο περὶ πάντων τῶν ζητη-

μάτων καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ἐλέγοντο προβουλεύματα καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ βουλὴ εἶχεν ἐπίσης καὶ τὴν διαχείρησιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους. Οἱ φόροι ἐπωλοῦντο δπὸ τῆς βουλῆς εἰς τελῶνας, οἱ δποὶοι εἰσπράττοντες αὐτοὺς ἀπὸ εὐθείας ὠφελοῦντο τὸ περιπλέον. Οἱ διαχειριζόμενοι δημόσια χρήματα ἔδιδον εὐθύνας ἐνώπιον τῆς βουλῆς.

Ἡ ἔξι Αρέειου πάγου Βουλὴ.—Ἡ βουλὴ αὕτη ἦτο, ὡς γνωστόν, ἀρχαιοτάτη· εἰςήρχοντο εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων δοῖοι εἰχον διμολογουμένως ἀκμεπτον βίον. Οἱ Ἀρεοπαγῖται διετήρουν τὴν ἀρχὴν Ισοβίως. Συνεδρίαζον ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν ὁμωνύμου βράχου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔκειτο ίερὸν τῶν Ἀρῶν (Ἐρινύων). Ἐδίκαζον, ὡς εἴδομεν, μέρος τῶν φονικῶν δικῶν, τῶν ὁποίων τὰς λοιπὰς ἐδίκαζον οἱ ἐφέται. Ἐπέθλεπον τὴν ἀνατροφὴν τῶν γέων καὶ καθόλυ τὰ ἥμη τῶν πολιτῶν. Ὁ Ἀρειος Πάγος ἀνήλθεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, περιώρισε δὲ τὴν ἐξουσίαν αὗτοῦ δ Περικλῆς.

Οἱ ἐννέα ἀρχοντες.—Οὗτοι είναι δὲ βασιλεὺς, δὲ πολέμαρχος, δὲ ἐπώνυμος ἀρχῶν καὶ οἱ ἔξι θεσμοδέται. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἔγκατεστάθη, ὡς εἴδομεν, ἐν Ἀθηναῖς, διε τὴν ἄρχισε νὰ περιορίζεται ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἐξουσία κατενεμήθησαν εἰς αὐτούς. Ἐλαμβάνοντο ἐκ πάντων τῶν Ἀθηναίων, εἰς ἔξι ἑκάστης φυλῆς, (ἐκ τῆς δεκάτης ἐλαμβάνετο δὲ γραμματεὺς αὐτῶν). Πλὴν τῶν διοικητικῶν καθηκόντων εἶχον καὶ δικαστικά. Εἰς αὐτούς ἐγίνοντο αἱ μηγύσεις διὰ τὰ διάφορα ἔγκλήματα, αὐτοὶ ἐκαμνον τὰς προανακρίσεις, ὥριζον δὲ τὸ δικαστήριον, τὸ δποίον θὰ ἐδικαζε τὴν δίκην καὶ προήδρευον αὐτοῦ.

Οἱ στρατηγοι.—Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν 10 τὸν ἀριθμὸν ἐκλεγόμενοι εἰς ἔξι ἑκάστης φυλῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Διαικοῦντες τὰ πολεμικὰ καὶ φροντίζοντες περὶ τῆς φρουρήσεως τῆς χώρας καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, συνεκέντρωσαν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὰς χειράς τῶν ἄπασαν τὴν ἔσωτερικὴν καὶ τὴν ἔσωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους. Ἐδέχοντο τοὺς πρέσβεις καὶ εἰσῆγον αὐτοὺς ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας, συνωμολόγουν συνθήκας μετὰ τῶν ἔνων πολιτειῶν καὶ εἰσέφερον περὶ αὐτῶν γνώμην συγκαλοῦντες τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Δευτερευούσης σημασίας ἀρχοντες ἦσαν οἱ ταμιαι, οἵτινες ἐφρόντιζον περὶ τῶν εἰσπράξεων καὶ τῶν πληρωμῶν, οἱ ἀγορανόμοι, οἱ

ὅποιοι είχον τὴν ἐπίθλεψιν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ωγίων, οἱ ἔνδεκα, οἱ δύοιοι ἐμερίμνων περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ἐπιβαλλομένων ποιῶν καὶ δὴ τῆς θανατικῆς ποιηῆς.

Ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης.—Διάφορα δικαστήρια ἐν Ἀθήναις ἀπένεμον τὴν δικαιοσύνην. Αἱ πλεισται τῶν πολιτικῶν δικῶν, ὡς αἱ δίκαια ἐσχάτης προδοσίας, τῆς καταλύσεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τῆς προτάσεως παρανόμων φημισμάτων κτλ. ὑπήργοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Τὰς φονικὰς δίκαιας ἔκρινον ἡ Ἑβραίου Πάγου βουλὴ καὶ οἱ ἐφέται. Τὰς λοιπὰς πολιτικὰς καὶ τὰς ἀστικὰς δίκαιας (περιουσιακάς, πληροφοριακάς, οἰκογενειακάς, ἐμπορικάς κτλ.) ἐδίκαζεν ἡ Ἡλιαία. Τὰς προανακρίσεις διὰ πάσχαν δίκην ἔκαμψεν δὲ κατάλληλος ἄρχων, εἰς τὸν ὄποιον ὑπῆργετο ἡ ὅποθεσις τῆς δίκης Οὗτος ὕριζε καὶ τὸ δικαστήριον, τὸ ὄποιον θὰ ἐδίκαζε καὶ εἰςήγε τὴν δίκην καὶ προϊδρευε τοῦ δικαστηρίου. Οἱ διάδικοι ἐπαρουσιάζοντο αὐτοπροσώπως καὶ ὀμίλουν οἱ ὕδιοι. Διὰ τὰς ἀγορέοσεις αὐτῶν παρεχωρεῖτο ὡρισμένος χρόνος κανονιζόμενος διὰ τῆς κλεψύδρας. Ἰδιαίτεροι ρήτορες —οἱ λογογράφοι— ἔγραφον ἐπὶ παραγγελίᾳ λόγους διὰ τοὺς διαδίκους, οἱ ὄποιοι ἀποστηθίζοντες αὐτοὺς ἀπῆγγελλον ἐπὶ δικαστηρίου.

Τὰ στρατιωτικά.—Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἐθεωρεῖτο παρά τοῖς ἄρχασίοις μεγάλῃ τιμῇ. Διὸ ἀπεκλείοντο τοῦ στρατοῦ οἱ δοθλοί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς πολίτας κατὰ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας ὅμινου τότε τὸν σύρκον¹ τοῦ πολίτου καὶ τοῦ στρατιώτου καὶ κατατασσόμενοι εἰς τὸν στρατὸν ἥτκοδυτο ἐπὶ δύο ἔτη περὶ τὰ πολεμικά, ἐξετέλουν διαφόρους γυμναστικὰς ἀσκήσεις ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῶν παιδοτριβῶν, ἐδιδάσκοντο τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων ὑπὸ εἰδικῶν διδασκάλων, ἐξήρχοντο εἰς περιπολίας ἀγὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐφορύσουν τὰ σύνορα τῆς χώρας. Ἀπὸ δὲ τοῦ 20οῦ ἔτους καὶ ἐξῆς προσήρχοντο

1 Οὐ κατασκυνῶ ὅπλα τὰ Ἱερά, οὐδὲ ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην. ὅτῳ ἂν στοιχήσω, ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ Ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάσσω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω, ὅσης ἀν παραδέξωμαι· καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων ἐμφρόνως καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἰδρυμένοις πείσομαι καὶ οὕστινας ἄλλους τὸ πλῆθος ἴδρυσηται ἐμφρόνως. Καὶ ἀν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς η̄ μὴ πείθηται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετά πάντων καὶ Ἱερὰ καὶ πάτρια τιμῆσω. "Ιστορεῖς θεοὶ τούτων.

Εἰκ. 16.—"Ελληνες ὁπλῖται.

εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, δσάκις ἐκαλεῖτο ἡ ἡλικία των καὶ ἔξηρχοντο εἰς τὰς ὑπερορίους ἐκστρατείας λαμβάνοντες παρὰ τῆς πόλεως σιτηρέσιον, βραδύτερον δὲ καὶ μισθόν.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ "Ελληνες δὲν είχον μονίμους ἀξιωματικούς. Αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἐξελέγοντο ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ ὁ στρατηγὸς μετὰ τὴν ληξιν τῆς ἀρχῆς του ἐπανήρχετο πάλιν εἰς τὰς τάξεις τῶν στρατιωτῶν. Ἐν Ἀθηναῖς ύπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἐτάσσοντο 10 ταξιαρχοὶ τῶν δοπιών ἔκαστος ἥγειτο τῶν ὁπλιτῶν τῆς φυλῆς του. Ἰσότιμοι πρὸς τεὺς στρατηγοὺς ἦσαν οἱ ὅδοι ἐππαραρχοὶ διοικοῦντες τὸ ἴππικόν. Ὑπὸ τοὺς ἴππαρχους ἐτάσσοντο οἱ φύλαρχοι, τῶν δοπιών ἔκαστος ἥγειτο τῶν ἵππεων τῆς φυλῆς του.

Ἡ κυριωτάτη δύναμις τοῦ στρατοῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ὁπλῖτας, τοὺς φέροντας δηλαδὴ πανοπλίαν, ἃτοι ἀσπίδα, κράνος, θώρακα, κνημίδας, ἔιφος καὶ δάρυ. Τὰ ὅπλα αὐτὰ συνήθη ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους διετηρήθησαν τὰ αὐτὰ περίπου καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ἀσπίς, τὸ κυριωτάτον ἀμυντικὸν ὅπλον, δὲ μὲν μικροτέρα

καὶ ἐλαφροτέρσ, ὅτε δὲ βρυτέρα, ἐκαλύπτετο ἀπὸ ἐπάλληλα στρώματα δερμάτων ἢ ἀπὸ πλάκας χαλκᾶς. Οἱ θώραξ περιβάλλων τὸ οὐρανόπροστάτευεν ἵδιᾳ τὸ στήθος καὶ τὴν κοιλίαν, αἱ δὲ πυγμῆδες τὰς κυνῆμας. Τὸ δὲ κράνος ἐκάλυπτεν ὅλην τὴν κεφαλὴν καὶ ἦτο ἐπιβλητικὸν μὲ τὸν ἄνωθεν ἐπισειόμενον λόφον. Τὰ δόρατα ἦσαν μακρὰ ἀπολήγοντα εἰς ὁξεῖαν αἰχμὴν μεταλλίνην.

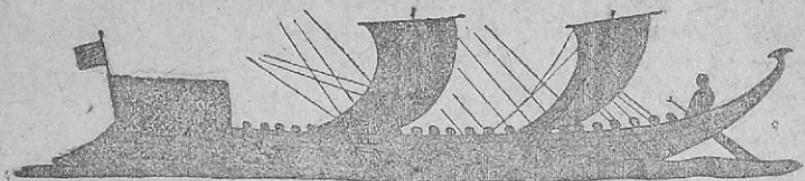
Παρὰ τοὺς ὄπλίτας ἑτάσσοντο οἱ ψιλοί, ἣτοι στρατιῶται ἄγνωτοι μυντικῶν ὅπλων, τοξόται καὶ σφενδονῆται. Ως ψιλοὶ ὑπηρέτουν οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν, οἱ θῆτες καὶ ἔνοι μισθοφόροι.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν δεινοὶ καὶ εἰς τὰς τειχομαχίας. Διὰ νὰ καταρρίψουν τὰ ὀχυρώματα ἢ νὰ ἀνοίξουν ρήγματα εἰς τὰ τείχη, μετεχειρίζοντο εἰςφορά μηχανήματα, τῶν δποίων τὰ σπουδαιότερα εἶναι ὁ κριός καὶ ἡ καταπέλτη. Καὶ ὁ μὲν κριός ἀπετελείτο ἀπὸ κοντὸν ἰσχυρὸν δ. δποίος κατὰ τὸ ἄκρον ἔφερε δροίωμα κεφαλῆς κριοῦ· διεστοῦ ἐπλήγτετο δρμητικῶς τὸ τείχος. Η δὲ καταπέλτη ἦτο μηχανή, διὰ τῆς δποίας ἐσφενδονίζοντο κατὰ τῶν πολιορκουμένων μεγάλα ἀκόντια ἢ δγκώδεις λίθοι.

Ἐπιφανέστατον ἦτο καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν Ἀθηναίων, ἀποτελούμενον ἐκ 1000 ἵππεων. Οἱ ἵππεις ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν πλουσίων τῶν ἱπποτρόφων εὐγενῶν.

Ἐπειδὴ εἰς τὰς μάχας κατὰ γενικὸν κανόγα ἢ ἐπίθεσις ἐγίνετο κατὰ μέτωπον καὶ οἱ ἀντίπαλοι ἥγωνίζοντο στήθος μὲ στήθος, ἀγνρ πρὸς ἄνδρα, ἡ ἔκβασις τῆς μάχης ἐξηρτάτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ὅπλα, τὴν προσωπικὴν ἀρετὴν, τὴν τόλμην καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ πολεμιστοῦ.

Σπουδαιότατον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων. Τὰ ἀρχαιότερα πολεμικὰ πλοιαὶ ἐλέγοντο πεντηκόντοροι· κατόπιν δὲ κατεσκευάσθησαν αἱ τριήρεις, κληθείσαι οὕτω, διότι οἱ κωπηλάται ἐκάθηντο εἰς τρεῖς ἐπαλλήλους σειράς. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἔφερον εἰς τὴν πρῷραν χαλκοῦν ἐμβολον, τὸ δποίον προστεπαθούν νὰ ἐμπήξουν εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ ἔχθρικοῦ πλοίου, διὰ νὰ ἀνοίξουν ρήγμα καὶ καταποντίσουν αὐτὸν ἢ διὰ νὰ τὸ συλλάβουν καὶ αἰχμαλωτίσουν. Εἰς τὸν στόλον δημιουργοῦν πλὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ πλειστοὶ ἔνοι μισθοφόροι.

Εἰκ. 21. — Πεντηκοντόρος.

Εἰκ. 22. — Τμῆμα τριήρους ἐπὶ ἀργαίου ἀναγλύφου.

Αἱ κοινωνικὲς τάξεις. — Πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα είχον μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται. Μετ' αὐτῶν δὲ συνέζων καὶ πολλοὶ ξένοι μονίμως κατοικοῦντες ἐν Ἀθήναις, οἱ καλούμενοι μέτοικοι, καὶ πολυάριθμοι δοῦλοι.

Οἱ πολῖται. — Πολῖται ἔθεωροῦντο κατ' ἀρχὰς μόνοι οἱ καταγόμενοι ἐκ γονέων γνησίως Ἀθηναίων, ἀπὸ δὲ τοῦ Κλεισθένους καὶ οἱ οἱοὶ πολίτου ἡ πολίτιδος εἶχον πληρη τὰ δικαια. Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἡσχολοῦντο μὲ τὴν καλλιεργίαν τῶν κτημάτων των, ἀλλὰ συγχρόνως ἐπεδίδοντο καὶ εἰς πάσας τὰς ἑλευθερίους τέχνας, τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τὴν γλυπτικήν, τὴν ζωγραφικήν, εἰς τὰς δύοις διεκριθησαν πλεῖστοι Ἀθηναῖοι. Ἀναπτύχαντες τὴν ναυτιλίαν ἡσχολοῦντο ἐπίσης εδρύτατα μὲ τὸ ἐμπόριον, τὸ δύοιον διηγκόλυνον μεγάλως αἱ κατὰ τὴν περιόδου αὐτὴν ἴδρυθεῖσαι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Μεσογείου ἀποικίαι. Οὗτω διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν ἔπλεον πρὸς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ Εὔξεινου Ηρόντου ἡ τὴν Σικελίαν καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας καὶ τοὺς λοιποὺς λιμένας τῆς δυτικῆς Μεσογείου καὶ μετέφερον μὲν ἐκεῖθεν σίτον, ξυλεῖχν, δέρματα, διάφορα μέταλλα καὶ πάντα ἐν

γένει τὰ προϊόντα τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐξῆγον δὲ ἐκ τῆς Ἐλλάδος καὶ ἐκ τῶν λιμένων τῆς Μ. Ἀσίας ἔλαχιον, οἶνον, διάφορα ἔργα τέχνης, ἀγγεῖα, ὑφάσματα, κομψοτεχνήματα κτλ. Τὴν ἐργασίαν αὐτὴν διηρκόλουν πλειστοὶ τραπεζῖται, ἐγκατεστημένοι εἰς τὸν Πειραιά, παρέχοντες εἰς ἴδιοκτήτας πλοίων καὶ εμπόρους διάφορα ναυτοδάνεια. Εἰς τὸ ἐμπόριον συνηγγνίζοντο μὲ τοὺς πολίτας καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις μέτοικοι, ἐνῷ πάσας τὰς βικανικας ἐργασίας ἐξετέλουν οἱ πολυάριθμοι θοῦλοι.

Οἱ Μέτοικοι.—Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἐλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἐλλάδος ἢ ξένοι (Φοίνικες, Κάρες) ἐγκατασταθέντες ἐν Ἀθήναις μὲ προστάτην πολίτην εινὰ Ἀθηναῖον. Οἱ μέτοικοι ἐπλήρωνον ἔδιον φόρον μετοικιον καλούμενον. Ἐστρατεύοντα, ἀλλὰ δὲν ἐλάχισταν μέρος οὗτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὗτε εἰς τὰ δικαστήρια. Εἰς τὰς διαφόρους τῶν δικαστηρίων διὰ τοῦ προστάτου αὐτῶν Ἀθηναῖον. Ὑπηρετοῦντες ποικιλοτρόπως τὴν πόλιν ἡξιοῦντα ἐνίστε πολιτικῶν δικαιωμάτων, μὴ δυνάμενοι μόνον γὰρ γίνωσιν ἔρχοντες, ὧνομάζοντο δὲ τότε ἰσοτελεῖς. Ἡσχολοῦντο κυρίως μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἦσαν πλουσιώτατοι.

Δοῦλοι.—Δοῦλοι μετεφέροντο πολλοὶ εἰς τὴν Ἐλλάδα ἐκ τῶν μὴ Ἐλληνικῶν χωρῶν Σκύθαι, Θράκες, Φρόγες, Κάρες, Φοίνικες καὶ ἄλλοι.

Ὑπῆρχον πλεισται ἀγοραὶ διὰ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, ὡς ἐν Δήλῳ, Χίῳ, Κορίνθῳ καὶ ἄλλαχοῦ, ὅπου ἐπωλοῦντο οἱ δυστοχεῖς οὗτοι κατὰ ἐκατοντάδας ἀντὶ εβτελοῦς τιμῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δούλων ἦτο μέγας ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἀλλ᾽ ἡ θέσις αὐτῶν δὲν, ἦτο ἀφόρητος ὡς ἐν πλείσταις ἀρχαίαις πολιτείαις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν φιλάνθρωποι καὶ πρὸς τοὺς δούλους, οἱ δοποὶ ἐγεδόντο καὶ διητῶντο ἐν. Ἀθηναῖς ὅπως καὶ οἱ πολίται καὶ ἐχημάτιζον πολλάκις ἴδιας περιουσίας. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν κυρίων των, ἄλλοι ειργάζοντο ὡς ἔργάται εἰς τὰ ἐργαστήριά των, ἄλλοι δὲ πάλιν μένοντες εἰς τὸν οἶκον ἐξετέλουν πάσις τὰς βαρυτέρας οἰκιακὰς ἐργασίας. Ἐνίστε οἱ δοῦλοι ἀπηλευθεροῦντο εἴτε παρὰ τῶν κυρίων των, εἴτε παρὰ τῆς πολιτείας, ἐκαλλιόποντο δὲ τότε ἀπελεύθεροι καὶ διοχερεοῦντο νὰ ἔχωσιν ὡς προστάτην τὸν πρόφηγο κύριόν των.

2. Ἡ καθόλοι ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

Ομοίως πρὸς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰς πολιτείας τῆς Πελοποννήσου ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος, οἵτις μεταβολὸς τῶν ὁποίων δύναται τις νὰ συνοφίσῃ ὡς ἐξῆς.

Κατ' ἄρχας πανταχοῦ ἐπεκράτει ἡ βασιλεία ἐγκαθιδρυθεῖσα τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ πατρικῆς ἔξουσίας. Ἡ ἀρχὴ τῶν βασιλέων ἦτο σεβαστὴ παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐθεωρεῖτο θεόθεν ἀπορρέουσα. Εἰς τὰς σοδερωτέρας ὑποθέσεις συνεδούλευσαν οἱ βασιλεῖς τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἴշυρων γενῶν.

Τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῶν βασιλέων ἐφθόνησαν οἱ εὐγενεῖς καὶ σὸν τῷ χρόνῳ περιορίζοντες ποικιλοτρόπως τὴν βασιλίκην ἔξουσίαν κατέλυσαν κατ' οὐσίαν αὐτὴν καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐγκαθιδρυσιν δλιγαρχίαν. Ἡ δλιγαρχία λέγεται καὶ δριστοκρατία, ἐφ' ὅσον οἱ δλίγοι διοικοῦντες είναι οἱ ἀριστοί, οἱ εὐγενεῖς, ἢ τιμοκρατία, ἐὰν τὴν ἔξουσίαν διαχειρίζωνται οἱ πλούσιοι, οἱ ἔχοντες ὡρισμένον τίμημα.

Κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν δλίγων ἐξανέστη ὁ καταπιεζόμενος λαός, ἀλλὰ μὴ ὥν ἔτι εἰς θέσιν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν περιεβαλλεις διὰ τῆς εὐγενίας καὶ ἐμπιστοσύνης τούς ἓνα τινὰ τῶν εὐγενῶν παρέχων αὐτῷ ἀπεριόριστον ἔξουσίαν πρὸς καταπολέμησιν τῶν δλίγων. Οὕτω προήλθεν ἡ τυραννίς.

Αἱ παρεκτροπαὶ τῶν τυράννων, ἡ ἀνικανότης τῶν διαδόχων αὐτῶν καὶ ἡ βαθμῆδον αὐξάνουσα ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ ὡδήγησαν τὰς πόλεις εἰς τὴν ἔδρυσιν δημοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ δὲν ἦτο δυνατὸν ὁ δῆμος νὰ γίνη κύριος πανταχοῦ τῆς αὐτῆς ἔξουσίας καὶ τῶν αὐτῶν προνομίων. Πολλαχοῦ ἡ ἔξουσία αὐτοῦ ὑπῆρξε περιωρισμένη καὶ ἐν τέλει ὑπερίσχυσαν πάλιν τὰ δλιγαρχικὰ στοιχεῖα. Ἡ τελειοτάτη μορφὴ τῆς δημοκρατίας ἀνεπτύχθη ἐν Ἀθήναις.

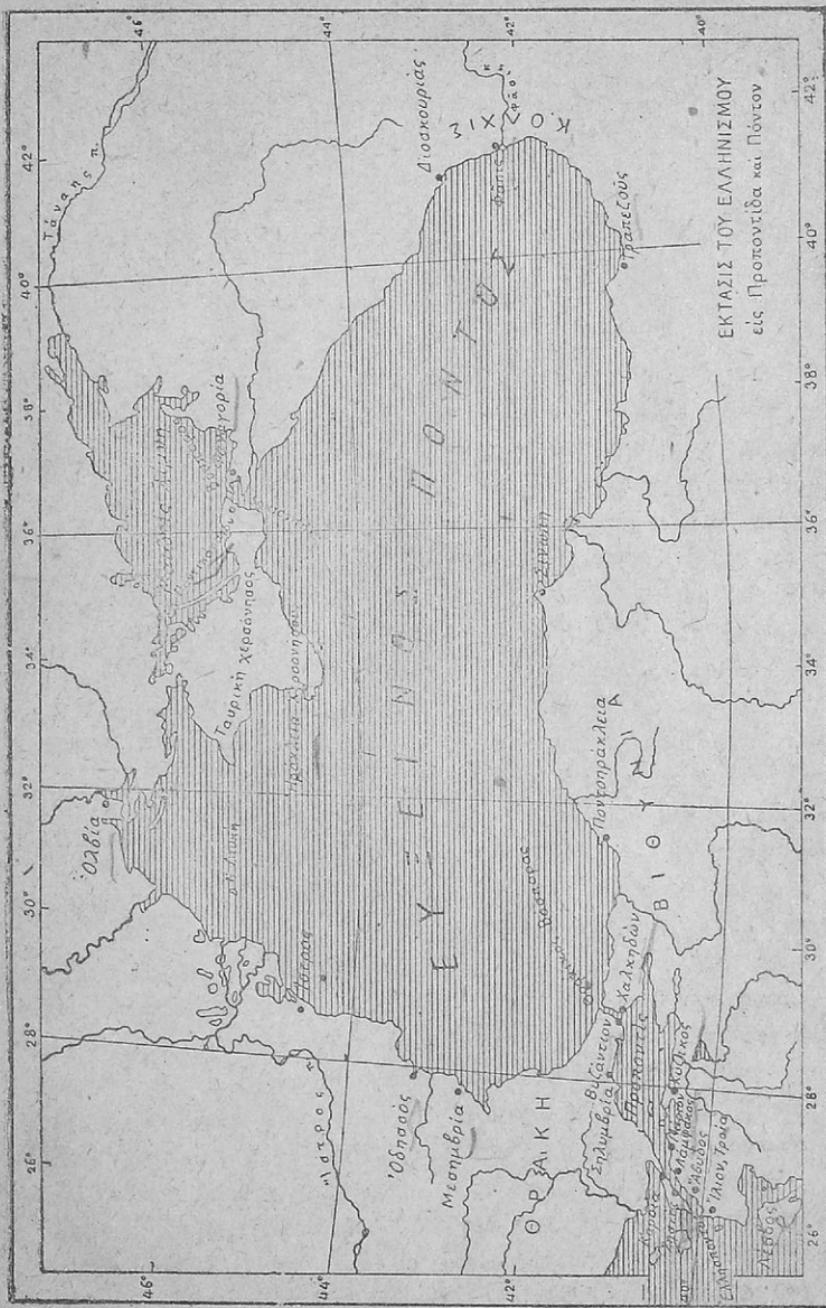
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ

1. Ὁ Δεύτερος ἀποικισμός.

Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς ὅλος σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰς ἀποικίχες, συνωδεύογτο συνήθως ὑπὸ μεγάλων ἀνατροπῶν. Αἱ ἡττώμεναι πολιτικαὶ μερίδες ἡγαγκάζοντο· νὰ ἐκπατρίζωνται καὶ νὰ ζητοῦν νέας κατοικίας. Τοιουτοτρόπως πλειστοὶ ἡγαγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰς διαφόρους ἀκτὰς τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅπου ἴδρυσαν νέας ἀποικίας. Ἀλλ' εἰς τὴν ἴδρυσιν νέων ἀποικιῶν συνετέλεσε καὶ ἡ δυσάναλογος πρὸς τὴν παραγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν οὕτησις τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, οὐχὶ δὲ ὀλίγον καὶ ἡ φυσικὴ τάσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀναζήτησιν νέων πηγῶν πλούτου. Ὁ δεύτερος οὗτος ἀποικισμός, κατὰ τὸν ὁποίον ἴδρυθησαν ἀποικίαι εἰς τὰ Ειάφορα σημεῖα τοῦ Εὐξείνου Ποντοῦ, τὰ παράλια τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὅλας ἐν γένει τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, ἔγινε μεταξὺ τοῦ 8ου καὶ τοῦ 5ου αἰώνος. Εἰς τὸν ἀποικισμὸν αὐτὸν διεκρίθη ἴδια ἡ Μιλήτος, ἴδρυσασα αὐτὴν 80 ἀποικίας, ἡ Χαλκίς, ἡ Ἐρέτρια, ἡ Κόρινθος, ἡ Φάναια καὶ ἄλλαι πόλεις.

Καὶ πρῶτον πρὸς τὸν Εὐξείνον Πόντον ἐστράφησαν κυρίως οἱ Ιωνεῖς τῆς Μ. Ἀσίας πρωτοστατούσης τῆς Μιλήτου. Πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖ ὄδοις κατέλαθον τὰς ἐκατέρωθεν ἀκτὰς τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδας δι' ἀποικιῶν (*Ἄβυδος, Σηστός, Λάμψανος, Κύζικος, Πέρινθος, Σηλινοβρία, Βυζάντιον, Χαλκηδόνα.*) Μεγίστους κινδύνους ἐνέκλειεν ὁ θυελλώδης καὶ ἀλίμενος Πόντος μὲ τοὺς ληστρικοὺς κατοίκους τῶν ἀκτῶν του, ἀλλ' οἱ Ἑλληνες ποσὶ μὲν δι' ἐπιμόνων ἀγώνων, ποσὶ δὲ δι-
επιτηδείων συμβάσεων κατώρθωσαν γὰρ εἰσχωρήσουν παντοῦ καὶ ἴδρυσαν ἐπὶ μὲν τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς τὴν Ἡράκλειαν, Σινόπην, Κερασοῦντα, Τραπεζοῦντα, Φᾶσιν, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς τὴν Μεσημ-
βολαν, τὴν Ὀδησσόν, εἰς δὲ τὰ γότια τῆς Σκυθίας καὶ τὴν Ταυρικὴν

χερσόνησον τὴν Ὀλβίαν, τὸ Παντικάπαιον, τὴν Φαναργόρειαν καὶ ἄλλας πόλεις. Αἱ πόλεις ἐκεῖναι ἀπέβησαν εὐεργετικώταται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὸ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἴδιᾳ διὰ τὴν ἐκείθεν μεταφορὰν τοῦ σίτου.

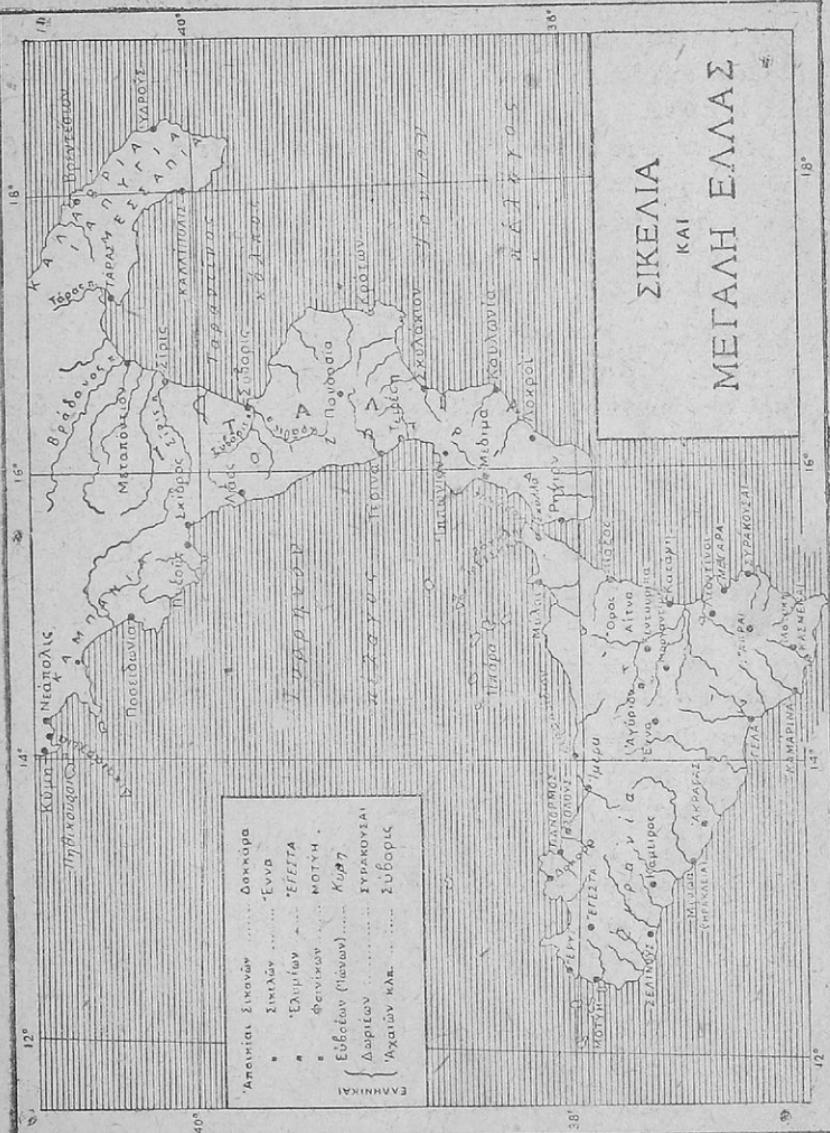
Εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης ἰδρύθησαν ἡ Αἶνος, ἡ Μεσημβρία, τὰ Ἀβδηρα, πλεῖσται δὲ πόλεις ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ὡς ἡ Ἀμφίπολις, ἡ Ποτείδαια, ἡ Ὁλυνθός, ἡ Ἀκανθός τὰ Στάγματα καὶ ἄλλαι.

Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὁδοῦ ἰδρύθη εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἡ Κέρουρα καὶ ἀπέναντι εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Ἐπιδαμνος ὑπὸ τῶν Κορινθίων, ἐν σύτῃ δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ Κύμη, ἡ Ἐλέα, ἡ Παρθενόπη ὁ Τάρας ὁ Κρότων ἡ Σύνθαρις οἱ Θούριοι τὸ Ρήγιον καὶ πλεῖσται ἄλλαι, διὰ τὰς ὅποις καὶ Μεγάλη Ἑλλὰς ἐκλήθη ἡ Νότιος Ἰταλία. Ἐπίσης δὲ ἐν τῇ εὐφόρῳ Σικελίᾳ διὰ μακρῶν ἀγώνων ἡ δυνάμηθησαν οἱ Ἑλληνες νὰ διερισχύσουν τῶν Καρχηδονίων, γὰρ περιορίζουν αὐτοὺς εἰς τὴν ΝΔ ἀκρανή τῆς νήσου καὶ νὰ ἰδρύσουν τὰς Συρακούσας, τὴν Μεσσήνην, τὸν Ἀρράγαντα, τὴν Κατάνην, τοὺς Δεοντίνους, τὴν Γέλαν, τὴν Ἰμέραν καὶ ἄλλας πόλεις.

Εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Γαλλίας ἰδρύθη διὸ Φωναίων ἡ Μασσαλία καὶ ἀνήλθεν εἰς μεγίστην ἀκμήν. Ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ τῆς Ἀφρικῆς σπουδαιότατον κέντρον ἐμπορίον καὶ Ἑλληνισμοῦ ἀπέβη ἡ Κυρήνη, ἀποικία τῆς Θύρας. Ἐπίσης ἐν Αιγύπτῳ ἰδρύθη ἡ Ναύκρατις, πολλαὶ δὲ πόλεις ἐπὶ τῆς Κύπρου.

Οἱ Ἑλληνες μετέφερον εἰς τὰς νέας αὐτὰς οἰκήσεις τοὺς θεσμοὺς τῶν μητροπόλεων. Αἱ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν αὐτονόμους πολιτείας, ἀλλὰ διετήρουν πάντοτε ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρώτης πατρίδος καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν ἐξεδήλουν διὰ παντοίων μέσων ἔπειμπον δῶρα καὶ θυσίας εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἐφιλοξένουν καὶ ἐτίμων διὰ προεδρίας ἐν ταῖς ἕορταῖς τοὺς ἐκτῆς μητροπόλεως προερχομένους.

Αἱ ἀποικίαι πᾶσαι ἀπέβησαν ἀφετηρία σπουδαίας ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν ἀποικιῶν οἱ Ἑλληνες εἰσεχώρουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν νέων χωρῶν, ἐξηρεύνων αὐτὰς καὶ ἐξεμεταλλεύοντα τὸν φυσικὸν αὐτῶν πλούτον, συγχρόνως δὲ διατίθοντες τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐξημέρων τάντας τοὺς ἐγχωρίους λαούς. Διὰ τούτο ἡ ἰδρυ-

σις τῶν ἀποικιῶν τούτων εἶναι ἔν απὸ τὰ ἐνδοξότερα καὶ εὐγενέστερα
ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

2. Ἡ ἐνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Διὰ τῶν εἰρημένων ἀποικιῶν οἱ Ἑλληνες διεσκόρπισθησαν πανταχοῦ τῆς Μεσογείου θαλάσσης εἰς χώρας ἀπομεμαχρυσμένας, διο�
έκαστη ἀποικία, αὐτοτελής καὶ ἀνεξάρτητος τῶν ἀλιων, ἀνέπτυσσεν
ἕδιον βίον. Ἀλλὰ καὶ δοι εἴμειναν ἐν τῇ μητροπόλει, ἀπετέλουν, ὡς
εἰδομεν ἥδη, μικρὰ ἀνεξάρτητα κρατίδια, τὰ ὅποια ὅχι μόνον δὲν ἦσαν
πολιτικῶς συνηνωμένα, ἀλλὰ καὶ ἐπολέμουν πολλάκις πρὸς ἄλληλα.
Τοῦτο δῆμος δὲν ομοιαίνει, διτι οἱ Ἑλληνες δὲν εἶχον συνείδησιν τῆς
ἐθνικῆς των ἐνότητος. Ἀπ' ἐναντίας ἔντελη φθησαν οἱ Ἑλληνες ἐνω-
ρίς, διτι πάντες δῆμος ἀποτελοῦν ἐν ἔθνος. Διότι πάντες ὠμίλουν τὴν
αὐτὴν γλωσσαν, εἴχαν τὰ αὐτὰ ἥδη καὶ ἔθιμα καὶ πρὸ πάντων τὴν
αὐτὴν θρησκείαν. Ή λατρεία τῶν αὐτῶν θεῶν ἀπετέλει δι' αὐτοὺς
ἰσχυρότατον δεσμὸν ἐνώσεως. Πρὸ πάντων δὲ θρησκευτικά τινα ἔθιμα
συνετέλεσσαν ίδιαζόντως διὰ νὰ ἐνώθιον στενώτερον πρὸς ἀλλήλους οἱ
Ἑλληνες. Οὕτως, εἴδομεν ἥδη, διτι αἱ ἀμφικτυονίαι, ἐνῷ πατ' ἀρχὰς
ἥσαν θρησκευτικαὶ ἐνώσεις, σκοπὸν ἔχουσαι τὴν προστασίαν κοινῶν
ἴερῶν, τὸν τῷ χρόνῳ ὀδήγησαν τοὺς Ἑλληνας καὶ εἰς πολιτικὰς ἐνώ-
σεις. Ἐπίσης τὰ μαντεῖα ἀπετέλουν πάντρα εἰς τὰ ὅποια συνηντῶντο
οἱ Ἑλληνες, ἐγνωρίζοντο καὶ συνεδέοντο διὰ φιλικῶν σχέσεων πρὸς
ἀλλήλους. Τὸ δὲ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἀπέβη σπουδαιότατον ἐθνι-
κὸν κέντρον, τὸ δόποιον ἐξυπηρέτησε περισσότερον παντὸς ἀλλού τὴν
ἐθνικὴν ἐνότητα. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν συνετέλεσσαν τὰ μέγιστα καὶ
οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες. — Οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες ἦσαν διὰ
τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς τῶν
παιδῶν, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπετέλουν καὶ ἀναπόσπαστον συμπλήρωμα
πολλῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων. Τοιαῦται δὲ πανηγύ-
ρεις συνοδευόμεναι ἀπὸ ἀγῶνας, ἐτελοῦντο σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς
Ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ ἐκίνουν ζωηρότατον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλή-
νων, οἱ δόποιοι συνέρρεον εἰς αὐτοὺς πανταχόθεν διὰ νὰ θαυμάσουν τὴν
ρώμην καὶ τὸ κάλλος τῶν νεανικῶν σωμάτων. Τινὲς τῶν ἀγῶνων τού-

των ἀπέκτησαν ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα καὶ τὸν τῷ χρόνῳ ἀπέδησαν πανελλήνιοι. Είναι δὲ οὗτοι: *Tὰ Πύθια, γυμνικοὶ καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες τελούμενοι ἐν Δελφοῖς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· τὰ Ἰσθμια, ἀγόμενα ἐν Ἰσθμῷ πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος· τὰ Νέμεα, ἀγόμενα ἐν Νεμέᾳ, πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, καὶ τὰ Ὀλύμπια, ἀγόμενα ἐν Ὀλυμπίᾳ τῆς Ἡλιδος πρὸς τὴν τιμὴν ἐπίσης τοῦ Διός.*

Τὰ Ὀλύμπια.—Τὰ Ὀλύμπια ὑπερέβαλον πάντας τοὺς ὄμοιούς ἀγῶνας κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ συνετέλεσαν, ὥστε δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναὸς τοῦ Διός γὰρ ἀποδῃ πανελλήνιον κέντρον ἐφάμιλλον τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀγῶνων τούτων εἶχον οἱ Ἡλεῖοι. Οὗτοι ἀγεδείκνυον τοὺς Ἐλλανοδικίας, οἵ δποιοι προεκήρυξσον τοὺς ἀγῶνας, ἔκρινον περὶ τῶν νικητῶν, ἀνηγόρευον τοὺς Ὀλυμπιονίκας καὶ ἀπένεμον τὰ βραβεῖα. Διὰ νὰ δυνηθοῦν δὲ πάντες οἱ Ἑλληνες νὰ λάθουν μέρος εἰς τὴν ἑορτήν, ἐκῆρυσσον κατὰ τὸν μῆνα τῶν Ὀλυμπίων ἐκεχειρίσαν, διακοπὴν δηλαδὴ πάσης ἐχθροπραξίας μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων.

Ο χῶρος, δποι ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια, ἐλέγετο Ἄλτις. Οἱ ἀγῶνες διήρκουν κατ' ἀρχὰς μὲν μίαν, πειτα δὲ πέντε ἡμέρας. Τὸ ἀρχαιότατον ἀγωνισμα ἦτο ὁ δρόμος, τὸ δποιον καὶ εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους ἐθεωρεῖτο τιμιώτατον. Σύν τῷ χρόνῳ προσετίθεντο νέα εἰδῆ ἀγωνισμάτων, μεταξὺ τῶν δποιών ἐξαρεται τὸ πένταθλον, σύμπλεγμα δηλαδὴ πέντε ἀγωνισμάτων (ἄλματος, ἀκοντίου, δρόμου, δίσκου καὶ πάλης) εἰς τὰ δποια πάντα ἐπρεπε να διακριθῇ τις διὰ ν ἀναγορευθῆ Ὀλυμπιονίκης. Θεαματικώταται μεταξὺ τῶν ἀγωνισμάτων ἡσαν καὶ αἱ ἀρματοδρομίαι, εἰς τὰς δποιας κατήρχοντο μὲ τὰ ἄρματά των ἡγεμόνες Ἑλληνες καὶ πλούσιοι εὐπατρίδαι.

Οἱ νικηταὶ ἀνηγορεύοντο ὅπὸ τῶν Ἐλλανοδικῶν καὶ ἐνώπιον τῶν Πανελλήνων Ὀλυμπιονίκαι καὶ ἐλάμβανον στέφανον ἐκ κατίνου. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰς πόλεις τῶν ἡξιοῦντο μεγάλων τιμῶν. Εορ-

Εἰς. 23.—Ο Ὀλύμπιος Ζεύς ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἡλείων.

Εἰκ. 24.—‘Αρματοδρομίαι. Ζωγροτάτη παράστασις ἀγῶνος τεθρίππων ἐπὶ ἄγκειον. Στήλη περιδεδεμένη μὲ ταῖνίαν δεικνύει τὸ τέρμα, ὃ παρακάμπτοτα τὰ ἄρματα θά ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀφετηρίαν ἐξ ἣς ἔξεκίνησαν.

ταὶ ἐτελοῦντο δι' αὐτοὺς καὶ ἐψάλλοντο φῖδαι. Τοιαύτας φῖδας καὶ ὅμινος κατέλιπεν ἡμένιον διάγονας τῆς ἀρχαιότητος λυρικός, ὁ Θηβαῖος Πλένδαρος.

Τὸν ἵερὸν χῶρον τῆς Ἀλτεως, ὃπου ἐτελοῦντο οἱ ἄγῶνες, ἐκόσμησαν οἱ Ἡλεῖοι ἀνεγείραντες μεγαλοπρεπῆ ναόν, ἐντὸς τοῦ ὅποιού ἐγκαθίδρυσεν ἀργότερον ὁ δαιμόνιος Φειδίας μεγαλοπρεπέστατον ἄγαλμα. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο τοῦ Πανελλήνιου Διὸς ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλεφαντοστοῦ ἐθεωρεῖτο τὸ ἄριστον τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων. Ὁ Ζεὺς παρίστατο καθήμενος ἐπὶ δίφρου σεβδάσμιος καὶ μεγαλοπρεπής, μὲ τὴν κόμην κεχυμένην ἐπὶ τῶν ὥμων, κρατῶν εἰς τὰς χειρας τοὺς κεραυνούς καὶ στηρίζων τοὺς πόδας του ἐπὶ ἀναπεπταμένων πτερύγων ἀετοῦ. Πλεῖστα ἀναθήματα ἐκομίζοντο εἰς τὸ ἵερὸν πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐπετράπη δὲ εἰς τοὺς Ὀλυμπιογίκας νὰ στήσουν καὶ αὐτοὶ ἀνδριάντα εἰς μνήμην τῆς νίκης των. Τοιουτοτρόπως ήτο Ἀλτεις ἐπληρώθη ἀπὸ πλήθος καλλιτεχνημάτων, διὰ τῶν ὅποιων οἱ μεγάλοι γλόπται προσεπάθουν νὰ ἀναπαραστήσουν τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀλκήν τῶν εὑσταλῶν συ μάτων. Ἐκ τῶν ἀναθημάτων τούτων διεσώθη μέχρις ἡμέων ἐπὶ τόπους ἔξοχον ἀριστούργημα, ὃ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

Τὰ Ὀλύμπια συνετέλεσαν μεγάλως διὰ νὰ ἔξαρθῃ τὸ ἔθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεὶ ἐντὸς καλλιτεχνικωνάτου περιβάλλοντος συνηγρῶντο οἱ Ἑλληνες ἐκ διαφορωτάτων μερῶν, ἐπεδείκνυντο ἀλλήλοις τὰς προόδους των καὶ ἀπεκόμιζον πολυτιμότατα διδάγματα ἐκ τῆς πείρας τῶν ὁμοεθνῶν των· ἔβλεπον μετὰ ἔθνικῆς ὑπερηφανείας, διτὶ ἡ αὐτὴ εὐγενής ἀμιλλα διεθέρμανε πάντας· διτὶ πάντες ἡγιάνοντο

τὴν αὐτὴν ἀγάπην πρὸς πᾶν καλὸν καὶ ὡραῖον καὶ ἡρέσκοντο εἰς τὰς αὐτὰς πνευματικὰς τέρψεις. Παραβάλλοντες δὲ ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς ἄλλους λαούς, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἔζωγ, παρετήρουν, ὅτι αὐτοὶ

Εἰκ. 25. — Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.

ἥσαν πολὺ ἀνώτεροι ἔκεινων. Διὰ τοῦτο τοὺς μὲν ἄλλους λαοὺς πάντας ἐκάλουν βαρβάρους, ἐπίστευον δὲ ὅτι Ἕλλην σημαίνει λαὸν ἔχοντας ἀνώτερον πολιτισμόν.

Eiz. 26. — Αιγυπτιακή Σφίγξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

1. Oi Anatolikoi laoi.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δοῦ αἰώνος ἡ Ἐλλάς συνεκρούσθη πρὸς^{τὸ} μέγα καὶ ισχυρὸν Περσικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἐξετείνετο ἐφ' ἀπάσης τῆς Δυτικῆς Ἀσίας καὶ μέρους τῆς Ἀφρικῆς. Τὸ κράτος τοῦτο εἶχεν ἰδρυθῆ ἐπὶ τῶν ἔρειπιων ἄλλων μεγάλων κρατῶν, ἀφοῦ οἱ Πέρσαι κατενίκησαν λαοὺς ισχυρούς προηγηθέντας αὐτῶν εἰς τὸν πολιτισμὸν κατὰ αἰώνας καὶ χιλιετηρίδας. Οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι ησάν οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Λυδοὶ κ. ἢ. Ἡ μακραίων ιστορία τῶν λαῶν τούτων ἐν συντομωτάτῃ περιλήψει ἔχει ως ἔξηγός.

2. Oi Aιγύπτιοι.

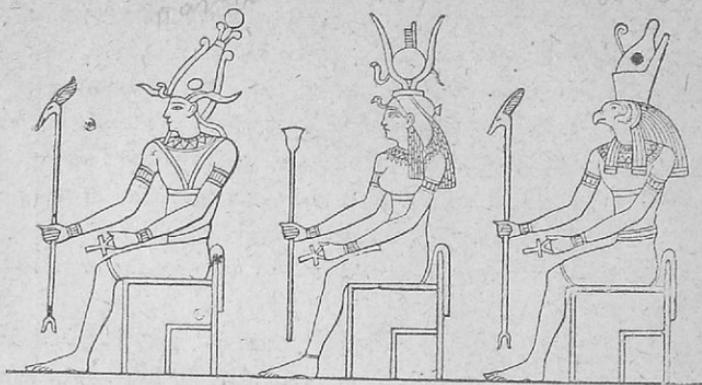
Ἡ Αἴγυπτος. — Ἡ Αἴγυπτος είναι ἡ ἀρχαιότατη τῶν εἰς τὴν ιστορίαν γνωστῶν χωρῶν. Κατέχει τὴν ΒΑ. γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Νείλου κατὰ μῆκος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καταρρακτῶν μέχρι τῶν ἐκδολῶν. Τὴν εὐφορίαν καὶ πᾶσαν τὴν πρόοδόν της διείλει εἰς τὰς τακτικὰς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ τούτου, δι᾽ ὧν ἀρδεύεται καὶ γονιμοποιεῖται ἡ χώρα. Μέγα δὲ τμῆμα τῆς

παρὰ τὰς ἐκβολὰς χώρας ἐσχηματίσθη ἐν τῶν προσκλύσεων τοῦ ποταμοῦ. Διὸ καὶ δῶρον τοῦ Νείλου καλεῖται.

Αἱ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Αἰγυπτίων γνώσεις τῶν ἀρχαίων ἦσαν δόλιγαι, ἐγκατεσπαρμέναι εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἡροδότου καὶ ἀλλωγ τινῶν συγγραφέων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δύμας τοῦ 19ου αἰώνος δι’ ἀκαταπονήτων ἐρευνῶν ἀνεγνώσθησαν αἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιγραφαὶ καὶ κατενοήθη ἡ Αἰγυπτιακὴ γλώσσα. Ἐκτὸς αἱ γνώσεις ἐκεῖναι ηὔξηθησαν καταπληκτικῶς. Διότι σώζονται πλεῖσται ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τοίχων ναῶν καὶ ἀνακτόρων καὶ πολλοὶ πάπυροι γεγραμμέναι, περιέχοντες πλεῖστας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἐπίσης διὰ τῶν ἐπανειλημμένων ἀνασκαφῶν προήλθον εἰς φῶς πλεῖστα ειδρύματα, τὰ δποῖα διεφωτίσαν ἀρκούντως τὴν ἀρχοίχνην ἱστορίαν τῶν Αἰγυπτίων. Άλλανασκαφαὶ ἐξακολουθοῦν καὶ καθ’ ἐκάστην ἀνακαλύπτονται νέα θαυμαστότερα καὶ πολυτιμότερα μνημεῖα τοῦ Αἰγυπτικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τῶν δποῖων δόλογέν πλουτίζεται ἡ ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

Πολιτικὴ ἱστορία.—*Ἡ Αἴγυπτος* ἐκυρεγράτεο διὰ μοναρχίας

Εἰκ. 27.—Αἰγύπτιοι Θεοί.

ἀπολότου. Οἱ βασιλεῖς, οἱ Φαραώ, ἡσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ *Rā* καὶ ἡ θέλησις αὐτῶν ἦτο γόμος. Ἡ χρονολογία τῶν γεγονότων δὲν είναι ἀκριβῶς καθωρισμένη, γενικῶς δῆμως ἡ ἔδρυσις τῆς μοναρχίας ἀνάγεται κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς εἰς τὸ 3000 π. Χρ. μὲν ἰδρυτὴν τὸν Μηρᾶν. Ός ἔδρα τῶν βασιλέων ἐχρησίμευεν δὲν μὲν ἡ Μέμφις ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ, ὅτε δὲ αἱ Θῆραι τῆς ἄνω Αἰγύπτου.

Οἱ Φαραώ περιορίζονται κυρίως ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας εἰς εἰρηνικά ἔργα, διευθετοῦσι τὸν ᾽ρον καὶ τὰς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀνεγείρονται κολοσσιαῖς μνημεῖα. Ὁλίγοι δὲ ἐπιχειροῦν καὶ ἐπιτυχεῖς πολέμους πρὸς Νότον κατὰ τῆς Νουβίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δένοι τινές, οἱ βασιλεῖς Ὑκσώς, ἐπιδραμόντες κατέσχον τὴν ἀρχὴν ἐπὶ 500 περίποιο ἔτη. Ἐξηγέρθη δῆμως ἐπὶ τέλους τὸ ἔθνικὸν φρόνημα τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἐξεδιψήθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς, ἐπικολούθησαν δὲ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι καὶ ἔνδοξοι βασιλεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας μέχρι τοῦ Εὐφρατοῦ. Κατὰ τὸν 8ον αἰώνα κατέκτησαν τὴν χώραν οἱ Ἀσσύριοι, ἀλλὰ δι' ὀλίγον καιρόν. Τὸ δὲ 525 ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Καμβύσης ὑπῆγαγε ὑπὸ τὸ κράτος του τὴν Αἴγυπτον.

Πολεισμός.—Η θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο κατ' ἀρχὰς Βάρβαρος ζωολατρεία. Οἱ θεοὶ ἀπεικονίζοντο ζωοκέφαλοι, ιερὰ δὲ ἐθεωροῦντο πλεῖστα τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ζώων, ίδιᾳ δὲ μέλας ταῦρος Ἀπτις. Ὁ λαὸς τὰ ἐλάττευεν, ἀλλ' οἱ ιερεῖς ἐθεώρουν αὐτὰ ἀπλῶς ὡς σύμβολα τῶν θεῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ διὰ τῶν ιερέων ἐπεκράτησαν καὶ διφηλότεραι θρησκευτικαὶ δοξασίαι.

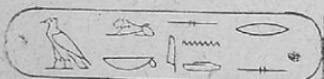
Οι Αἰγύπτιοι πορεύονται τὴν μετεμψύχωσιν, ἐπίστευον δηλαδή, ότι αἱ φυχαὶ τῶν ἀποθανόντων εἰσήρχοντο ἀλληλοδικοῦχως εἰς σώματα ζώων, διὰ νὰ τιμωρηθοῦν διὰ τὰς ἐν τῷ βίῳ ὕκαίς των καὶ τέλος ἐπανήρχοντο εἰς τὸν τάφον, ὅπου ἐθάπτετο τὸ σῶμα, διὰ νὰ μενούν ἔκει αἰώνιας. Διὰ τοῦτο οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάμβανον πᾶσαν μέριμναν διὰ τὴν ἐν τῷ τάφῳ εὑδαιμονίαν των. Τὰ σώματα ἐταριχεύοντο καὶ ἐτίθεντο ἐντὸς θολωτῶν ἢ λαξευτῶν τάφων πολυτελῶν· οἱ δὲ βασιλεῖς ἀνήγειραν δὲ ἔσποδες ὡς τάφους κολοσσιαίς πυραμίδας, σωζομένας μέχρι σήμερον.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἦτο λίαν ἀνεπτυγμένη, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ποραμίδες καὶ οἱ σωζόμενοι ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα, ἀπαντα ἔργα κολοσσιαία. Ἡ πλαστικὴ ἐπίσης· μνημεῖα αὐτῆς είναι ὁ κολοσσὸς τῆς Σφιγγός, ἀγάλματα βασιλέων, πλεισταὶ ἀνάγλυφοι παραστάσεις σκηνῶν τοῦ Ἰδιωτικοῦ βίου, πάντα μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς καὶ ἐπιμελείας εἰργασμένα, ἀλλ᾽ ἀκαμπτα ῥᾳδί ἀνευ ἐμπνεύσεως.

Πλημαζεν ἐπίσης ἐν Αἰγύπτῳ ἡ μεταλλουργικὴ καὶ ἡ ὑφαντουργία. Αἱ ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ καὶ τῇ ἱατρικῇ πρόσδοι αὐτῶν είναι ἀνάξιαι λόγου. Οόδεν δὲ ἀξιόλογον μνημείον ἔντεχνου λόγου κατέλιπον οἱ Αἰγύπτιοι. Ἡ γραφή των ἦτο κατ' ἀρχὰς εἰκονική, καθόσον ἐκάστη ἔνοια παρίστατο διὰ τινος εἰκόνος (ἰερογλυφική), μετερρυθμίσθη δημος σὸν τῷ χρόνῳ καὶ αἱ ἀρχικαὶ εἰκόνες μετεβλήθησαν εἰς ἀλφαβητικὰ σημεῖα.

Κλεοπάτρα.

*Αλέξανδρος

Πτολεμαῖος

Εἰκ. 28.—Δείγματα Αἰγυπτικῆς γραφῆς.

3. Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι.

ΤΗ ΧΩΡΑ. — Εν τῇ ἴστορίᾳ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων οἱ ποταμοὶ Εὐφράτης καὶ Τίγρης ἔχουν τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα, ἢ καὶ ὁ Νεῖλος ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ ή μὲν Βαβυλωνία ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο τούτων πόταμῶν κατὰ τὸν κάτω ροῆν, αὐτῶν, ἡ δὲ Ἀσσυρία πρὸς Α. τοῦ Τίγρητος κατὰ τὸν μέσον αὐτοῦ ροῦν. Διὰ συστηματικῆς ἐργασίας καὶ διπερανθρώπων ἀγώνων εἶχεν ἀνοιχθῆ ἐν τῇ χώρᾳ πολυπλοκώτατον δίκτυον διωρύγων μεταξὺ τῶν ποταμῶν, διὰ τῶν δόποιων τὰ πληγμούροιντα ὅδατα διωχθεύοντο μακρὰν καὶ ἥρδευον τὴν χώραν, καθιστώντα εὐτὴν μίαν τῶν εὐφορωτάτων καὶ πλουσιωτάτων χωρῶν τοῦ ὀρχαίου κόσμου.

Καὶ τῶν λαῶν τούτων ἡ ἴστορία εἶναι γνωστή σήμερον ἐξ Ἑγγρίων πηγῶν. Δότε δι' ἐκτεταμένων ἀνασκαφῶν ἀνεκαλύφθησαν πλείστα ἔργα τέχνης καὶ ίδια ἡ ἐπικληθείσα βιβλιοθήκη τοῦ Σαρδαναπάλου, συνισταμένη ἐκ πολλῶν χιλιάδων ἐπιγεγραμμένων πινακίδων ἐξ ὀπτῶν πλίνθων. Ἡ γραφὴ αὐτῶν ὀνομάζεται ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμά-

Εἰκ. 25.— Δείγμα Σφηνοειδοῦς γραφῆς.

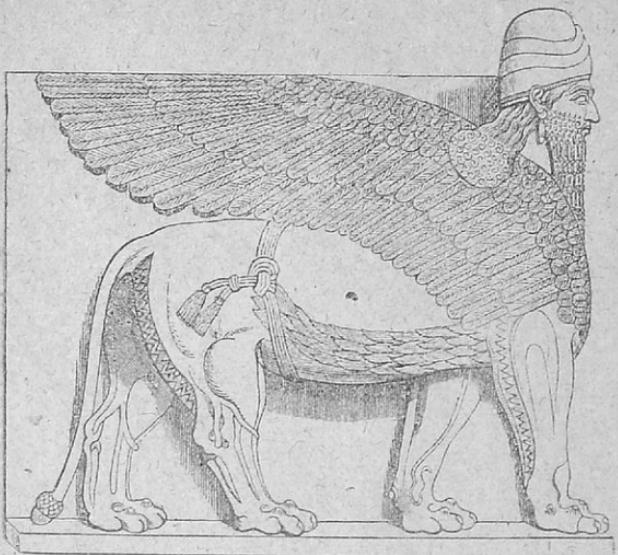
των σφηνοειδής. Τὰ δὲ βιβλία περιέγουν ἐκτὸς τῆς Ἑλλῆς ὅλης καὶ λεπτομερεῖς ἀφηγήσεις περὶ τῶν κάτιρθωμάτων τῶν βασιλέων.

Η πολιτεικὴ ἴστορεια τῶν Ἀσσυρίων.— Τὰ περὶ τῶν πρώτων λαῶν τῶν οἰκουμένης τοὺς χώρας ταύτας εἶναι ἀσαρῆ. Ἀνήκουν δομῶς σύντοι εἰς τὴν Σημιτικὴν ὁμοφυλίαν καὶ πρωτόμως ἐκπολιτισθέντες κατώρθωσαν νὰ ἀφομοιώσουν καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιδραμόντας λαούς. Κατ' ἀρχὰς ἀπετέλουν διτρόρους ιεραρχικὰς πολιτείας μὲ ἀρχοντας ίερεῖς, περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς τρίτης πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος ἰδρύθη ἱσχυρὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Βαβυλῶνα.

Ἄποικοι ἦν Βαβυλώνος ἰδρυταν ἐν Ἀσσυρίᾳ τὴν Ἀσσορίαν τὰ δὲ τὴν *Ninevī*, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη πρωτεύουσα πόλις τῆς Ἀσσυρίας. Ἀπεσχίσθησαν δὲ οἱ ἀποικοι τῶν Βαβυλωνίων περὶ τὸ 2000 π.Χρ. καὶ ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος. Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐπεσκίασε κατὰ μικρὸν τὴν δόξαν τῆς Βαβυλώνος καὶ ἀπέβη μέγχ κατακτητικὸν κράτος ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσιᾳ. Οἱ πολεμιχὲς αὐτοῦ βασιλεῖς ἔζετειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν καθ' ὅλας τὰς διευθύνοντες. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7ου π. Χρ. αἰῶνος οἱ ἡγεμόνες δύο ὄποτελῶν κρατῶν, ὁ *Κυαξάρης* τῶν Μήδων καὶ ὁ *Ναβουπαλάσσαρ* τῆς Βαβυλώνος, συμμαχήσαντες κατέσκαψαν τὴν ὑπερήφανον αὐτῶν πρωτεύουσαν Νινευὶ καὶ διενεμήθησαν τὸ κράτος αὐτῶν.

Τὴν θέσιν τῆς Νινευὶ κατέλασσεν τάτε ἡ Βαβυλών, ἀνελθοῦσα εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὁ ὁποῖος διὰ κατακτήσεων καὶ γικηφόρων πολέμων ἔφθασε μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Τέλος τὸ 539 ἡ Βαβυλών μεθ' ὅλης τῆς πέριξ χώρας ὑπῆκθη ὅπο τὸ κράτος τοῦ Κόρου, βασιλέως τῶν Περσῶν.

Πολιτεισμός.— Η λατρεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων ἦτο κατ' ἀρχὰς λατρεία δαιμόνων καὶ πνευμάτων καὶ περιωρίζετο εἰς ἔξορκισμούς καὶ ἐπφδάς. Ἐπεκράτησεν δὲ κατόπιν θεότητές τινες τοῦ Γ. Σουμελίδου *Ιστορία Α'* Γυμνασίου ἔκδ. 2a 26/8/1924

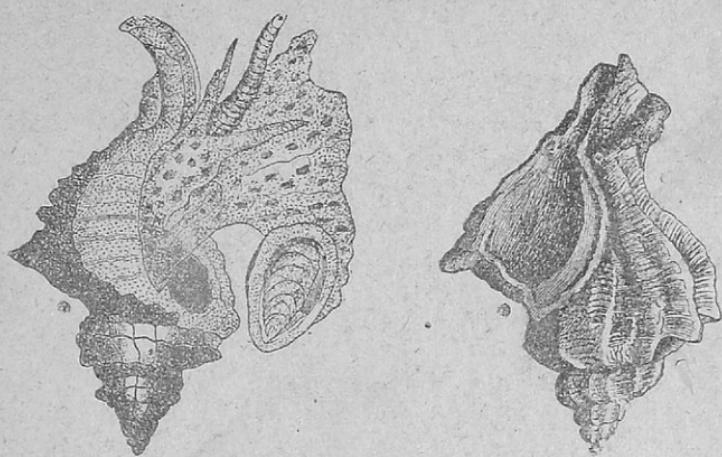
Εἰκ. 26.—Αθρωπό μορφος πτερωτὸς λέων ἰδουμένος εἰς τὴν εἰσόδον ἀνακτόρου εν Νινεύ.

φωτός, ίδια δὲ Baál, ἔχων σύμβολον τὸν Ἡλιον. Σύζονται πλεῖστοι φαλμοὶ καὶ ὅμνοι ἐκ τῆς λατρείας αὐτῶν, διακρινόμενοι διὰ τὸ βαθὺ τῶν θρησκευτικὸν αἰσθημα. Ἐπίστης σύζονται ἐπη ἀναφερόμενα, εἰς τὸν ἥρωα κυνηγὸν Νεερώδη.

Τὰ σωζόμενα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα είναι ἐκ πλίνθων, καὶ δὴ οὐ μόνον ἐν Βασιλῶνι, δπου δὲν ὑπῆρχον λίθοι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ. Τὰ δὲ πλαστικὰ ἔργα είναι συνήθως ἀνάγλυφοι πάρατάσεις πτερωτῶν ταύρων, γιγάντων οἱ δόποιοι πνίγοντα λέοντας καὶ ἄλλων ὄμοιών τεράτων. Οἱ Ἀσσύριοι είχον διακριθῆ καὶ εἰς τὴν μικροτεχίαν καὶ τὴν μεταλλευργίαν. Περιέήτητα ἦσαν καὶ τὰ ὑφάσματά των. Ἔφειδὴ δὲ κατείχον ἐπίκαιρον θέσιν ἐπὶ τῷ ὄδων, αἱ δόποιαι ἄγουν ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Ασίαν πρὸς τὴν Μεσογείον, ἀνέπτυξαν καὶ εὐρύτατον ἐμπόριον καὶ συνήθεοιςαν μέγχν πλοῦτον.

4. Φοίνικες.

Η Φοίνικη είναι στεγὴ παραθαλασσία ἐκτεινομένη ἀπὸ Β. πρὸς Ν. μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου ἐν τῇ Δ.

Εἰκ. 27.—*Murex trunculus*, μύρος ὁ κοιλοβός, (κοινῶς «πορφύρας»),
ἐξ οὗ οἱ ἀρχαῖοι ἔξηγον τὴν πορφύραν.

Συρία. Οἱ Φοίνικες ἡταν Σημιτικῆς καταγωγῆς, ἐκυρερνῶντο κατά πόλεις αὐτονόμους, τῶν ὅποιων ὑπερείχον ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδών, διὰ τοῦτο δὲν κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἴσχυρὸν κράτος. Εὑρισκόμενοι δὲ μεταξὺ μεγάλων κρατῶν ὑπετάσσοντο ὅτε μὲν εἰς τοὺς Αἴγυπτους, ὅτε δὲ εἰς τοὺς Ἀσσορίους καὶ Βαχολωνίους καὶ τέλος ὑπέκυψαν εἰς τὸ κράτος τοῦ Κύρου.

Οἱ Φοίνικες διεκρίθησαν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐν τῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου θαλάσσης υπήρξαν οἱ φορεῖς τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τῶν πολυαριθμῶν πλοίων τῶν μετέφερον τὰ προσόντα τῆς ἀσιατικῆς τέχνης εἰς τοὺς ἀπωτάτους λιμένας τῆς Μεσογείου καὶ ἀντῆλλασον αὐτὰ πρὸς τοὺς θησαυροὺς τῶν χωρῶν ἐκείνων. Πρὸς τὸν εκοπὸν τούτον ἵρισαν πανταχοῦ ἀποικίας, ἐμπορικὰ πρακτορεῖα. Ὁνομασθή δὲ ἀπέδη κατόπιν ἐκ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς ἡ Καρχηδόν. Σπουδαῖν μέρος τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν ἀπετέλει ἡ πορφύρα ἐξαγομένη ἐκ τῆς ὁμανύμου κογχόλης. Εἰς τοὺς Φοίνικας ἀποδίδεται καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς δαλουρηίας. Ἐπίσης εἰς τοὺς Φοίνικας ὀφείλεται καὶ ἡ μετάδοσις τοῦ ἀλφαριθμήτου εἰς τοὺς "Ἐλληνας καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως.

5. Οἱ Λυδοὶ.

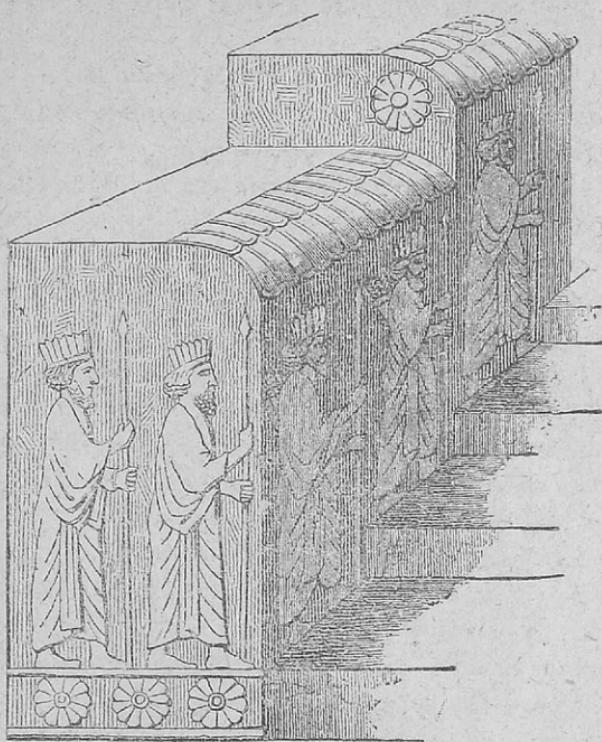
Ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μ. Ἀσίας οἱ σπουδαιότεροι εἰναι οἱ **Λυδοί**. Δὲν εἰναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, ἀλλεὶ εἰναι Σημιτικῆς ἡ Ἀρίας καταγωγῆς. Συνανεμίχθησαν μὲ τοὺς ὄμόρους Φρύγας, Κᾶρας καὶ Ἐλληνας, οἱ δὲ πρώτοι αὐτῶν βασιλεῖς ἀγαφέρονται ως Ἡρακλεῖδαι. Ἦχρασαν κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Μερμναδῶν ἡγεμόνων, τοῦ Γόγου, τοῦ Ἀλυάττου καὶ τοῦ Κροίσου (687—546).

Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι κατέχοντες τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῶν ποταμῶν **Καΐκου**, **Ἐρμού**, **Καΐστρου**, **Μαιάνδρου** καὶ τὰ μεσόγεια μέχρι τοῦ **Ἀλυσος** καὶ ἐκμεταλλευόμενοι τὴν χρυσοφόρου ἄμμον τοῦ **Πανταλοῦ** ἀπέβησαν πλούσιοι καὶ ἰσχυροί. Ὁρμώμενοι δὲ ἐκ τῆς ὁχυρᾶς αὐτῶν πρωτεύουσης, τῶν **Σάρδεων**, ἐπεχείρησαν μακρούς καὶ ἐπιμόνους πολέμους πρὸς κατάκτησιν τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας Ἐλληνικῶν ἀποικιῶν. Διὰ τῶν πολέμων τούτων οἱ Λυδοὶ δὲν ἔζητον νὰ ἐκμηδενίσουν τοὺς Ἐλληνας, τουγαντίον ἐπεζήτον εἰρηνικὴν συμβίωσιν καὶ στεγνωτέραν πρὸς αὐτοὺς ἐπιμειξίαν. Διὰ τοῦτο ὑποτάξαντες τοὺς Ἐλληνας ἐσενάσθησαν τὰ ιερὰ καὶ τὴν αὐτονόμιαν αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ δύο λαοὶ προσήγγισαν πρὸς ἀλλήλους· οἱ Ἐλληνικοὶ λιμένες ἥνοιχθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Λυδῶν, νέαι δὲ γόλεις ἴδρυθησαν ἀπὸ κοινοῦ ὅπδος Ἐλλήνων καὶ Λυδῶν καὶ αἱ τέχπαι διὰ τῆς συνεργασίας τῶν δύο λαῶν μεγίστην ἔλαθον ἀνάπτυξιν. Μέγας ὑπῆρξεν ἵδιας δὲ φιλελληνισμὸς τοῦ **Κροίσου**, δὲ όποιος μὲ πλουσιώτατα ἀναθήματα ἐπλήρωσε τὰ Ἐλληνικὰ ιερὰ καὶ δὴ τὸ Μαντείον τῶν Δελφῶν.

Κατὰ τοῦ βασιλέως τούτου ἐπῆλθεν ὁ **Κῦρος**, ὁ ἴδρυτὴς τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἀφοῦ πρότερον κατέλυσε τὴν ἀρχὴν τῶν Μήδων καὶ τὴν τῶν Βαχυλωνίων. Οὗτος προχωρήσας μέχρι τῶν Σάρδεων ἐπολιόρκησε καὶ κατέλαβεν αὐτὰς τῷ 546, αἰχμαλωτίσας καὶ τὸν Κροίσον. Ἡ κατάλυσις τοῦ Λυδικοῦ κράτους ἐπέφερε καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἐλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τοὺς Πέρζας.

6. Μῆδοι καὶ Πέρσαι.

Πρὸς Α. τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Κασπίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου τὸ **Ιρανικὸν** ὄροπέδιον, τὸ

Εἰκ. 28.— Από τὰ ἀνάκτορα τῶν Περσῶν βασιλέων. Μεγαλοπρεπεῖς κλῆματα.
Ἐκατέρωθεν ἀναγεγλυπμένοι δορυφόροι εἰς στάσιν προσοχῆς.

δποίον κατείχετο τὸ πάλαι οὐ πò τῶν Μῆδων καὶ τῶν Περσῶν, ἀμφοτέρων λαῶν τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοφυλίας.

Οἱ Μῆδοι κατέχοντες τὰ βόρεια μέρη περὶ τὰ Ἐκβάτανα ἐσχημάτισαν πρῶτοι ὕδιουν κράτος κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀσσυρίων, κατόπιν δὲ αὐτόνομον.⁵ Ο Φρασδρητης, ὁ πρῶτος αὐτῶν ἡγεμών, ὅπήγαγεν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του τοὺς πολεμικοὺς Πέρσας καὶ συμμαχήσας μὲ τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος Ναοπολάσσαρ κατενίκησε τοὺς Ἀσσυρίους καὶ κατέσκαψε τὴν Νινευή. Μέγα μέρος τοῦ Ἀσσυριοκοῦ κράτους καὶ αἱ θυτικαὶ χῶραι μέχρι τοῦ Ἀλυος ὑπετάχησαν εἰς οὐτούς. Άλλ' ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀστυάγους ἐξηγέρθησαν οἱ τέως ὄποτε Ιεροσαὶ καὶ κατελύσαντες τὴν ἀρχὴν τῶν Μῆδων, ἔδρυσαν τὸ μέγα Ιεραικὸν κράτος.

Εἰκ. 29.—Ο θεός τοῦ φωτὸς (τοῦ ἀγαθοῦ) κατὰ τοῦ δαίμονος τοῦ σκότους. (τοῦ πονηροῦ),

Ίδρυτὴς τοῦ Περσικοῦ κράτους εἶναι *Κῦρος*, δὲ Ἀχαιμενίδης, ὁποῖος καὶ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι τῆς Ιωνίας καὶ τῶν ὁρίων τῆς Αἴγυπτου. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Καρβύδου ὑπετάγη ἡ Αἴγυπτος (525). Μετὰ τούτους κατέκαισθιν τὴν ἀρχὴν δὲ Δαρεῖος (521—485) διωργάνωσε τὸ ἐκτεταμένον κράτος. Διῆρεσσεν αὐτὸν εἰς εἴκοσι περιφερίας, ἐκάστην τῶν δοποίων ἐκοδέρνα σατράπης μὲ βασιλικὴν ἔξουσίαν. Εἰς τινας δὲ ἐπαρχίας ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἐγχώριοι ἡγεμόνες ὑποτελεῖς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Αἱ σατραπεῖαι ἐτέλουν φόρους καὶ ἐπεμπονοῦσαν στρατεύματα ἐν καιρῷ στρατεύσεως. Οἱ βασιλεὺς ἐδρεύων εἰς τὰ Σοῦσα ἐξήσκει ἄγρυπνον ἐπιθλεψιν ἐπὶ τῆς πολιτείας τῶν τοπικῶν διοικητῶν· ἡσίοις τηρούμενην τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡμειλικούς εἰς τοὺς καταδυνατούντας τοὺς ὑπηκόους των σατράπας. Μεταξὺ τῶν ποικιλωνύμων λαῶν τοῦ ἀχανοῦς κράτους οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι ἔμειναν πάντοτε ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν βασιλέα καὶ διὰ τῆς στρατιωτικῆς των ὑπεροχῆς διετήρησαν ἐπὶ αἰώνας προνομιούχον θέσιν.

Οἱ Πέρσαι κατοικοῦντες χώραν κατὰ τὸ πλειστον ὅρειν γῆν ἡγο-λοῦντο μὲ τὴν ιτηνοτροφίαν, τὴν θήραν καὶ τὴν γεωργίαν. Ἡ θρησκεία των, διδαχθείσα ὑπὸ τοῦ Ζωροάστρου, ἀπήγτει ἀγνότητα καὶ εἰς τὰ ἔργα καὶ εἰς τὰς σκεψεις. Οἱ θεοί των ἦσαν προσωποποιήσεις τοῦ φωτὸς καὶ ἡγωνίζοντο διηγεκάδες, κατὰ τὰς διέξασίτις αὐτῶν, κατὰ

τῶν δαιμόνων τοῦ σκότους. Ἀγάλματα δὲν εἶχον καὶ συνήθως ἔθυσιαζον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῶν ὄρέων, (ὅπως ἀλλοτε καὶ οἱ Πελασγοί).

Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν. — Οἱ Δαρεῖοις ἀνήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμήν. Περὶ τὸ 513 μὲν πολυάριθμον στρατὸν διέβη τὸν Βόσπορον διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Σκυθίαν. Τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ὑπεστήριξαν διὰ στόλου καὶ πεζικῶν δυνάμεων οἱ Ἰωνες ἐλπίζοντες γὰρ ἐνισχύσουν τὰς ἐν τῷ Πόντῳ ἀποικίας τῶν καὶ τὸ δι' αὐτῶν ἐμπόριον. Ἰωνες τεχνίται εἶχον κατασκευάσει καὶ τὰς γεφύρας ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου· καὶ τοῦ Ἰστροῦ πρὸς διάδρομον τῶν Περσικῶν δυνάμεων. Καὶ τὴν μὲν Θράκην καὶ τὰς πρὸς Ν. τοῦ Ἰστροῦ χώρις καθυπέταξαν οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἀπέτυχεν ἡ ἐπιχείρησις καὶ ὁ Δαρεῖος ἐκινδύνευε. Τότε δὲ ὁ Μιλτιαδῆς, τύραννος Θρακικῆς πόλεως, προσέτεινεν εἰς τὰς φυλάττοντας τὰς γεφύρας τοῦ Ἰστροῦ Ἑλληνας γὰρ τὰς διεκλύσουν καὶ νὰ ἀφήσουν τὸν Δαρεῖον νὰ καταστραφῇ ἐν τῇ ἔχθρικῇ χώρᾳ. Ή πρότασις ὅμως αὕτη ἀπερρίφθη ὑπὸ τοῦ Ἰστιαίου καὶ ὁ Δαρεῖος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κράτος του.

Πλεισται Ἑλληνικαὶ χώραι περιήλθον οὖτα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν. Αἱ δὲ ἐντεῦθεν προκύπτουσαι προστριβαὶ προσκάλεσαν τοὺς ἐγδόξους διὰ τὴν Ἑλλάδα Περσικοὺς πολέμους.

Eiz. 30.— Κορινθιακὸν ὄγγειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ιώνων.

Αἱ δὲ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μ., Ἀσίας Ἐλληνικαὶ πόλεις εἰχεν ἀποδή κατὰ τὸν θεὸν αἰώνα διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας πλουσιώτατοι. Αἱ ἀπολαύσεις, τὰς δποίρας ἐπέτρεπον ὁ πλοῦτος καὶ τὸ εὐκρατέστατον κλῖμα τῆς χώρας, εἰχον ἐπιδράσει ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρας τῶν ἀποίκων καὶ εἰχον καταστήσει αὐτοὺς ιωθροτέρους καὶ ἀπολέμους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον καὶ οὐδένα πολιτικὸν σύνδεσμον, διὰ τοῦτο καταλύθεντος τοῦ Λυδικοῦ κράτους περιῆλθον ὅπο τὴν ἔξονσιαν τῶν Περσῶν. Ἡ δὲ κατὰ τῶν Σκυθῶν μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου ἐκραταίωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὴν καὶ πέραν τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν Θράκην.

Οἱ Πέρσαι ἐγκαθίδρυσαν εἰς τὰς Ἐλληνικὰς πόλεις διαφόρους τυράννους, ὡς ἀλλούς σατραπας, εἰδόποιοι στηρίζομενοι εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς αὐλῆς κατεπίεζον ποικιλοτρόπως τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο ἡ ξενικὴ ἀρχὴ δὲν ἦτο εὐάρεστος εἰς τοὺς Ιωνας καὶ ἡ κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπανάστασις ἐξερράγη, μόλις παρουσιάσθη ἡ εὐκαιρία.

Ἀφορομὴ τῆς ἐπαναστάσεως. — Τὴν ἐκρήξιν τῆς ἐπαναστάσεως προεκάλεσεν ὁ Ἰστιαῖος, τὸν δποίον εἶχεν παραλάβει εἰς τὰ ἀνάκτορά του εἰς τὰ Σοῦσα ὁ Δαρεῖος, ἀνταμειβων οὕτω τὴν πιστιν, τὴν δποίαν ἔδειξε κατὰ τὴν φρούρησιν τῶν γεφυρῶν τοῦ Ἰστρου. Ἀλλ᾽ ὁ Ἰστιαῖος, ἐπιθυμῶν ν' ἀπαλλαγῇ τῶν χρυσῶν δεσμῶν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ιωνίαν, παρεκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὸν γαμβρόν του Ἀρισταγόραν, τύραννον τῆς Μιλήτου· οὗτος δὲ εὗρε προθύμους τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ιωνικῶν πόλεων καὶ διωργάνωσε τὴν ἐπανάστασιν (500 π. Χρ.).

Ἡ ἀποτυχία. — Δοστυχώς δημος οἱ Ιωνες δὲν ἐνήργησαν μετὰ συνέσεως καὶ δραστηριότητος ἀναλόγου πρὸς τοῦ μέγεθος τοῦ ἐγχειρήματος. Ἐξήτησε μὲν ὁ Ἀρισταγόρας βοήθειαν καὶ ἀπὸ τὴν κυρίως Ἐλλάδα, ἀλλὰ μόνον παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων κατώρθωσε νὰ λάβῃ 25 πλόια. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὄλιγοι οὗτοι ἐπίκουροι δὲν παρέμειναν μέχρι τέλους τοῦ ἀγώνος. Τὸ μόνον τῶν ἐπαναστατῶν

κατόρθωμα ήτο γη πυρπόλησις τῶν Σάρδεων. ή δοία ἐξηρέθιεν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὸν βασιλέα. Ἐξ ἀλλοῦ οἱ ἐπαναστάται εἶχον μὲν ἀξιόλογον στόλον, (πλέον τῶν 350 πλοίων), δυνάμενον γὰρ ἀντιμετρῆν πρὸς τὸν Φοινικικὸν στόλον, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν ἡδυνήθησαν νὰ συγκρατήσουν. Διότι μόλις ἐνεφανίσθη ὁ Φοινικικὸς στόλος, οἱ πλεῖστοι τῶν συμμάχων διεσκορπίσθησαν. Τὰ δὲ ὅποιειπόμενα πλοῖα, μόλις τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ δλοῦ ἀριθμοῦ, ναυμαχήσαντα ἐντὸς τοῦ λιμένας τῆς Μιλήτου παρὰ τὴν νησῖδα Λάδην, κατενικήθησαν. Ἐπικολούθησεν ή ἄλωσις τῆς Μιλήτου. Ή μεγάλη καὶ πλοσία πρωτεύουσα τῆς Ἰωνίας μετεβλήθη εἰς τέφραν καὶ ἐρείπια καὶ οἱ ἐπιζήσαντες τῶν κατοίκων μετφύκισθησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος.

Οἱ πρωτουργοὶ τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀτομικῶν κυρίων συμφερόντων ἐξωθήσαντες τὰν λσὸν εἰς τὸν ἀσυλλόγιστον καὶ οἰκτρὸν ἀγῶνα, ὁ Ἀρισταγόρας δηλαδὴ καὶ ὁ Ἰστιαῖος, ἀπωλέσθησκαν ἀμφότεροι, ἐκείνος μὲν ἐν Θράκη, οὗτος δὲ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, διόπου εἴχεν σταλῆ παρὰ τοῦ Δαρείου διὰ νὰ εἰρηνεύσῃ τοὺς ὁμοφύλους του.

Οἱ Ἰωνες ὑπετάγησαν πάλιν. Οἱ δὲ Δαρεῖος ἐνθαρρυνόμενος ἀπὸ τὴν εὔκολον ταύτην ἐπιτυχίαν ἀπεφάσισεν ἐκδικούμενος ἴδια τοὺς Ἀθηναίους νὰ καθυποτάξῃ καὶ τοὺς λοιποὺς πέραν τῆς θαλάσσης Ἑλληνας.

2. Αἱ ἐπὶ Δαρείου ἐκστρατεῖαι τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

A'. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου.

Ἡ πρώτη ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς τὸν Μαρδόνιον. Πολυάριθμος Περσικὸς στρατὸς διέδη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Θράκην, ἐνῷ παρηκολούθει αὐτὸν κατὰ θάλασσαν ἵσχυρὸς στόλος. Ἀλλὰ στρατὸς τε καὶ στόλος κατεστράφησκαν ἐντὸς ὀλίγου, ὁ μὲν ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῶν πολεμικῶν τῆς χώρας κατοίκων, ὁ δὲ ὑπὸ τρικυμίας παρὰ τὸν Ἀθω. Οὕτω δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπρακτὸς ὁ Μαρδόνιος (493 π. Χρ.).

B. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνους.

•**Η** καταστροφὴ τῆς Ἐρετρίας.—Οἱ Δαρεῖοι δὲν ἀπήλπιζεν. Οἱ πρὸς αὐτὸν καταφυγῶν ἐκπτωτος τῆς τυραννίδος Ἰππίας ὑπέδειξεν ἄλλην ὅδον ἐπιθέσεως διὰ τοῦ Αἰγαίου. Διὰ τούτο πολυόριθμος στόλος δπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους παρέλαβεν ἀπὸ τὰ Φοινικὰ καὶ Μικρασιατικὰ παράλια στρατὸν συμποσούμενον εἰς 100 χιλ. ἀνδρῶν καὶ διὰ τῶν Κοκλάδων μετέφερεν αὐτὸν καὶ ἀρχὰς εἰς τὴν Ἐρέτριαν τῆς Εὔβοιας. Η πόλις ἀνθίστατο γενναίως, αλλὰ διὰ προδοσίας ἤνοιχθησαν· οἱ πόλαι τοῦ τείχους καὶ δέχθρος εἰσελθῶν ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν, κατέσφαξε τοὺς μαχίμους, τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος ἀπέστειλεν εἰς τὸν βραχίονα πρὸς βεβίωσιν τοῦ θριάμβου τῶν ὅπλων του.

•**Η** ἐν Μικρασιατῶν μάχη.—Τῆς εἰσβαλῆς τῶν βρεβήρων εἴχον προηγηθῆ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλέως πρὸς τὰς διαφάρος Ἑλληνικὰς πόλεις, ζητοῦντες γῆν καὶ ὅδῳ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Ἄλλοι οἱ πρέσβεις οὗτοι ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ πιλάτας πόλεις μετ' ἀγανακτήσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα λησμονήσαντες καὶ τὸν εἰς τοὺς πρέσβεις ὁφελόμενον σεβασμὸν, ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς φρέστα, ἐμπαίζοντες οὕτω τὴν αὐθάδην ἀλαζονίαν των. Ἀλλὰ συγχρόνως σοναίσθανόμενοι τὴν κριτιμότητα τοῦ ἀγῶνος παρεσκευάσθησαν συντάνως. Ἀνέδειξαν στρατηγὸν τὸν Μιλτιάδην, ὃ ὅποιος ὑποπειών ἐν Θράκῃ εἰς τὴν δοσμένειαν τοῦ τοῦ Δαρείου εἶχε καταφύγει εἰς τὰς Ἀθήνας. Στρατηγὸς ἐπιτῆς — εἰς τῶν δέκα — ἥτο καὶ ὁ Ἀριστείδης καὶ κατὰ πρότασιν αὐτοῦ ἡ γενικὴ ἀρχιστρατηγία ἀνετέθη εἰς τὸν Μιλτιάδην.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἴχον ζητήσει ἐπικουρίαν καὶ ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Ἄλλοι οἱ Σπαρτιάται, ἔορταζοντες τότε τὰ Κάρνεια, ἐκωλύοντο ὑπὸ θεησκευτικοῦ ἐθίμου νὰ ἐκστρατεύσονταν πρὸ τῆς πανσελήνου καὶ διὰ τοῦτο ἤργησαν νὰ ἔλθουν. Μόνοι λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται συμποσούμενοι εἰς 9 ἢ 10 χιλιόδας, ἀνέλαβον εὐθαρσῶς νὰ πρόμαχήσουν τῆς Ἐλλάδος ἐναντίον ἐχθροῦ δεκαπλασίου. Ἐνῷ δὲ παρατεταγμένοι ἐπὶ τῶν κλιτῶν τῆς Πάρνηθος ἀγέμενον τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης, εἶδον μετὰ χαρᾶς 1000 Πλαταιεῖς, οἱ ὅποιοι αὐτόκλητοι ἐσπευδοῦν καὶ ταχθοῦν παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῶν καὶ νὰ συμμερισθοῦν τοὺς κινδύνους καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἀγῶνος.

Εύτυχως ταχέως ὁ ἀγῶνας ἔλαβεν αἵσιον πέρας. Εἰς κατάλληλον στιγμήν, τὴν ὥποιαν ἐπὶ ήμέρας ἀνέμενεν ὁ Μιλτιάδης, διέταξεν ἔφοδον ἀπὸ τῶν ὑφωμάτων, σπουδαίους οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὥποια καὶ ἔξετελέσθη ἐν μέσῳ παιάνων καὶ ἀλαλαγμῶν μὲν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν.

Πρὸ τῆς ἀκαθέκτου ὄρμῆς τῶν Ἑλλήνων ταραχθέντες οἱ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν παραλίαν, σπουδαίοντο ἀπελπιστικῶς διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ ἐκεῖ ἀναμένοντα πλοῖα. Ήερὶ αὐτὰ συνήφθη κρατερὸς ἀγῶν, καθ' ὃν ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τὰς 6 χιλιάδας Περσῶν. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων 192, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ πολέμαρχος Καλλιμαχὸς καὶ ὁ στρατηγὸς Στησίλαος. Ἡρωϊκὸς δημήρειν δὲ θάνατος τοῦ Κυνηγείρου, φονευθέντος ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἐνώ γηγωνίζετο νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἐχθρικὸν πλοῖον. Οὐχ ἡτον δὲ ἔξεχει ἡ μαρφὴ τοῦ δηλίτου ἐκείνου, δὲ ὥποιος ἐσπεύτε πρῶτος νὰ φέρῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἄγγελμα τῆς νίκης καὶ ἐπεσεν ἀπνούς, μόλις ἐχαιρέτησε τοὺς πολίτας μὲ τὴν χαρμόσοντον ἀγγελίαν,

Οἱ Πέρσαι ἀναχθέντες ἐκ Μαραθῶνος ἐπλευσαν πρὸς τὸ Φάληρον, διὰ γὰρ ἀποδίδασθοῦν ἐκεῖ. Ἄλλῳ δὲ πρὸ αὐτῶν εἶχεν φθάσει αὐθημερὸν εἰς τὴν παραλίαν ὁ νικητὴς στρατὸς κατὰ προορατικὴν ἀπόφασιν τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ θέα τῶν Μαραθωνομάχων ἤρκεσε διὰ νὰ τοὺς τρέψῃ καὶ ἐκείθεν εἰς φυγὴν, καὶ ἐπανῆλθον οὗτως ἀπρακτοὶ εἰς τὰ ἔδια.

Τοὺς ἐν Μαραθῶνι πεσόντας «διαπρεπῆ τὴν ἀρετὴν κορίναντες» οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν ἐκεῖ ὅπου ἐπεσαν, ἀναγείραντες τύμβον καὶ ἐπὶ στηλῶν ἐπιγράφαντες τὰ ὄγκοματά των. Ἐγράφη δὲ δι' αὐτοὺς καὶ τὸ ἐπίγραμμα:

Ἐλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
Χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.

Οἱ πρὸς ἐπικυρείχν σταλέντες Σπαρτιάται ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπαύριον τῆς νίκης, διανύσαντες τὴν ἀπὸ Σπάρτης μέχρις Ἀθηνῶν ἀπόστασιν (238 χιλιόμ.) εἰς τρεῖς ἡμέρας. Ἐκδραμάντες δὲ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰδον ἔτι ἀταφα τὰ πιώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ συνεχάρησσαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν μεγάλην νίκην.

Οὗτας ἡ ἐν Μαραθῶνι ἔνδοξος μάχη (490 π. Χ.) δημήρειν ἡ πρώτη ροδόχρους αὐγὴ μακρᾶς σειρᾶς λαμπροτάτων πολεμιών κατορ-

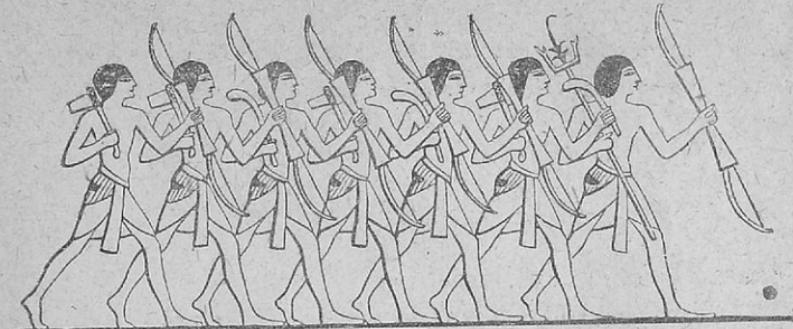
θωμάτων, καταδείξασα τὴν ἐπὶ τῶν Περσῶν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ πληρώσασα τοὺς Ἑλληνας φρονήματος καὶ θάρρους διὰ γένους ἀγῶνας.

3. Ὁ θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.

Ἡ ἐκ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος δόξα τοῦ Μιλτιάδου ὑπῆρξε μεγίστη. Ἀπηβανάτισε δὲ αὐτὴν ἀργότερον ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος, ἀναθέσας εἰς τὸν ζωγράφον Πολύγυνων γὰρ κοσμίση τὴν Ποικίλην στοὰν μὲ τοιχογραφίαν παριστάσαν τὸν Μιλτιάδην ὁδηγοῦντα τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν νίκην.² Άλλα τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπῆρξεν οἰκτρόν. Λαβὼν παρὰ τῆς πόλεως 80 πλοιαὶ ἔξεστράτευσε κατὰ τῶν νήσων τοῦ Αίγαλου διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς μηδισαντας. Πολιορκήσας δὲ τὴν Πάρον ἐπὶ μακρὸν ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος. Οἱ ἔχθροι τοῦ παρέστησαν, διεὶς ἔξευτελίσασα τὸν Ἀθηναῖαν στόλον αὐτῇ ἐκστρατείᾳ ἔγινε διὰ ίδιους προσωπικοὺς τοῦ Μιλτιάδου λόγους, διύτι δηλαδὴ ἔζητει οὗτος νὰ ἐκδικηθῇ ἀτομικούς του ἔχθρους.³ Επειδὴ δὲ προσετι ὁ ἀγέρωχος χάρακτηρ τοῦ Μιλτιάδου ἀπήρετεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἡ μεγάλη του δόξα προεκάλει τὸν φθόνον πολλῶν, διὰ τοῦτο κατεδικάσθη οὗτος εἰς πρόστιμον 50 ταλάντων. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ πληρώσῃ ἐκλεισθῇ εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς, τὴν ὥποιαν εἶχε λάβει πολιορκῶν τὴν Πάρον.

4. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου.

Οἱ Δαρείοις ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τῆς δευτέρας ἐκστρατείας ἀπεφάσισε νὰ ἐπέλθῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ᾽ ὁ θάνατος ἐμπαταίωσε τὰ σχέδιά του. Οἱ τι δὲ δὲν κατώφθωσεν αὐτός, ἡθύλησε νὰ ἐπιτύχῃ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ξέρξης, ἀνὴρ ἐστερημένος μὲν τῶν στρατηγικῶν ἀρετῶν τοῦ πατρός του, ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ δραστήριος.⁴ Ἡλπιζε δὲ οὗτος νὰ καταφθάσῃ τὸ ποθούμενον συναθροίζων ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον στρατόν. Καὶ πράγματι παρασκευαζόμενος ἐπὶ τρία ἔτη συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Μ. Ασίαν μυριάδας αγυμνάστων, ἀτάκιων, ἐστερημένων πάσης συνοχῆς καὶ πειθαρχίας, ποικιλογλώσσων, καὶ ποικιλωνύμων στιφῶν. Οἱ ἀριθ-

Εἰκ. 31.—Από τὸν στρατὸν τοῦ Ξέρξου. Τοξοται βαδίζοντες ἐν παραταξει.

μὸς αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς. Ὁ "Πρόδοτος ἀναβιβάζει τὸ μὲν πεζικὸν τοῦ Ξέρξου εἰς 170 μυριάδας, τὸ δὲ ἵππον τοῦ εἰς 8 μυριάδας, τὸν δὲ στόλον εἰς 1207 πλοῖα.

Μάτηγν φρόνιμοι τινες ἀνδρες; ὑπέδειξαν εἰς τὸν Ξέρξην διτὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ· διότι δὲν θὰ εὑρισκει ὅτε λιμένας δυναμένους νὰ περιλάβουν τοσαῦτα πλοῖα, οὕτε χώραν δυναμένην νὰ ἐπαρκέῃ εἰς διατροφὴν τοσούτους στρατού. Ἀλλ' ο Ξέρξης πιστεύων, διτὶ τὸ ἀναρίθμητον πλήθος θὰ ἐκφοδίσῃ πάντας καὶ θὰ ἔξασφαλωῃ τὴν νίκην, μετέφερεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην, συνδέσας τὸν Ἑλλάγιον ποντὸν διὰ δύο γεφυρῶν ἐκ πλοίων, Ἡ γεφύρωσις αὗτη ἔργον τεχνιτῶν Φοινίκων ἔκαμψε μεγάλην ἐντύπωσιν κατὰ τοὺς χρονούς ἔκειγος καὶ πλειστάκις ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ρητόρων μετὰ θαυμασμοῦ.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πορείας τοῦ ὑπῆρξεν εὐτυχῆς ὁ Ξέρξης, ὅμνούργος πανταχοῦ ὡς Ὁλύμπιος Ζεύς. Οἱ λαοὶ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιστῶσι προσετέθησαν εἰς τὴν συνδεῖσαν τοῦ. Τὴν πρώτην ἀντιστασιν εύρεν κατὰ ἔηράν μὲν ἐν Θερμοπύλαις, κατὰ θάλασσαν δὲ παρὰ τῷ Ἀρτεμίσιον τῆς Εὔβοίας.

Αἱ προπαρασκευαὶ καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν Ἑλλήνων.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ μέγας Ἀσιατικὸς χείμαρρος δλονὲν ὄγκοδρευτὸς ἥπειλει νὰ κατακλύσῃ καὶ νὰ ἐκβαρβαρώσῃ τὴν μικρὰν Ἑλλάδα, οἱ Ἑλληνες ἀντιλαμβανόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ κυνδύνου συνεκρότουν κοινὸν συνέδριον ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ ἀπεφάσιζον νὰ ὑπερασπίσουν τὴν

ἐλευθερίαν των καὶ νὰ διαφυλάξουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας των. Εἶχον τὴν πεποίθησιν, διὰ τὴν ἀνδρειότεροι καὶ μᾶλλον ἐμπειροπόλεμοι τῶν Περσῶν. Γιατρεῖχον μὲν ἔκεινοι κατὰ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐσυφισθῆσαν νὰ ἔξουδετερώσουν, παρασύροντες τὸν ἔχθρὸν εἰς τὰ στενά, ὅπου δὲν θὰ ἥδυνατο νὰ αναπτυξῃ οὗτος πᾶσαν τὴν δύναμίν του. Διὰ τοῦτο δὲν μὲν Λεωνίδας ἐστάλη εἰς τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ στόλος εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον.

Ἡ ἡγεμονία τοῦ ἀγῶνος ἀνετέθη τιμῆς ἐνεκα εἰς τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἴσχυρὰν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν εἶχε μέγα δεξιῶμα ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' ἡ φυχὴ τοῦ ἀγῶνος ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Δι᾽ αὐτοὺς ἡ ἐκστρατεία αὕτη δὲν ἤτο τι ἀπροσδόκητο. Ἡδη μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην πρῶτος δὲ Θεμιστοκλῆς ὀξυδερκέστατα προβλέπων τὰ μέλλοντα εἶχε διδάξει τοὺς Ἀθηναίους, διὰ τοὺς Πέρσας ἀγῶνθα εἶχε μακρὰν συνέχειαν καὶ διὰ τὴν ἡ κατ’ αὐτῶν νίκη μόνον διὰ θαλάσσης θὰ ἐξησφαλίζετο. Μὲ πολλὰς προσπαθείας εἶχε πείσει τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταρτίσουν ἴσχυρὸν στόλον διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν προσδοκώμενον κίνδυνον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διέθεσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου εἰσοδήματα καὶ οὕτω ἐξωπλισαν δειόλογον στόλον συμποσούμενον εἰς 200 πλοια.

Εἰς τὰ πλοια αὐτὰ προτετέθησαν καὶ ἄλλα ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ οὕτω στόλος ἐκ 380 πλοιών ἐξῆλθε πρὸς συγάντησιν τοῦ ἐπερχομένου ἔχθρου.

Ὕπαγε τὸν Θερμοπύλαις μάχη.

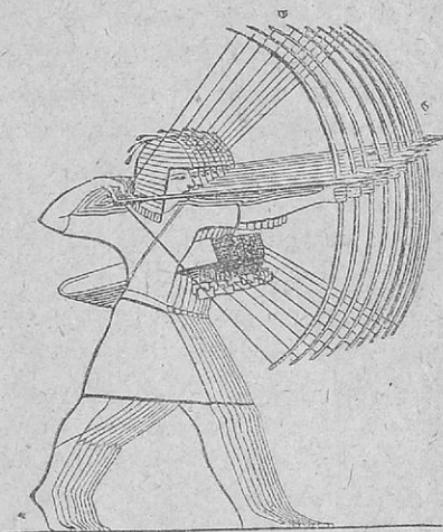
Τὰ στενά.—Μεταξὺ τῶν ἀδέστων καὶ ἀπροσίτων κλιτύων τοῦ Καλλιδρόμου καὶ τῶν τελματωδῶν ὑδάτων τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου ἐσχηματίζετο τὸ πάλαι στενὴ διόδος, διὰ τὴν ὁποίας ὥφειλε νὰ διαβῇ δὲ Ἐέρεταις διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Το στενὸν εἶχεν ὄχυρωθῆ ἀλλοτε ὅπο τῶν Φωκέων ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Θεσσαλῶν καὶ ἡτο καταλληλον δι’ ἄμοναν. Ο δι’ αὐτοῦ ρέων Σπερχειός ἔχει μεταβάλει σήμερον εἰς ἐκτεταμένην πεδιάδα τὸ μέρος, ἀποχερσώσας διὰ τῶν προσχώσεων αὐτοῦ μέγα μέρος τοῦ κόλπου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο τόσον στενόν, ὃτε ἐνιακοσ μόλις ἥδυνατο νὰ διέλθῃ ἥμαξα. Εἰς τὸ στενὸν τοῦτο ἔσπευσε νὰ προσπαντήσῃ τὸν ἔχθρὸν ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ δύναμις, τῆς ὁποίας τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν 300 ἐπίλεκτοι

Σπαρτιάται δπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Λεωνίδου. Μετ' αὐτῶν δὲ ἡσαν καὶ Τεγεᾶται, Μαντινεῖς, Ἀρκάδες, Θεσπιεῖς, Φωκεῖς καὶ Λοκροί, ἥτοι 6—7 χιλιάδες ἐν ὅλῳ.

Η μάχη.— Οἱ διίγοι εύτοι ὑπερασπισταὶ τῶν στενῶν περιφρογοῦντες τὰς ἐπερχομένας μυράδας ἐξήρχοντο τοῦ ὁχυρώματος, ἔπαιζον ἢ ἐγυμνάζοντο ἢ ἔκτενίζον τὰς μακράς των κόμας, ὃ δὲ ἡρωισμός των οὗτος ἐφαίνετο πρᾶγμα ἀκατανόητον εἰς τὸν Εέρετην. Ἀκατανόητον ἐφάνη εἰς αὐτὸν καὶ τὸ δι τακτὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ως ἐπληροφορήθη, οἱ λοιποὶ "Ελληνες ἡσαν συνηθροισμένοι ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς τοὺς τελούμενους τάτε ἀγῶνας, ὅπου ἡγωνίζοντο ὅχι διὰ χρυσὸν ἢ ἄλλο τι πολέστιμον ἔπαθλον, ἀλλὰ χάριν στεφάνου ἀγριελαῖας. Τοιοῦτοι εὐγενεῖς καὶ ἀνιδιοτελεῖς ἀγῶνες ἡσαν ξένοι εἰς τοὺς Πέρσας!

"Ἐν τούτοις ἐπίστευεν ὁ Εέρετης, διτὶ θὰ ἔφευγον οἱ "Ελληνες μὲ τὴν θέαν μόνον τοῦ στρατοῦ του. Καὶ περιέμενεν ἐκεὶ τέσσαρας ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ "Ελληνες δὲν ἔφευγον καὶ ὁ Εέρετης διέταξεν ἐκλεκτὸν τιμῆμα τοῦ στρατοῦ του νὰ ἐπιτεθῇ καὶ νὰ συλλάβῃ ζῶντας τοὺς θρασεῖς ἐκείνορες. Οἱ ἀποσταλέντες συνήντησαν σιδηράγ όντιστασιν καὶ μετ' ὀλίγον ἡναγκάσθη γὰ στελη πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν καὶ τοὺς «ἀθανάτους» του. Καὶ εἶδε καταστροφήγ, ὅποιαν δὲν ἐφαντάζετο ποτὲ καὶ ἀπὸ τὴν φρίκην ἀνεπήδησεν ἐπανειλημμένως ἐπὶ τῆς ἔδρας του.

"Ο ἀγῶν ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐπομένην σφοδρότερος. Οἱ "Ελληνες διὰ ποικίλων στρατηγημάτων παρέσυρον τοὺς Πέρσας εἰς τὰ στενὰ καὶ, ἐνῷ ἐπιπτον βροχηδὸν εἰς τὰ θωρακισμένα των στήθη καὶ τὰς χαλκᾶς ἀσπίδας τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀπεπάλλοντο, αὐτοὶ διὰ τῶν δο-

Εἰκ. 32.—Απὸ τὸν σερατὸν τοῦ Εέρετου.

«Θὰ σκιάσουν τὸν ἥλιον».

ράτων ἔρριπτον ἐπάλληλα τὰ πτώματα καὶ τὸ αἷμα ἔρρεεν ὡς ποτα-
μὸς πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ἡ προδοσία.—Οἱ Ξέρξης ἀπηλπίζετο. Εὗρεν δικιας τωτηρίαν
εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Μαλιέως Ἐφιάλτου, ὁ δούλος διά τίνος ἀτρα-
κοῦ ἀδήγησε τοὺς Πέρσας εἰς τὰ νώτα τῶν γενναίων ὑπερμάχων τῆς
Ἐλλάδος. Οἱ Λεωνίδας εἶχεν ἀναθέσει εἰς τοὺς Φωκεῖς γὰρ φυλάξουν
τὴν ἀτραπὸν αὐτήν, ἀλλ᾽ οὗτοι ἀποκοιμηθέντες κα-
τεπρόδωσαν τὴν ἄμυναν
μὲ τὴν ἀμέλειάν των.

Εἰκ. 30.—Ἐλλήν ὁπλίτης.

καὶ ὁ τελευταῖος τῶν Ἐλλήνων.

Ἐπὶ τοῦ τόπου, ὃπου ἐτελέσθη ἡ μεγαλοπρεπής αὕτη καὶ ἡρωϊκὴ
ὅπερ πατρίδος θυσία (480 π. Χρ.), ἐστήθη κατόπιν μνημείον μετὰ
μαρμαρίνου λέοντος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς.

“Ω ξεῖν, ἀγγέλλειν Δαιδαίμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.

Μαθών τὴν ἐπικινέ-
νην κόκκωσιν ὁ Λεωνί-
δος ἀπέπεμψε τοὺς λοι-
ποὺς Ἐλληνας πλὴν τῶν
Σπαρτιατῶν, εἰς τοὺς
δούλοις δὲν ἤρι νόμιμον
νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς θέ-
σεις των, καὶ τῶν Θε-
σπιέων, οἱ δούλοι ἥρη-
θησαν νὰ φύγουν, καὶ
ἥρωνίσθη ἐκεὶ ἀγῶνα γι-
γάντιον, ὑπεράνθρωπον,
διὰ νὰ διασώσῃ τὴν τιμὴν
τῆς Ἐλλάδος, ἐξαγορά-
σας τὸν θάνατον ἔχο-
τος καὶ τῶν ἥρωών του
διὰ πλείστου ἐχθρικοῦ
οἵματος. Οἱ Πέρσαι διέ-
βησαν τὰ στενὰ μόνον,
ἀφοῦ ἔπειτε μαχόμενος

Οι παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀγῶνες.

Συγχρόνως πρὸς τὰ ἐν Θερμοπύλαις τελούμενα ἄλλοι ἐπίσης ἔνδοξοι ἀγῶνες διεξήγοντο κατὰ θάλασσαν εἰς τὰ στενὰ τὰ σχηματιζόμενα μεταξὺ τῆς χερσονήσου τῆς Μαγνησίας καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου, ἀκρωτηρίου τῆς Εέδοις. Οἱ Περσικὸς στόλος κατερχόμενος τὸν κόλπον τῆς Θέρμης ἡσθάνθη τὴν πρώτην ἀπογοήτευσιν εἰς τὴν τραχεῖαν παραλίαν τοῦ Πηλίου, διόπου τρικυμία διεσκόρπισεν αὐτὸν καὶ κατεπόντισε πολλὰ πλοῖα. Οἱ δὲ ἔφθασεν εἰς τὸ στενόν, προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων. Μετὰ τὰς πρώτας συγκρούσεις ἐπεισθῆσαν οἱ Πέρσαι, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχειάσουν τὸ στενόν καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ἀσφαλῆ κόλπον τῆς Εέδοις, διὰ νὰ ἔλθουν ἐντεῦθεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῇ Ἑηρᾳ ἀγωνιζομένων. Ἐπειχείρησαν νὰ παρακάμψουν τὰς Σπιράδας, ἀλλὰ νέα τρικυμία κατέστρεψε μὲν 15 πλοῖα των, διεσκόρπισε δὲ τὰ λοιπά.

Ἡ δόδος δμως μετ' ὀλίγον ἥνοιχθη μόνη. Οἱ Ἑλληνες πληροφορηθέντες τὰ ἐν Θερμοπύλαις ἐθεώρησαν ἀσκοπούν πλέον νὰ παραμεί-

Ε. Σουμελίδου 'Ιστορία Α' Γυμνασίου έκδ. 2x 26/8/1924

νον εἰς τὰ νειρά ἔκεινται καὶ ἀπεσύρθησαν νοσιώτερον, εἰς τὴν Ἀττικὴν παραλίαν καὶ τὴν Σιλαμῖνα, διὸ γὰρ ἀναλάβουν νέας ἐνεργείας ἀπὸ μοινοῦ μετὰ τῆς πεζικῆς δυνάμεως.

Oἱ Πέρσαι εἰς τὴν Ἀττικήν.

Διαδέκτες τὰς Θερμοπίλας οἱ Πέρσαι διηρθρύθησαν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Αἱ πόλεις, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο, ἐδέχθησαν αὐτοὺς ἄνευ ἀντιστάσεως. Τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν λέγεται διὰ ἐσώθη διὰ θαύματος τοῦ θεοῦ. Διότι ἔγιναν σεισμοί, καὶ βράχοι ἀποσπάμενοι ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων ὄρέων ἀπεῖλωσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Οἱ Θηραῖοι, μηδίζοντες ἐξ ὀρχῆς, ἐδέχθησαν τοὺς Πέρσας ὡς φίλους.

Ἄλλα δμως ἐφρόνουν ἐν Ἀθήναις. Οἱ Ἀθηναῖαι ἐγνώριζον, διεισρίως ἐναντίον αὐτῶν ἐστρέφετο ἡ ὥργη τῶν Περσῶν. Ἡ πόλις των ἦτο χόδουντον γένος ἀντιστῆ ἐις ἔφοδον, διότι δὲν εἶχε τείχη. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὰ πλοια. Ο Θεμιστοκλῆς εἶχεν ἀποσπάσει παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν χρηστόν, κατὰ τὸν ὄποιον οἱ Ἀθηναῖοι θύξαντο εἰς τὰ ἔσθια τείχη καὶ παρὰ τὴν θείαν Σαλαμῖνα. Τὰ ἔσθια τείχη ἦσαν τα πλοια. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐκκενώσουν τὰς Ἀθήνας.

Αλλ᾽ ἦτο λίαν ὁδυνηρὸν καὶ δύσκολον εἰς τοὺς Ἀθηναῖους νὰ ἐγκαταλείψουν ἑταῖς, βωμούς καὶ ιερά καὶ τάφους προγόνων καὶ νὰ πλανῶνται μεικρὸν τῆς πόλεως. Οἱ ἄρχοντες, ίδιᾳ δὲ δὲ Ἀρειος Πάγος, εἰργάζοντο δραστηρίας. Οἱ μάντεις διέδιδον, διεισρίως μάλιστα τῆς Ακροπόλεως δρίκων εἶχε καταλίπει τὴν πόλιν. Οἱ προύχοντες ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν καθόδου. Διενεμήθησαν δὲ καὶ χρήματα εἰς τοὺς ἀπόρους πρὸς εὐχερεστέραν μετακόμισιν.

Ἐν τούτοις μετὰ θρήνων ἀπεχαιρέτισαν τὸ πάτριον ἔδαφος οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ μὲν μάχιμοι εἰσῆλθον εἰς τὰς ναῦς, αἱ δὲ γυναικεῖς καὶ τὰ παιδία μετεφέρθησαν εἰς Σαλαμῖνα, Αἴγιναν, Τροιζῆνα καὶ ἀλλαχοῦ.

Οτε ἔφθασαν οἱ Πέρσαι, εὗρον δὲ λίγους μόνον γέροντας, οἱ δποιοὶ παρερμηνεύοντες τὸν χρησμὸν ὑπερήσπιζον τὰ ἔσθια τείχη τῆς Ακρόπολεως. Ἀκρόπολις δὲ καὶ ἄστο μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ιερῶν ἐγένοντο ἐντὸς δελίγου παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἡθέλησαν οὖτες οἱ Πέρσαι νὰ ἔκδικηθοῦν τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων.

Τὸ ἐν Σαλαμῖνι συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ ἀπαίσιαι φλόγες τῆς κατιομένης πόλεως τῆς Παλλάδος καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἑριπείων καπνὸς ἡζαν δρατὰ ἐκ τῆς Σαλαμίνος, ὃπου οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στόλου συνεζήτουν θυροβωδῶς περὶ τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ συνεχισθῇ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ιεροσύλων ἐπιδρομέων.

Αἱ γνῶμαι είχον διχασθῆ ὀμέσως. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ἐπέμενε νὰ προκαλέσουν τὸν ἔχθρὸν εἰς ναυμαχίαν εἰς τὰ στενὰ τῆς Σιλαρίνος, παρέχοντα πλεῖστα πλεονεκτήματα εἰς τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Πελοποννήσιοι, πρωτοστατοῦντος τοῦ Κορινθίου Ἀδειμάντου, ἐζήτουν νὰ ἀποσυρθοῦν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὃπου είχεν ὀχυρωθῆναι καὶ ὁ πεζικὸς στρατός. Ἔνόμιζον δτι οὗτω θὰ διέσωζον τὴν Πελοπόννησον. Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς Εὐρυδιάδης ἀνάποφάσιστος ἐτηλαντεύετο μεταξὺ τῶν δύο γνωμῶν.

Ἡ σοζήτησις ἐτραχύνετο ἐπικινδύνως διὰ τὴν ἑκατέρωθεν ἐπιμονήν. Καὶ ἀπεδεικνύετο οὕτω τὸ μὲν ἡ στρατηγικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων, τὸ δὲ ἡ στενότης τῆς ἀντιλήψεως τῶν Πελοποννησίων. Διότι ἔκεινοι μὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ ἔχθρου, ἐνῷ οὗτοι περὶ τῶν ἴδιων μόνον ἔστιών ἔφρόντιζον.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ουρητήρεως ὁ Ἀδείμαντος μὲ τραχύτητα ἔνοικειον ἥθελησε νὰ ἀφαιρέσῃ τὸν λόγον ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλέα, ἀποκαλέσας οὐτὸν ἄποιν, διότι εἶχε πυρποληθῆ ἡ πατρίς του. Ἐν δικαίᾳ ἀγανακτήσει ὁ Θεμιστοκλῆς ἐδήλωσεν, δτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔχοντες διακόσια πλοῖα πεπληρωμέγχ εἶναι καὶ ἔνευ πόλεως ἴσχυρότεροι πάντων τῶν ἄλλων καὶ ἡπειλησεν, δτι θ' ἀπόσχουν τοῦ ἀγῶνος καὶ θὰ ἀπέλθουν εἰς Σικελίαν πρὸς Ἰδρυησιν γέας πόλεως, ἐὰν δὲν ἐναυμάχουν ἔκει. Ἡ ἀπειλὴ ἔφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα καὶ ἀπεφασίσθη γ' ἀναμείγουν ἔκει τὸν ἔχθρον.

Τὴν ἐπαύριον είδον οἱ Ἑλληνες τὸν μὲν Περσικὸν στρατὸν κατακλύσοντα τὴν παραλίαν καὶ προχωροῦντα πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὰ Μέγαρα, τὸν δὲ στόλον καλύπτοντα τὴν ἀπέναντι θάλασσαν. Ἐπὶ δὲ τῇ θέᾳ αὐτῇ ἀπεδειλίασσαν πάλιν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἔσπευδον ἐν πανικῷ πρὸς ἀπόπλουν.

Τότε δ Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔτειλε, τὸν δοῦλον του Σίκινον πρὸς τὴν

Ξέρειν καὶ ὑποκρίθεις εὗνοιαν, προτεκάλεσεν αὐτὸν νὰ σπεύσῃ νὰ κω-
κλώσῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ τοὺς συλλάβῃ εἰς τὰ στεγά. Ὁ Ξέρης
ἔπεσεν εἰς τὴν πιγίδα διειπάξας ἀμέσως νὰ ἀποκλείσουν πᾶσαν ὑποχώ-
ρησιν τῶν Ἑλλήνων.

Τὸν ἀποκλεισμὸν ἀντελήφθη πρῶτος ὁ Ἀριστεῖδης ἐν Αἴγινῃ εύ-
ρισκόμενος. Ὁ Ἀριστεῖδης ἦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέ-
σους, τοῦ δποίου δὲν ἐπεδοκίμαζε τὸ τολμηρὸν καὶ πολυδάπανὸν ναυ-
τικὸν πρόγραμμα. Διὰ τούτο εἶχεν ἔξοστρακισθῆ διὰ τῶν ἐνεργειῶν
τοῦ Θεμιστοκλέους. Άλλα κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἀθηνῶν φήμι-
σμα τοῦ δῆμου ἀνεκάλεσε τοὺς μακρὰν τῆς πατρίδος εύρισκομένους,
διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν πάντες δμοῦ διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν. Ἐπανῆλθε
λοιπὸν ὁ Ἀριστεῖδης καὶ ἀντιληφθεὶς τὴν κύκλωσιν διέσχισε μετὰ
πολλοῦ κινδύνου τὰ ἔχθρικά πλοια, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὸ πρᾶγμα εἰς
τοὺς ἐν Σαλαμῖνι. Παρουσιασθεὶς δὲ ἀνευ ἐλαχίστης μνησικακίας ἐνώ-
πιον τοῦ Θεμιστοκλέους ἐτάχθη ἀμέσως ἡπο τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνου,
διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν.

Ἡ ναυμαχία.

Μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς παραλίας καὶ τῆς πολυσχιδίου ἀντῆς τῆς
Σαλαμίνος σχηματίζεται στενὴ λεκάνη θαλάσσης, ἡ δποία εἰς μὲν τὸ
βάθος ἀφήνει διάδον πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὰ Μέγαρα, πρὸς δὲ τὴν
θάλασσαν ἀποφράσσεται διὰ τῆς Ψυτταλείας. Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς λε-
κάνης αὐτῆς διεδραματίσθη τὴν 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π. Χρ. ᾧ
ἐνδοξότάτη τῶν ναυμαχιῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀπαθανατίσασα τὸ
Ἑλληνικὸν γαυτικόν.

Ἡ παράταξη. — Ὁ περσικὸς στόλος εἰς τριπλῆν γραμμὴν
εἶχε παραταχθῆ κατὰ μῆκος τῆς Ἀττικῆς. Τὸ δεξιόν του κέρας προεξ-
ετείνετο τοπούτον πρὸς τὸ βάθος τοῦ στενοῦ, ὥστε ἀπέκλειε τὴν
πρὸς τὴν Μεγαρίδα ἔξοδον. Εἶχον ἀποδίδασθη ἀγήματα εἰς τὴν Ψυτ-
ταλειαν καὶ αἱ περιπολίαι τοῦ ἀριστεροῦ κέρχτος ἐπετήρουν τὴν εἰσο-
δαν τοῦ στενοῦ. Ἀπέγαντι αὐτοῦ εἰς τὸν δρεπανοειδῆ δρόμον τῆς πό-
λεως Σαλαμῖνος εἰς μίαν γραμμὴν ἦτο παρατεταγμένος ὁ Ἑλληνικὸς
στόλος. Πχρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴγιλεω ὁ Ξέρης ἐπὶ ἀργυρόποδες
διέφρευ ἐν μέσῳ μεγιστάτων καὶ γραμματέων μετὰ τοῦ πεζικοῦ σ-ρα-

τοις περὶ αὐτὸν, ἐν Σαλαμῖνι δὲ οἱ ἔκ τῆς Ἀττικῆς καταψυγόντες, γέροντες, γυναικες καὶ παιδία ἦταν ἐκτέρωθεν οἱ μάρτυρες τῆς ἀγωνιώδους αὐτῆς πάλης.

Αξέκατέρωθεν δυνάμεις.—Οι Πέρσαι είχον καταπληκτικήν ύπεροχήν είς τὸ πλῆθος τῶν πλείου ἀνερχομένων εἰς 1207. Τὰ πλοιά αὐτὰ ἦταν μεγάλα καὶ βαρέα, ειδέρεχόμενα μάλιστα ἐπὶ τοσούτων χρόνον ανὰ τὰ θαλάσσας, είχον καταντήσει περισσότερον δυσκίνητα καὶ συνωθοῦντο ἐπιινδύνως εἰς πολὺ στενὸν χώρον. Τὰ πληρώματα αὐτῶν, ἀποτελούμενα ἐκ Φοινίκων καὶ Ἰώνων, ἥσαν ἐπιδέξια εἰς τὰ ναυτικὰ καὶ ἐμπειρισπόλεμα. Ἐκ τοῦ συνόλου δύμας ἔλειπεν ἡ συνεκτικὴ δόναμις: δὲν δημοχεύει εἰς αὐτὰ ἑνίακα ἀρχὴ δυναμένη νὰ ἐπιβληθῇ, οὐδὲ κοινὸς διάπερ τοῦ σκοποῦ ἐνθουσιασμός.

Οι Ἑλληνες είχον μόνον 380 πλοια. Ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ πλοιά, μικρὰ καὶ εύκινητα, ἦσαν λίαν ακτάλληλα διὰ νὰ ἐπιχειροῦν ἐπιθέσεις καὶ παιχίους ἑλιγμούς. Οἱ Ἑλληνες ἄλλως συνησθάνοντο τελείως, ὅτι ἡτοι κρισιμωτάτη ἡ θέσις των, ὅτι ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τῶν ὅλων καὶ δι' αὐτὸ πάντες ἥλεκτριζοντο ἀπὸ ἕνα κοινὸν πόθον, τὸν πόθον τῆς

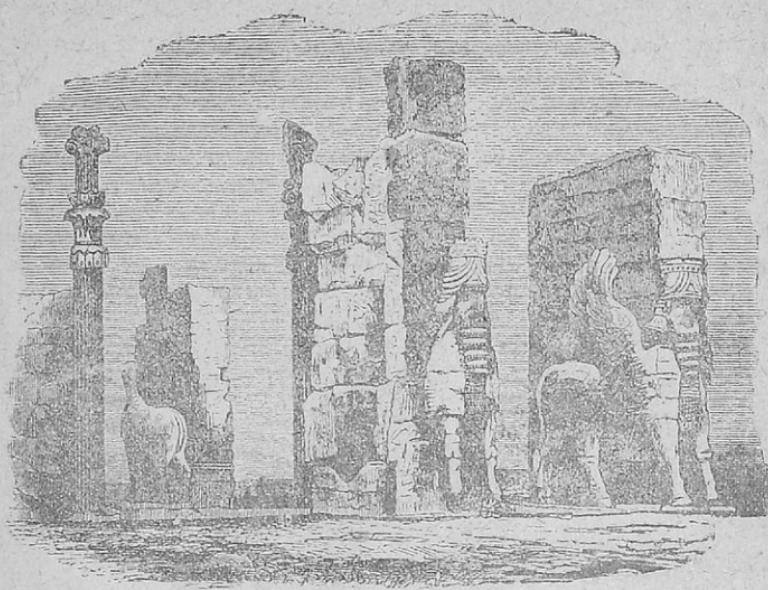
νίκης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ροῦτο δὲ ἀπετέλει τὴν κυριωτέραν αὐτῶν δόναμιν. Καὶ ἐπὶ πᾶσι εἰχον δαιμόνιον στρατηγὸν τὸν Θεμιστοκλέα, ὃ δοποῖς μετὰ θαυμαστῆς διορατικότητος ἐσχεδίαζε καὶ ἐπενόει τὰ πάντα καὶ καθίστα βεβαιοτέραν τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης.

III σύρραξις.—Οἱ στόλοι ἔμενον κατ’ ἀρχὰς ἀκίνητοι· τέλος ἐδόθη τὸ σύγιθημα ἀπὸ τὴν ναυαρχίδα τοῦ Εὔρυδιάδου καὶ δρμητικοὶ ἐπετέθησαν οἱ Ἑλληνες καὶ πρῶτος ὁ Ἀμεινίας, ἀδελφὸς τοῦ ποιτοῦ Αἰσχόλου, ἐνέπηξε τὸ ἔμβολον τοῦ πλοίου του εἰς τὰ πλευρὰ ἐχθρικῆς τριήρους. Αἱ μονομερεῖς συγκρούσεις ἐγένενται ἐντὸς δλίγος καὶ δὲν ἐδράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ἡ σύγχυσις εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ περσικὰ πλοῖα κατεποντίζοντο προσδεχαλλόδενα διὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἡ συγκρουόμενα πρὸς ἄλληλα, πολυπληθεῖς Πέρσαι ἐκπιπτοῦταις ἐκ τῶν πλοίων εὑρισκον οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὰ ταραχώδη κύματα, σφοδρὸς δ’ ἀνεμος ἐπιπνεύσας ἀπὸ τῶν ὑφωμάτων τῆς Ἐλευσίνος ἐπέτεινε τὴν σύγχυσιν καὶ ἐπέπεινε τὴν καταστροφὴν τῶν ἀτάκτων πρὸς τὴν ἔξοδον φερομένων Περσικῶν πλοίων.

Ἡ ἡττα ἦτο κεραυνοδόλος διὰ τὸν Ξέρεν. Ἡλπιζεν οὖτος ἀπὸ τοῦ διφώματος ἐκείνου νὰ ἀπολαύσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ στόλου του, ἀλλ’ ἔβλεπε μόνον καταστροφήν. Πρές στιγμὴν ἐνόμιζεν διτε εἰδες καὶ ἐπιτυχίαν τινά. Ἡ Ἀρτεμισία, βροτίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἡ δοποῖα ὡς σύμμαχος τῶν Περσῶν ἐμήχετο ἐπὶ ίδιας τριήρους, κατεβόθισεν ἐν πλοίον. Τότε ἔξαλλος ἐκ χαρᾶς ὁ Ξέρενς ἀνεφώνησεν «οἱ ἀνδρες γεγόνασι μοι γυναικες, αἱ δὲ γυναικες ἀνδρες». Ἄλλ’ ἡ Ἀρτεμισία εἶχε βοθίσει Περσικὸν πλοῖον, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν καταδιώκοντα αὐτὴν Ἑλληνα καὶ σωθῇ αὐτῇ ἐκ τοῦ κινδύνου!

Ἡ φυγὴ τῶν Περσῶν ἔγινε μὲ τότον πανικόν καὶ τόσην βίσαν, ὥστε ἐγκατέλειψιθησαν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ οἱ πρὸς θέαν τοῦ ἀγῶνος συγκεντρωθέντες ἐκεὶ μεγιστᾶνες· τούτους ἀπέσφαξεν ὁ Ἀριστείδης ἀποβιβασθεὶς ἐκεὶ ἐκ Σχλαμίνος μὲ δλίγους Ἀθηναίους.

Οἱ Ἑλληνες μὲ τὸ σκότος ἐπέστρεψαν ἐκ τῆς καταδιώξεως, ἐνῷ ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐρριπτάζοντο ἔτι συντρίμματα πλοίων, ἐγκαταλειμμένα σκάφη, πτώματα, ναυαγοὶ καὶ ναυάγια. Καὶ αὐτοὶ μὲν πανηγυρίζοντες τὴν νίκην, ἀνέμενον νέους ἀγῶνας, ἀλλ’ ὁ Ξέρενς συντετριμένος τελείως καὶ πανικόδηλος ἥτοι μάζετο διὰ τὴν εἰς Ἀσίαν φυγήν.

Εἰκ. 38. — Τὰ ἔρειπα τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου ἐν Περσεπόλει.

Tὰ μετὰ τὴν ναυμάχιαν.

Ἡ φυγὴ τοῦ Ξέρξου.—Οἱ Πέρσαι εἶχον ἀπολέσει 200 περίπον πλοῖα ἐν τῇ ναυμαχῃ. Ἀρχ εἰχε διασωθῆ μέγα μέρος τοῦ στόλου καὶ οἱ Ἐλληνες ἔθεώρουν αὐτὸν ἔτι ὀξιόμαχον. Ἐν τούτοις δὲν διέλαθε τὸ βλέμμα αὐτῶν, διτὶ δὲ Ξέρξης ἡτοιωάστο πρὸς φυγὴν. Καὶ οἱ μὲν ζωγρότεροι πρωτοστάτοις τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπρότειναν γὰ σπεύσουν πρὸς τὸν Ἐλλήσποντον καὶ δισλόγοντες τὰς γεφύρας νὰ καταστρέψουν τελείως τὸν Ξερξῆν ἐν τῇ Εὔρωπῃ. Ἄλλαι διωρὶς ἔθεωρησάν ἐπικίνδυνον νὰ ἔξαγαγκασθῇ δὲ ἔχθρὸς εἰς ἀπεγνωσμένον ἀγώνα καὶ ἥρκεσθησαν νὰ καταδιώξουν τὸν ἔχθρικὸν στόλον μέχρις Ἀνδρού. Οἱ δὲ Θεμιστοκλῆς τότε, διὰ νὰ ἐπιτεύξῃ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου διὰ τοῦ Σικίνου συνεδούλευεν αὐτόν, ὑποκρινόμενος ἀκόμη φιλιαν, νὰ φύγῃ, διὰ νὰ προλαβῇ τὴν διάλυσιν τῶν γεφυρῶν.

Ἡ ιδέα του ἐν τῇ Εὔρωπῃ ἀπικλεισμοῦ ἦτο τρομερὰ διὰ τὸν Ξέρξην. Ἐγκατέλιπε τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην των καὶ ἔφυγε μετὰ τοῦ πλειστοῦ μέρους τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς αὐτῆς ὄδος εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἐμεινε μόνον ὁ Μαρδόνιος ἐν Θεσσαλίᾳ μετὰ 30 μυριάδων ἐκλεκτοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν αγώνα. Ὁ ἐπιστρέφων στρατὸς κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, δὲ μέγας βασιλεὺς εδρῶν διαλελυμένας διπὸ τρικυμίας τὰς γεφύρας διέβη ἐπὶ πλοιάριον ἐν οἰκτρῷ καταστάσει τὸν Ἑλλήσποντον καὶ κατέψυγε κατηγοριμένος εἰς τὸς Σάρδεις.

Τὰ ἀριστεῖα.—Οἱ Ἑλληνες τιμῶντες τοὺς ἐν τῷ ἀγῶνι διακριθέντας ἀπένειμαν τὰ ἀριστεῖα εἰς τοὺς Αἰγινήτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Κρίνοντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ αἱ περὶ τοῦ ἀριστείου ἀνδρὸς μὲν ἐπιμεμπτον ἐγωΐσμὸν ἐφήφισαν ἔκαστος ἔαυτὸν ὡς ἀριστον, τὰ δὲ δευτερεῖα ἀπένειμαν οἱ πλεῖστοι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, διμολογοῦντες οὗτος, θεῖ εἰς αὐτὸν ἀνήκει τὸ πρωτεῖον.

Ἐντεῦθεν ἡ δόξα τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξε μεγίστη. Ὅτε μετ' ὀλίγον ἐπεσκέψη τὴν Σπάρτην, ἡγιώθη μεγάλων τιμῶν· ἡ πόλις ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν 1̄διον ἀμφα περὶ τοῦ ἀριστείου συνώδευσαν αὐτὸν ἀναχωροῦντα τιμῆς ἔνεκα μέχρι τῶν ὅρίων. Καὶ ἐν Ὁλυμπίᾳ δὲ παρουσιασθεὶς κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐχειροκροτήθη ὑπὸ τῶν πανελλήνων, οἱ δροῖοι ἔσπειδον νὰ γνωριζούν αὐτὸν ἐκ τοῦ πλησίου, δικαιως δὲ ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς ἀριστην ἀμοιδὴν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κόπων τοῦ.

5. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη.

Αἱ διαπραγματεύσεις.—Οἱ Μαρδόνιος διεχείμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ σκοπῶν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκ νέου τὸ ἐπόμενον ἔαρ. Εἶχε τώρα περισσοτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας, διότι ὁ στρατός του ἀπετελεῖτο απὸ τὰ ἐκλεκτότερα καὶ μᾶλλον ὀργανωμένα στοιχεῖα τῆς πρώτης στρατιᾶς. Ἐν τούτοις πρὶν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκστρατείαν προσεπάθησε διὰ τοῦ Ἀλεξανδρού, βασιλέως τῶν Μακεδόνων, νὰ ἀποσπάσῃ τοὺς Ἀθηναίους τῶν λοιπῶν συμμάχων, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀγοικοδόμησιν τῆς πόλεως των. Ὁ πατριωτισμὸς δμως καὶ ἡ ἀκεραιότης τῶν Ἀθηναίων ἀπέκρουε πάσαν μὲ τοὺς ἵεροσύλους ἐπιδρομεῖς συμφωνίαν. «Ἐνόσφι ὁ ἥριος ἔκολουθεὶ τὴν αὐτὴν πορείαν,» ἀπήντησεν ὁ Ἀριστείδης, «οἱ

Αθηναίοι δὲν δύνανται νὰ συμμαχήσουν μὲ τοὺς ἐμπρηστὰς τῶν ιερῶν τῶν θεῶν».

Ἐπειδὴ δὲ ἐφεδοῦντο καὶ οἱ Σπαρτιάται, μῆπως μηδέσουν οἱ Αθηναῖοι διὰ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Μαρδονίου, ἀπίντησεν ὁ Ἀριστέιδης καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις αὐτῶν, διτὶ δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς χρυσὸς ἀρκετός, διὸ καὶ πείσῃ τοὺς Αθηναίους νὰ μηδέσουν καὶ νὰ ὑποδουλώσουν εὗτα τὴν Ἑλλάδα. Ἀπήγησε μόνον παρ' αὐτῶν γὰρ σπεύσῃ δὲ Πελοποννησιακὸς στρατὸς ἀμέσως εἰς τὴν Βοιωτίαν, διὰ νὰ προλάβῃ γένεν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἀττικήν.

III Δευτέρα εἰσβολὴ. — Ἐν τούτοις οἱ Πελοποννήσιοι ἔδραδυναν καὶ τὸ ἔχρον τοῦ 479 δὲ Μαρδόνιος κατῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπορπόλησε τὸ δεύτερον τὰς Αθήνας. Ἀποσυρθεὶς δὲ κατόπιν ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν, ἴδρυσας ἵχυρὸν περιχαράκωμα πρὸ τῷ Θηρῶν. Ἐκεῖ εἰς συγάντησιν αὐτοῦ ἔσπευσε καὶ δὲ Ελληνικὸς στρατὸς συμποσούμενος, εἰς 110 χιλιάδας ἀνδρῶν δόπο τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Παυσανίου, οὗσος τοῦ Κλεομέροτου, ἐπιτρεπεύοντος τότε τὸν ἀνήλικον οὐδὸν τοῦ Λεωνίδου. Ἀρχηγὸς τῶν Αθηναϊκῶν δυνάμεων ἦτο δὲ Αριστείδης.

Οἱ χώροι εἰς τὸν δόποιον σφενκροτήθη ἡ μάχη αὕτη, μία δὲν τὰς μεγίστας μάχας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας, περιωρίζετο τὸ μὲν ὅπο τῶν Θηρῶν, δῆπου εἶχε τὸ ὄρμητήριόν του δὲ Περσικὸς στρατός, τὸ δὲ ὅπο τοῦ Κιθαιρῶνος, εἰς τὰς ὄπωρείχς τοῦ ὄποιού τὸ πρώτον παρετάχθησαν οἱ Ἑλληνες· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χώρου τούτου ἔρχεται δὲ Ασωπός.

Δέι πρῶτης συγκρούσεις. — Ἐπὶ ἡμέρας ἔμενον ἀπέναντι ἀλλήλων τὰ στρατεύματα καὶ ἀντεβαλλον ἐκατέρωθεν τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης. Προκειμένου περὶ τοσούτου πλήθους τὸ ζήτημα τῆς ἴδρευσεως ἥτο λίαν σιδαρὸν καὶ οἱ Πέρσαι διέπελάσεων τοῦ ἴππικοῦ προσεπαθεύοντας καταστρέψουν τὰς πηγάς, ἐκ τῶν δόποιων ὑδρεύοντο οἱ Ἑλληνες. Ἀλλὰ κατὰ τινὰ συμπλοκὴν τοῦ ἴππικοῦ πρὸς τοὺς Αθηναίους ἐφονεύθη δὲ Πέρσης ἀρχιγενὸς Μασίστιος, τῷ δόποιού ὁ θάνατος ἀπεθάρρυνε μεγάλως τὸν Περσικὸν στρατόν, διοτι δὲ οἱ Μασίστιοι ἔχαιρεν φήμην γενναιοτάτου ἀνδρός. Καὶ κατώρθωσαν μὲν οἱ Ἑλληνες νὰ κατέλθουν πρὸς τὴν πεδιάδα παρὰ τὴν Γαργαφίαν πηγήν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατεστραφῆ καὶ αὐτῇ ὅπο τῶν Περσῶν διὰ τούτο δὲ ἤγαγκασθησαν οἱ Ἑλληνες νὰ μεταστρατοπεδεύσουν πρὸς τὰς Πλαταιας.

■■■ γένη.—Ἐν τούτοις ἡ θέσις τοῦ Μαρδονίου ὁ σημέραι καθεῖτατο δεινοτέρα, ὁ δὲ ἐφοδιασμός του δυσχερέστατος. Διὰ τοῦτο ἐπωφεληθεὶς ἀταξίας τινός, παρατηρηθείσης εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήγων διὰ τίνα μετακίνησιν, διέταξεν ἔφοδον.

Ἡ γενικὴ σύρραξις ἦτο κρατερός. Οἱ Πέρσαι συνηγοράντο, ὅτι οὐδεμία διπλείσπετο διὸ αὐτοὺς σωτηρίας ἐπὶ τοῦτο τελείας νίκης. Εἰς τὸ πλευρὸν αὐτῶν ἀπεγνωσμένως ἐμάχοντο καὶ οἱ Θηραῖοι καὶ οἱ λοιποὶ μηδίσαντες Ἑλλῆνες συμποσούμενοι εἰς 50 χιλ., φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἄλλων Ἑλλήγων, ἔλαν ἐνίκων.

Οἱ Δακεδαιμόνιοι εἶχον ἀντιμετώπους τοὺς Πέρσας καὶ ἐφορμήσαντες ἀνάθεκτοι κατ' αὐτῶν ἐπέφερον.. τὴν πρώτην τροπήν. Ὁ Μαρδόνιος ἐπεσε μαχόμενος, ὁ δὲ Θάνατος αὐτοῦ ἐπέφερε τὸν πανικὸν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν εἰς τὸν Περσικὸν στρατόν, ὁ δποίος ἐγ ἀταξίᾳ κατέφυγεν εἰς τὸ πρὸ τῶν Θηρῶν ὀχύρωμα καταδικόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι κατεπονοῦντα ἐπὶ πολὺ ἐκ τῆς πείσμονος ἀντιστάσεως τῶν Θηρῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐμπειροπολέμων Ἑλλήγων, τοὺς δποίους εἶχον ἀντιμετώπους. Τέλος δυως διπερισχυσαν καὶ αὐτοὶ, κατόπιν δὲ ἐξεπόρθησαν καὶ τὸ ὀχύρωμα, πρὸ τοῦ δποίου εἶχον στραματήσει οἱ Σπαρτιάται, ὡς ἀπειροι τῶν τειχομαχιῶν.

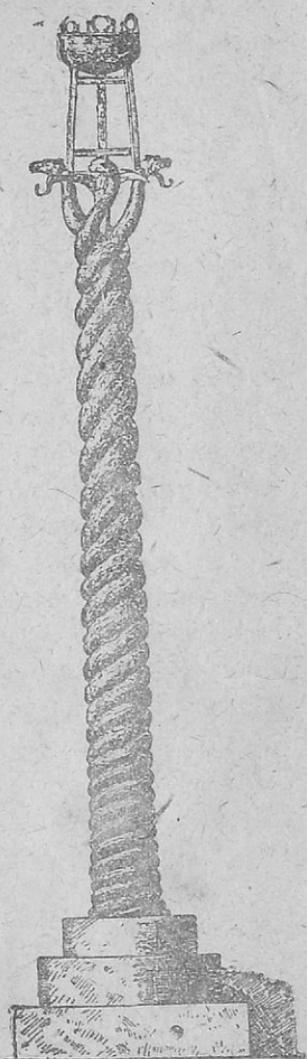
Μοριάδες πτωμάτων ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἐκ τοῦ πολυαριθμοῦ ἐκείνου στρατοῦ ἀλίγιστοι ἐσώθησαν καὶ κυρίως οἱ ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον· οὓτος ἔχων δπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ 40 χιλ. ἀγδρῶν, δὲν συμμετέσχε τῆς μάχης, μόλις δὲ ἀντελήθη τὴν ἥτταν τῶν διμοεθγῶν του, διπεχώρησε ταχέως μετὰ τοῦ στρατοῦ του πρὸς βορρᾶν, σπεύδων νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, πρὶν ἡ τὸ ἄγγελμα τῆς νίκης ἐνθαρρύνῃ τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν ἐκείνων εἰς ἀποστασίαν καὶ ἐπίθεσιν ἐναντίον του. Ἀπειρα λόγωρα περιήλθον εἰς τὰς γείρας τῶν νικητῶν, δπλα, πόλειται σκηναί, ποικιλα σκεύη, δοῦλοι καὶ δοῦλαι. Μεταξὺ τῶν λαφύρων ἦτο καὶ ἡ χρυσῆ σκηνὴ τοῦ Ξέρξου, τὴν ὃποιαν οἱ Ἑλλῆνες ἔδωσαν ὡς τιμητικὸν δῶρον εἰς τὸν Παυσανίαν.

Τὰ ἐπεινέκεια.—Οἱ Ἑλλῆνες ἐπανηγύρισαν τὴν ἐν Πλαταιαῖς νίκην ὡς ἡμέραν σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος. Καίτοι Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται ἐπιμόνως διεξεδίκουν ὑπὲρ ἔχυτῶν τὸ βραβεῖον τῆς νίκης, ἐν τούτοις κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου τὰ ἀριστεῖα ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, οὐ μόνον διέστι οὗτοι διεκρίθησαν διὰ τὴν

προθυμίαν των καθ' θλον τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν αὐτῶν ἐκτήθη ἡ νίκη. Τὸ θέατρον τῆς μάχης καὶ ἀπασα ἡ πλαταικὴ γῆ ἐκηρύχθη ἵερὸς καὶ ἀπαρχίαστος χῶρος, τὸν δοποῖον ὕψειλον κατὰ καθήκοντον ἵερὸν πάντες οἱ Ἑλληνες νὰ ὑπερασπίζωνται παραβικόμενον. Οἱ Πλαταιεῖς ἀνέλαβον νὰ τελῶσι πρὸς τιμὴν τῶν πεσόντων θυσίας καὶ τελετάς, ἀγὰ πάν δὲ τέταρτον ἔτος καὶ πανελλήνιους ἀγῶνας, τὰ Ἐλευνθέραια.

Προσέτι ἀπεφασίσθη ἐκεὶ ἐπ' ὄγόματι θλοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ καταρτισθῇ στόλος 100 πλοίων ἐκ πασῶν τῶν ουμμαχικῶν πόλεων, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγώνα κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἀπελευθερώσῃ καὶ τὰς λαιπὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Τοιουτοτρόπως ἡ νίκη ἐξείγειρε ζωηρότερον τὸ ἔθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ προσήγγισεν αὐτοὺς περισσότερον πρὸς ἀλλήλους.

Εἰς μνήμην τῆς νίκης ἀνετέθησαν πλειστα ἀγαθήματα καὶ δὴ εἰς τοὺς Δελφοὺς χρυσοῦς τρίπους ἐπὶ χαλκῆς ὁφιοειδοῦς στήλης. Καὶ δὲ μὲν τρίπους ἐσυλήθη ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν Φωκέων, ἡ δὲ στήλη μεταφερθεῖσα κατόπιν εἰς τὴν Κωνισταντινούπολιν σώζεται μέχρι σήμερον ἡ κρωτηριασμένη ἔν τινι πλατείᾳ τῆς πόλεως φέρουσα ἀναγεγραμμένα τὰ ὄγόματα τῶν πόλεων, αἱ δοποῖαι μετέσχον τῆς ἐνδόξου μάχης τῶν Πλαταιῶν.

Εἰκ. 39. Ἡ ὁφειοειδῆς στήλη (τριέλικτος ὄφις), μετὰ τοῦ χρυσοῦ τρίποδος.

6. Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη.

Συγχρόνως πρὸς τοὺς ἀγῶνας τούτους, διὰ τῶν δοποῖων κατετρο-

πώθησαν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι οἱ Πέρσαι, ἔτεροι ἀγῶνες ἐπίσης
ἔνδοξοι διεξήγοντο ἐν Σικελίᾳ ἐναντίον ἀλλων βαρβάρων, τῶν Καρ-
χηδονίων.

"Οτε οἱ Ἑλληνες ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς ἰδρυσιν ἀποικιῶν,
ἐν τῇ νήσῳ ἡκμαζον πολλαὶ Φοινικαὶ ἀποικίαι. Μακροὶ δὲ ὑπῆρ-
χαν ἐνταῦθα οἱ περὶ ἐπικρατήσεως ἀγῶνες Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων.
Τέλος ὑπερίσχυσαν μὲν οἱ Ἑλληνες καὶ περιώρισαν εἰς τὸ ΝΔ. ἀκρού-
της νήσου τοὺς Φοινίκας, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐνοχλῶσι
τοὺς Ἑλληνας καὶ κατόπιν, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ὅμοφύλων των
Καρχηδονίων.

Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον μέγα γαυτικὸν κράτος εἰς τὰ βόρεια παρά-
λια τῆς Ἀφρικῆς, ἀπέναντι τῆς Σικελίας. Ἐκεῖθεν ἐπεχείρησαν ἐπα-
νειλημμένας ἐκστρατείας διὰ νὰ γίνουν κύριοι τῆς εὐφόρου καὶ πλου-
τίας Σικελίας. Οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ εἰσέβαλεν ὁ Ξέρξης
εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολυνάριθμος στρατός, ἀνερχόμενος εἰς 300 χιλ.
ἀνδρῶν, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ λισχυροῦ στόλου ἀπεβίβασθη εἰς τὴν
νῆσον. Οἱ Ἑλληνες συνενωθέντες ὅπο τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γέλωνος,
τυράννου τῶν Σιρακουσῶν, παρέταξαν κατ' αὐτῶν 50 χιλ. ἐκλεκτῶν
ἀνδρῶν. Ήχεὶ τὴν Ἰμέραν συνεκροτήθη κρατερὰ μάχη, ἐν ᾧ οἱ Καρχη-
δόνιοι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, ἐπυρπολήθη δὲ συγχρόνως καὶ ὁ Καρ-
χηδονικὸς στόλος, ὥστε ἐλάχιστοι ἔξι αὐτῶν ἐσώθησαν.

7. Ἀριστείδης. Θεμιστοκλῆς. Πανσανίας.

Μὲ τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν χρόνων τούτων είναι ἀναποτάτως
συνδεδεμένα τὰ δύναματα τριῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστο-
κλέους καὶ τοῦ Πανσανίου.

"Ο Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, Ἀθηναῖοι ἀμφότεροι, ὑπῆρξαν
συντελεσταὶ κοι δημιουργοὶ τῶν ἐνδόξων μεγαλουργημάτων τῆς πατρί-
δος των. Ἀναρχίνονται τὸ πρῶτον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μαραθῶνος. Ἡδικ
κριθεῖσα ἐκεὶ ἀρετὴ τοῦ Μιλιτιάδου ἐξήγειρε τὴν φιλοτιμίαν των. Τὸ διε-
κήρυττε ζωηρῶς ὁ Θεμιστοκλῆς λέγων, «ούσῃ ἐᾶ με καθεύδειν τὸ
τοῦ Μιλιτιάδου τρόπαιον». Ἀμφότεροι ήσαν πεπροικισμένοι δι'
ἐξόχων ἀρετῶν.

"Ο Ἀριστείδης διεκρίνετο διὰ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος του

καὶ τὴν ἄκραν δικαιοσύνην, ἐπικαλόμενος παρὰ πάντων «ὅ δίκαιος». Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἐπειδὴ ἀντέπραττεν εἰς τὰ σχεδία τοῦ Θεμιστοκλέους, ἔξωστρακίσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν σύτοῦ καὶ ἀπεμακρύθη τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου διὰ φηφίσματος τοῦ δήμου ἀνεκλήθη καὶ ταχθεὶς ἀνευ μηνησικακίας παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Θεμιστοκλέους συνιγγωνίσθη μετ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐπιμήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς στρατηγός. Μετὰ τὴν μάχην εἰσηγήθη μεταρροθμίσεις ἐν τῇ πολιτείᾳ, διὰ τῶν ὁποίων ἐπετεύχθη ἡ τελεία ἔξισωσις τῶν πολιτῶν, καθόζον κατηργήθη ἡ διάκρισις αὐτῶν εἰς τάξεις κατὰ τὸ τίμημα, οἱ δὲ θῆτες ἔλαθον ἀπαντά τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου.

Αναδειχθεὶς δὲ τέλος, ὡς θάῦδωμεν κατωτέρω, ὁ Ἀριστείδης στρατηγὸς μετὰ τοῦ Κίμωνος εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιθετικὸν πόλεμον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ ἐκτιμηθοῦν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ προτιμηθοῦν διὰ τῶν συμμάχων ὡς ἡγεμόνες κατὰ θάλασσαν, ἰδρυθῆ δὲ τοιουτορόπως ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων. Οὗτω δὲ καταβίωσας ἐν γαλήνῃ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις (τὸ 466) τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του.

Ο Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην πολιτικὴν σύνετιν καὶ τὴν ἔκτακτον προορατικότητά του. Πρώτος αὐτὸς προειδεν, διτὶ διὰ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας ἄγων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τερματισθῇ, ἀλλὰ θὰ εἴχε μακρὰν συνέχειαν· πρώτος αὐτὸς ἀντελήφθη, διτὶ ἡ νίκη θὰ ἐπιτεύχθῃ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἔπειτε τοὺς Ἀθηναίους νὰ διαθέσουν τὰς ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Δαυρείου προσδόους πρὸς κατακευὴν πλοιών καὶ πρὸς ὄχόρωσιν τοῦ λιμένος τυῦ Πειραιῶς· διτὲ δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ξέρξης, δ Θεμιστοκλῆς κατέστρωσε τὸ κάλλιστον σχέδιον τῆς καταπολεμήσεως αὐτοῦ καὶ ἐγένετο ὁ κυριώτατος αἴτιος τῆς ἐν Σαλαμίνι νίκης.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν ἡ κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἀναμφισβήτητος, ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ ἔηρᾶς ἀπρόσθλητον. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνέλαβε νὰ πειριθάλῃ τὴν πόλιν μὲ iσχυρὰ τείχη. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦτο ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους ἤθελησαν νὰ ματαιώσουν οἱ Σπαρτιάτοι προφασιζόμενοι δηλαδή, διτὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ νὰ μη διάρχονται.

φύγοντας πόλεις ἐν Ἑλλάδι, ἐξήτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ παύσῃ ἡ τείχισις τῆς πόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔτοιμων ἀκόμη νὰ ἔλθουν εἰς ρῆσιν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος πόλιν.³ Ελθὼν δμῶς ὁ Θεμιστοκλῆς ὡς πρέσβυς εἰς τὴν Σπάρτην παρείλκουσε διὰ δόλου τὰς διαπραγματεύσεις, ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνεγείρουν εἰς ὅφος τὰ τείχη καὶ ἤγαγκασε τοιουτορόπως τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ὑποχωρήσουν.

Αργότερον δμῶς ὁ Θεμιστοκλῆς γενόμενος φορτικὸς ἐν Ἀθήναις διὰ τὴν τραχύτητα καὶ βιαιότητα τοῦ χαρακτῆρος του ἐξαρίσθη.⁴ Εν ἑσορίᾳ δὲ ὦ, διὰ τῶν φανιουργιῶν τῆς Σπάρτης ἐθεωρήθη συνένοχος τοῦ Παυσανίου εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος προδοσίαν καὶ ἐκλήθη εἰς δικην, ἀλλὰ μὴ ἐμφανισθεὶς κατέδικάσθη εἰς θάνατον.⁵ Ιγνηλατούμενος δὲ ὡς ὁ ἔσχατος τῶν κακούργων ὁ ἐλευθερωτῆς τῆς Ἑλλάδος ὅπο Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν κατέφυγε μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὸν μεγάν· βασιλέα Ἀρταξέρξην. Οὗτος ἤζιεται μεγίστεων τιμῶν τὸν Θεμιστοκλέα καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν Μαγνησίαν καὶ δύο ἄλλας πόλεις, διὰ νὰ καρποῦται τὰς πρισόδους των. Ἄλλῳ δὲ τὸν προσεκάλεσε νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς στόλου, διὰ νὰ ἐκτραπεῖται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Θεμιστοκλῆς εὑρέθη αἴφνης νεκρός, πιῶν, ὡς λέγεται, αἷμα τέντου (περὶ τὸ 460).

Τὰ δεῖται του κατόπιν συγγενεῖς του ἔφεραν καὶ ἔθαψαν εἰς τὸν Πειραιᾶ εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος.⁶ Επιγραφὴ δὲ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἔλεγε, δεῖ ἐτάφη ἐκεὶ καλῶς, διὰ νὰ χωρετῷ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐξερχόμενα πλοῖα καὶ νὰ θεᾶται τὴν ἄμιλλαν τῶν νεῶν, τῶν ὄποιων καὶ πλεῖστων ἦταν δημιούργημά του.

Ο Παυσανίας ὁ Λακεδαιμόνιος ἀποτελεῖ μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δύο Ἀθηναίους. Μέγας στρατηλάτης ἐν Πλαταιαῖς, νικητὴς 30 μυριάδων Περσῶν, ἐκπίπει τῆς δόξης του καὶ γίνεται προδότης τῆς Ἑλλάδος. Άλιξ τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀκρατος φιλοδοξία τοῦ ἀνδρός. Επανελθὼν δηλαδὴ ἐκ τῶν Πλαταιῶν πλήρης διέξης εἰς τὴν πατρίδα του ὁ Παυσανίας ἐθεώρει λίγην βράχον νὰ ὑπαχθῇ πάλιν εἰς τὰ κελεύσματα τῶν ἐφόρων. Ἡ φιλοδοξία του ηρεύθη ἔτι περισσότερον, δὲ τε κατόπιν ὡς ἀρχηγὸς τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἐπολέμησεν ἐν Κύπρῳ καὶ διαπλεύσας ὅλον τὸ Αἰγαίον κατέλαβε τὸ Βυζάντιον καὶ ἔγινε ἐκεὶ

κύριος πλείστων εύγενῶν αἰχμαλώτων καὶ ἀμυθήτων θησαυρῶν. Ἐξ
τοῦτον ἡ πολυτέλεια καὶ ὁ λαμπρὸς βίος τῶν Περσῶν τὸν ἐθάμβωσαν
τόσον, ὅτες απεφασίσε πλέον ν' ἀπαλλαγῇ δριστικῶς ἀπὸ τὸν τραχὺν
βίον τῆς Σπάρτης. "Οὐεν ἀπέλυσε κρυφίως τοὺς Πέρσας αἰχμαλώτους
καὶ δὲ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν βασιλέα ὑπεσχέθη τὴν εἰς αὐτὸν ὑποτα-
γὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ λαβῇ σύζυγον τὴν θυγατέρα του
καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς σατράπης τῆς Ἑλλάδος. Εὗσεπις δὲ διὰ τὴν ἐπι-
τυχίαν του ἥρχισε νὰ ἐνδέσται καὶ νὰ διαιτᾶται κατὰ τὸν τρόπον τῶν
Περσῶν, νὰ ἔξερχεται συνοδευόμενος ὑπὸ πλήθους δορυφόρων καὶ νὰ
ἀποβαίνῃ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πλέον ἀπρόσιτος εἰς τοὺς Ἑλληνας.

Διὰ τὴν τοιωτὴν του διαγωγὴν ὁ Παυσανίας κατηγγέλθη εἰς τὴν
Σπάρτην ὡς προδιδων τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνεκλήθη, ἀλλ' ἡθωώδη διότι
ἔλειπον ἀπταὶ μαρτυρίαι περὶ τῆς προδοσίας του. Εἰς ἀντικατάστασιν
ἔστάλη ὁ ναύαρχος Δόρκις, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι, τὸ μὲν ἀποστρεφόμενοι
τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὴν ἀντίκειον συμπεριφοράν τοῦ Παυσανίου, τὸ
δὲ γοητευόμενοι ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀριστείδου καὶ τὴν γεν-
ναιοδωρίαν τοῦ Κίμωνος, δὲν ἐδέχθησαν τὸν Δόρκιν καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ
τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Οὕτως ἀποτέλεσμα τῶν προδρτικῶν σχε-
δίων τοῦ Παυσανίου ὑπῆρξεν ἡ μεταβίβασις τῆς κατὰ θάλασσαν ἡγε-
μονίας ἀπὸ τῆς Σπάρτης εἰς τὰς Ἀθήνας.

"Ο Παυσανίας ἐπαγγήλθεν ὡς ἴδιωτης εἰς τὸ Βυζάντιον, ὃπου πάλιν
ἐξηκολούθει τὰς μετὰ τῶν Περσῶν συνεννοήσεις. Διὰ τοῦτο ἀγεκλήθη
τὸ δεύτερον ἐκ τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ὑπώπτευον
ἡδη αὐτὸν καὶ ὡς ὑποκινοῦντα εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Εἴλωτας. Τέλος
δὲ ὅτε παρεδόθη εἰς τοὺς Ἐφόρους ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν σατράπην
τῆς Μ. Ἀσίας, οὐδεμίᾳ ἔμεινε περὶ τῆς προδοσίας αὐτοῦ ἀμφιβολία. Τι
Διὰ νὰ μὴ συλληφθῇ κατέψυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιδίκου Ἀθη-
νᾶς. Οἱ Σπαρτιάται ἔκτισαν τὴν θύραν τοῦ ναοῦ, διὰ νὰ ἀποθάνῃ ἐξ
ἀστιάς, λέγεται δ' ὅτι τὸν πρῶτον λίθον ἔθηκεν ἡ μήτηρ τοῦ προδό-
του Θεανώ. "Οτε δὲ ἔφθισαν αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ του ἐσύρθη ὁ Παυ-
σανίας καὶ ἐρρίφθη ἔκτὸς τοῦ ναοῦ, διὰ νὰ μὴ μολύνῃ αὐτὸν τὸ ἀνό-
τιον πτῶμα του. (467). ~~τελευταῖαι~~

8. Τὰ ἐκ τῶν Περσικῶν πολέμων ἀγαθά.

Διὰ τῶν Περσικῶν πολέμων οἱ Ἑλληνες ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρόν,

διέσωσαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν καὶ ἔγιναν κύριοι πολυτιμοτάτων λαφύρων. Ήθικῶς δὲ ἐκέρδισαν πολὺ περισσότερα. Ἀντιμετρηθέντες πρὸς τοὺς Πέρσας ἔλαθον συναίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς τῶν καὶ ἐνεπλήθησαν αὐτοπειθήσεως καὶ φρονήματος, τὸ δόπιον τοὺς ὡδῆγητες νικηφόρους εἰς αὐτὴν τὴν χώραν τοῦ ἔχθροῦ. Κατενόησαν καλύτερον τὴν διαφορὰν τὴν διακρίνουσαν αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκείνους μὲν ὀνόμασαν βαρβάρους, διὰ νὰ εἶναι δὲ αὐτοὶ κατὰ πάντα ἀνώτεροι, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ανάπτυξιν τῶν εὐγενεστάτων ὅρμῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐνῆλθον εἰς τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα παρατηρεῖ τις σαφέστατα εἰς τοὺς ἀμέσως ἀκολουθήσαντας χρόνους, τοὺς χρόνους τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Περικλέους, τοὺς χρόνους δηλαδὴ τῶν ἐνδόξων ἐπιθετικῶν πολέμων καὶ τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

9. Oi ἐπιθετικοὶ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμοι.

Οἱ Ἑλληνες ἐκδιώξαντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος τοὺς ἐπιδραμόντας αὐτὴν Πέρσας ἀνέλαθον ἐπιθετικοὺς κατ’ αὐτῶν πολέμους. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἥρχισαν ἀμέσως μὲ τὴν φυγὴν τοῦ Θέρξου. Ἔνω ἀκόμη δὲ Περικλέδης στρατὸς ἥγανιζετο ἐν Πλαταιαῖς, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὃπο τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Δαοτυχίδαν καὶ τὸν Ἀθηναϊὸν στρατηγὸν Ξάνθιππον προσκληθεὶς ὃπο τῶν Σαμιών ἐπετέθη κατὰ τοῦ Περσικοῦ στολοῦ παρὰ τὴν Μυκάλην καὶ κατεναυμάχησεν αὐτόν· ἀποδίδασσε δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἕπραν 25000 ἄνδρας κατέστρεψε καὶ τοὺς ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένους 60 χιλ. Πέρσας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τιγράνου.

Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μαχῇ συμφώνως πρὸς τὰς κοινὴς ληφθεῖσας ἀποφάσεις ἐσχηματίσθη συμμαχικὸς στόλος ἐξ 100 πλοίων μὲ σκοπὸν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ νὰ ἀπελευθερώσῃ πάντας τοὺς Ἑλληνας. Πᾶσαι οἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ἀπελευθερούμενοι ἀπὸ τῶν Περσῶν προσετίθεντο εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην καὶ ἐισίχουν τὸν κοινὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, παρέχουσαι γαῖς, πληρώματα καὶ χρήματα. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν ὃπο τὴν ἥγεσίαν τοῦ Παυσανίου οἱ σόμμαχοι ἐξεδίωξαν τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς Κύπρου καὶ είτα κατέλαθον τὸ Βοζάγιον. "Οτε δὲ

ἀνεκλήθη ὁ Παρισαίας κατηγορηθεὶς διὰ προδοσίαν, οἱ σύμμαχοι ἀνεγγράπταν ώς ἡγεμόνας τοὺς Ἀθηναῖους. Οἱ Πελοποννήσιοι τότε ἀπεσύρθησαν τιῷ ἄγωνος, ἀλλὰ καὶ οἱ θυμορικοὶ πλῆθυσμοὶ τῶν νήσων καὶ τῶν ποραλίων μετὰ τὰς πρώτας νίκας «ἀποκούσντες τὰς συνεχεῖς στρατείας» συνέφωνησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἀντὶ τῶν τεταγμένων πλοιων γὰρ παρέχοντα κατ’ ἔτος χρήματα, περὶ δὲ τοῦ πολέμου γὰρ φροντίζουν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῶν ἴδιων των δυνάμεων. Ἐφεξῆς δὲ πλιθετικὸς πόλεμος διεξάγεται κυρίως δι’ Ἀθηναϊκῶν δυνάμεων καὶ διὰ τοῦτο ή διξα τῶν μεγάλων νησῶν ανήκει εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν *Κίμωνα*, τὸν εὐγενὴν οἶδον τοῦ Μαραθωνομάχου Μιλτιάδου.

10. Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Κίμωνος.

Οἱ Μιλτιάδης ἀποθανῶν ἐν φυλακῇ εἰχεῖς κληροδοτήσει εἰς τὸν οἶνόν του παρὰ τὸ ἔνδοξον ὄνομα καὶ χρεός εἰς τὸ δημόσιον 50 ταλάντων, διὰ τὸ ὅποιον ἀπεκλείστη οὗτος τῶν πολιτικῶν. Ἐδυτοχῶς δημιώς ἐπλήρωσε τὸ χρέος αὐτὸς δὲ γαμβρός του Καλλίας καὶ ἀποκατέστησεν αὐτὸν εἰς τὰ πολιτικά του δικαιώματα.

Οἱ Κίμωνοι διεκρίθη τὸ πρώτην κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳν. Ἐπειτα ἀνεδείχθη στρατηγὸς κατ’ ἀρχὰς μὲν μετὰ τοῦ Ἀριστείδου, εἰτα δὲ μόνος διὰ τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον. Διὰ συντόμου δράσεως κατέλαβε τὴν παρὰ τὸ ἐκβολὰς τοῦ Σερομόνος Ήιόνα, τὴν ὅπουίαν κατείχον ἦτι οἱ Πέρσαι. Ἀπήλλαξε τὸ Αίγαιον τῶν πειρατῶν Διολόπων, καταστρέψας τὸ ἐν Σκύρῳ φρησφύγετον αὐτῶν. Ἀπὸ τὴν Σκύρου μετέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ δυτικά τοῦ Θησέως. Κατέστησε σεδαστὴν τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς συμμάχους, διοι επεχείρουν γὰρ ἀποστατήσουν. Τῷ 465 δὲ Κίμων γ κατεναυμάχησε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Εὔρυμέδοντος τὸν περικόν στόλον ἀποτελούμενον ἀπὸ 350 πλοίων, αἰχμαλωτίσας τὰ 200 ἔξι αὐτῶν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν γαυμαχίαν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἑράν καὶ συνήψει πρατερὸν πεζομαχίαν καὶ ἐνίκησε. Ἐπιβιβάσθεις δὲ πάλιν εἰς τὰ πλοία συνήντησεν ἐπικουρικὸν στόλον 80 πλοίων, τὸν ὅποιον ἐπίσης διεπικόρπισε. Τοιουτοτρόπως ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐνίκησε τριπλὴν νίκην!

Ο Κέραων ἐγγράφεται.—Ἐκ τῶν πολέμων τούτων ἀπεΓ. Σουμελίδου *Ιστορία Α'* Γυμνασίου ἔκδ. 2a 26/8'1924 8

κόμισσεν δὲ Κίμων πλουτιωτάτους θησαυρούς. Ἐγ γένηται προέσθη εἰς
ἔργα διακοσμητικὰ τῆς πόλεως καὶ ὄχυρωματικά. Διὰ στοῶν καὶ δεν-
δροστοιχιῶν μετέβαλε εἰς τερπνὸν περίπατον τὴν Ἀκαδήμειαν. Εἰς δὲ
τὴν Ποικίλην στοὰν οἱ ζωγραφοὶ Πολύγνωτος καὶ Μίκων ἔγραφαν τὴν
ἐν Μαραθώνι μάχην, ὅπου ὁ ἔνδοξός του πατήρ διεκρίνετο ὁδηγῶν τοὺς
Ἀθηναῖους εἰς τὴν νίκην. Ἐπιτασίᾳ τοῦ Κίμωνος ἀνηγέρθησαν τὸ
Κιμώνειον καλούμενον τείχος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰ μακρὰ τείχη,
τὰ συνδέοντα τὸ ἄστον μὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸ Φάληρον.

Καὶ δὲ ἴδιωτικὸς βίος τοῦ Κίμωνος ἦτο πλήρης γενναίοδωρίας καὶ
εὐεργεσιῶν πρὸς τὸν λαόν. Οἱ ἐκτεταρένοι του αῆποι ἦσαν προσιτοὶ
εἰς πάντας. Πλεῖστοι συγδημόται του πτωχοὶ εὑρίσκον τροφὴν εἰς τὰς
τραπέζας του. Ή δὲ δημοτικότης του αὕτη ἡρέθιζεν τοὺς ἀντιπά-
λους του καὶ συνήνωνε πλείστους πολιτικούς ἐναντίον του, οἱ δόποιοι
ἐπωφεληθέντες ἀτυχίαν τινὰ τῆς πολιτικῆς του κατώρθωσαν ν' ἀπο-
μακρύνοντα αὐτὸν τῆς πόλεως. Τοῦτο ἔγινε κατὰ τὸν τρίτον Μεσσηνια-
κὸν πόλεμον.

11. Ὁ τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

Ο δστρατισμὸς τοῦ Κίμωνος.

Οἱ Μεσσήνιοι γενόμενοι Εἵλωτες τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἔπαυσαν
ποτὲ ποθοῦντες τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχαίας ἑλευθερίας. Ή τραχύτης
τῶν Σπαρτιατῶν καθίστα ζωηρότερον τὸν πόθον ἐκείνον. Ὅπως οἱ
πλειστρι τῶν δούλων καὶ αὐτοὶ «ἐνεδρεύοντες διετέλουν ταῖς ἀτυ-
χίαις» τῶν δεσποτῶν αὐτῶν. Ἐπωφελήθησαν λοιπὸν τὴν μεγάλην
καταστροφήν, τὴν δόποιαν ἐπροξένησεν εἰς τὴν Σπάρτην σεισμὸς κατὰ
τὸ 464 καὶ ἐπανεστάτησαν. Ή Σπάρτη εἶχεν ἐρημωθῆν 20 χιλ. Λα-
κεδαιμονίων εἶχον ταφῆ ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Οἱ Σπαρτιάται ἡσθάνοντο
ἀνεπαρκεῖς τὰς δονάμεις των πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ
ἐζήτησαν ἐπικουρίαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ὁ Κίμων συνηγόρησεν ὑπὲρ
αὐτῶν καὶ ἐστάλη, δὲ ιδιος ἐπὶ κεφαλῆς 4000 ἀνδρῶν.

Οἱ Μεσσήνιοι εἶχαν κλεισθῆ εἰς τὴν δύχυράν Ἰθάμην. Ἐπειδὴ δὲ
ἡ πολιορκία αὐτῆς παρετείνετο, οἱ Λακεδαιμόνιοι φοβηθέντες μήπως

προδοθούν υπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπέπεμψαν αὐτοὺς προφασιοθέντες,
ὅτι πλέον δὲν εἴχον τὴν ἀνάγκην αὐτῶν.

Τοῦτο ἔχαρακτηρίσθη ἐν Ἀθήναις πρεσβολῇ καὶ ὑπεύθυνος δι'
αὐτὸς ἐθεωρήθη ὁ Κίμων. Κατηγορεῖτο δὲ ὁ Κίμων καὶ ἐπὶ λακωνισμῷ.
Διὰ τοῦτο ἐνεργηθέντος διτρακισμοῦ τὸ 459 ἡνακάσθη νὰ καταλίπῃ
τὴν πόλιν.

Οἱ Μεσσήνιοι ἀντέστησαν μάχῃ τοῦ 455, ὅτε κατεβλήθησαν πά-
λιν υπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Εἰς πολλοὺς δὲ φυγάδας ἦξεν αὐτῶν παρεχώ-
ρησαν πρὸς κατοικίαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Ναύπακτον.

12. Ἡ ἀνάλησις καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κίμωνος.

Οἱ Κίμων ἔζησεν ἧπι τινα ἔτη μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ ποτὲ
δὲν ἔπαυσε νὰ ποθῇ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος του.
Κατὰ τὸ 457 Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται ἤλθον εἰς ρῆξιν ἔνεκα τῶν
Φωκέων καὶ τὰ στρατεύματά των εὑρίσκοντο ἀντιμέτωπα ἐν Τανάγρᾳ
τῆς Βοιωτίας. Τότε προσῆλθεν ὁ Κίμων εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατη-
γοὺς καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς, ἵνα ἐπιτρέψουν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν
μάχην καὶ αὐτὸς ὡς ἀπλοὺς στρατιώτης. Ἀλλὰ ἡ αἰτησίς του δὲν ἔγινε
δεκτή. Ἀφῆκε τότε ὁ Κίμων τὴν πανοπλίαν του, περὶ τὴν ὁποίαν
συνασπισθέντες 100 φίλοι καὶ ὄπαδοι του ἐπολέμησαν μὲν ἡρωϊσμὸν
καταπλήξαντα πάντας. Τοιουτότρόπως ἡ κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων
του κατηγορία ἐπὶ λακωνισμῷ ἀπεδεικνύετο ἀδικαιολόγητος καὶ ὁ Κί-
μων ἀνεκλήθη (451).

Ἐπανελθὼν ὁ Κίμων συνῆψε πενταετὴ ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς Λα-
κεδαιμογίους. Είτα ἔξεστράτευσε πάλιν μετὰ 200 πλοίων εἰς Κύπρον.
Πολιορκῶν δὲ τὸ Κίτιον ἐφονεύθη (449). Οἱ στρατηγοὶ ἀποκρύφαντες
τὸν θάνατόν του ἐπέστρεφον εἰς τὰς Ἀθήνας. Καθ' ὃδον συνήντησαν στό-
λον Φοινίκων καὶ Κιλικίων. Τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος ἦτο τόσου φοβε-
ρὸν εἰς τοὺς βαρβάρους, ὡς τε ὁ στόλος ἐκείνος περιελθὼν εἰς ταρα-
χὴν ἀμέσως υπέστη πανωλεθρίαν. Οὕτω ἐνίκα δὲ Κίμων καὶ νεκρός!

Τὸ σῶμα του ἐτάφη μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἀνήρ
διπήρετεν ἄξιος πάσης τιμῆς. Ὁλίγοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνεκέντρωσαν πά-
τας τὰς ἀρετὰς του, στρατηγικὴν ἴκανότητα ἔξοχον, πολιτικὴν σύνεσιν
σπανίαν, χρηστότητα χαρακτῆρος, μεγαλοφυχίαν καὶ γενναιοδωρίαν. Αἱ

νικηφόροι αὐτοῦ ἐκστρατείαι ἐξηγάπαλισαν διὰ τοὺς Ἀθηναῖους τὴν
ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου κυριαρχίαν. Ὁ περσικὸς στόλος πε-
ριωρίσθη εἰς τὰ Φοινικικὰ παράλια καὶ ἐχθρικὸν πλοιον δὲν ἤδυνατο
γὰ ἐμφανισθῆ ἔντεῦθεν τῆς Φασηλίδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Ὁ Περικλῆς.

Ἡ ὄφειτη ἀκμὴ, τῶν Ἀθηνῶν συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους, κατὰς
τοὺς ὄποιούς προτίτατο τῆς πόλεως ὁ Περικλῆς. Ὁ Περικλῆς διὰ τῆς
ἀτομικῆς του ἴδιοφυΐας καὶ τῶν προσωπικῶν του ἀρετῶν συνετέλεσε
τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἡθικῶν καὶ δλικῶν δυνάμεων τῆς πό-
λεως καὶ ἐν γένει τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ περιόδος
οὗτη τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας δινομάζεται αἰώνι τοῦ Περικλέους.

Ο Περικλῆς ἦτο τέκνον εὐγενῶν γονέων, τοῦ Ξενθίππου, τοῦ γι-
κηιοῦ τῆς Μοκάλης, καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιδος τοῦ Κλεισθένους,
ἔλιθε δὲ ἐπιμεμελημένην ἀνατροφήν, ἡ δποία ἀνέδειξεν ἔτι πλέον τὰ
φυσικά του προτερήματα. Γεννηθεὶς τὸ 495 ἐδοκίμασε πάντα τὰ δεινὰ
καὶ ἡθάνθη πάσας τὰς συγκινήσεις τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ πα-
ρηκαλούθησε βῆμα πρὸς βῆμα τὴν αὐξανούσαν δύναμιν τῆς πατρίδος του.

Ο Περικλῆς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ
δι' αὐτὸ πολιτεικὸν ἀντίπαλον ἐξ ἀρχῆς εἶχε τὸν Κιμωνα, προϊστάμε-
νον τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐδειξε πολιτικὴν σύνεσιν ἔξοχον καὶ ρήτο-
ρικὴν δεινότητα μεγάλην. Τιμιος, φιλόπατρις καὶ ἀδωροδόκητος εἰς
έκαστην κρίσιμον στιγμὴν ἀνευαλυπτε τὰ συμφέροντα εἰς τὴν πόλιν,
ἀνέπτυσσεν αὐτὰ εἰς τὸν λαόν, σαφῶς καὶ μετὰ δυνάμεως λόγου καὶ
ἐπέδαλλε τὴν θέλησίν του. Τοισυστερόπως ἀπέκτησε μέγα ἀξίωμα,
ἀλλ᾽ ἐπολιτεύετο χωρὶς νὰ περιερσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ δύναμις τοῦ δὲν ἐστηρίζετο εἰς ἀθέμιτα μέσα, ἡδόνατο καὶ νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν παραφορὰν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐπιπλήττῃ αὐτὸν.

‘Ο Περικλῆς δὲν περιεβλήθη ἔκταχτόν τινα τυραννικὴν ἀρχήν, ἤκειτο νὰ ἐκλέγεται εἰς τὰς-κανονικὰς τῆς πόλεως ἀρχάς, συνήθως ἡτο εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν.’ Αλλ’ ἡτο τόσην ἡ ἴσχυς του ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὅτε ἐλέγετο μὲν δημοκρατία ἡ ἐπὶ τῶν χρόνων του πολιτεία, πολιγυματικῶς δυνατὸς ἡτο «ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχῆ!»

‘Ο Περικλῆς διεκρίθη καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγός. Οἱ χρόνοι καθ’ αὑτὸς ἥρχισε τὸ πολιτικόν του στάδιον ἡσαν λίαν κρίσιμοι διὰ τὰς Ἀθηνας. Μοιρα Ἀθηναῖκος στόλος ἐπολέμει ἐν Αἰγύπτῳ, (459-455).’ Εν Ἑλλάδι ἐπὶ ἔτη ἡγωνιζοντο οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τῆς Αἰγαίης, τὴν δροίαν μόλις τῷ 456 κατέλαθον μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηραῖοι ἡσαν κεκηρυγμένοι ἔχθροι των. Ἀθηναῖκὴ στρατεύματα ἀπεβιβλήσυντο εἰς τὰ επαράλια τῆς Πελοποννήσου, ἐπολέμουν ἐν Βοιωτίᾳ, ἐπήρχοντο μέχρι τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Θεσσαλίας. Καὶ μολονότι πολλάκις ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐν τούτοις δὲν ἡσαν ἔκτος κινδύνου.

Καὶ τῷ ὅντι ὁ κίνδυνος ἐπαρουσιάσθη ὁ εἰλητικώτερος τῷ 446, ὅτε ἀπεστάτησεν ἡ Εὔβοια· συγχρόνως οἱ μὲν Κορίνθιοι προσέβαλον τὰ Μέγαρα, οἱ δὲ Σπαρτιάται εισέβλον εἰς τὴν Ἀττικήν. Εν τούτοις ὁ Περικλῆς ἐνεργήσας μετὰ συνέσεως καὶ δραστηριότητος τὸν μὲν βασιλέα τῆς Σπάρτης ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, κατέλαθεν δὲ τὴν Εὔβοιαν ὄριστικῶς καὶ ἐγκαθίδρυσεν εἰς αὐτὴν Ἀθηναῖος κληρονόχους.

Εἰκ. 40.—Περικλῆς.

Συνώμοιούς δέ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους τριακονταετεῖς σπουδάζει.

Τῷ 440 ἐστασίασε καὶ ἡ Σάμος. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς καθυπέταξε καὶ αὐτὴν μετὰ ἑννεάμηνον πολιορκίαν καὶ ἐν γένει ἐστερέωσε τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν συμμάχων. Ἐξεστράτευσε δὲ καὶ εἰς τὸν Εὔξεινον μέχρι τῆς Σιγώπης ἐπιδεικνύων εἰς ἔχθρούς καὶ φίλους τὴν μεζαλειώδη δόναμιν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ο Περικλῆς ὅπηρεν ἔνδοξος καὶ διὰ τὰ εἰρηνικά του ἔργα καὶ δὴ τὴν διασκόσμησιν τῶν Ἀθηνῶν δι’ ἔργων τέχνης, περὶ τῶν ὅποιων κατωτέρω θὰ γίνη λόγος.

2. Ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν περιειλάμβανε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, (πλὴν τῆς Μήλου), καὶ τὰς εἰς τὰ παρόλια τῆς Μακεδονίας, (τὴν Χαλικιδικήν), τῆς Θράκης, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Προποντίδος ἐλληνικὰς πόλεις. Άλι πόλεις αὗται καὶ αἱ νῆσοι προσῆλθοι ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν ὡς αὐτόνομοι, ἀναγνωρίζουσαι μάργον τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸν κοινὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, διὰ τὸν δποῖον προσέφερον καὶ αὗται πλοῖα, ἄνδρας καὶ χρήματα.

Ἄλλα μόλις οἱ Πέρσαι ἔξεδιωχθησαν ἀπὸ τὸ Αἰγαίον πέλαγος, αἱ πόλεις αὗται δυνάμεναι ἐν ἀσφαλείᾳ γὰρ ἐπιδίδωνται εἰς τὰ εἰρηνικά ἔργα, ἀφῆκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν περαιτερῷα διεξαγωγὴν τοῦ ἀγώνος ἀναλαβοῦσσαι αὗται νὰ καταβάλλονταν φόρους διὰ τὰς δαπάνας τοῦ πυλέμου. Τοὺς πρώτους φόρους ἔταξεν δὲ Ἀριστείδης, ή δὲ δικαιοσύνη ἀδυοῦ τρύχαρίστησε πάντας τοὺς συμμάχους. Οἱ φόροι ἀνήρχοντο κατ' ἀρχὰς εἰς 460 τάλαντα, συνηθροίζοντο εἰς κοινὸν συμμαχικὸν ταμείον εὑρισκόμενον ἐν Δήλῳ, διεχειρίζοντο δὲ αὐτὸν ἀρχοντες Ἀθηναῖοι καλούμενοι Ἐλληνοταμίαι.

Κατόπιν, ἐπειδὴ πόλεις τινες ἐδυστρόπων νὰ πληρώσουν τὰ τετραμένα, οἱ Ἀθηναῖοι μετῆλθου βίαν κατ' αὐτῶν καὶ στερήσαντες αὐτὸς τῆς ἐλευθερίας κατέστησαν ὑποτελεῖς. Ἐξ ἄλλου τὸ ποσὸν τῶν φόρων ηὗδάντο σύν τῷ χρόνῳ καὶ ἀνῆλθε μέχρι 900 ταλάντων. Τὸ δὲ ταμείον μετεφέρθη ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας ὡς ταμείον τῆς πόλεως, ἐκ τοῦ δποῖον ἐδαπάγων διὰ τὰς ἴδιας τῶν ἀνάγκας οἱ Ἀθηναῖοι,

χωρὶς νὰ δίδουν δι? αὐτὸ λόγον εἰς τοὺς συμμάχους. Ή πρὸς τοὺς συμμάχους συμπεριφορὰ αὐτῶν ἐγίνετο κατὰ μικρὸν ἀγέρωχος καὶ πολλάκις τυραννική. Διὰ γὰ τιμωρήσον τοὺς ἀποστάτας καὶ διὰ νὰ προλάβουν ἐνδεχομένας στάσεις, κατελάμβανον πολλάκις τὰς χώρας τῶν συμμάχων καὶ ἐγκαθίδρυσον εἰς αὐτὰς Ἀθηναίους ἀποίκους. Οἱ ἀποικοὶ εὗτοι ἐγκαθιστάμενοι ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμμάχων δίκην στρατιωτικῶν φρουρῶν, ἐκαρποῦντο τὰ ἀγαθὰ τῆς χώρας, ἐπετήρουν τὴν πολιτείαν τῶν κατοίκων καὶ συγχρόνως διετήρουν ἄπαντα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ τοιαῦται ἀποικιαὶ κληρονομίαι.

Ἄλλὰ διὰ τῶν μεταξίολων τούτων οἱ σύμμαχοι ὑπεδιδάσθησαν εἰς θέσιν ὅπηκόων, ἡ δὲ συμμαχία διωργανώθη ὡς ἔδιον κράτος τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἐπεχείρησαν μὲν κατὰ καιρούς πόλεις τινὲς νὰ ἀγαπήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατέστελλον πᾶσαν ἐξέγερσιν.

Τὸ οὕτω σχηματισθὲν Ἀθηναϊκὸν κράτος ὑπῆρξεν ἰσχυρότατον χάρις εἰς τὰ ἀπόρθητα τείχη τῆς πρωτευούσης, τὸν κραταιὸν στόλον καὶ τὰς πλουσίας προσάρδους του.

3. Τὰ τείχη.

Ἡ διχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν ἥρχισεν, ὡς ἐλέχθη καὶ πρότερον, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Καὶ πρῶτα μὲν κατὰ σχέδιον καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιθέσφιν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνηγέρθησαν τὰ τείχη τοῦ ἀστεως, ἔχοντα περίμετρον 8 περίπου χιλιομέτρων καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, ἐκτεινόμενα κατὰ μῆκος τῆς παραλίας καὶ προστατεύοντα τὰ γεωργικά καὶ τὸν λιμένα, καὶ ἔχοντα μῆκος πλέον τῶν 12 χιλιομέτρων. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ τείχη εἶχον πλάτος μὲν 5 περίπου μετρῶν, ὅφος δὲ 9, ἀν κατὸ Θεμιστοκλῆς διενοεῖτο νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ διπλάσιον ὅφος. Ἐν τούτοις μὲν τὰ ἀτελῆ πολιορκητικὰ μηχανήματα τῶν χρόνων ἐκείνων ἥδυναντο νὰ θεωρηθῶσιν ἀπόρθητα.

Ἐπειτα ἐπιστασίᾳ τοῦ Κίμωνος ἀνηγέρθησαν τὰ μακρὰ τείχη, ἣτοι ἀφ' ἕνδος μὲν τὸ βόρειον τείχος, τὸ δόποιον ἀπὸ τὴν βορειανή πλευρᾶν τῶν τειχῶν ταῦς ἀστεως ἔφθανε μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ νότιον ἦ Φαληροικὸν τείχος ἀπὸ τῆς γοτίας πλευρᾶς τοῦ ἀστεως μέχρι τοῦ Φαλήρου.

Ἐπειδὴ δύως ἡ παραλία τοῦ Φαλήρου δὲν ἦτο ὀχυρωμένη διὰ την ἐσκέψη, διτοὶ οἱ ἔχθροι ἀποδιδάσσομενοι ἔκειθεν ἥδυναν τὸ νὰ διακόψουν τὴν μετά τῆς θαλάσσης ἐπικοινωνίαν τοῦ ἄστεως καὶ διὰ τοῦτο πρὸς μείζονα ἀτφάλειαν ἀνήγειρεν τὸ μέσον τείχος, τὸ ὅποιον βαίνον παραλλήλως πρὸς τὸ βόρειον κατέληγεν εἰς τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς.

Τοιουτοτρόπως διὰ τῶν τείχων τούτων τὸ ἄστο ἤγοντο μετα τοῦ Πειραιῶς εἰς μίαν πόλιν, ἀπέδαινεν ἀπρόσιτον εἰς τὰς χερσαῖς στρατιὰς τῆς Πειλοπογνήσου καὶ ἐξησφαλίζεν τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπεραί οἱ ἥδυναν τὸ νὰ στρέψουν δληγη τὴν προσοχὴν τωνεὶς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου των.

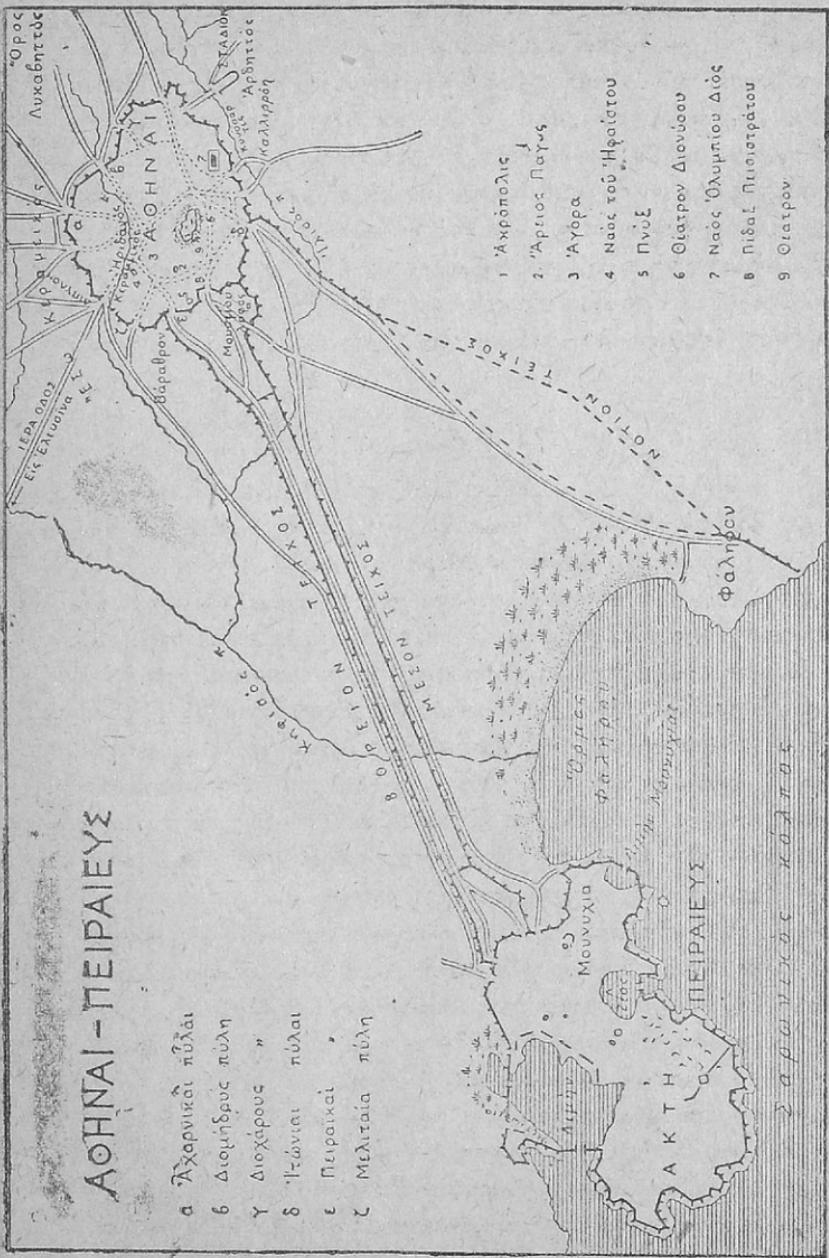
4. Ὁ στόλος.

Ἐλέχθη καὶ πρότερον, διτοὶ πρῶτοι διὰ Θεμιστοκλῆς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγινεν αἴτιος νὰ δημιουργηθῇ διὰ θηγαϊκὸς στόλος ὁ καταναυμαχήσας τοὺς Πέρσας. Τὰ ἐπακολούθησαν τα γεγονότα ἐδικαιώσαν πληρεστάτα τὸν Θεμιστοκλέα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν μέγα ναυτικὸν κράτος· ἡ δύναμις, διὰ πλούτους καὶ ἡ δόξα αὐτῶν ἐστηρίζετο κατὰ μέρα μέρος εἰς τὸν στόλον. Διὰ τοῦτο κύριον μέλημα τῶν ἀρχόντων ὁ πῆρε πάντοτε ἡ ἐνίσχυσις τοῦ στόλου. Ἄνα πᾶν ἔτος ἐναυπηγόδυτο νέαι τριήρεις πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν παλαιῶν καὶ ἀχρήστων. Βουλὴ μὴ ἐπιμεληθείσα τῆς κατασκευῆς νέων τριήρων δὲν ἤδιοτο στεφάνου, τὸν ὅποιον συγήθως ἐψήφιζεν ὁ λαός ἐν τῇ Ἔκκλησίᾳ διὰ νὰ ἐπαινέσῃ τὴν Βουλήν.

Ἡ δύναμις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου ἀνήρχετο εἰς 300—400 πλοῖα. ὁ πῆρε δὲ πάντοτε εἰς τὰ νεώρια ἀφθονον ὄλικὸν πρὸς ναυπήγησιν νέων πλοίων. Τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν τριήρεις, διπήρχον δύμως καὶ τετρήρεις καὶ πεντήρεις, πλοῖα δηλαδὴ μὲ τεσσαρας καὶ πέντε ἐπαλλήλους σειράς κωπηλατῶν. Τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν κυβερνήτην, τὸν πρωρέα, τοὺς εἰδικοὺς τεχνίτας, τοὺς κωπηλάτας, καὶ ὀλίγους δηλίτας, ἐπιβάτας. διὰ τὰς απὸ τοῦ καταστρωμάτος μάχας, ἐν δληφ 200 περίπου ἄνδρας. Εἰς τὸν στόλον διπηρέστουν κυρίως ἄποροι πολίται, μέτοικοι καὶ ἔνοι μισθοφόροι, λαχμάνοντες ἡμερήσιον μισθὸν ἀπὸ 3 ὀδολοὺς μέχρι μιᾶς δραχμῆς.

ΑΘΗΝΑΙ - ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ

- α Ἀχαρνικά πύλαι
- β Διομήδειος πύλη
- γ Διοχάρους "
- δ Ηρώνιατ πύλαι
- ε Πειραιάι
- ζ Μελιταία πύλη

5. Αἱ πρόσοδοι καὶ αἱ δαπάναι.

Αἱ κυριώτεραι τῶν προσόδων τοῦ κράτους τῶν Ἀθηγῶν ἦσαν :
1) Ὁ συμμαχικὸς φόρος δὲ ὅποιος, ὡς ἐλέχθη καὶ πρότερον, ἀνήρ-
χετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς 900 ταλαντα.
Εἰς ἔκτακτους δὲ περιστάσεις καταπιέζοντες τοὺς συμμάχους εἰσέπρατ-
τον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περιτσάτερα. 2) αἱ εἰσπράξεις τοῦ λιμένος Πει-
ραιῶς ἀπὸ λιμενικὰ καὶ τελωνειακὰ τέλη. 3) αἱ ἐνοικιάσεως τῶν
μεταλλείων τοῦ Λαυρείου καὶ ἄλλων δημοσίων κτημάτων, γαιῶν καὶ
οἰκοδομῶν εἰσπράξεις. 4) τὰ ἐπιεικάλλομενα κατὰ τὰς δίκας πρόστιμα
καὶ τὰ ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν τῶν καταδικαζομένων εἰσπρατ-
τόμενα ποσά, 5) οἱ ὅποι τῶν μετοίκων καταβαλλόμενοι φόροι (τὸ μετοί-
κιον) καὶ ἄλλα μικροτέρας σπουδαιότητος εἰσοδήματα καὶ 6) αἱ λει-
τουργίαι καὶ αἱ εἰσφοραὶ τῶν πολιτῶν.

Οἱ πολίται δὲν ἐπλήρωνον φόρους, ἀλλ' ὅταν τοι διαγέγκη, ἐκα-
λοῦντο νὰ συνεισφέρουν ὑπὲρ τῆς πόλεως. Οὕτως οἱ πλουσιώτατοι ἀνε-
λάμβανον γὰρ ἐξοπλίσονταν καὶ νὰ συντηρήσουν κατὰ πᾶσαν ἐκστρατείαν
τὸ ὅποι τῆς πόλεως παραχωρούμενον εἰς αὐτοὺς πλοῖον, Ἡ ὑπηρεσία
αὗτη ἐλέγετο τειηεαρχία, ἥτο πολλάκις πολυδάπανος, δὲ τριηραρ-
χήσας ἤδηντο νὰ καυχᾶσαι διὸ αὐτήν. Ἄλλοι πάλιν εὑποροὶ πολίται
ἐκαλοῦντο γὰρ καταβάλσον τὰ ἔξοδα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν παράστα-
σιν δραμάτων κατὰ τὰς ἑορτάς, (χορηγία), ἥ διὰ τὴν δργάνωσιν πολο-
τελῶν θεσιῶν καὶ λοικῶν συμποσίων (ἔστιασις) ἥ ἀγάνων, ὡς ἐν
παραδείγματι τῆς λαμπαδηδρομίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθη-
ναίων, (γυμνασιαρχία). κτλ.

Αἱ χρηματικὴ αὐται εἰσφοραὶ ἐκαλοῦντο λειτουργίαι, οὓδεις δὲ
πολιτης, καλούμενος ὅποι τῆς πολιτείας, ἤδηντο νὰ ἀρνηθῇ λειτουρ-
γίαν. Ἐν καιρῷ δὲ πολέμων ἄπαντες οἱ πολίται ὕψειλον νὰ εἰσφέρω-
σιν εἰσφορὰν διὰ νὰ καλυφθῶσιν τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου. Τοιουτορέ-
πως ἡ πόλις ἐστηρίζετο οὐ μόνον εἰς τὰς προσόδους τοῦ δημοσίου
ταμείου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν πλοῦτον, ζετις χάρις εἰς τὸ ἐκτε-
ταμένον ἐμπόριον καὶ τὴν ζωηρὰν ναυτιλίαν ἥτο ἔκμαιότατος.

Παρὰ τὰς πλουσίας αὐτὰς προσόδους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καὶ δα-
πάνας ὑπερόγκους, τὸ μὲν τακτικάς, ἀναφερομένας εἰς τὴν διοίκησιν

τοῦ Κράτους καὶ τὰς γενομισμένας θυσίας καὶ ἑορτάς, τὸ δὲ ἐκτάκτους ἀναφερομένας εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

Κατ' ἀρχὰς οἱ διοικοῦντες τὰ πράγματα τῆς πόλεως εἶτε ὡς ἀρχοντες εἴτε ὡς μέλη τῆς Βουλῆς, τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῶν δικαστηρίων δὲν ἔλαμβανον ἕδιον μισθὸν παρὰ τῆς πολιτείας. Τὸ ὑπηρετεῖν τὴν πόλιν ἦτο ὑποχρέωσις πάντων τῶν πολιτῶν καὶ ή ἐκλογὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τιμὴ δι' αὐτούς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔδρουσιν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας οἱ δροὶ τοῦ βίου μετεβολήθησαν. Τὸ μέγα κράτος εἶχε πολλάς καὶ πολυπλόκους ὑποθέσεις, διὰ τὰς ὁποίας καθ' ἐκάστην ὥρειλον νὰ συσκέπτωνται οἱ πολῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Βουλῇ. Αἱ δημόσιαι καὶ πλεισται ἴδιωτικαὶ δίκαια τῶν συμμάχων ἔδικάζοντο ἐν Ἀθήναις, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ δικαστήρια ἔτρεπε συνεχῶς νὰ ἐργάζωνται. Πρὸς ακνόντην λειτουργίαν τῶν ὑπηρετιῶν τούτων ὥρειλον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ παραμελῶσι τὰς ἴδιωτικάς των ὑποθέσεις καὶ νὰ δσχολῶνται σχεδὸν διαρκῶς μὲ τὰς ὑποθέσεις τῆς πολιτείας. Ἐθεωρήθη λοιπὸν δίκαιον νὰ ἀποζημιοῦνται οἱ πολῖται διὰ τὴν θυσίαν αὐτὴν καὶ εἰσήχθη κατὰ πρότασιν τῶν ἰσχυόντων πολιτικῶν ἡ μισθοφορά, ἥτοι δ δικαστικὸς μισθὸς (1—2—3 ὄδοιοι), δ ἐκκλησιαστικὸς (1—2—3 ὄδοιοι) καὶ δ βουλευτικὸς (5—6 ὄδοιοι), τοὺς ὅποιους ἔλαμβανον δι' ἐκάστην συνεδρίασιν οἱ παρευρισκόμενοι εἰς αὐτήν.

Καὶ δὲν ἦσαν μόνον οὗτοι οἱ παρὰ τοῦ δημοσίου ταυτείου μισθοφοροῦντες. Πρὸς ἀγρυπνον ἐπιτήρησιν τῶν συμμάχων καὶ εἰσπράξιν τῶν φόρων στόλος ἐξ 60 πλοίων ἐξήρχετο ἐκαστον ἕτος εἰς περιπολίαν, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ὑπηρετοῦντες ἔλαμβανον ὡταύτως μισθόν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὗτων ὑπὸ τῆς πόλεως μισθοφορούντων ἐτηρίως ἀνήρχετο εἰς 20000.

Εἰς τούτους προσετίθεντο καὶ ἄλλοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἴτε ἔνεκα τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης εἴτε διὰ λόγους φιλανθρωπικούς πιρεῖχε τροφὴν ἡ πόλις. Οὕτω τὰ δρφανά τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἔτρεφεν ἡ πόλις μέχρι ἥρης, «ἥρησαντας δὲ καθώπλιζε παναπλίζ». Εἰς τοὺς ἀναπήρους καὶ ἀδυνάτους ἐκ νόσου ἡ γῆρατος ἔδιδετο ἐκ τοῦ ταυτείου κατ' ὄρχας ὄδοιλός, είτα δὲ καὶ δύο ὄδοιοι τῆς ἡμέρας. Γενικὴ δὲ δωρεὰ εἰς πάντας τοὺς πολίτας ἦσαν τὰ θεωρικά, δύο ὄδοιοι εἰς ἐκαστον πολίτην διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν παράστασιν δραμάτων ἐν τῷ θεάτρῳ.

Ἡ ἀφειδὴς αὕτη διανομὴ τῶν δημοσίων χρημάτων εἰς τοὺς πολίτας ἐθεωρεῖτο κατ' ἀρχὰς δικαιολογημένη, διότι καὶ θησαυροὶ ἀφθο-

νοι είχαν συρρεύσει εἰς τὸ δημόσιον ταμείον χάρις εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας τῶν πολιτῶν καὶ αἱ καγονικαὶ πρόσοδοι τοῦ κράτους πλουτιώταται ἦσαν.

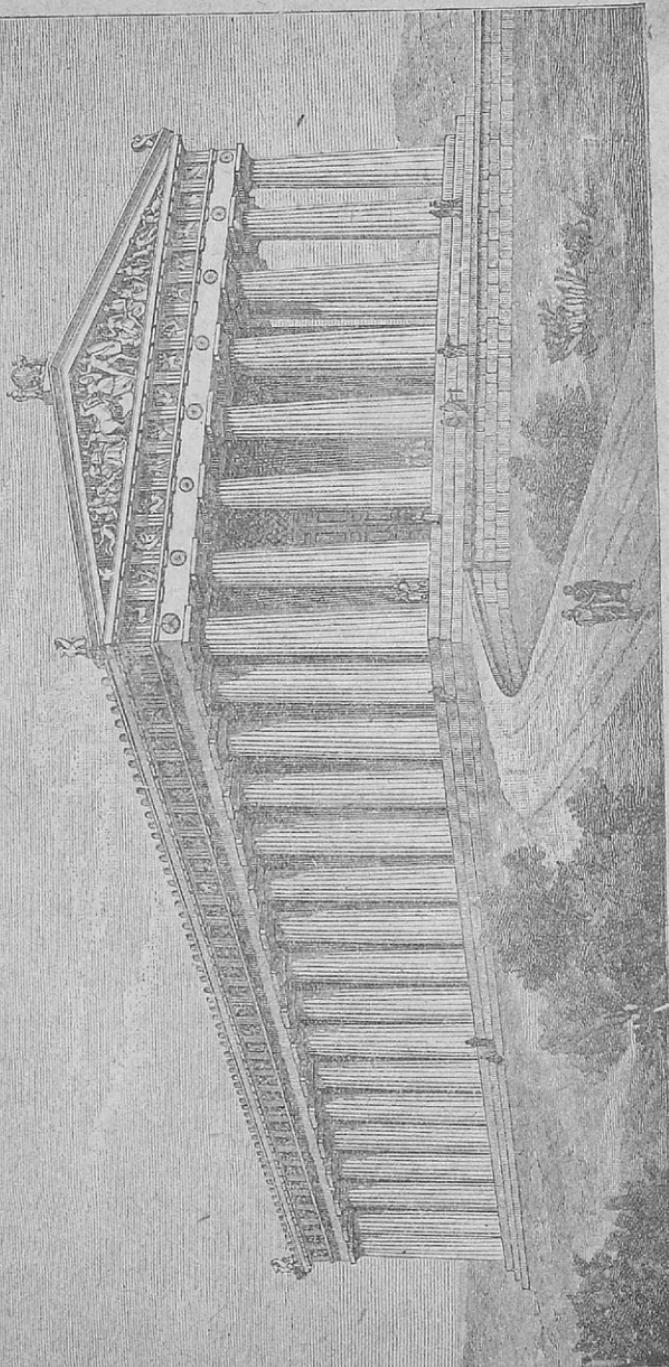
Ἐν τούτοις δὲ θεσμὸς οὗτος τῆς μισθοφορᾶς διατηροῦθεὶς καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον, διεῖ καὶ ἡ δύναμις τῆς πόλεως κατέπεσε καὶ αἱ πρόσοδοι ἦσαν πολὺ διλιγωτέραι καὶ αἱ πολεμικαὶ ἀνάγκαι ἐπιτακτικώτεραι, ἔτιχε διλέθρια διὰ τὴν πόλιν ἀποτελέσματα. Οἱ πολῖται παραμελοῦντες πάσαν ἄλλην ἔργασίν διέτειρον αργολογοῦντες ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἡζουν νά τρέφωνται ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Τοιουτοροπως δὲ καὶ οὗτοι διεφθείροντο καὶ τὸ δημόσιον χρήμα κατεδαπαγάτο ἀσχόπως.

6. Τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Περικλῆς διπλάσιες νὰ ἀνεγείρῃ τὰ ὑπὸ τῶν Περσῶν καστραφενταί ίερα λαμπρότερα καὶ ἀνταξια πρὸς τὴν δύναμιν τῆς πόλεως, πρὸς τοῦτο δὲ ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς ἐκ τοῦ δημοσίου πλούτου.

Αἱ ὥραιαι τάχναι, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γυαφικὴ ἦσαν ἡδη παρὰ πολὺ αετοπινγμέναι εἰς τε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδην. Οἱ Περικλῆς διὰ πλουσίων δμοιδῶν ουνεκέντρωσεν εἰς τὸ ἀστο τοὺς καλυτέρους τεχνίτας καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς ποικίλα ἔργα. Χιλιάδες καλλιτεχνῶν καὶ ἐργατῶν εἰργαζόντο ἐπὶ πολλὰ ἐτη ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ δαιμονίου καλλιτέχνου Φειδίου καὶ ἐκατομύρια ἔξωθεύοντο. Ἀπάσαν ἡ Ἀττικὴ καὶ ιδίῃ ἡ Ἀκροπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐπληρώθη γνῶν καὶ ἀγχλημάτων, δμοισι τῶν ὅποιων δὲν ἔγνώρισεν οὔτε δ ἀρχαῖος οὔτε ὁ νεώτερος κόσμος. Οἱ Παρθενών, τὰ Προσύλαια, τὸ Ἔρέχθειον, τὸ Διονυσιακὸν θέατρον, το Ὡδεῖον, ἡ Ἰπποδάμειος ἀγορὰ τοῦ Πειραιῶς, ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Σούνιον καὶ ἀλλα ίερά ἦσαν τα ἔσοχώτερα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Τὰ ἔργα αὐτὰ διεκόσμησεν ἡ γλυπτικὴ μὲ ἀμύθητον πλαστικὸν κόσμον, μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις καὶ ἀγάλματα, τα ὅποια πάντα ὑπερέβαλε διὰ τὴν τελειότητα καὶ τὸ καλλος τῆς ἡ χρυσολεφάντινος Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου ἰδρυμένη ἐντὸς τοῦ Παρθενώνος. (Ο Παρθενών ἐκτιεύθη ἐν διαστήματι 14 ἑτῶν. Δια τὰ προπόλαια ἐδαπαγήθησαν 2012 τάλαντα. Δια τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς διετέθησαν πλέον τῶν 800 δικάδων χρυσοῦ).

Εἰκ. 41.—Ο Παρθενών (πρό τῆς καταστροφῆς τοῦ 1687).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Απασα ή πόλις είχε μεταβληθή εἰς θορυβάδες ἔργαστήριον ποικιλωτάτων ἔργων. Οἱ τεχνῖται ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους καὶ δικὰ παντοχόθεν μεταφερόμενα, μάρμαρα, χρυσός, χαλκός, ἐλεφαντοστοῦν, μετεβάλλοντο ἐντὸς ὅληγου εἰς καλλιτεχνήματα ἀνέφικτα διὰ τοὺς μεταγενετέρους.

"Η ἐπὶ τόδι καθόλου βίου εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τῶν ἔργων τούτων ἦτο μεγίστη. Δι' αὐτῶν α') ἐπροστατεύοντο οἱ τεχνῖται καὶ ἐλάμβανον τὴν ὑφίστην ἀνάπτυξιν αἱ τέχναι, αἱ καλλισταὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐνασχολήσεις· β) γνοίγοντο πάροι ζωῆς καὶ παρείχοντο ἔργασίαι εἰς μυριάδας ἀνθρώπων· γ') ἔξωραζέτο ἡ πόλις δι' ἔργων, τὰ ὄποια ἐθαύμασαν οἱ αἰώνες καὶ ἀπέδοινεν ἡ πρώτη πόλις καὶ τὸ παιδευτήριον ὅλης τῆς Ἑλλάδος· δ') ἔξεδηλοῦτο ἡ δύναμις τῆς πόλεως καὶ τῇσιν τὸ ἐπὶ τῶν συμμάχων γόγητρον αὐτῆς καὶ ε') διὰ τῆς καθημερινῆς θέας τῶν καλλιστευμάτων ἐκείνων παρείχετο τερπνὴ φυγαγωγία εἰς τοὺς πολίτας καὶ ἀνεπτύσσετο μεγάλως τὸ φρόντημα αὐτῶν, ὡς τε νὰ εἰναι μὲν ὑπερήφανοι ἀπέναντι τῶν ἀλλῶν, νὰ ὑφίστανται δὲ πᾶσαν θυσίαν καὶ πάντα ἀγῶνα διὰ νὰ μὴ στερηθοῦν τοιαύτην πόλιν.

Τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀκέραισ. Τὰ ἐκ χαλκοῦ καὶ πολυτίμων μεταλλῶν ἀγάλματα διηγράγησαν ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Πλείστα τούτων καὶ ἄλλα μαρμαρικά ἀγάλματα μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ. "Η Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου ἦτο ἐκ χυρουσοῦ καὶ ἐλέφαντος ὅφους δέκα περίπου μέτρων ἴδρυμένη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Παρθενώνος· σώζεται μικρὸν ἀντίγραφον αὐτῆς ἐκ μαρμάρου εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, (Ἀθηνᾶ τοῦ Βαρδακείου),

Οἱ ναοὶ ἐσώζοντο ἐπὶ πολὺν καιρόν. Μέτα τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Παρθενών μετεβλήθη εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου καὶ ἐκεῖ ἤλθε νὰ ὑποβάλῃ τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ εἰς τὴν Θεοτόκον δὲ Βασίλειος δὲ Βουλγαροκτόνος μετὰ τὸ πέρας τῶν μακρῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγώνων του. Κατὰ τὸ 1687 κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ Παρθενώνος ὑπὸ τῶν πολιορκούντων τὴν πόλιν Ἕγετῶν. Τὰ διασωθέντα ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων καὶ ἄλλα γλυπτὰ ἔργα τοῦ ναοῦ κατελήγεταιν δὲ Ἀγγλος πρεσβευτής Ἐλεγίνος (1800—1818) καὶ μετέφερεν αὐτὰ εἰς Λονδίγον.

Τὰ Προπύλαια είχον μεταβληθῆ ἐις πυριταποθήκην, ἐκ πτώσεως

Εἰκ. 42.—Αἱ Μοῖραι (ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος· εὑρίσκονται ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ).

ἢ εἰ περιπονοῦ ἔγινεν ἔχρηξις (1656), ἡτις μετέβαλεν αὐτὰ εἰς σωρὸν δρεπίνων.

‘Αλλὰ καὶ τὰ ἐναπομείναντα ὅλιγα λείφαντα δίδουν ἰδέαν τινὰ τοῦ πρώτου μεγαλείου καὶ προκαλοῦντα τὴν θαυμασμὸν τῶν πεπολιτισμένων εἶναι καὶ σήμερον προσκύνημα τῶν ισοφῶν τῆς γῆς.

7. Τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τῶν Ἀθηνῶν.

‘Ανάλογον πρὸς τὸ καλλιτεχνικὸν περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔζων αἱ Ἀθηναῖοι, ἥτο καὶ τὸ πνευματικὸν περιβάλλον. Οὐδέποτε ἄλλοτε τὸ ἄστο τῆς Παλλάδος συνεκόντρωσε τοσοῦτον πλῆθος μεγάλων πολιτῶν, διακεκριμένων σοφῶν, ἔξοχων καλλιτεχνῶν. Οἱ κορυφαῖοι τῶν φιλοσόφων, ποιητῶν, ιστορικῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἥκμαζον ἐπὶ Περικλέους. Οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἄνδρες συνηγορῶντο εἰς τὰς καθημερινὰς συγκεντρώσεις ἐν τῇ ἀγορᾷ, εἰς τὰ γυμνάσια, εἰς τὰ συμπόσια καὶ συνεζήτουν μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐτραπελίας, ἡ ὁποίᾳ ἔχαρακτήριζε τοὺς Ἀθηναίους, περὶ ποικιλωτάτων ζητημάτων. Ἡ οἰκία τοῦ Περικλέους ἥτο τὸ ἔντευκτήριον τῶν ἀρίστων. Ἐκεῖ συνήθοροι εἴηστον πλείστους θαυμαστὰς ἡ περίφημός του σύζυγος Ἀσπασία, καταγομένη ἐκ Μιλήτου καὶ περιβόητος οὐ μόνον διὰ τὸ κάλλος τῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου καὶ τὴν λοιπὴν μόρφωσιν

“Η ἐπιθρασίς τῆς γυναικὸς ταύτης ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Περικλέους, ὁ ὄποιος δὲ αὐτὴν διεξεύχθη τὴν πρώτην του σύζυγον, ἵτο μεγίστη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίτευον, ὅτι εἰς πολλούς τοὺς ρητορικοὺς λόγους ἔδοι-θει τὸν σύζυγόν της ἡ Ἀσπασία. Τὴν ἐθαύμαζε καὶ ὁ φιλόσοφος Σω-κράτης καὶ πολλάκις ἐσύχναζε περὶ αὐτῆς. Ἐκεὶ ἐπίτης συνηντῶντο πλειστοὶ καλλιτέχναι διαμόνιος Φειδίας, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰητῖνος, Καλλικράτης καὶ Ἰππόδαμος, ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, οἱ ιστο-ρικοὶ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης, οἱ σοφισταὶ Γοργίας, Πρωταγό-ρας κ. ἄ., οἱ ποιηταὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ ιατρὸς Ἰππο-κράτης, διατροφόμας Μέτων καὶ τόσοι ἄλλοι. Ήδεν τῶν λαμπροτά-των ἑκείνων Ἀθηναῖκῶν συναναστροφῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὰς φιλοσο-φικῶν καὶ ρητορικῶν ἐπιδείξεων δύναται τις νὰ λάβῃ ἐκ τῶν ἀμφι-των διαλόγων τοῦ Πλάτωνος.

8. Ἔορται καὶ πανηγύρεις.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπωφελοῦντο πάτης εὐκαιρίας, διὰ νὰ ἐπιδείξουν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας τὴν δόναμιν τῆς πόλεως καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πολιτισμοῦ της. Ἡσαν συχναὶ αἱ ἐπιδείξεις τοῦ στόλου εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, δὲ Περικλῆς ἔφερεν αὐτὸν μέχρι Σινώπης τοῦ Εδείνου Πόντου. Ἀλλὰ καὶ αἱ τακτικαὶ ἔορται καὶ ἴδιᾳ τὰ Παναθήναια, κατεδείκνυον εἰς πάντας τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως.

Τὰ Παναθήναια διεκρίνοντο εἰς Μικρά, τελούμενα κατὰ πᾶν ἔτος καὶ τὰ Μεγάλα Παναθήναια, τὰ ὅποια τελούμενα κατὰ πεν-ταετηρίδα ὑπέρβαλλον πάσας τὰς ἔορτὰς κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν.

Περιελάμβανον δὲ ἀγῶνας γυμνικούς, ἵππικούς, καὶ ἀρμάτων, ἔτι δὲ καὶ μουσικούς ἀγῶνας καὶ ἀναγνώσεις ἔργων φιλοσόφων, ρητόρων, ιστορικῶν. Προσέτι δὲ δημοτεῖς θυσίας καὶ ἑστιάσεις, διὰ τὰς ὅποιας ἔκαστη συμμαχικὴ πόλις καὶ ἀποικία ἔστελλε βοῦν. Οόσι-ῶδες μέρος τῆς τελετῆς ἦτο ἡ πομπὴ, κατὰ τὴν ὅποιαν πολυτελῆς πέπλος ἔφέρετο ὡς ιστίου πλοίου κινούμενου ἐπὶ τροχῶν εἰς τὴν Ἀθη-νᾶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὴν πομπὴν παρηκολούθουν ἄπαντες οἱ πολι-ται, πεζοί, ἔφιπποι ἢ ἐφ' ἀρμάτων, θαλλοφόροι¹⁾ πρεσβύται, κανη-

1) Ἐστεμμένοι διὰ κλαδῶν ἑλαίας εὔρωστοι καὶ ώραῖοι γέρογυτες.

Εἰκ. 43.—Ἴππεῖς ἀπὸ τῆν Ζωφόυον του Παρθενῶνος.

φόροι¹⁾ παρθένοι, ἀγτιπροσωπεῖαι πασῶν τῶν συμμαχίδων πόλεων καὶ πλειστοὶ ἔνοι. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς πομπῆς ἐνεποίει μεγάλην ἐντύπωσιν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φειδίας ἀπετύπωσεν αὐτὴν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος,

Τὰ Διεογύστα.—“Ομοιαι κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν ἑορταὶ ἥσαν καὶ τὰ Διονύσια, ἀγόμενα εἰς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Τὰ Διονύσια ἐτελοῦντο θορυβωδῶς καὶ ἐν διαχύσει. Ἐπετρέπετο κατ’ αὐτὰ τελεία ἐλευθερίᾳ γλώσσης, σκωμμάτων, ἐμπαιγμῶν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δούλους κατὰ τῶν κυρίων των. Ἐσχηματίζοντο χοροί, οἱ δόποιοι ἔφαλλον ἄσματα καὶ διμυρόμβους, οἱ δὲ κορυφαῖοι τῶν χορῶν τούτων ἀντήλασσον σκώμματα. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς κωμῳδίας καὶ τοῦ δράματος. Διὰ τοῦτο ούσιωδέστατον μέρος τῶν μεγάλων Διογυσίων ἦτο ἡ παράστασις δραμάτων.

Ἡ παράστασις δραμάτων καὶ κωμῳδιῶν εἶχεν ἐν Ἀθήναις μοναδικὴν μεγαλοπρέπειαν. Τὸ μὲν θέατρον ἦτο ἐκτισμένον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκ δὲ τῶν ἑδωλίων αὐτοῦ ἔβλεπον οἱ θεαταὶ τὴν ἔνδοξον θάλασσαν εἰς τὴν δόποιαν ἐστηρίζετο τὸ κράτος των. Ἕκροωντο δὲ καὶ ἔχειροκρότουν ἔργα ποιητῶν, οἳ δόποιοι συμμετασχύτες εἰς τὰ οὔγχρονα μεγάλα γεγονότα, ἀπετόπωγον εἰς τὰ ἔργα των δλού τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος των. Διὰ τοὺς

1) Θυγατέρες εὐγενῶν φέρουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κανοῦν (κάγιστρον) περιέχον διάφορα ἀντικείμενα χρήσιμα πρός τὰς θυσίας.

ποιητὸς τούτους ἡ παράστασις νέοο δράματος ἦτο ἀγών. Διότι ὁ λαὸς ἔκρινε τὰ παριστάμενα ἔργα καὶ τὸ ἀριστον ἐνίκα καὶ ἐέρασθενετο. Μετὰ δὲ τοῦ ποιητοῦ ἐτιμᾶτο ἐπίστης καὶ ὁ χορηγός, ὁ πλούτιος δηλαδὴ ἔκεινος, ὁ ὄποιος καλούμενος ὑπὸ τῆς πολεως ἀνελάμβανε τὸς

δαπάνας τοῦ χοροῦ καὶ τῆς πορστάσεως.

Ἐλάμβανεν οὗτος χρυσούν στέφανον, τὸν ὄποιον ἀνέθετε κατόπιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

"Ἄπασα ἡ πόλις κατέκλυζε τὸ θέατρον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν παραστάσεων. Διὰ νὰ μὴ στερηθῇ δὲ μηδεὶς τοῦ θεάματος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ διδαγμάτων δι' ἀπορίαν, εἶχον φήμισθη τὰ ὅθεωρικά, δύο ὅδοις δι' ἔκαστον πολίτην.

Τὰ Ἐλεύσεντα. — "Αλλη ἑορτὴ συμνοτάτη ἡτο ἡ τῶν Ἐλευσινῶν μυστηρίων τελουμένη εἰς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς κόρης αὐτῆς Περσεφόνης. Τὰ Ἐλευσίνια εἶχον πανελλήνιον φήμην, καὶ οἱ ξένοι δέ, (ὅπως οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους), ἐδείκνυν πολὺν σεβασμὸν εἰς αὐτά.

Τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια ἥρχιζον ἐν Ἀθήναις μὲν καθαρυμόδις καὶ δεήσεις. Κατόπιν ἐγίνετο ἡ πομπὴ, ἣτις διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἔχωραι πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὴν ὄποιαν ἡκολούθουν χιλιάδες Ἀθηναῖων. Ἐν Ἐλευσίνῃ ἐκτὸς τῶν ἄλλων τελετῶν ἐγίνετο, καὶ μύησις εἰς τὰ μυστήρια, Ἀλλὰ εἰς τὶ συνίστατο ἡ μύησις καὶ τὶ ἡσαν τὰ μυ-

στήρια μένει μέχρι σήμερον ἄγνωστον. Τὸ μόνον γνωστὸν είναι, ὅτι οἱ μεμυημένοι ἐπίστευον, διτι θὰ ἔχουν μακάριον βίον εἰς τὸν κάτω κόσμον. Ὁ Ἰσοκράτης λέγει, διτι ἀπεχώρουν τῆς τελετῆς «περὶ τε τῆς βίου τελευτῆς καὶ τοῦ σύμπαντος αἰώνος ἡδίους τὰς ἐλπίδας ἔχοντες». Ἐν Ἐλευσίνῃ σώζονται τὰ ἔρειπα τοῦ μεγάλου ναοῦ, εἰς τὸν ὄποιον ἐγίνοντο αἱ τελεταὶ αὗται.

στήρια μένει μέχρι σήμερον ἄγνωστον. Τὸ μόνον γνωστὸν είναι, ὅτι οἱ μεμυημένοι ἐπίστευον, διτι θὰ ἔχουν μακάριον βίον εἰς τὸν κάτω κόσμον. Ὁ Ἰσοκράτης λέγει, διτι ἀπεχώρουν τῆς τελετῆς «περὶ τε τῆς βίου τελευτῆς καὶ τοῦ σύμπαντος αἰώνος ἡδίους τὰς ἐλπίδας ἔχοντες». Ἐν Ἐλευσίνῃ σώζονται τὰ ἔρειπα τοῦ μεγάλου ναοῦ, εἰς τὸν ὄποιον ἐγίνοντο αἱ τελεταὶ αὗται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ο ΙΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε' ΑΙΩΝΑ

1. Ὁ χρυσοῦς αἰών τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

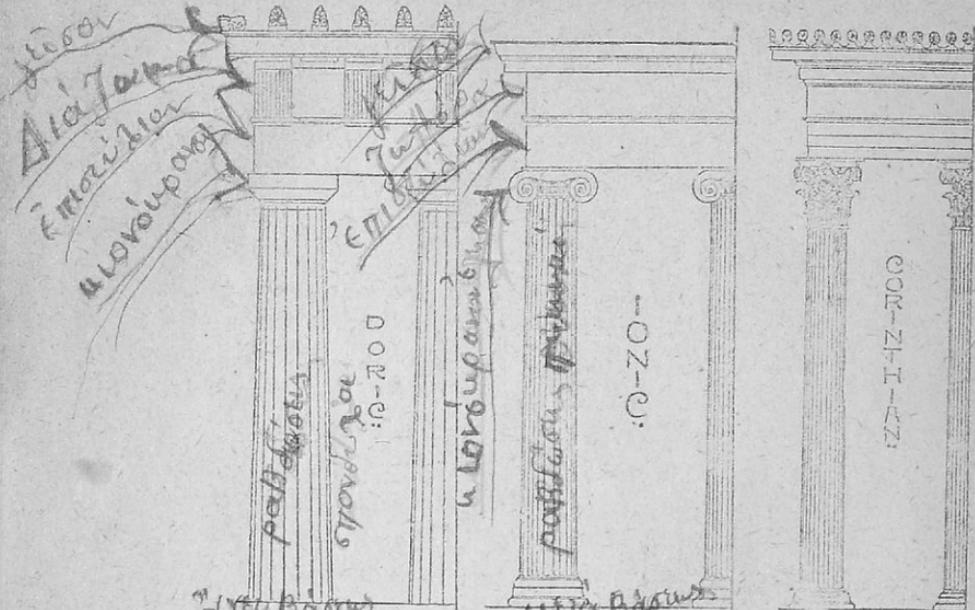
Διὰ τῶν Περσικῶν πολέμων ἡ Ἑλλὰς ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμήν. Οἱ Ἑλληνες ἐξεδιωξαν διὰ νικηφόρων ἀγώνων τοὺς ἐπιδραμόντας εἰς τὴν χώραν Πέρσας, ἀπηλευθέρωσαν τοὺς ὁμοφύλους των καὶ ἔγιναν κύριοι ἀμυθύτων θησαυρῶν. Χάρις εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων κυριαρχοῦτες τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν λοιπῶν θαλασσῶν διεξῆγον εὐρύτατον ἐμπόριον. Διὰ τοῦ ἐμπορίου τούτου παντοῖα ἀγαθὰ εἰσέρρεον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἐκ διαφορωτάτων μερῶν, δὲ διωτικὸς καὶ δ δημόσιος πλοῦτος ηὔξανε καταπληκτικῶς. Ἡ βιομηχανία καὶ αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, ἀνεπτύχθησαν τὰ διάφορα εἶδη τῆς ποιήσεως, ἀνεφάνησαν οἱ μέγιστοι τῶν ποιητῶν, φιλοσόφων, ρητόρων, καλλιτεχνῶν διὰ τοῦτο δὲ δικαίως δ πέμπτος αἰών θεωρεῖται ὁ χρυσοῦς αἰών τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν τοῖς ἔξι θὰ ἐπιχειρήσωμεν σύντομωτάτην ἀνασκόπησιν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ τούτου.

2. Ἡ καλλιτεχνία ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ καλλιτεχνία ἦ (ὅπως συνγρέθετερον λέγομεν), αἱ ὁραῖαι τέχναι, ἢτοι ἡ ἀρχαιετονική, ἡ γλυπτική καὶ ἡ γραφική ἐκαλλιεργήθησαν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἔφθασαν δὲ εἰς ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν ὄντον καὶ τὸν φον αἰώνα. Ἐν τῇ ἴστορίᾳ αὐτῶν διακρίνομεν δύο περιέδους.

Ἡ πρώτη, ἡ Μυκηναϊκή, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἥδη λόγος, ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατ' ἐπίδρασιν τῆς Κρητικῆς καὶ τῆς Ἀσιατικῆς τέχνης. Ἡ κάθιδος τῶν Δωριέων ἀνέστειλε τὴν πρόσδον τῆς Μυκηναϊκῆς τέχνης καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν τελείως. Μετὰ πάροδον δὲ αἰώνων, ἀφοῦ οἱ Ἑλληνες διήγοιξαν νέαν δόδον προ-

Εἰκ. 4. — Ρυθμοὶ κιόνων. Δωρικός, Ιωνικός, Κορινθιακός ρυθμός.

όδου διὰ τῶν ἀποικιῶν, τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἥρχισεν ἡ δευτέρη περίοδος τῆς τέχνης ἐπὶ βάσεων γέων, καθαρῶς Ἑλληνικῶν.

Η ἀρχιτεκτονική. — Τὴν πρόσδον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς παρατηρεῖ τις εἰς τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν γαῶν.

Ο ναὸς κατ’ ἀρχὰς γέτο ἀπλοῦν δρθιογώγιον οἰκοδόμημα, ἀποτελούμενον ἐκ δύο μερῶν τοῦ προνάου καὶ τοῦ σηκοῦ· εἰς ἀντὰ προσετέθη κατόπιν καὶ ὁ διπισθόδομος χρησιμεύων ὡς θησαυραφυλάκιον. Η ἀρχιτεκτονικὴ μετέβαλε τὸ ἀπλοῦν αὐτὸ οἰκοδόμημα εἰς ἀπαράμιλλον καλλιτέχνημα διὰ προσθήκης κιόνων καὶ κοσμημάτων. Καὶ πρῶτον μέγ προσετέθησαν δύο κίονες εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ προύσου, ἔπειτα δὲ σειρὰ κιόνων εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν πλευράν, τέλος δὲ καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς, ἐνίστε δὲ μάλιστα ἐτίθετο καὶ διπλῇ σειρᾳ κιόνων.

Οἱ πίονες διακοσμοῦνται κατὰ τρεῖς τρόπους ἢ ρυθμούς, τὸν Δωρικόν, τὸν Ιωνικὸν καὶ τὸν Κορινθιακὸν ρυθμόν. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ τοὺς σπονδύλους καὶ τὸ κιονόκρανον, τὸ ἀποίον ἔχει χαρακτηριστικὸν σχῆμα εἰς ἕκαστον ρυθμόν. Ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου εὑρί-

σκεται τὸ ἐπιστύλιον, ἀνωθεν δὲ αὐτοῦ εἰς μὲν τὸν δωρικὸν ρυθμὸν κεῖται σειρὰ πλακῶν, αἱ μετόπαι, αἱ δόποιαι συνήθως κοσμοῦνται δὶς ἀναγλύφων παραστάσεων, εἰς δὲ τὸν Ἰωνικὸν ρυθμὸν ἡ ζωφόρος, φέρουσα καὶ αὐτὴν παραστάσεις.

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἐπικλινῆς ἐφ' ἑκατέραν τῶν πλευρῶν σχηματίζει εἰς τὰς δύο μικροτέρας πλευρὰς τρίγωνον, τὸ ὅποιον ὄνομάζεται ἀετώμα καὶ συνήθως κοσμεῖται δὶς ἀγαλμάτων. Τὰ ἄκρα τοῦ ἀετώματος κοσμοῦνται ἀνωθεν δὶς ἀνθεμίων, ἐνίστε δὲ δὶς ἀγαλμάτων. Ὄλα αὐτά, οἱ κίονες, αἱ μετόπαι, ἡ ζωφόρος, τὰ ἀετώματα, καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα μετέβαλλον τοὺς ναοὺς εἰς ἀριστουργήματα καὶ ἀπηθανάτισαν τοὺς τεχνίτας αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν ἀρχιτεκτόνων πρωτεύουσσα θέσιν κατέχουν οἱ ἀρχιέκτονες τοῦ Παρθενῶνος Ἰκτίνος καὶ Καλλικράτης, δὲ τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ηειραιῶν Ἰππόδαμος καὶ ἄλλοι.

¶ ΛΑΥΡΑΙΑΝΗ Καὶ αὐτὴν ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως εἰς ἔξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας. Τὰ περισσότερα γλυπτά ἔργα ἦσαν ἀγάλματα τῶν θεῶν. Κατεσκευάζοντο δὲ τὰ ἀγάλματα κατ' ἀρχὰς ἐκ ξύλου, ἔπειτα δὲ ἐκ διαφόρων θλῶν, μαρμάρου, χαλκοῦ, χρυσοῦ, ἀργύρου, ἐλεφαντοστοῦ κ.τ.λ. Ἀπὸ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ὀλίγιστα γλυπτά ἔργα ἔχομεν. Ἀνεπτύχθη κυρίως ἡ γλυπτικὴ μετ' αὐτήν. Ὡς πρῶτα κέντρα ἀγαπτύζεως ἀγαφέρονται ἡ Σάμος, ἡ Χίος ἡ Σικιών, ἡ Κόρινθος.

Ἡδη πρὸ τῶν Περσικῶν ἡ γλυπτικὴ ἦτο διαδεδομένη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὰ πρῶτα ἔργα εἶναι ἀκριπτά τὰ σώματα ἵστανται ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν, τὰ σκέλη εἶναι ἡνωμένα, οὐδεμίλαν δὲ δεικνύουν κίγησιν· αἱ πτυχαὶ τῶν ἐγδυμάτων εἶναι εὐθεῖαι καὶ δὲν ἔχουν φυσικότητα. Τοῦτο παρατηρεῖ τις εἰς τὰς Κόρας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἄλλα σύγχρονα ἔργα.

Βαθμησὸν διμως ἀναπτύζεται ἡ τέχνη καὶ τὰ σώματα παρίστανται εἰς διαφόρους στάσεις. Οἱ τεχνίται κάριγουν μελέτας ἐπὶ τῶν γυμνῶν σωμάτων τῶν ἀθλητῶν εἰς τὰ γυμνάσια καὶ κατερηθίωνον γὰρ ἀποτυπώσουν ἐπὶ τοῦ μαρμάρου φυσικότατα καὶ τὰς τολμηροτάτας κινήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Τὴν πρόσδοσιν αὐτὴν παρατηροῦμεν εἰς τὸν Διαδούμενον τοῦ Πολυκλείτου καὶ τὸν Δισκοβόλον τοῦ Μύρωνος καὶ ἄλλα ἀγάλματα. Ἀκολουθεῖ κατόπιν ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους· οἱ περὶ τὸν Φειδίαν τεχνίται δὲν ἀρκοῦνται πλέον εἰς τὴν τελειοτάτην πάρδεστασιν καλλίστων σωμάτων, ἀλλ' ἐμψυχώνουν αὐτὰ

Εἰν. 46.—Κόρη. Ἀρχαϊκὸν γυναικεῖον ἄγαλμα ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἀρχοπόλεως. Ἡ κόρη φορεῖ ἴματιον, τοῦ δποίου τὰ ἄκρα ποσμοῦνται διὰ τανίας μετά μαιάνδρου, ὑπὸ δὲ τὸ ἴματιον χιτῶνα ποδήρη μακρόν, τοῦ δποίου ἀνασηκώνει τὸ ἄκρον. Ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ στήθους διακρίνεται καὶ τρίτον ἔγδυμα, περικόρμιον μάλλινον, ἐπίσης ἐστολισμένον διὰ πυματοειδῶν γραμμῶν.

Εἰκ. 47

Εἰκ. 48

Εἰκ. 47.—Ἐπιτύμβιος στήλη, ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀριστοκλέους, ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν. Εἰκονίζεται ἐπ' αὐτῆς ὁ Ἀριστίων ιστάμενος ἐπὶ δόλοικήρων τῶν πελμάτων, φέρων βραχὺν χιτῶνα, θώρακα καὶ κνημῖδας καὶ στηριζόμενος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ δόρατος,

Εἰκ. 48.—Ἀθηνᾶ Ἐφεσία (ἀντίγραφον, ἔργου τοῦ Ἀλκαμένου, εὑρίσκεται ἐν Ρώμῃ).

Εἰκ. 4^η Ἐπιτύμβιος στήλη ἐν τῷ Κεραμεικῷ Ἀθηνῶν. Τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζεται νεαρὸν ἵππεα ἀνατρέφαντα ὄπλιτην καὶ καὶ ἔτοιμον νῦν διατρυπήσῃ αὐτὸν. Αἱ δραῖαι πινγαὶ τῆς ἀνεμίζομένης χλωμύδος καὶ ἡ στάσις τοῦ ἵππου μαρτυροῦν τὴν δομήν του. Εἶναι (κατὰ τὴν ἐπιγραφήν) ὁ Δεξιόκεως πεσὼν ἐν Κορίνθῳ τὸ 394 π. Χρ., ἐν τῷ κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν πολέμῳ.

ἀπόδιδοντες μὲν θαυμαστὴν ἐνιέλειν καὶ τὰς φυχικὰς διαθέσεις, τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας τῶν προσώπων.

Ἡ γλυπτικὴ ἀπηγχόλει πλείστους Ἑλληνος. Πολυάριθμα ἔργα στήρια εἰς πλείστας πόλεις παρῆγον ἀναρίθμητα ἔργα τέχνης, ἀγάλματα θεῶν, κοσμήματα γαῶν, ἀνδριάντας ἀθλητῶν, ἐπιτυμ्बίους πλάκας, προσορίζομενα νὰ κοσμήσουν ὡς ἀναθήματα Ἱεροὺς τόπους καὶ μεταφερόμενα πολλάκις ἐπὶ τῶν θαλασσῶν εἰς τὰ ἀπότατα ἄκρα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Οἱ διοριστέρει τῶν γλυπτῶν εἰναι ὁ Κάλαμις, ὁ Μύρων, ὁ Ἀγοράνθιος, ὁ Ἀλκαμένης, ὁ Πολύγλειτος καὶ ὁ κορυφαῖος πάντων ὁ δαιμόνιος Φειδίας.

■ ■ ■ Τριστεῖδη. — Έκ παραλλήλου πρὸς τὰς τέχνας αὐτὰς ἀγεπύσσετο καὶ ἡ γραφική. Ἡδη κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων ἐκαλύπτοντο ἀπὸ θαυμασίας τοιχογραφίας. Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ἀνεδείχθησαν πολλοὶ ζωγράφοι. Ἐν Ἀθήναις ὁ Πολύγνωτος καὶ ὁ Μίνων παρέστησαν ἐν τῇ Ποικίλῃ στοά τὴν ἐν Μαραθῶν μάχην, τὴν ἀλωσιν τῆς Τροίας τὴν Ἀμαζονομαχίαν κτλ. Καὶ τὰ διάφορα ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα ἀνεδει-

Εἰκ. 50.—Η γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ ἀγγείου γεγραμμένου παρίσταται ἐν τῷ μέσῳ δὲ Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου Ἀριστεόδη ἢ Ἡφαιστος μὲτὰ τὸν πέλεκυν, δι' οὗ ἐκτύπησε τὸ κρανίον τοῦ Διός, ἐξ οὗ ἐξῆλθεν ἡ Ἀθηνᾶ (δεῖμά τοῦ Διός). Ἐκατέρωθεν είναι ἡ Ἀρτεμίς, ὁ Ποσειδῶν π.ά.

Εἰκ. 51.—Η Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Θησεὺς παρὰ τῇ Ἀμφιτρίτῃ εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, ὑποδηλούμενης διὰ τῶν νηζομένων ἵχθυν. Η παράστασις ἐπὶ γεγραμμένου ἀγγείου.

κνύσοντα λαμπρότερα διὰ καταλήγου χρωματισμού, τοῦ ὁποίου ἵχνη σώζονται μέχρι σήμερον. Ἐφαγά δημιούρης πλήρη δὲν ἐσώθησαν. Ἰδέαν τιγὰ περὶ αὐτῆς λαμβάνομεν κυρίως ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀγγείων παραστάσεων.

III ἀγγειογραφία ἀνεπτύχθη ἐν Ἑλλάδι εἰς μέγιστον Βαθμόν. Παλαιότερη ἥδη ἐγγάριζον οἱ Ἑλληνες τὴν χρῆσιν τοῦ τροχοῦ καὶ κατεσκεύαζον κομψότατα ἀγγεῖα ἐκ καθαροῦ πηλοῦ. Τὰ ἀγγεῖα ἔχοντο διὰ νὰ κλείσουν οἱ πόροι καὶ γραφοῦν ἐπ' αὐτῶν αἱ παραστάσεις. Κατ' ἀρχὰς ἑζωγραφοῦντο ἐπ' αὐτῶν γεωμετρικὰ σχήματα, κατόπιν δὲ παραστάσεις μυθολογικαὶ ἢ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Τὰ χρώματα εἶναι ἀμαυρὰ ἢ στιλπνά. Ἀλλοτε μὲν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου χρωματίζεται ἐρυθρόν, τὰ δὲ πρόσωπα εἶναι μελανά, ἄλλοτε δὲ ἀντιθέτως τὰ πρόσωπα εἶναι ἐρυθρὰ καὶ τὸ ἔδαφος μέλαν. Εὑρίσκονται δὲ καὶ ἀγγεῖα μὲ πολυχρώμους παραστάσεις ἐπὶ λευκοῦ ἔδαφους. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐγίνετο μέγια ἐμπόριον τῶν ἀγγείων τούτων, διὰ τοῦτο δὲ Ἑλληνικὰ ἀγγεῖα εὑρέθησαν καὶ ἐν Ἐπρουρίᾳ τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς ἄλλα μακρινὰ μέρη.

3. Ἡ ποίησις.

Μετὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ποιητάς, τὸν Ὄμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, ἀνεπτύχθησαν ἐν Ἑλλάδι διάφορα εἰδη ποιήσεως. Καὶ πρῶτον πρὸ τῶν Μηδικῶν ἀκμάζουν οἱ Δυρικοὶ ποιηταί. Τὰ ποιήματα αὐτῶν εἶναι προωρισμένα νὰ φέllωνται συνοδείᾳ τῆς λύρας ἢ ἀλλού μουσικοῦ δργάνου, ἀνάφέρονται δὲ εἰς διάφορα αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Οἱ γνωστότεροι τῶν λυρικῶν εἶναι δ. Καλλίνος ἐξ Ἐφέσου, (ποιητής πολεμικῶν θουρίων), δ. Τυρεταῖος ἐκ Λακωνικῆς, (ποιητής θουρίων, ἐμβατηρίων), δ. Σέλων ἐκ Ἀθηναίος, (διδάκτικῶν ποιημάτων), ἢ Σαπφώ ἐκ Λέσβου, (ἐρωτικῶν ποιημάτων καὶ ὅμηρων), Σιμωνίδης δ. Κελος, (ἐπιγραμμάτων), Ηίνδαρος δ. Αηδαίος, (ποιητής ὅμηρων εἰς νικητάς πανελλήνων ἀγώνων κ.λ.π.).

Μετὰ τὰ περιστὰ ἀναπτύσσεται ἡ δραματικὴ ποίησις διὰ τῶν μεγάλων τραγικῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Αἱ σωζόμεναι τραγῳδίαι αὐτῶν θεωροῦνται διὰ τὰ τελειότατα ἔργα τοῦ εἰδους των. Ὁμοίως ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους

καὶ ἡ κωμῳδία, διὰ τῆς ὁποίας σατυρίζονται καὶ ἐλέγχονται αἱ πράξεις Ἰδιωτῶν καὶ ἀρχόντων μὲν μεγάλην ἐλευθερίαν γλώσσης. Οἱ κράτιστοι τῶν κωμικῶν εἰναι ὁ Ἀριστοφάνης.

4. Ὁ πεζὸς λόγος.

Καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ ἀνάπτυξις συμπίπτει εἰς τὸν Ε' αἰῶνα. Κατ' ἀρχὰς πολλοί, οἱ καλούμενοι λογογράφοι, ἐπεχείρησαν νὰ γράψουν μυθώδεις ἀφηγήσεις καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ περιηγήσεις, ἀλλ' ὁ λόγος αὐτῶν δὲν ἦτο ἀκόμη ἔντεχνος καὶ περιεῖχε πλεῖστα ποιητικὰ στοιχεῖα. Πρώτος ὁ Ἡρόδοτος ἔξ "Ἀλικαρνασσοῦ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὰ ἔνδοξα γεγογότα τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν ἔγραψε τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ ἴστορίαν περὶ τῶν πολέμων τούτων καὶ ἐγένετο πράγματι ὁ πατὴρ τῆς ἴστορίας. Μετ' αὐτὸν ἀνήγαγεν εἰς δύστηην περιοπήν τὴν ἴστοριογραφίαν ὁ Θουκυδίδης, συγγράψας τὴν ἴστορίαν τοῦ Ηλεοπογγησιακοῦ πολέμου.

Ἐκ παραλλήλου ἀνεπτύσσετο ἡ ωριτορίανὴ διὰ τῶν καλουμένων σοφιστῶν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν Σικελίᾳ, πατόπιν δὲ ἐν τῇ Ἀττικῇ. Οὗτοι ἐδίδασκον μὲν κυρίως τὴν ρητορικήν, ἀλλ' ἐπηγγέλλοντο συγχρόνως πᾶσαν σοφίαν καὶ δι' αὐτὸν ὠνομάζονται σοφισταί. Ἐπεδείκνυσον τὴν τέχνην τῶν ἐνώπιον πολυαρίθμων μαθητῶν ἀμειδόμενοι πλουσίως ὑπὸ αὐτῶν, συνετέλεσαν δὲ μεγάλως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου. Οἱ δύομαστέτεροι σοφισταὶ εἰναι ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Ἰππίας, ὁ Πρόδικος, καὶ ἄλλοι. Μαζίται αὐτῶν ὑπῆρξαν οὐ μόνον οἱ ρήτορες καὶ οἱ συγγραφεῖς (Δισσίας, Ἰσοκράτης, Αἰσχίνης, Δημοσθένης, Θουκυδίδης κ. ἄ.), ἀλλὰ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ πολιτικοὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων.

Οἱ Ἑλληνες ἐνωρὶς ἐπεδόθησαν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Οἱ πρῶνοι καλούμενοι σοφοὶ διεκρίνοντο διὰ τὰς πρακτικάς των γνώσεις καὶ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν, διὰ συντέλην δὲ ἀποφθεγμάτων ἔδιδον πολυτίμους συμβούλας διὰ τὸν βίον.

"Αλλοι: μετ' αὐτοὺς προσεπάθησαν γὰρ εὔρουν τὴν ἀρχὴν τῶν ὅντων, γὰρ ἐξηγήσουν δηλαδή, πόθεν προέρχονται τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ σύντα. Οἱ ἐξοχώτεροι τούτων εἰναι Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, Εενιοφάνης καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τὸν δὸν αἰῶνα οἱ φιλόσοφοι ἔστρεψαν τὴν προσοχήν των εἰς τὴν ἡθικήν, ἐξήταξον δηλαδή, τί εἶναι δίκαιον καὶ ἀδίκον, ἀρετὴ καὶ κακά καὶ ποῦ στηρίζεται· ἢ περὶ αὐτῶν διδασκαλία. Ὁ πρῶτος τῶν φιλόσοφων τούτων εἶναι ὁ Σωκράτης, ὁ δόποιος μετὰ ζῆλου καὶ θαυμαστῆς διαλεκτικῆς δειγότητος διδάσκων τοὺς νέους τὴν ἀρετὴν ἀπέδη μέγας διδάσκαλος τῆς ἡθικῆς.

Μὲ τὰς περὶ ἡθικῆς συζητήσεις ἡσχολήθησαν καὶ οἱ σοφισταί, ἀλλ᾽ οἵτοι ἐδίδασκον, ὅτι ἕκαστος δύγαται· νὰ ἐκτιμῇ τὰ πράγματα ὅπως αὐτὸς θέλει, (μέτρον πάντων κρημάτων ἀνθρώπος), καὶ τοιουτορόπως ὑπέσκαπτον τὰς βάσεις τῆς ἡθικῆς καὶ διέφθειρον τοὺς νέους. Διὰ τοῦτο ἀμείλικτος πολέμιος τῶν σοφιστῶν ἦτο ὁ φιλόσοφος Σωκράτης.

5. Ἡ ἀγωγὴ τῶν νέων.

Ἡ ἀγωγὴ τῶν πολιτῶν παρὰ Δωριεῖσι καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον παρέμεινε καθαρῶς στρατιωτική, ἀποδιλέπουσα εἰς τὴν μόρφωσιν γενναίων στρατιωτῶν, περιοριζομένη δὲ κυρίως εἰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν μουσικήν. Παρὰ τοῖς Ἀθηναῖς δῆμος καὶ ἐν γένει τοῖς Ἰωσιγένεσι ἀπεδίωκε τὴν σύμμετρον ἀνάπτυξιν τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων· διὰ τοῦτο δὲν παρημελεῖτο μὲν καθόλου ἡ γυμναστικὴ τοῦ σώματος, οὐδὲ ἡσαν ὑποδεέστεροι τῶν Δωριέων κατὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖς, ἀλλὰ σὺν τῇ γυμναστικῇ καὶ τῇ μουσικῇ ἐδιδάσκοντο καὶ γράμματα, ἥτοι ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν.

Οἱ παιδεῖς μέχρι τοῦ ἐδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των ἔμενον παρὰ τῇ μητρὶ καὶ ἀνετρέφοντο ἐπιμελείᾳ αὐτῆς. Κατόπιν ἐξήρχοντο διὰ γυμναστήρια καὶ τὰ διδασκαλεῖα. Οἱ παιδεῖς τῶν πλουσίων συνωζεύσοντο ὑπὸ παιδαγωγῶν. Ἐκάστη πόλις ἔχει παλαιότερας διὰ τοὺς παιδεῖς καὶ γυμνάσια διὰ τοὺς νέους.

Τὰ δημόσια αὐτὰ γυμνάσια ἤσαν εὑρύχωροι καὶ εὐήλιοι τόποι περιβαλλόμενοι ἀπὸ στοάς καὶ δενδροστοιχίας καὶ ἐκείνῳ συγχθως ἔκτὸς τῶν πόλεων, ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐγγύς ὑδάτων ρεόντων. Ἐκεῖ διέτριβον οἱ νέοι τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου. Διὰ τῶν συνεχῶν ἀσκήσεων διεμέρηταν εὑπλαστα καὶ εὑρωστα σώματα· ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν, ἢ δοιαὶ ἔχαλιγαγώγει τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὸν

Εἰκ. 52. — Εἰκόνων σχολείου ἐπὶ ἀγγείου. Δεξιὰ παιδαγωγός παρ' αὐτὸν δοθεῖσ οὐαθητῆς ἀναγινώσκων ἀπὸ χειρόγραφον τὸ ὅποιον κρατεῖ ὁ καθήμενος διδάσκαλος. Ἀριστερὰ διδασκαλία μουσικῆς. Ἐπὶ τοῦ τούχου κρέμαντος διάφορα μουσικὰ ὄργανα.

ἐγωϊσμὸν αὐτῶν· ἥμιλλωντο πρὸς ἄλλήλους χάριν τοῦ στεφάνου τῆς γίνης καὶ τοῦτο ἀνέπτυσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὸ αἰσθημα τῆς φιλοτιμίας καὶ σταθερὰν ὅρμήν δι' ἀφιλοκερδεῖς ἀγῶνας. Διὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς σπουδαιότητα ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀσκησίς δὲν ἀφήνετο εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν ἑκάστου, ἀλλ' ἐπεβλέπετο ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ γυμνάσια ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις διάφορα ἴδιωτικὰ διδασκαλεῖα, ὅπου οἱ γραμματισταί, γραμματοδιδάσκαλοι ἀμειδόμενοι ὑπὸ τῶν γονέων ἐδίδασκον τοὺς παῖδας τὰ πρῶτα στοιχεῖα ἦτοι γραφή, ἀνάγνωσιν καὶ μουσικήν. Οἱ πλουσιώτεροι ἐδιδάσκοντο ταῦτα κατ' οἶκον ὑπὸ λογίων δούλων.

Αντὶ τῆς σήμερον προσχείρου γραφικῆς ὅλης μετεχειρίζοντο τότε στρακα, τεμάχια κεράμων καὶ ὠμοπλάτας βιών, ἢ συνήθεστερον κηρωτοὺς πίνακας ἐπὶ τῶν δοπίων ἔγραφον διὰ τῆς στυλίδος. Ἡτο δὲ ἡ στυλίς ἐργαλεῖον δέξῃ μὲν εἰς τὴν μίαν ἀκραν διὰ νὰ γράφῃ, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν πεπλατυσμένον διὰ νὰ σέβνη τὰ γεγραμμένα.

Τὴν διδασκαλίαν τῶν πρώτων στοιχείων ἡκολούθει ἡ ἀποστήθισις τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου καὶ διαφόρων θρησκευτικῶν ὅμινων. Εἰς τὰ σχολεῖα συγήθως δὲν ἐγίνετο χρῆσις βιβλίων. Τὰ ἐπὶ παπύρου χειρόγραφα καὶ σπάγια ἦσαν καὶ πολυδάπανα. Συνεπληροῦτο δὲ ὅλη ἡ μόρφωσις διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ορητορικῆς.

Ἡ σημασία πρὸ πάντων τῆς ρητορικῆς διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο μεγίστη. Δι' αὐτῆς μάνης ἦτο δυνατὸν νὰ ἔξασφαλισθῇ ἡ ἐν τοῖς δι-

καστηρίοις, τῇ Βουλῇ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐδοκίμησις. Διὰ τοῦτο πολυπληθεῖς οἱ νέοι ἔσπευδον εἰς τοὺς σοφιστὰς καὶ ἡσκοῦντο εἰς τὴν τέχνην τοῦ εὗ λέγειν, πάντες δὲ μετὰ πολλοῦ ἐγδιαφέροντος παρηκολούθουν τοὺς ρητορικοὺς λόγους διὰ τῶν ὅποιων ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην των οἱ σοφισταὶ καυχώμενοι, ὅτι δύνανται τὸν ἥττῳ λόγον κρείττω ποιεῖν.

Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φιλοσόφων ηὔξανε σὺν τῷ χρόνῳ καὶ πολυάριθμοι μαθηταὶ παρηκολούθουν τὰ μαθήματα αὐτῶν. Διὰ δὲ τῶν σοφῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν λεπτολόγων συζητήσεων αὐτῶν ὀξύνετο μὲν ὁ γοῦς καὶ διεπλάσσετο ὁ χαρακτὴρ τῶν νέων, ἀνεπτύσσετο δὲ καὶ ἡ διαλεκτική.

Εἰκ. 53 — Ἀμφορεύς.

Εἰκ. 54. — Τμῆμα ὑδροφόρου τοῦ ἐν Τεγέᾳ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Τοὺς ἔνδοξους τούτους χρόνους τῆς ἀκμῆς ἡ κολούθησε μέγας ἐμφύλιος σπαραγμὸς γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἀπασα σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς διηγημένη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπῆρξεν ἐπὶ 27 ἔτη θέατρον καταστρεπτικοῦ πολέμου, ὃ ἐποίος ἔφθειρε πάσας αὐτῆς τὰς δυνάμεις, ἐπέφερε τὴν διάλυσιν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, καὶ ἐν γένει προεκάλεσε σειρὰν ἐσωτερικῶν στάσεων καὶ πολέμων καὶ ποικίλων συμφορῶν, ἥως οὐ ἐν τέλει συνηγρώθησαν ἀπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ χώραι ὑπὸ τὸ στιβαρὸν κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

2. Τὰ σπέρματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Οι Ἑλληνες εἶχον τὴν συνείδησιν ὅτι ἀπετέλουν ὅλοι ὅμοι ἐν ἔθνος· τὴν συνείδησιν αὐτὴν ἐνίσχυσαν ἔτι περισσότερον οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.¹ Εν τούτοις λόγοι καθίστων δύσκολον τὴν ἔνωσιν αὐτῶν εἰς ἐν κράτος. Ἐκάστη πόλις εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἴδιαιτέρως δι² ἴδιαν δυνάμεων, εἶχεν ἴδιαν ἱστορίαν, ἴδια ἴδαινικά· διὰ τοῦτο ἐπεδίωκεν πάση θυσίᾳ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Πρὸ πάντων μεγάλη διαφορὰ καὶ ἀντίζηλα ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν Ἰωνικῶν καὶ τῶν Δωρικῶν φύλων, μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Αἱ σχέσεις τῶν δύο τούτων ἀντιζήλων ἐνέκλειον τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κραταιὰν ἡγεμονίαν. Ἡ ἔρουσία αὐτῶν

ηδύσανεν δλογέν καὶ ἀπέδαινε τραχυτέρα εἰς τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι εἶχον μεταβληθῆνεις ὑπηκόους, καὶ ἐπίφοβοις εἰς τὰς ἄλλας πολιτείας Ἐγεννήσαντο μεγάλη κατακραυγὴ ἐναντίον των. Οἱ σύμμαχοι ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ ἀνέμενον μὲν τὴν βοήθειαν αὐτῆν γένεταις τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐπίσης καὶ οἱ λοιποὶ Ἑλληνες ἀδικούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ φοβούμενοι τὴν δύναμιν αὐτῶν ἡρέθιζον τὴν Σπάρτην εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν.

Ἡ Σπάρτη ἀφ' ἔτερου εἶχε μὲν ἀνέλθει εἰς μέγα ἀξιωματικὸν ἐπὶ τῶν Περσικῶν, ἀλλὰ δὲν εἶχε κάμει σημαντικάς προόδους ἔκτοτε. Οἱ Σπαρτιάται ήσαν πολὺ συντηρητικοί, διετήρουν τρόπους ἀρχαίκους καὶ δὲν παρηκολούθουν τὴν σύγχρονον πρόσδον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἡ στρατιωτικὴ των ὅμιλων μόρφωσις παρέμενεν ἔτι ἔξοχος καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ οὐδεγάδες ήσαν ὑποδεέστεροι. Τοιούτους δὲ διὰ τὰς προσωπικάς των ἀρετὰς περιεφρόνουν τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐφθόνουν τὴν δύναμιν των, διότι ἔδειπον ἔτι ἔκεινοι ηγεδοκίμουν πανταχοῦ.

Πάντα ταῦτα, ή ὑπεροφία τῶν Ἀθηναίων, διεθέτησαν τὴν Σπάρτην, ή δυσαρέσκεια τῶν ὑπηκόων, διεθέτησαν Ἑλλήνων, ήσαν ἴναγά διὰ γὰ προκαλέσουν τὸν πόλεμον. Η ἀντεξ διέθετον, διὰ ἔφεροντο μοιραίως εἰς ἔνοπλον ρῆξιν. Διὰ τοῦτο διέθετον πόλεις ήσαν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἔξω τῶν δύο συνδυασμῶν, τῆς Ἀθηναϊκῆς δηλαδὴ καὶ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας, ἐσπεῦδον γὰ προστεθῶσιν εἰς τινὰ ἔξι αὐτῶν ἀναλόγως τῶν συμφερόντων καὶ τῶν πολιτικῶν των φρονημάτων.

3. Αἱ ἀφορμαὶ τοῦ πολέμου.

Οἱ λόγοι τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πελοποννησίων ήσαν τόσον πολλοί, ὥστε μικρὰ ἀφορμὴ ηδύνατο γὰ ἀνάψῃ τὴν πυρκαϊάν, διότι ἔγένετο.

α') Οἱ Μεγαρεῖς μετέστησαν ἐκ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐδικούμενοι διὰ ψηφισματος τοῦ Περικλέους ἀπέκλεισαν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐμπορεύματά των ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Ἀττικῆς. Τοῦτο ήτο οἰκονομικῶς ὀλέθριον διὰ τοὺς Μεγαρεῖς καὶ συγχρόνως πρόκλησις διὰ τοὺς Σπαρτιάτας.

β') Οι Κερκυραῖοι περιελθόντες εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Κορινθίους διὰ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀποκίαν Ἐπίδαμνον προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ οὕτω προσφερομένη συμμαχία ἦτο λίαν πολύτιμος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, διότι οἱ Κερκυραῖοι εἶχον ἀξιόλογον στόλον. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν αὐτὴν καὶ βοηθήσαντες τοὺς Κερκυραίους κατέστρεψαν τὸν στόλον τῶν Κορινθίων. Τοῦτο ἔδλαπτε ζωτικώτατα συμφέροντα τῶν Κορινθίων εἰς τὰς δυτικὰς θαλάσσας καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὡς παράδασις τῶν ὑφισταμένων σπογδῶν.

γ') Οι Κορινθῖοι μὴ δυνάμενοι ἔτι νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον, ἥθελησαν νὰ φέρουν περισπασμόν τιγα εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐκινησαν εἰς στάσιν τοὺς δμοφύλους των Ποτειδεάτας, συμμάχους τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' ἵσχυρὸς Ἀθηναϊκὸς στόλος 70 τριήρων μετὰ 300 ὀπλιτῶν ἐστάλη ἀμέσως πρὸς περιστολὴν τῆς στάσεως.

Απῆλπισμένοι τότε οἱ Κορινθῖοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς καὶ πλήρεις δργῆς καὶ μίσους κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξηγάγκασαν τοὺς Σπαρτιάτας ἐν κοινῇ συγεδρίᾳ τῶν συμμάχων νὰ ψηφίσουν κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον.

Διὰ νὰ τηρήσουν ἔτι τύπους τινάς οἱ Σπαρτιάται, ἔστειλαν πρέσδεις ζητούντες παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν κατάλυσιν τοῦ Μεγαρικοῦ ψηφίσματος, τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀποπομπὴν τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, εἰς τὴν ὄποιαν ἀνῆκε καὶ ὁ Περικλῆς, (ἢ οἰκογένεια ἀπτη ἦτο ἔνοχος διὰ παλαιόν τι ἀσέδημα, τὸ Κυλώνειον ἄγος,) καὶ τέλος τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐλευθερίας εἰς δῆλους αὐτῶν τοὺς συμμάχους.

Οἱ δροὶ αὐτοί, ἐπειδὴ προσέβαλλον τὰ κυριαρχιακὰ δικαιώματα τῶν Ἀθηναίων, ἀπερρίφθησαν κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους. Καὶ οὕτως ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Ὁ δὲ τελευταῖος κῆρυξ ὁ ἀποσταλεὶς παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτε ἦδη ὁ στρατὸς εὑρίσκετο εἰς τὸν Ἰσθμόν, καταλείπων τὰ δρικὰ τῆς Ἀττικῆς ἐλεγε προμαντεύων: « Ἡδε ἢ ήμέρα τοῖς Ἑλλησι μεγάλων κακῶν ἀρξει ».

1) Οἱ Κύλων εὐπατορίδης Ἀθηναῖος, ἐπιδιώκων τυραννίδα κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Δράκοντος χρόνους εἶχε καταλάβει τὴν Ἀχρόπολιν. Πολιορκηθεὶς δὲ ἐκεῖ αὐτὸς μὲν διέφυγε, οἱ δὲ ὀπαδοί του κατέφυγον ἵκεται εἰς τοὺς βωμούς. Τούτους παρὰ τὰ ιερὰ μέσιμα ἀποκτείναντες οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἐθεωρήθησαν ἐναγεῖς καὶ ἐξωρίσθησαν ἐπὶ τίνα χρόνον. Ἐκάθησε δὲ τὴν πόλιν τότε ὁ Ἐπιμενίδης ἐκ Κρήτης.

9 - 4. Αἱ ἐκατέρωθεν δυνάμεις.

Οἱ πληθυσμὸς τῶν εἰς τὰς δύο συμμαχίας ὑπαγομένων χωρῶν δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ καθορισθῇ. Ἐν γένει δύμας ὅλαις αἱ χῶραι ησαν ἀκμαιόταται καὶ εἰς πλῆθος ἀγδρῶν καὶ εἰς πλοῦτον.

Αἱ Ἀθηναϊκὲς δυνάμεις. — Ἐκ πρώτης δψεως οἱ Ἀθηναῖοι ἔφαίνοντο πολὺ ὑπέρτεροι τῶν ἀντιπάλων. Ἐχοντες ὑποτελεῖς ἢ συμμάχους τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰς νήσους τοῦ Ιονίου πελάγους, εἶχον τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, 300 τριήρεις καὶ ἀφθονογόνους ὄντες πρὸς παρασκευὴν γέων στόλων. Ἡ πεζικὴ των δύναμις ἀνήρχετο εἰς 30 χιλ. μέτρων ὅπλιτας καὶ 1200 ἵπποις. Ἀλλὰ δὲν διέτρεχον κίνδυνον ἀπὸ τὸν πολὺ ἀνώτερον ἐχθρικὸν στρατόν, διότι τὸ κράτος των ήτο γησιωτικόν, καὶ τὸ ἀστυν ἀπόρθητον χάρις εἰς τὰ ἴσχυρά του τείχη.

Ἡ κυριωτέρα κινητήριος δύναμις τῶν πολέμων εἶναι τὰ χρύματα· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ησαν πλουσιώτατοι. Πλὴν τοῦ τακτικοῦ φόρου τῶν συμμάχων εἶχον ἀποκείμενα δι’ ἀπροόπτους ἀνάγκας, ἀποθεματικὰ κεφάλαια· ἐν ἀνάγκῃ δὲ ηδύγαντο νὰ χρησιμοποιήσουν καὶ τὰ πολύτιμα ἀναθήματα τῶν γαῶν καὶ ἀφθονογόνων ιδιωτικὸν πλοῦτον. Μέγα προσέτι πλεονέκτημα δι’ αὐτούς ήτο ἡ ἑνιαία διοίκησις, τῆς δροσιστοῦ ἀνήρ ἔξοχων πολιτικῶν καὶ στρατηγικῶν ἀρετῶν, δ. Περιπλῆς.

Οἱ Πελοποννήσιοι. — Ἀπέγαντι αὐτῶν ἦσαντο, ὡς συμπαγῆς μᾶζα, αἱ δυνάμεις τῆς Πελοποννήσου. Στρατὸς πεζικός, ὀργανωμένος ἀριστα, πλήρης φρονήματος μὲν ψυχῆγη τοὺς ἀγητήτους μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων Σπαρτιάτας. Ἐνίσχυον δ’ αὐτοὺς καὶ οἱ ἔκτος τῆς Πελοποννήσου σύμμαχοι, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Θηβαῖοι, οἱ Φωκεῖς, οἱ Δοκροὶ κ. ἄ. Ἡ πρώτη στρατιὰ ἀπετελέσθη ἐξ 60 χιλ. ἀνδρῶν, οὐχ ηττον δὲ ηδύγαντο οἱ Πελοποννήσιοι νὰ παρατέξουν καὶ μέχρις 90 χιλιάδων. Νάυτικὴν ὑποστήριξιν ἀξιόλογον δὲν εἶχε ὁ στρατὸς αὐτοῦς πλὴν τοῦ στόλου τῶν Κορινθίων. Περὶ τὰ τέλη μόλις τοῦ πολέμου κατήρτισαν οἱ Σπαρτιάται στόλον, γνωτολογήσαντες ἀπὸ τὰς νήσους διὰ Περσικῶν χρημάτων. Οἰκονομικῶς ἡ θέσις των ήτο ἐποδεεστέρα τῶν ἀντιπάλων διότι μονίμους πόρους δὲν εἶχον, αἱ δὲ πόλεις παρέχουσαι ἀγδρας κατέβαλλον συγχρόνως καὶ τὰ ἀπαιτούμενα

διὰ τὴν κάνησιν αὐτῶν χρήματα. Καὶ ἡ ἐπιθολὴ δὲ τοῦ κέντρου εἰς τοὺς συμμάχους ἦτο χαλαρωτέρα καὶ τὸ πᾶν ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν πρόθυμίαν ἐνδὸς ἑκάστου ἴδια.

Τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους. — Οἱ Περικλῆς κατέδειξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ προέτε νεγεὶς αὐτοὺς γὰρ θυσιάσσουν χάριν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πολέμου τὰ ἐμτὸς τῶν τειχῶν κτήματα τῆς Ἀττικῆς, νὰ μετακομισθοῦν ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὸ ἄστυ, καὶ νὰ ἀποζημιωθοῦν διὰ τὴν θυσίαν αὐτὴν λεγατοῦντες τὰ παράλια τῆς Ηελοπογγήσου. Συγεθούλευσε δὲ αὐτοὺς νὰ μὴ ἐπιθυμήσουν πλεονεκτικῶς νέας κτήσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ Περικλέους καὶ μετακομισθέντες ἀπαντες ἐκ τῶν χωρίων τῆς Ἀττικῆς κατώχησαν ὅπου ἤδυνατο ἑκαστος ἐντὸς τῆς πόλεως, μεταξὺ τῶν μακρῶν σκέλων καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀγέμενον τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἔχθροῦ.

5. Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου (431—421).

Αἱ πρῶται εἰσβολαὶ.

Τὸ πρῶτον ἐπεισόδιον τοῦ πολέμου ἦτο αἰφνιδιαστικὴ γυντεριγὴ ἐπίθετις τῶν Θηραίων κατὰ τῶν Πλαταιῶν, συμμάχου τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἐπιδρομεῖς κατέλαβον τὴν πόλιν διὰ πρόδοσίας, ἀλλ᾽ ἐντὸς δλίγου ἐπιτεθέντες οἱ Πλαταιεῖς διεσκόρπισαν αὐτούς, καὶ δυοῦς συγέλαθον, κατέσφαξαν ἀπανθρώπως. Ἀναμένοντες δὲ νέαν ἐπίθεσιν ἀπέστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ἀμαχὸν πληθυσμὸν καὶ συνεπλήρουν τὰς πολεμικάς τῶν προετοιμασίας. Οἱ Θηραῖοι ἐπελθόντες μετ' δλίγον πανστρατιῷ ἐποιιόρκησαν αὐτούς.

Μετ' δλίγον τὸ ἔτος τοῦ 431 ἐπὶ κεφαλῆς 60 χιλ. συμμαχικοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν δ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαιμος. Δὲν συγήντησεν ἀντίστασιν. Ἐδενδροτόμησε τὴν Ἀττικήν, κατέστρεψε τοὺς ἀγρούς, παρήλασεν ἐπιδεικτικῶς πρὸ τῶν τειχῶν καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸν Ἰσθμὸν διέλυσε τὸν στρατόν.

Ἐξ ἀλλοῦ Ἀθηναῖκὸς στόλος ἐξ 100 πλοίων περιέπλεε τὴν Ηελοπόνυγην προξενῶν πολὺ μεγαλυτερας καὶ σπουδαιοτέρας εἰς τὸν ἔχθρὸν ζημίας.

Η τακτικὴ αὕτη ἐξηκολούθησεν καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη χωρὶς

νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαίαν τιγάν ἐπιτυχίαν δυναμένην νὰ ἔχῃ ροπήν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ πολέμου.

6. Ὁ Λοιμός.

Ἐπηρεάσθη ὅμως μεγάλως ὁ ἀγῶν τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ δεύτερὸν ἔτος ἐνσκήψαντος λοιμοῦ, δ ὄποιος ἐπροξένησε συμφοράς, θσας δὲν ἤδύνατο νὰ προξενήσῃ ὁ ἔχθρος.

Ο λοιμὸς οὗτος ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐν Πειραιεῖ μεταφερθεὶς Ἰσως ἐξ Αἰγύπτου διὰ τινος ἐμπορικοῦ πλοίου. Η συμπύκνωσις χίλιάδων λαοῦ εἰ; κατοικίας ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν τήρησιν τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν διηγούσλυνε τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τοῦ μολύσματος εἰς δληγων πόλιν, καὶ τὸ κείριστον, καὶ μεταξὺ τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου. Η γόσσις μὲ φρικώδη συμπτώματα ἐπέφερεν ἐντὸς δλίγων γῆμερῶν τὸν θάνατον διατηρηθεῖσα δὲ τρία συνεχῆ ἔτη ἀμειλίκτως ἐστέρησε τὴν πόλιν πλειστων καὶ ἀρίστων ἀνδρῶν. Θῦμα τῆς γόσσου ἔπεσε καὶ ὁ Ηέρικλῆς ἀποθανὼν τὸ φθινόπωρον τοῦ 429.

Ο θάνατος τοῦ Περικλέους ἦτο μεγίστη συμφορὰ διὰ τὰς Ἀθήνας, διότι οἱ διάδοχοι του παρεκκλίγαντες ἀπὸ τὸ ἀρχικόν του πολεμικὸν σχέδιον προσκάλεσσαν τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου, ἐφ' οὐ ἐστηρίζετο ἡ δύναμις τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἐν τέλει γῆτταν τῶν Ἀθηναίων.

Ολίγιστοι ἔκ τῶν προσβληθέντων ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἐσώθησαν, ἐν οἷς καὶ διάγκας ἴσταρικὸς Θουκυδίδης. Αἱ ζημίαι ἡσαν βαρύταται ἵδιαι, δτε ἡ γόσσις μετεδόθη εἰς τὸν στόλον καὶ παρέλυσε τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Τὸ πολεμικὸν ὅμως φρόνημα τῶν Ἀθηναίων δὲν κατεβλήθη καὶ οὕτω.

7. Ἡ πολιορκία καὶ ἡ πτῶσις τῶν Πλαταιῶν.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου διὰ τὸν φόδον τοῦ μολύσματος; ἀπεικρύνθησαν οἱ Πελοποννήσιοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἤλθον νὰ ἐνισχύσουν τοὺς Θηραίους, οἱ ὄποιοι ἐταλαιπωροῦντο εἰς ἀνωφελῆ πολιορκίαν τῶν Πλαταιῶν. Η πόλις αὕτη ἡ μικρὰ μέν, ἀλλ ἔνδοξος διὰ τοὺς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας τῆς, ἐφάνη καὶ κατὰ τὴν περίστασιν

χύτην ἀξία τῆς συμπαθείας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ ὅλων διὰ τῆς ἡρωϊκῆς χάριτος τῆς.

400 Πλαταιεῖς, 80 Ἀθηναῖοι καὶ 110 γυναικες σιτοποιοί, μόνοι αὐτοὶ ἄγου ἄλλου δούλου ἢ ἐλευθέρου, ὑπερήσπιζον τὴν πόλιν ἐναντίον τῶν Θηγαίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ δραμόντων ἐκεῖ μεθ' ὅλων τῶν Πελοποννησίων. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρχεν ἡρωϊκὴ καὶ διήρκεσεν ἐπὶ μακροὺς μῆνας. Οἱ πολιορκηταὶ διαθέτοντες χιλιάδας ἔργατικῶν χειρῶν μυρία ἐμηχανεύθησαν, τά ὅποια διηγεῖται ἐξουδετερωνεν ἢ ἄγρυπνος δραστηρίστης τῶν ὅλιγων πολιορκουμένων.

Μόνον δέ, ὅταν ἔλειπεν αἱ τροφαὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ ἔλπις βοηθείας ἦξεν Ἀθηνᾶν δὲν ὑπῆρχεν, οἱ Πλαταιεῖς διαιρεθέντες εἰς δύο ἐπεχειρήσαν τολμηροτάτην νυκτερινὴν ἔξοδον. Ἔξηλθον τῆς πόλεως 212 ἀνδρες καὶ ὑπερπηδήσαντες τάφρους, ὑπερβάντες τὸ διπλοῦγετεῖος, δι' οὐ ἕξωθεν εἰχον περιχαρακώσει αὐτοὺς οἱ ἔχθροι καὶ διαφυγότες τοὺς φύλακας καὶ τοὺς ἐκ Θηρῶν μετὰ λαμπάδων προσδραμόντας διεσώθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ λοιποὶ παρεδόθησαν ἐμπιστευθέντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν Λακεδαιμονίων. Ἄλλη ἡ πατήθησαν. Διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀδιαφοροῦντες διὰ πᾶν δίκαιον καὶ τοὺς ὄρκους κατεδίκασαν ὅλους εἰς θάνατον καὶ παρέδωταν τὴν γῆν αὐτῶν εἰς τοὺς Θηραίους.

8. Λι ὁμότητες τοῦ πολέμου.

Οἱ ἄγρων ἡρχισεν οὕτω καὶ ἐξηκολούθησε μὲν ὁμότητα ἀπάνθρωπον ἐκατέρωθεν καὶ παρεξετράπη εἰς ἀνηκούστους σφαγάς. Οὕτως ζε τὸ 428 ἀπεστάτησεν ἡ Μυτιλήνη, ἥτο τέσσον σφοδρὰ ἡ ἀγανάκτησις καὶ παράφορος ἡ δργὴ τῶν Ἀθηναίων, ὡστε καθυποτάξαντες αὐτὴν διὰ τοῦ Πάχητος ἀπεφάσισαν νὰ κατασφάξουν ἔπαντας τοὺς Μυτιληναίους. Τὴν πρωτάκουστον ταύτην ἀπόφασιν προκηληθείσαν ὑπὸ τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος διετάχθη τάχιστα νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἐν Μυτιλήνῃ εὑρισκόμενος Πάχης. Τὴν ἐπαύριον ἡμέρας δι' ἐνεργειῶν φρονίμων πολιτῶν μετεμελήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ διὰ δευτέρου ὑηφέσματος ἀγέστειλαν τὴν πρώτην ἀπόφασιν καὶ ἡρκέσθησαν εἰς τὴν θανάτωσιν μόνον τῶν πρωτατίων τοῦ κινήματος. Αἰματηραὶ δὲ ὑπῆρξαν καὶ αἱ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἔριδες τῆς Κερκύρας, διπου ὑπερησχύ-

σαντες τέλος οἱ ἀημοκρατικοὶ προέβησαν εἰς φρικώδεις καὶ ἀγηλεεῖς σφαγὰς¹ τῶν ἀντιπάλων.

19. Ἡ κατάληψις τῆς Πύλου (426—424).

Τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου, τὴν ὁποίαν τέως ἐφήρμοζον καὶ τὰ δύο μέρη, καὶ μὲ τὴν ὁποίαν θὰ παρετείνετο ἐπὶ πολὺν ὅ πόλεμος, ἐπεχείρησαν γὰρ μεταβάλλουν σπουδαίως δύο ἄνδρες, ὁ Δημοσθένης ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ὁ Σπαρτιάτης Βρασίδας.

Οἱ Ἀθηναῖκὸς στόλος περιπλέων τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου προσωρίσθη ἔνεκα τρικυμίας εἰς τὴν Πύλον. Ἐκεῖ δὲ Δημοσθένης, διακεριμένος στρατηγὸς τῶν χρόνων τούτων, ἐπεισε ποὺς τοὺς ἄνδρας τοῦ στόλου νὰ ὀχυρώσουν τὴν θέσιν ἐκείνην, ἡ ὁποία καὶ τρέσεται προστατεύετο ὑπὸ ἀπροσίτων βράχων. Ἔσκοπει δὲ δὲ Δημοσθένης γὰρ ἐγκαταστήσει φρουράν εἰς τὸ ὀχύρωμα καὶ δρμώμενος ἐκείθεν γὰρ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Μεσσηνίους καὶ νὰ ἀπειλῇ διαρκῶς τὴν Σπάρτην.

Τὸν κίνδυνον ἀντελήθησαν οἱ Σπαρτιάται καὶ ἀμέσως ἐκκενώσαντες τὴν Ἀττικήν, ἔσπευσαν πανστρατιῷ εἰς τὴν Πύλον. Ἐκεῖ ενέρισκετο δὲ Δημοσθένης μὲ πέντε μόνον πλοῖα. Οἱ Σπαρτιάται ἐπολιόρκησαν αὐτὸν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καταλαβόντες δὲ τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἀπειδίσασμ 420 ἐπιλέκτους ἄνδρος. Ἄλλὰ μετ’ ὀλίγον ἐπελθὼν δὲ Ἀθηναῖκὸς στόλος διεσκόρπισε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ.

Μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας κατίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι, συλλαβόντες καὶ 292 ἐκ τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ Σπαρτιατῶν ως αἰχμαλώτους. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην προσετέθη καὶ ἡ τῆς καταλήψεως τῶν Κυθήρων καὶ τῆς Νισαίας, ἐπινείσυ τῶν Μεγάρων. Οὕτως δημιέραις ἀπέβαινε στενώτερος δὲ διὰ τοῦ Ἀθηναῖκοῦ στόλου ἀπογλεισμὸς τῆς Πελοποννήσου.

1) «Πᾶσά τε ἴδεα κατέστη θανάτον καὶ οἶον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι οὐδὲν ὅτι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω καὶ γὰρ πατήρ παῖδα ἀπέκτεινε καὶ ἀπὸ τῶν ιερῶν ἀπεσπῶντο καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐκτείνοντο; οἱ δὲ τινες καὶ περιοικόδομηθέντες ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ιερῷ ἀπέθανον. Οὗτοις δῆμη ἡ στάσις προσκόρησε. Θουκ. 3, 81.

15 10. Ὁ Βρασίδας εἰς Χαλκιδικήν.

Ο Βρασίδας ἀναλογιζόμενος δτι γι δύναμις τῶν Ἀθηναίων στηρίζεται εἰς τοὺς συμμάχους, γι δὲ ἀποστασία αὐτῶν δύναται γράποδη καρίου τραῦμα κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ἀπεφάσισε γὰ κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ Θράκη κτήσεις τῶν Ἀθηναίων.

Διὰ τοῦτο ἦλθε τὸ 424 μετὰ 1700 δρπιτῶν διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν πλὴν ἄλλων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τὴν Ἀμφίπολιν. Εἰς σωτηρίαν τῆς Ἀμφίπολεως ἔσπευσεν ὁ Θουκυδίδης, διακῶν γαυτικήν τινα μοῖραν παρὰ τὴν Θάσου. Ἀλλ᾽ ἔφθασεν ἀργά, δτε εἰχενθῆδη καταληφθῆ γι πόλις ὑπὸ τοῦ Βρασίδου καὶ διὰ τοῦτο ὁ δῆμος κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ἔξορίαν. Ἡ ἔξορία αὕτη ἔγινε ἀφορμὴ γὰ συγγραφῆ γι ἀθάνατος ἴστορία τοῦ Ηελοπόννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν τὴν δποίαν ἐπεδόθη ὁ Θουκυδίδης ἔκτοτε ἐργαζόμενος μετὰ ζήλου καὶ ἐμδριθείας.

Τὸ 422 ἐστάλη στρατηγὸς εἰς τὴν Χαλκιδικήν ὁ Κλέων, δστις κατὰ τὴν μάχην τὴν συγχριεῖσαν παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐφονεύθη φεύγων αἰσχρῶς. Κατὰ τὴν αὕτην δὲ μάχην ἔπεσε καὶ ὁ Βρασίδας γενναίως μαχόμενος.

16 11. Ἡ Νικίειος εἰρήνη.

Ο πόλεμος ἔξηκολούθει τοιο τοτρόπως ἀκριτος, τὰ δειγὰ ὅμιως αὐτοῦ ἥταν αἰσθητὰ παντοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐπὶ δέκα ἥδη ἔτη στερούμενοι οἱ πολῖται τῶν προσφιλῶν εἰς αὐτοὺς ἀγροτικῶν ἐνασχολήσεων, σεγωθοῦντο ἐντὸς τοῦ ἀστεως, ἥναγκασμένοι γὰ παρακολουθοῦν μὲ ἀποστροφὴν τὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀδολεσχίας αἰσχρῶν δημαγωγῶν. Ο θάνατος τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Βρασίδου, τῶν ἐγθέρμων δημοσιηρικῶν τοῦ πολέμου, δημυκόλυνε τὸ ἔργον τῶν φιλειρηνικῶν ἀγδρῶν. Καὶ οὕτω διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ συνετοῦ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῦ Νικίου συγωμολογήθη τὸ 421 εἰρήνη διὰ πεντήκοντα ἔτη μὲ τὸν ὄρον γὰ ἀποδώσουν, ὃσα ἔκάτεροι κατέλαβον ἐν καιρῷ τοῦ πολέ-

μου, είτε πόλεις είτε αἰχμαλώτους, ἀναλαμβάνοντες οὕτως, ὅσα είχον καὶ πρὸ τοῦ πολέμου. Ἡ ειρήνη αὕτη δυομάζεται Νικίειος ειρήνη.

17 12. Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου (421—413).

Τὴν Νικίειον ειρήνην ἐπηκολούθησαν 6—7 ἔτη, κατὰ τὰ ἑποῖα δὲν γῆλθον μὲν αἱ πρωτεύουσαι πόλεις εἰς ἔνοπλον ρῆξιν, ἀλλ᾽ αἱ σχέσεις τῶν δὲν δύνανται γὰρ χαρακτηριθῆσιν ὡς φιλικοί. Διότι αἱ ὑποσχέσεις ἀμφιστέρων τῶν μερῶν δὲν ἦσαν εἰλικρινεῖς, οἱ δὲ δροὶ τῆς ειρήνης δὲν ἐπληρώγησαν πάντες. Οὕτως οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι δὲν ἀπέδωσαν τὰς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ κτήσεις τῶν Ἀθηναίων, οὗτοι δὲ δὲν ἔξεκένθισαν τὴν Πόλον. Οἱ σύμμαχοι ἀπεριφράστως ἔξεδήλουν τὴν δυσαρέσκειάν των κατὰ τῆς Σπάρτης, ἡ δόπια είχε συνομοιογήσει αὐτιαρέτως τὰς σπονδάς, χωρὶς γὰρ λάδη οὐδὲ δψιν τὰ συμφέροντα αὐτῶν.

Μεταξὺ τῶν πόλεων συνωμοιογοῦντο πλεισται συνθήκαι αντικρουόμεναι καὶ κατηρτίζοντο συμμαχίαι ἐφύμεροι. Οὕτως οὐπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀργους, τὸ δόπιον ἀπολαύον μακρᾶς ειρήνης διὰ τὴν οὐδετερότητά του είχεν ἀνέλθει εἰς μέγα δξιῶμα, Κορινθιοι, Μαντινεῖς, Τεγεαῖται, Ἡλεῖοι ἐπολέμησαν ἐναντίον αὐτῆς τῆς Σπάρτης, ἀλλ᾽ ητηθέντες διελύθησαν.

Ἐξ ἄλλου ἡ φιλοπόλεμος φατρία ἐν Ἀθήναις ἀπέδαινεν ὁ σημέραι ἰσχυροτέρα καὶ προκλητικωτέρα. Ἐπιτεθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ὅλως ἀδικαιολόγητως καὶ μὲ τρόπον βάρβαρον κατέστεφαν τὴν Μῆλον, κατασφράξαντες ἡ ἔξανδρα ποδίσαντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Καὶ ἐν γένει ὁ δῆμος ἀπέδαινεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν μᾶλλον ταραχώδης καὶ ἀστατος διειροπολῶν νέας κατακτήσεις, νέας ἀφορμᾶς πλούτου καὶ δόξης. Ἐν μέσῳ τοισθου περιβάλλοντος ἥγηρώθη ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς Ἀλκιδιάδης.

18 13. Ὁ Ἀλκιβιάδης.

Οἱ Ἀλκιδιάδης ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεινίου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους. Ἡ φύσις ἐγέρισεν εἰς αὐτὸν πλουσίως τὰ δῶρά της. Ἐθαυμάζετο διὰ τὸ κάλλος τοῦ σώματός του, τὸ δόπιον διετηρήθη θαλερὸν καθ' ὅλον τὸν βίον του. Ἡ ρώμη, ἡ καρτερία καὶ ἡ ἀντοχὴ τοῦ δργαγισμοῦ του,

ώς καὶ ἡ εὐφύτα καὶ εὐστροφία τοῦ πνεύματός του θίσαν διαδόητα ἐν Ἀθήναις. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μέγας οἰκογένειακὸς πλοῦτος ἔθετεν εἰς τὴν διάθεσίν του πάντα τὰ μέσα ἀνωτέρου βίου.

Αλλ᾽ εἰς τὰ φυσικὰ αὐτὰ προτερήματα δὲν ἔσθιη ἢ προσήκουσα ἀνάπτυξις καὶ κατεύθυνσις διὰ καταλλήλου ἀνατροφῆς. Οἱ Ἀλκιδίαδης ἐνώριες παρεδίη εἰς τὴν ἀσωτίαν καὶ τὰς θορυβώδεις διησκεδάσεις. Τόστο δὲ καθὼς καὶ ἡ ἀμετρός του φιλοδοξία ἐκίνησαν ἐνώριες τὸν φόδον καὶ τὴν διπολίαν τῶν Ἀθηναίων. Διότι πάντες διέβλεψαν εἰς αὐτὸν τάσεις πρὸς τυραννίδα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεστρέφοντα καὶ κατεπολέμησαν αὐτὸν, ἣν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως διεκρίθη πάντοτε ὁ Ἀλκιδίαδης διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν του καὶ ἀνάπτυξεν ἔξοχους στρατηγικὰς ἀρετάς. Ακριδῶς δὲ αὐτῇ ἢ καταχώτου ἀντίδρασις κατέστρεψε καὶ αὐτὸν καὶ τὰς Ἀθήνας.

14. Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία.

Αἰτίᾳ τῆς ἐκστρατείας. — Κατὰ τοὺς χρόγους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ φυλετικὴ διαφορὰ Δωριέων καὶ Ιώνων ἔχωριζεν εἰς ἀγτίπαλα στρατόπεδα καὶ τὰς πόλεις τῆς Σικελίας, αἱ ὅποιαι ἐκάστοτε ἐζήτουν ἐνισχύσεις ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ κυρίᾳ Ἑλλάδι ὄμοφύλους των. Οὕτως οἱ Ἐγεσταῖοι πολεμοῦντες κατὰ τῶν Σελιγούντιων καὶ τῶν Συρακουσίων ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους διοσχόμενοι, ὅτι ἄμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου ήταν ταχιδῷ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἥπασαι αἱ Ιωνικαὶ πόλεις τῆς Σικελίας διαθέτουσαι ἀφιόνους ἴδιωτικοὺς καὶ δημοσίους θησαυρούς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ὅτι παρουσιάσθη ἡ εὐκαιρία διὰ νὰ γίνουν κύριοι τῆς εὐφόρου καὶ εὐδαίμονος νήσου Σικελίας, τῆςι ἐποίας τὴν κατάκτησιν πολλοὶ ὥγειροπόλουν πρὸ πολλοῦ χρόνου καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ στελῶνται τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν.

Μάτηρ δὲ συνετός Νικίας προσεπάλιει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ἂσύνετος ἡ ἀπόφασις αὐτῶν, ὅτι ἂστο ἐπικίνδυνον νὰ δημιουργήσουν νέους ἔχθρούς, ἐνῷ ἡ μετὰ τῆς Σπάρτης συνθήκη εἶναι ἀδεστάλα καὶ ποικίλοι ἔχθροι παραμονεύουν ἔξω τῆς πόλεως. Μάτηρ ἀπεδείκνυεν ὅτι, νικῶντες μὲν τόσον μακρὰν τῆς πατρίδος δὲν ἂστο δυνατὸν νὰ ἔχουν ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν κυριαρχίαν. ήττωμενοι δημως κατὸν

τεστρέφοντο τελείως. Ὁ δῆμος ἐψήφισε τὴν ἐκστρατείαν πειθόμενος εἰς τὰς μεγάλας ἐπαργελίας τοῦ Ἀλκιδιάδου ἀναδείξας στρατηγούς τὸν Νικίαν τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ τὸν Λάμαχον.

Ἀκρωτηριασμὸς τῶν Ἐρμαῖν.—Ἐνῶ μετὰ ἐνθουσιασμοῦ

Εἰκ. 55.—Ἐρμῆς Προπύλαιος ἐξ Περγάμου, ἔργον τοῦ Ἀλκεμένους, εἰς τῷ Μουσείῳ Κωνσταντινούπολεως.

ἐσκέπτοντο δι: ὁ στρατός, ὁ τακτικούς τὴν Ἐκκλησίαν θὰ γῆθωνεν αὐτόν, ἐάγει ἐδικάζετο ἀμέσως, ἐνī ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀλκιδιάδου. Ἡ λπιζον γὰ ἐπιτύχουν ἀσφαλέστερον τοῦ σκοποῦ των.

Ὄπειροις τοῦ στόλου.—Ἐντὸς ὀλίγου τὰ πάντα γίνεται τοιμα. Καὶ τὰ μὲν συμμαχικὰ πλοῖα καὶ τὰ σιταγωγὰ εἰχον ουγκεν-

παρεσκευάζοντο πάντα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν, θρασεῖα ἀσέβαια κατετάραξε τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἐρμαῖν πρώταν τινὰ εὑρέθησαν ἡκρωτηριασμένοι κατὰ τὰς κεφαλάς. Ἦσαν δὲ οἱ Ἐρμαῖι τετράγονοι στῆλαι καταλήγουσαι εἰς κεφαλὴν τοῦ Ἐρμοῦ, ἢ ἄλλου τιγδὸς θεοῦ. Οἱ Ἐρμαῖι γίνεται ἰδρυμένοι πρὸ τῶν οἰκιῶν καὶ ἀνὰ τὰ τέρματα τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ τῶν κτημάτων, ἀπελάμβανον δὲ μεγίστης τιμῆς.

Οἱ δράσται τοῦ ἀσεβήματος γίνενται ἄγνωστοι. Οἱ ἔχθροι δημος τοῦ Ἀλκιδιάδου διέδιδον ἐπιτηδείως, διτὶ αὐτὸς μεθύσας τὴν νύκτα μετὰ τῶν φίλων του προέδη εἰς τὴν ἀσεβὴ πρᾶξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο γνωστὸς ὁ ἀτακτός του βίος, πολλοὶ τὸ ἐπίστευον εὐκόλως.

Οἱ Ἀλκιδιάδης ἐταράχθη ἐν τῶν διαδόσεων τούτων καὶ ἐζήτησε γὰ δικασθῆ διὰ γὰ ἀποδείξῃ, διτὶ ἦτο ἀμέτοχος του ἀγοστουργήματος. Δέγε γῆθελε γὰ ἀπέλθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὑπὸ τὸ βάρος τοιαύτης κατηγορίας. Ἀλλ' οἱ ἀντίπαλοί του κατώρθωσαν γὰ ἀναβληθῆναι δίκην· διότι ὁ ὅποιος ἐλάτρευε τὸν Ἀλκιδιάδην, οὐαί τακτούς τὴν Ἐκκλησίαν θὰ γῆθωνεν αὐτόν, ἐάγει ἐδικάζετο ἀμέσως, ἐνī ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀλκιδιάδου. Ἡ λπιζον γὰ ἐπιτύχουν ἀσφαλέστερον τοῦ σκοποῦ των.

Ὄπειροις τοῦ στόλου.—Ἐντὸς ὀλίγου τὰ πάντα γίνεται τοιμα. Καὶ τὰ μὲν συμμαχικὰ πλοῖα καὶ τὰ σιταγωγὰ εἰχον ουγκεν-

τρωθῆ εἰς τὴν Κέρκυραν, αἱ δὲ Ἀττικαὶ τριήρεις τελείως ἐξηρτημέναι ἀνέμενον ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Ἡ δλη δύναμις ἀνήρχετο εἰς 134 τριήρεις μὲ πληρώματα 25460 ἀνδρῶν, 5100 ὁπλιτῶν καὶ 1300 τοξοτῶν πάντων ἐνηρότερων ἐκ ναυτολόγων. Οὐδεμίᾳ Ἐλληνικὴ πόλις εἶχε στείλει μέχρι τοῦδε τόσου μεγαλοπρεπεῖς δυγάμεις δὲ ἐκστρατείαν τόσουν ὑπερπόντιον. Εἰς ἐπίμετρον δὲ ἡ πόλις, οἱ τριήραρχοι καὶ οἱ πολίται ἐξ ἴδιων ἀφειδῶν ἐξοδεύοντες εἶχον παρασκευάσει πολυτελέστατα πλοῖα καὶ ὅπλα καὶ σκεύη. Ἔγόμιζέ τις, ὅτι ἦρχοντο μᾶλλον πρὸς ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς πόλεως ἢ πρὸς πόλεμον. Διὸ τοῦτο πανηγυρικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἥμέρα τοῦ ἀπόπλου. "Απειρον πλήθος ἀστῶν καὶ ξένων εἶχε κατέλθει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς διὰ γὰ παραχολουθήσῃ τὸ ἔξοχον θέαμα. Καὶ αἱ μεγάλαι ἐλπίδες, ωφ' ὧν ἐφέροντο οἱ ἐκλεκτοὶ ἐκεῖνοι πολίται, αἱ εὐχαὶ, ἡ ἀγωνία καὶ τὰ δάκρυα τῶν προπεμπόντων αὐτοὺς οἰκείων καθίστων συγκινητικωτέραν τὴν ὥραν τοῦ ἀπόπλου. Τέλος ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιγῆς ἐγένοντο αἱ νενομισμέναι εὐχαὶ καὶ σπουδαὶ ἀπὸ ἐκπωμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν καὶ ὁ στόλος ἐκεῖνος, ὁ «τόλμης τε θάμβει καὶ δψεως λαμπρότητι περιβόητος», κατέλιπεν ἐν ἀμφίληγ τὸν πάτριον λιμένα περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415.

Τὰ ἐν Σικελίᾳ.—Περιπλεύσας τὴν Ηελοπόνυγησον ὁ στόλος καὶ ἐν Κερκύρᾳ συναντηθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων πλοίων κατήχθη εἰς Σικελίαν. Ἐκεὶ τὸ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι εἰδον διαψευδομένας τὰς ἐλπίδας των. Οἱ Συρακούσιοι δραστηρίως ἐνεργήσαντες εἶχον συγενώσει πλείστας πόλεις τῆς γῆσσον εἰς κοινὴν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Αἱ λοιπαὶ πόλεις τηροῦσαι οὐδετερότητα δὲν ἐδέχοντο τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον εἰς τοὺς λιμένας, οὐδὲ παρεῖχον τὰ ἐπιτήδεια. Αὗτοί οἱ Ἐγεσταῖοι ἐγχέλεγχοντο, ὅτι ἐξηπάτησαν αὐτοὺς ὑποσχεθέντες θησαυρούς, τοὺς ὅποιους δὲν εἶχον.

Εἰς αὐτὰ προσετέθη ἀσύνετος ἀπόφασις τοῦ δήμου, διὰ τῆς ὅποιας ἀνεκλήθη ὁ Ἀλκιβιάδης, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῶν Ἐρμῶν. Ὁ στρατὸς οὕτω ἐστερήθη τὸν θερμουργότερον θιασώτην τῆς ἐκστρατείας, τὸν στρατηγόν, ὁ ἐποίος ἐμπνέων ἐμπιστοσύνην καὶ γοητείαν εἰς πάντας ἡτοῖς σωσ διάνοιας κατάλληλος διὰ γὰ φέρη εἰς αἴσιον πέρας τὴν ἐπιχείρησιν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀντελήθη, ὅτι εἶχον ὑπερισχύσει οἱ ἀντίπαλοί του καὶ δὲ ἐπανερχόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν θὰ ἡδύγατο γὰ διαφύγη τὴν καταδίκην. Ἐδραπέτευσε λοιπὸν εἰς τὸ

"Αργος καὶ ἔκει ἔμαθεν, ὅτι κατεῖκάσθη εἰς θάνατον καὶ διὰ ἐδη-
μεύθη ἡ περιουσία τού. Ἐκεῖθεν ἤλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου κατα-
κτήσας ἐντὸς ὀλίγου τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκεν εἰς
αὐτοὺς ὀλεθρίας διὰ τὴν πατρίδα του συμβουλάς. Συγέστησε δηλαδὴ
εἰς αὐτοὺς πρῶτον γὰρ ἐνισχύσουν τοὺς Συρακουσίους διὰ καταλήλου
στρατηγοῦ, δεύτερον, ἀντὶ γὰρ ἐπιχειροῦν προσωρινὰς εἰς τὴν Ἀττι-
κὴν ἐπιδρομάς, γὰρ ὀχυρώσουν τὴν Δεμέλειαν καὶ γὰρ ἐγκαταστήσουν
ἔκει φρουρὰν πρὸς διαρκῆ πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τρίτον γ' ἀπο-
στατήσουν τὰς γῆσους.

"Η σκοπιμότης τῶν προτάσεων τούτων ἡτο κατάδηλος εἰς πάντα.
ὅτι Ἀλκιδιάδης ἀπέδη ἐντὸς ὀλίγου δημοτικώτατος καὶ πανίσχυρος ἐν
Σπάρτῃ. Καὶ εἰς μὲν τὴν Σικελίαν ἐστάλη ὁ Γύλιππος· ὁ δὲ βασι-
λεὺς Ἅρις κατέλαβε καὶ ωχύρωσε τὴν Δεκέλειαν.

Οἱ κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἀγῶνες. Οἱ στρατηγοὶ μετὰ
τὴν φυγὴν τοῦ Ἀλκιδιάδου μετὰ συγέσεως ἐνεργήσαντες κατέλαβον
τὸν λιμένα τῶν Συρακουσῶν καὶ ἔκλεισαν τοὺς Συρακουσίους εἰς τὰ
τείχη των, ὅπου τοὺς ἐποιέρκουν τόσον στενῶς, ὥστε οἱ ἐν τῇ πόλει
δειγμὸς ταλαιπωρούμενοι ἐσκέπτοντο γὰρ παραδοθῶσιν. Τότε ἀκριθῶς
(τὸ θέρος τοῦ 414) ἔφθασεν ὁ Γύλιππος, δοτις διαλαθών τοὺς Ἀθη-
ναίους, διηλθε διὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν καὶ εἰσῆλθε εἰς τὰς Συρα-
κούσας. Τοῦτο ἐνέπιεντος θάρρος καὶ ἐνεψύχωσε τοὺς πολιορκουμένους.

"Ἐκτοτε δὲ ἀγῶνας ἔλαβε δυσμενῆ τροπὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ
τολμηρῶν ἔξδων δὲ Γύλιππος ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως. Οἱ
Λάμπαχος ἐφονεύθη. Ὁ Νικίας πρὸς τῷ γήρατι κατετρύχετο ὑπὸ νό-
σου. Καὶ κατέφθασαν μὲν νέαὶ ἐπικουρίαι ὑπὸ τὸν Εὔρυμέδοντα καὶ
τὸν Δημοσθένη, (120 τάλαντα, 83 τριήρεις, 500 δπλῖται), ἀλλ' ἡ γε-
νικὴ ἐπίθεσις, τὴν ὄποιαν ἔκαμπαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπέτυχεν.

"Απεφάσισαν τότε γὰρ ἐπανέλθουν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' αἴφνης
συγένθη ἔκλειψις σελήνης καὶ δὲσισδαίμων ὄχλος καὶ δὲ Γικίας ἐθε-
ώρησαν αὐτὸν κακὸν οἰωνὸν καὶ ἀνέδαλον τὸν ἀπόπλουν. Ἀντιληφθέν-
τες τὴν ταραχὴν αὐτῶν οἱ Συρακούσιοι ἀπέκλεισαν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ
λιμένος καὶ ἀπέφραξαν τὸ στόμιον αὐτοῦ. Οὕτω γέ ἐλπις τῆς διὰ θα-
λάσσης σωτηρίας ἀπώλετο διὰ παντός. Τὰ ώρατα καὶ μεγαλοπρεπῆ
πλοῖα, τὰ δποῖα μετὰ τοσούτων ἐλπίδων εἶχον διακοσμήσει οἱ Ἀθη-
ναῖοι, ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν τύχην των. Ἄλλα καὶ εἰς τὴν ἔηράν γ
διαμονὴ δὲγ γέ το πλέον δυνατή. Νόσοι λοιψώδεις ἔθεριζον αὐτούς, αἱ

ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων ήσαν ἀδιάλειπτοι καὶ ὁ ἐπισιτισμὸς παντελῶς ἀδύνατος.

• **Τοῦ φυγὴν καὶ ἡ πανωλεθρία.** — Εἰς τὴν ἀπέλπιδα αὐτὴν κατάστασιν εὑρισκόμενοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Θρῆγος καὶ ὀδυρμὸς κατεῖχεν ἅπαν τὸ στρατόπεδον. Οἱ δυστυχεῖς ἔβλεπον διὰ τελευταίαν φορὰν ριπταζόμενα ἐπὶ τῶν κυμάτων τὰ ἀγέρωχα πλοῖα, μὲ τὰ δηοῖα γῆλθον νὰ κατακτήσουν τὴν Σικελίαν. Ἔγκατέλειπον νεκροὺς ἐκτάδην κειμένους ἀνευ ἑγαφίων τιμῶν, τραυματίας οἰκτροὺς παρακαλοῦντας νὰ μὴ ἀφεθοῦν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἔχθροῦ. Αὐτοὶ οἱ ζῶντες ἔφευγον ἀνευ ἐπιτηδείων μὴ γνωρίζοντες ποῦ διευθύνονται καὶ τί τοὺς ἀναμένει. Ὁ γέρων Νικίας μετὰ καρτερίας ἀξιοθαυμάστου καὶ μεγαλοψυχίας εὔρισκεν ἔτι λόγους παρηγορίας καὶ ἐνθαρρύνσεως διὰ τοὺς στρατιώτας του.

Δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη εἶχε προδοθῆ. Οἱ ἔχθροὶ εἶχον καταλάβει τὰ ἄκρα. Καὶ ὁ στρατὸς ἐκείνος ὁ ἀπὸ γαυδάτην μεταβληθεὶς εἰς πεζὸν προχωρῶν πρὸς τὰ ἐνδότερα ἐπολέμει, ἐπολέμει συνεχῶς μετὰ περισσῆς καρτερίας ἐπὶ 5—6 ἡμέρας. Ἄλλῃ ἡ ἐξάντλησις ἐπῆλθε. Τέλος ὁ Νικίας παρεκάλεσε νὰ παύσῃ ὁ φόνος καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν καὶ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ ἔλεος τῶν νικητῶν. Συγελήφθη δὲ καὶ ὁ Δημοσθένης. Ἐκ τῶν 40000, ὅσοι ἔφυγον ἀπὸ τὸν λιμένα, εἶχον ἀπομείνει μόνον 7000 διὰ νὰ παραδοθοῦν ὡς αἰχμάλωτοι.

Οὐδὲ εἰς αὐτοὺς ὅμως ἔδειξαν οἱ ἀνάξιοι νικηταὶ τὴν ἐλαχίστην μεγαλοψυχίαν. Καὶ τοὺς μὲν στρατηγοὺς Νικίαν καὶ Δημοσθένην ἀπέσφαξαν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀκοντος τοῦ Γυλίππου, τοὺς δὲ ὅπλίτας ἐγένκλεισαν εἰς τὰς λιθοτομίας, ὅπου ἐπὶ 70 ἡμέρας ὑφίσταντο οὗτοι τὰ πάνδειγα. Κατόπιν δὲ τοὺς μὲν Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σικελιώτας ἀφῆκαν ἐλευθέρους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπώλησαν ώς δούλους.

Ἡ πανωλεθρία ἦτο γενική. Ἀπασα ἡ μεγάλη ἐκείνη παρασκευή, στρατὸς πεζικὸς καὶ ναῦται καὶ πλοῖα ἀπωλέσθησαν. Καὶ ἐλάχιστοι ἐπανειδούν τὰς Ἀθήνας.

9015. Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου (413 — 404).
Τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου.

Αἱ ζημίαι τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς ἐγ Σικελίᾳς ἀτυχίας ήσαν ἀνυπο-

λόγιστοι. Ο στόλος είχε καταστραφή. Τὰ νεώρια ήσαν κενά. Οι άριστοι τῶν πολιτῶν είχον φανευθῆ. Τὸ ταμεῖον δὲν ήδύνατο γὰρ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς τεραστίας ἀνάγκας τοῦ παρόντος. Ἡ ἀτυχία ἐνέπνεε μέγα θάρρος εἰς τοὺς ἔχθρους καὶ τόλμην πρὸς ἀποστασίαν εἰς τοὺς συμμάχους. Ἡ κυριαρχία ἐν γέγει τῆς Ηλάσσης περιήρχετο εἰς τοὺς ἀγτιπάλους.

Κατάπληξις καὶ τρόμος κατλαβε πάγτας, ὅτε ἔφθασεν ἡ ἀγγελία τῆς καταστροφῆς. Ἡ γανάκτουν καὶ ὠργίζοντο ἐναντίον τῶν ρητόρων, οἱ δόποιοι είχον συνηγορήσει. ὑπὲρ τῆς ἐκστρατείας, ἐναντίον τῶν μάντεων, οἱ δόποιοι διὰ φευδῶν χρησμῶν είχον ἐρεθίσει αὐτούς. Ἡ σθάνοντο πλέον τὴν ἀνάγκην γὰρ θέσουν χαλινὸν εἰς τὰς φιλοδοξίας τῶν νέων, συμβουλευόμενοι τοῦ λοιποῦ τὴν σύνεσιν τῶν πρεσβυτέρων.

Νέας παρασκευής. — Ἐν τούτοις δὲν ἀπῆλπισαν θλως, οὐδὲ σκέψηθσαν γὰρ ὑποκύψουν ἢ γὰρ ταπεινωθοῦν πρὸ τῶν ἀγτιπάλων. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀνάξιον τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν! Μόλις συνῆλθον ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν, συνεφώνησαν πάντες γ' ἀγωνισθοῦν πάση θυσίᾳ. Χάρις εἰς τὴν προνοητικότητα τοῦ μεγάλου Περικλέους είχον ἀποτεθῆ ἐις τὴν Ἀκρόπολιν 10/0 τάλαντα, διὰ γὰρ χρησιμοποιηθοῦν ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ. Διὰ τῶν χρημάτων τούτων κατεσκεύασαν ἐν σπουδῇ στόλον καὶ ἐσπευσαν πρὸς τὰς κτήσεις των, διὰ γὰρ προλάβουν τὰς ἀποστασίας.

Παστασέων τῶν συμμάχων. — Δυστυχῶς διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο ἀργά. Ἀλλεπάλληλοι ἔφθανον αἱ εἰδήσεις, ὅτι ἀφίσταντο ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλληρᾶς αἱ πόλεις τῆς Μ. Ἄσιας καὶ αἱ νῆσοι, ἡ Εὔδοια, ἡ Λέσδος, αἱ Ἐρυθραὶ τῆς Ἰωνίας, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Μίλητος. Καὶ περισσότερον τοῦ ἐκ Σικελίας κυνδύνου, τὸν δόποιον ἐφοδιῦντο, ἀπεκρεμάσθη εἰς αὐτοὺς ὁ ἔξ. Ἄσιας κίγδυνος.

Διότι οἱ Σπαρτιάται προδίδοντες διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος των γενικὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα, ἥθον εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν σατράπην τῆς Μ. Ἄσιας Τισσαφέργην καὶ παρεχώρησαν εἰς αὐτὸν πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἄσιας, ὑπὸ τὸν δροῦ γὰρ βοηθήσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνα. Καὶ ὁ Τισσαφέργης καταλαμβάνων τὰς Ἑλληνικὰς ἀποκίας διωχέτευεν ἀφειδῶς τοὺς περσικοὺς θησαυροὺς εἰς τὰ ταμεῖα τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς δημιουργίαν στόλου καὶ συντήρησιν πληρωμάτων.

Διὰ τοῦτο ἐ ἀγῶν γατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίσσοδον τοῦ πο-

λέμου διεξάγεται ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀγωγέζονται κατὰ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας, τοῦ Τισσαφέργους καὶ τῶν ἴδιων αὐτῶν συμμάχων.

24 16. Ἡ παλιννόστησις τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶγαι κατὰ μέγα μέρος κατορθώματα τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οὗτος καταλιπὼν τὴν Σπάρτην εὑρίσκετο παρὰ τῷ Τισσαφέργει συνδεθεὶς μετ' αὐτοῦ διὰ φιλίας. Ἐκεῖθεν δὲ ὑποσχόμενος πολλὰ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπέτυχε γὰρ ἀκυρωθῆ τὸ κατ' αὐτοῦ ψήφισμα καὶ νῦν ἀνακληθῆ. Ἀνάλαβὼν δὲ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου ἐγίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Δακεδαμογίους εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα, ἐξησφάλισε τὴν ἐπὶ τῶν στεγῶν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἐκεῖθεν μετακομιδὴν σίτου καὶ πλήρης δόξης κατῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δῆμος ἔξαλλος ἀπὸ χαρὰν ὑπεδέχθη αὐτὸν πανηγυρικῶς, τὸν ἐστεφάνωσε χρυσῷ στεφάνῳ καὶ τὸν ἀνέδειξε στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ τὸ ἐπόλιενον ἔτος ἐνῷ εὑρίσκετο δὲ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν Καρίαν, δὲ ἀναπληρωτής του Ἀντίοχος ναυμαχήσας πρὸς τοὺς Πελοποννησίους παρὰ τὰς συστάσεις του ἀπώλεσε 15 πλοῖα. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ στερηθῇ πάλιν τὴν ἀρχὴν δὲ Ἀλκιβιάδης καὶ γὰρ καταλίπῃ ὄριστικῶς τὰς Ἀθήνας.

25 17. Ἡ ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχία (406).

Οἱ ἀγῶνες ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα ἔτη μὲν μεγάλας μὲν ἐκατέρωθεν ἀπωλείας, ἀλλ᾽ ἀκριτος. Ἡ τελευταία ἐπιτυχία τῶν Ἀθηναίων ἦτο μεγάλη ναυμαχία, καθ' ἥν παρὰ τὰς Ἀργινούσας, νήσους μεταξὺ τῆς Δέσθου καὶ τῆς ἀπέναντι ἀσιατικῆς ἀκτῆς, 150 Ἀθηναῖκαὶ τριήρεις κατενεμαχήσαν τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον συγκείμενον ἀπὸ 120 πλοῖα. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν ἀπωλέσθησαν 70 Πελοποννησιακαὶ τριήρεις μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου Καλλικρατίδου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν 25 πλοῖα, διὰ δὲ τὴν ἐπακολουθήσασαν τρικυμίαν δὲν κατώρθωσαν οἱ στρατηγοὶ νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγούς.

Τοῦτο δὲ ἐστοίχισε τὴν ζωὴν εἰς τοὺς νικηφόρους στρατηγούς. Διότι δημιαγωγοὶ ἐν Ἀθήναις ἡρέθισαν τὸν λαὸν λυπούμενον, διότι οἱ οἰκεῖοι

των δὲν ἔτυχον ἐνταφίων τιμῶν, καὶ εἰς θερυδώδη ἐκκλησίαν ὁ δῆμός κατεδίκασεν αὐτοὺς ἀκρίτους μιᾷ ψήφῳ εἰς θάνατον, ώς μὴ φροντίσαντας διὰ τὴν ἀγαρεσιγ τῶν ναυαγῶν. Ἐφονεύθησαν δὲ ἀμέσως οἱ ἐγγένειοι Ἀθήναις εὑρεθέντες ἐκ τῶν στρατηγῶν ἔξ, ὃν εἰς καὶ αὐτὸς ἦτορ ναυαγός.

18. Ἡ ἐν Αἰγαῖς ποταμοῖς πανωλευθρία.

Ἡ νίκη ἐπὶ τέλους ἔκλινεν ὁριστικῶς ὑπὲρ τῆς Σπάρτης. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε μεγάλως καὶ ὁ Κρότος, ὁ γεώτερος υἱὸς τοῦ Δαρείου, ὁ ὄποιος ἀποσταλεῖς εἰς τὴν Μ. Ἄσιαν μὲν εύρυτάτην δικαιοδοσίαν ἔδοιθησεν ἐκθύμως τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἐπανειλημμένως ἀναδειχθεὶς ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Λύσανδρος, ἀνὴρ συγεγνωμένων μετὰ ἐκτάκτου δραστηριότητος καὶ εὐφυΐας καὶ πολλὴν πανουργίαν καὶ ἐπιορκίαν καὶ δόλου. Ἡ δὲ ἐπιπολαιότης καὶ ἀφροσύη τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν τοῦ 405 ἐπέσπευσεν τὴν καταστροφήν.

Οὗτοι δηλαδὴ εὑρίσκοντο ἐν Αἰγαῖς ποταμοῖς μὲ στόλον 180 πλοίων. Καὶ ἐγὼ δὲ Λύσανδρος εὑρίσκετο ἀπέναντι αὐτῶν εἰς τὴν Λάμψακον μετὰ τοῦ Πιελοποννησιακοῦ στόλου, περιφρονοῦντες αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκορπίζοντο εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἀπεμακρύνοντο τοῦ στόλου. Ὁ Λύσανδρος παραμονεύων ἐπετέθη, ὅτε τὰ Ἀθαναϊκὰ πλοῖα ἦσαν κενὰ ἀνδρῶν, κατέλαβεν αὐτὰ καὶ ἀποθίβασθεὶς εἰς τὴν ξηράν κατέσφαξεν ἀπαντας τοὺς συλληφθέντας. Ἐκ τοῦ στόλου ἐκείνου ἐσώθησαν μόνον δικτύων πλοῖα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κόρνωνα, δὲ ὅποιος δὲν ἐτόλμησε γὰρ ἐπαγέλθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατέφυγε εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὸν βασιλέα αὐτῆς Εὐαγόραν. Ἡ δὲ Πάραλος ἔφερε τὴν δλεθρίαν εἰδῆσιν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων κατελύθη τελείως Πᾶσαι αἱ πόλεις πατερόθησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους πλὴν τῆς Σάμου. Αἱ Ἀθηναϊκαὶ κληρουχίαι κατεστρέφοντο παντοῦ καὶ οἱ κληροῦχοι ἐστέλλοντο βίᾳ εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ γὰρ αὐξήσουν τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως καὶ διὰ τῆς πείνης ἐπισπεύσουν τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου, τὸ ὅποιον θὰ ἐσπευδον γὰρ πολιορκήσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι.

24 19. Η πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄξιοθεραπευτικός διπήρξεν γη εὐψυχία τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν. Μολονότι ἐστεροῦντο τῶν πάντων καὶ οἱ ἔχθροι γῆσαν πενίσχυροι, ἐν τούτοις ἀπεφάσισκαν γὰρ ἀντισταθοῦν. Τὰ τείχη γῆσαν ἀπόρθητα καὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος εὐκόλως ἥδυνατο γὰρ ἐμφραγμῇ. Οἱ ἔχθροι ματάλις θὲληπολιόρκουει αὐτούς, ἐὰν ἐπήρχουν αἱ τροφαῖ.

Μετ' ὅλιγον ἀπας ἐπειδονυμητιακὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Παυσανίαν εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀττικὴν συνηγράθη μετὰ τοῦ ἐκ Δεκελείας πολιορκοῦντος τὴν πόλιν Ἀγιδος, δὲ δὲ Λύσανδρος ἀπέκλειε τὸν λιμένα ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρότειγαν γὰρ ἀρήγουν πάντας τὰς κτήσεις τῶν, μὲν μάνον τὸν ὄρον γὰρ μείνουν κύριοι τῆς Ἀττικῆς. Οἱ Σπαρτιάται δόμως ἀπήτουν τὴν καθαίρεσιν μέρους τῶν τειχῶν. Ἄλλ' ή ἀγανάκτησις τῶν Ἀθηναίων διὰ τὸν ὄρον τοῦτον γῆτο τόσον μεγάλη, ὡς τε ἐψήφισαν θὲληπολιόρκη πᾶς, ὅστις ἦθελε τολμήσει νὰ προτείνῃ τὴν κακτίκρεσιν τῶν τειχῶν.

Ἄλλ' ή σιδηρᾶς αὐτῷ θέλησις ἔκχαμφθη πρὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. Η ἔλλειψις τῶν τροφίμων ἐγίνετο δσημέραι αἰσθητότερά καὶ γηίαρχας γὰρ αὐτοὺς γὰρ στείλουν γένους πρέστεις. Η λαχωνίζουσα μερὶς προέδικλε πλέον θραυστέρα καὶ εἰς αὐτὴν ἀγήκοντες οἱ ἀπεσταλμένοι κατεπρόσδικτον τὴν πατρίδα των καὶ ἐδράδυναν ἐπὶ μῆγας, διὰ γὰρ ἔξαγαγκάσσουν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῆς πείνης εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν ὄρων.

Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ἐπειδὴ ἀπέθηγαν τὴν πολλοὶ ἐκ τῆς πείνης, δὲ ἔξηιτλημένοις καὶ κατκαπεπτωκός λαὸς ἐδέχθη σῆνεν συγγρήσεις τοὺς κομισθέντες ὄρους. Ἡσαν δὲ οὗτοι αἵ τε καθικρεθῶσι τὰ τείχη, β') γὰρ παραδοθῆ εἰς τοὺς Λακκεδαιμονίους δ στόλος πλὴν 12 πλοίων, γ') γὰρ ἀισχληθῶν οἱ φρυγάδες καὶ δ') ἔχοντες οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἔχθρούς μὲν τοὺς Σπαρτιάτες γὰρ ἀκολουθῶσι. αὐτούς, διόποι καὶ ἀν ἐκστρατεύσωσιν.

Η κακτίκρεσις ἰδίᾳ τῶν τειχῶν ἐγένετο θεατρικῶτερα ὑπὸ τὸν ἥχον τὸν αἰλῶν, ὡς εἰ ἐτελεῖτο μέγχα τι καὶ σωτήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὰς θείστης δὲ τῆς δημοκρατίας διωρίσθησαν 30 ἄνδρες, φίλοι τῶν Ε. Σουμελίδου, Ιστορία Α' Γυμνασίου ἐκδ. 2a 26/8 1924 11

Σπαρτιατῶν ἐκ τῶν οἰκιστέων πολιτῶν, ἵνα συγγράψωσι νόμους, διὰ γὰρ αὐτούς δηλαδὴ τὸ πολίτευμα, μὲ τὸ δόποιον θὰ ἐκυθεργάτο εἰς τὸ ἔξης ἥ πέλις.

ΟΣ 20. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ο μέγας ἐμφύλιος πόλεμος ἔληξε μὲ καταφανῆ ζημίαιν οὐληστῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατετρίβησαν ἀδίκως οὐατικώταται δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἀπώλειαι εἰς ἀνδρας, πλοῖα, χρήματα, εἶναι ἀνυπολόγιστοι. Ἀνεπτύχθησαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ τῶν διαφόρων τάξεων πολιτῶν, (δημοκρατικῶν καὶ δικαρχικῶν), τοιαῦτα μίση, ὡς τε ἀδύνατον κατέστη τοῦ λοιποῦ νὰ εἰρηνεύσῃ ἡ Ἑλλὰς καὶ νὰ συμπήξῃ νέαν πανελλήνιον ἡγεμονίαν. Ἐλληνικαὶ χῶραι, ὡς τὰ παράλια τῆς Μ. Ασίας, ὑπήχθησαν πάλιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Περσῶν, οἱ δοποῖοι κατελθόντες μέχρι τῆς θαλάσσης ἥρχισαν νὰ ἐπεμβαίνουν καὶ εἰς τὰς ἁστερικὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν δύο ἀντιπάλων οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι προφχνῶς οἱ ἡττημένοι. Ἡ ἡγεμονία των κατελύθη. Ἀπεσπάσθησαν αἱ νῆσοι καὶ αἱ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ασίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας κτήσεις. Ἡ καθαίρεσις τῶν τειχῶν ἐξέθετεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν πεζικῶν δυνάμεων τῶν γειτονικῶν πόλεων. Ο στόλος κατεστράφη καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ μέγα ἀνὰ τὰς θαλάσσας ἐμπόριον, ἥ κυριωτέρα αἰτία τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐδαίμονίας τῶν Ἀθηναίων.

Αντιθέτως οἱ Δασκαδαιμόνιοι καταλαβόντες τὰς Ἀθηναϊκὰς κτήσεις ὅρυσαν ἡγεμονίαν εὑρυτάτην. Πανταχοῦ κατέλαθον τὴν ἀρχὴν αἱ λακωνίζουσαι φατρίαι τῶν δικαρχικῶν. Εἰς ἐκάστην πόλιν ἐστέλλοντο ἀρμοσταὶ ἐκ τῆς Σπάρτης διὰ νὰ ρυθμίζουν τὰ τῆς διοικήσεως συμφώνιας πρόστακά νόμιμα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Σπάρτης. Εἰς πολλὰς δὲ πόλεις ἐγκαθιδρύθησαν καὶ φρουραὶ Σπαρτιατικαὶ.

Άλλα ἡ Σπαρτιατικὴ αὐτὴ ἡγεμονία δὲν ἦτο βιώσιμος. Οἱ Σπαρτῖται, οἱ ὄποιοι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐθαύμάζοντο διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν τῆς πολιτείας των, ἀπεδείχθησαν μακρὰν τῆς πατρίδος των τραχεῖς, ἀπληστοί, δοῦλοι τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἥδονῶν, δόλιοι καὶ ὑποκριταί.

Οι Ἔλληνες δὲν ἔθραδυναν
ν' ἀποστραχῶσι τοὺς νέους τού-
τους οὐριάρχους, τοὺς ὁποίους
περιέμενον ὡς ἐλευθερωτάς, καὶ
ἡρχισκυνθήσαντες τὴν ἐν γέ-
νει εὐεργετικὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς
ἀστικοὺς τρόπους τῶν εὐγενῶν
Ἀθηναίων. Η κατὰ τῆς Σπάρ-
της δυσαρέσκεια ἡρχισκυνθήσανται
ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ
δοθείσης εὐκαιρίας ἀπεσπάσθη-
σαν αἱ νῆσοι καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμο-
νίαν τῶν Ἀθηναίων ἔδρυσαν νέαν
ναυτικὴν συμμαχίαν.

Ἡ Σπάρτη ἔπειθε καὶ ἄλλην
μεγαλυτέραν συμφοράν. Ὁ πόλε-
μος καὶ ἦ ἐπὶ τῶν νήσων ἡγεμο-
νία διέφθειρε τοὺς Σπαρτιάτας.
Περιωρισμένοι οὗτοι μέχρι τοῦτο
ἐντὸς τῆς Λακωνικῆς μὲν αὐστη-
ρὰν σκληραγγίαν καὶ τρόπους
ἀρχαῖκοὺς εὑρέθησαν αἴφνης ἐν-
τὸς περιβόλλοντος ὅλως διαφό-
ρου. Διὰ τῶν λεηλασιῶν ἔγιναν
κώριοι πολλῶν θησαυρῶν, ἐπλού-
τησαν, παρεδόθησαν εἰς τὰς ἥδο-
νας καὶ τὰς ἀπολαύσεις. Ἐπα-
νερχόμενοι δὲ εἰς τὴν Σπάρτην
περιεφρόνουν τοὺς θεσμούς τῆς
πατρίδος τῶν καὶ δὲν ἤνείχοντο
πλέον τὴν Σπαρτιατικὴν σκληρα-
γγίαν. Τασσοτρόπως παρημε-
λήθη ἡ ἀγωγή, ἔχαλαρώθη ἡ
πειθαρχία, καὶ παρέλυσε τέλειώς
ἡ Πολιτεία. Προσέτι καὶ ὁ ἀριθ-

Εἰκ. 56.—Καρυάτις τοῦ Ἐφεζού.
Ἐξ γυναικεῖα μορφαί, Κόραι, αἱ
ὅποιαι ὑποβαστάζουν τὴν μεσημβρι-
νήν πρόστασιν τοῦ ναοῦ, ἀντὶ κιόνων.

μόδις τῶν πολιτῶν ἡλαττοῦτο σταθερῶς, ὅστε κατὰ τὸν χρόνον τούτους οἱ Σπάρτιται ἡριθμοῦντο εἰς 1000 μόνον οἰκογενείας.

Διὰ τοῦτο ἐγὼ ἢ πόλις τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τὴν πανωλεθρίαν κατορθώνει νὰ ἀνασυνταχθῇ καὶ νὰ ἰζρύσῃ νέαν ἡγεμονίαν, ἢ Σπάρτη μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰς ἐρχεται ἀριστικῶς εἰς τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς.

"Αν καὶ πλεῖστα δειγὰ ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἐν τούτοις παρέχει καὶ πολλὰ στοιχεῖα διὰ νὰ θαυμάσῃ τις τὴν Ἑλλάδα τῶν χρόνων τούτων.

Καταπλήσσει πάντας ἡ ζωτικότης τοῦ ἔθνους. Αἱ ὄλικαι καὶ ἥβικαὶ δυνάμεις, μὲ τὰς ὁποίας τροφοδοτεῖται ἐπὶ 27 ἔτη ὁ ἔξοντωτικὸς αὐτὸς πόλεμος, εἶναι ἀνεξάντλητοι. Καταστρέφονται στόλοι καὶ νέοι δημιουργοῦνται ἴσχυρότεροι. Κατασκάπτονται πόλεις, φυγεύονται χιλιάδες καὶ τὸ φρόνημα μένει ἀκμαῖον καὶ ἀδούλωτον. Ἄναφαίνονται ἔοχοι ἄνδρες· ὁ συνετὸς Νικίας, ὁ στρατηγικώτατος Δημοσθένης, ὁ εὑφέστατος Ἀλκιδιάδης, ὁ γενναῖος Βρατίδας, ὁ πολύτροπος Λύσανθρος ὁ φιλόπατρις Καλλικρατίδας καὶ ἄλλοι εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξιοί καὶ ὡς στρατηγοί καὶ ὡς πολιτικοί.

"Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς καταστροφῆς ἔξακολουθεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ παραγωγὴ. Τὸ Ἐρέχθειον, τὸ χαριέστατον καὶ κομψότατον τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἀκρόπολεως, ἀνηγέρθη διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Πλεῖστοι δὲ καλλιτέχναι μαθηταὶ καὶ μιμηταὶ τοῦ Φεδίου ἐκόσμησαν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις μὲνία καλλιτεχνήματα.

"Ἀκμάζουν πρὸ πάντων ἐκ τῶν προιμημογευεύντων ποιητῶν ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, οἱ δόποιοι πολλὰς σκηνὰς τῶν δραμάτων των ἐμπνέονται ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ἰδίᾳ δὲ ὁ Ἀριστοφάνης μὲ τὰς κωμῳδίας του καυτηριέζει τὰς ἐν τῇ Ἔκκλησίᾳ ἀγτεγκλήσεις καὶ τὴν ἀκολασίαν τῶν δημαρχῶν, περιγράφει μὲ ζωηρὰ χρώματα τὰ δειγὰ τοῦ μακροῦ πολέμου καὶ ὑπενθυμίζει ἀπαύστως εἰς τὴν διεφθαρμένην Ἀθηναϊκὴν γεολαίαν τὰς ἀρετὰς τῶν Μαραθωνιμάχων.

Μεγίστη δὲ δάξα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶναι ὁ συγγράψας τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ Θουκυδίδης. Καταδικασθεὶς, ὡς εἴδομεν, εἰς ἔξορίαν, διάτι δὲν κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, καταληφθεὶ-

σαν ήπδ του Βρασίδου, ἀφιέρωσε τὸν βίον του εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τοῦ πολέμου. Ἐπεικέφαη τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἐξήτασεν αὐτόπτας μάρτυρας καὶ ἔξελέγχων πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν συνέγραψε πραγματικὴν καὶ ἔξηκριθωμένην ἱστορίαν. Τὸ σύγγραμμά του περιέχει τὰ γεγονότα τῶν 21 πρώτων ἔτῶν. Δὲν περιορίζεται δὲ μονον εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονόων, ἐξετάζει καὶ τὰς σκέψεις καὶ τὰ ἐλατήρια τῶν πράξεων τῶν δρώντων προσώπων καὶ χαρακτηρίζει αὐτὰ μὲ ἀπαράμιλλον ἐμβρίθειαν εἰς τὰς δημηγορίας του.

Διὰ τοῦτο ἡ συγγραφὴ τοῦ Θουκυδίδου ὅχι μόνον τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἐξεικονίζει πιστῶς, ἀλλ' ὑποδογῇει ἥμας νὰ κατανοήσωμεν καὶ νὰ ἐκτιμῶμεν δεόντως τὰ γεγονότα πάσης περιόδου καὶ διὰ τοῦτο εἶναι διὰ τὴν ἀνθρωπότητα «κτῆμα ἐς ἀεί».

26 21. Οἱ τριάκοντα.

Οἱ τριάκοντα ἔξελέγησαν μέν, ὡς ἐλέχθη πρότερον, διὰ νὰ συγγράψουν νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐφρόντισαν περὶ γόμων. Ἐκυδέρονησαν τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἰδίας των δρέξεις καὶ ἀπέδησαν ἀπαισιώτατοι τύραννοι. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἐγκαθιδρύθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Σπαρτιατικὴ φρουρὰ ὥπδ τὸν Καλλίδιον καὶ ὥπδ τὴν προστασίαν αὗτῆς διέπραξαν οἱ τριάκοντα πᾶσαν αὐθαιρεσίαν καὶ πᾶν εἶδος ἐκβιασμοῦ. Συνελάμβανον πλουσίους μετοίκους καὶ πολιταῖς Ἀθηναίους καὶ ἐφόγενουν αὐτοὺς ἀκρίτους, ἡγάγκαζον ἀλλους νὰ φύγουν μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ ἐδίημευον καὶ διήρπαζον τὰς περιουσίας αὐτῶν διὰ νὰ κορέσουν τὰς δρέξεις των.

Τὸ πολογίζεται ὅτι ἐντὸς 18 μηνῶν, καθ' οὓς ἦρξαν, ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 1500, πλεῖστοι δὲ κατέφυγον εἰς Μέγαρα, Θήβας καὶ ἀλλαχοῦ. Διὰ νὰ συγκαλύψουν τὴν παρανομίαν τῶν οἱ τριάκοντα καὶ νὰ ἔχουν πολλοὺς συγυπευθύνους ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων, ἔξελεξαν τροισχιλίους ἀνδρας, ὡς εἶδος ἐκκλησίας, τοὺς ὅποιους οὐδέποτε συνεβούλευθησαν, πολλάκις δύμως ἡράγκασαν νὰ ἐπικυρώσουν τὰς πράξεις των. Μεταξὺ τῶν τριάκοντα διεκρίθη δὲ Κριτίας διὰ τὴν βιαιότητά του, δὲ ποιοὶς καὶ τὸν συνάρχοντά του Θηραμένην, ἀγτιπράττοντά πως εἰς τὰ σχέδιά του, ἀποσπάσας βίᾳ ἀπὸ τοῦ συνεδρίου, ἀπέκτεινεν.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τριάκοντα καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἐφονεύθη καὶ ὁ Ἀλαιβιάδης. Οὗτος εὑρίσκετο ἐν Μ. Ἀσίᾳ σκοπῶν γὰρ ἐπιτύχη διὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Ἀλλ' ἀπεσταλμένοι τοῦ σατράπου τῆς Βιθυνίας Φαρναδάζου ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου εὑρίσκετο, καὶ, ὅτε ἐπεγείρησε νὰ ἔξει. θη, κατετόξευσαν καὶ ἐφόρευσαν αὐτόν.

* * * κατάλυσις τῶν τριάκοντα.—"Η ἀρχὴ τῶν τριάκοντα ἀπέδη οὕτως ἀφέρητος. Η πόλις εἶχεν ἐρημωθῆ. Ο ἀριθμὸς τῶν φυγάδων καθ' ἑκάστην ηὗξανεν. Σωτήρ τῆς πατρίδος ἀνεδείχθη τότε ὁ Θρασύβουλος

Οὗτος δρμηθεὶς ἐκ Θηρῶν μετὰ 70 κατέλαβε φρούριόν τι τῆς Ἀττικῆς, τὴν Φυλήν. Ἐκεῖ ἀπέκρουσε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν τυράννων καὶ ἐπελθὼν μετὰ τῶν πανταχόθεν προστρεχόντων φυγάδων κατέλαβε τὴν Μουνυχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπηκολούθησε σφοδρὸς ἀγών μεταξὺ τῶν ἐξ ἀστεως καὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς. Εἰς τινὰ συμπλοκὴν ἐφονεύθησαν οἱ πρῶτοι τῶν τριάκοντα, ὁ Κριτίας καὶ ὁ Ἰππόμαχος. Οἱ λοιποὶ τότε ἀπερσύθησαν εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἀναμένοντες βοήθειαν ἐκ Σπάρτης. Ἐν τῷ ἀστεὶ διεδέχθησαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ δέκα, διλιγαρχικοὶ καὶ οὗτοι.

"Ἐπὶ τέλος δμως ὑπερίσχυσεν ἡ φωνὴ τῆς φρονήσεως καὶ τὰ διαμαχόμενα στρατόπεδα κατέθεσαν τὰ ἄπλα. Βογθοῦντος δὲ καὶ τοῦ βασιλέως Παυσανίου, ὁ δροῖος ἐξ ἀντιτηλίας πρὸς τὸν Λύσανδρον ηύνορει περισσότερον τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον, συνεδιβάσθησαν αἱ δύο φατρίαι.

* * * ἀποκατάστασις τοῦ δῆμου.—Τοιουτορόπως δ δῆμος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἄστο. Ἡ πόλις ἐσώθη ἀπὸ ἐμφύλιον σπαραγμῶν. Η ἀρχαία δημοκρατία ἀπεκατεστάθη πάλιν. Ήάντες δμως συνγραφάνοντο τὴν ἀνάγκην μακρᾶς ήσυχίας, διὰ νὰ ἐπουλωθοῦν αἱ πληγαὶ τοῦ παρελθόντος. Διὰ τοῦτο ἐκηρύχθη γενικὴ ἀμνηστεία καὶ παρεδόθησαν εἰς λήθην πάντα τὰ μίση τὰ χωρίζοντα τοὺς πολίτας. Οὐδεὶς ὥφειλε νὰ καταδιωχθῇ διὰ τὰ ἐπὶ τῶν τριάκοντα πεπραγμένα καὶ τῶν τριάκοντα δέ τινες ἡδυνήθησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς Ἀθήνας.

*Μεμβρανή
1901
επίθετη
1901
1901*
22. Ο Σωκράτης.

Ολίγα ἔτη μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν φιλόσοφον Σωκράτην.

Ο Σωκράτης, υἱὸς τοῦ λιθοξέου Σωφρονίσκου, ἐξῆσκει κατ' ἀρχὰς εὐδοκίμως τὴν τέχνην τοῦ πατρός του. Κατόπιν, ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πεπροικισμένος μὲν εὐφυῖαν ἔκτακτον καὶ ἀντίληψιν δέχεται τὴν ἀνεμείχθη εἰς τὰς συζητήσεις, τὰς ὅποιας προεκάλουν τότε ἐν Ἀθήναις οἱ ρητορικοὶ ἀγῶνες τῶν σοφιστῶν. Δὲν εἶχεν, ὡς οἱ σοφισταί, ἕδιον σχολεῖον, ἀλλὰ διελέγετο περὶ πάντων πρὸς πάντας, ὅπου συνήντα αὐτούς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς σοφιστὰς ὑπεστήριξε τὴν ἡθικήν, ἥτοι τὴν πειθαρχίαν καὶ τὸν σεβασμὸν εἰς τὰς παραδεδομένας ἡθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀρχὰς. Τοῦτο πρὸς πάντων ἀμείλικτος πολέμιος τῶν δοκησιστῶν. Ἐξελέγχων δὲ καὶ εἰρωνευόμενος ἐγώπιον πολλῶν θαυμαστῶν νέων καὶ πρεσβυτέρων ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐνόμιζον, στι τὰ πάντα γνωρίζουν, ἀπέκτησε πολλοὺς ἔχθρούς. Ἐπίσης ἔξελέγχων τὰς πάρεκτροπὰς τῆς συγγρόγου Ἀθηναϊκῆς ὀχλοκρατίας ἐχαρακτηρίζετο ὡς καταφρονήτης τοῦ δήμου.

Τὸ 399 κατηγορήθη, ὅτι δὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς γέους, καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ φυλακῇ πιῶν τὸ κώνειον πλήρης γαλήνης καὶ ἀνεξικαλίας διδάσκων μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς τὰς ὑψηλάς του ἡθικὰς διδασκαλίας, τὰς ὅποιας διέσωσαν μέχρις ἦμῶν οἱ μαθηταὶ του Πλάτων καὶ Ευνοφῶν.

23. Κύρου ἀνάβασις (401).

Οἱ μετοιφόροι. — Ο Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἀγεστάτωσε πλειστας ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ηὕτησε τὸν ἀριθμὸν τῶν τυχοδιωκτῶν ἐν Ἑλλάδι. Ηλείστοι "Ελλῆνες ἐφεξῆς ἐπάγγελμα ἔχουν τὸν πόλεμον ἐπὶ μισθῷ. Φέρονται δὲ πρὸς αὐτὸν ἄλλοι μὲν διὰ τὴν ἔμφυτον αὐτῶν ἀγάπην πρὸς τὰς τολμηρὰς καὶ ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις, οἱ πλειστοι ὅμως μὲ τὴν ἐλπίδα λαφύρων καὶ εὐκόλου πλευτισμοῦ.

Διὰ τοῦτο διάφοροι ἀρχηγοί συγήθεσιῶν κατὰ τόπους στίφη ἀνδρῶν καὶ ἐγύμναζον αὐτοὺς ἔτοιμοι νὰ τελωσιν ἐξ τὴν διάθεσιν τοῦ πρώτου πλειοδότου. Η τύχη τῶν πολέμων τοῦ λοιποῦ ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μισθοφόρων, τοὺς ὅποιους διαβέτουν οἱ ἀντίπαλοι· ἡ χρήσις αὐτῶν γενικεύεται εἰς πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Οἱ πολῖται παχύουν πλέον νὰ θεωρῶσιν λεράν καὶ ἔντιμον ὑποχρέωσιν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπὸ μισθίους ἀνακριένουν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἰδίας αὐτῶν πατρίδος!

III ἔκστρατεία τοῦ Κύρου. Σῦμα τοιστοιν μισθοφόρων ἀπετέλουν καὶ οἱ μύροι, τοὺς ὅποιους περιγράφει ὁ Ζενοφῶν εἰς τὴν Κύρου Ἀνάβασιν. Οὗτοι ἐδοήθησαν τὸν Κύρον, τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Δαρείου, ἔκστρατεύοντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του μὲ πολὺν βαρδαρικὸν στρατὸν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου πρὸς κατάληψιν τοῦ Ηερσικοῦ θρόνου.

Μεταξὺ τῶν Ἐλλήνων στρατηγῶν διεκρίνετο ὁ Κλέαρχος, φυγάς Λακεδαιμόνιος, ἀνὴρ μὲ πολλὰς στρατηγικὰς ἀρετάς, ἐμπνέων ἐμπιστοσύνην καὶ ἐπιδόλλων αὐστηρὰν πειθαρχίαν εἰς τὰ ἀτακτα στίφη τῶν μισθοφόρων.

Τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα συνεκρούσθησαν εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος πεδιάδος, παρὰ τὰ Κούναξα, σὺ μακρὰν τῆς Βαθυλιθνος. Καὶ ὃ μὲν Κύρος ἐφρονεύθη ἐν τῇ μάχῃ, οἱ Ἐλληνες ἔμως ἔτρεψαν εἰς ἀτακτον φυγὴν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν βαρδάρους καὶ ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς τοσοῦτον τρόμον, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν οἱ Πέρσαι νὰ συγάψουν δευτέραν μάχην. Ο Τισσαφέρνης διορισθεὶς τότε στράπης τῆς Μ. Ἀσίας, προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς Ἐλληνας καὶ συνομολογήσας συνθήκην πρὸς αὐτούς, ἀνέλαβε νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν Ἰωαίαν, ως διὰ φιλίας χώρας.

Ιεροθίους τῶν μυρεών.—Μόλις ἤρχισεν ἡ ἐπάνοδος παρασπονδήσαντες οἱ Ηέρσαι συνέλαβον διὰ δόλου τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἐλλήνων καὶ τοὺς ἐφρόνευσαν. Οἱ Ἐλληνες ἐμειναν ἀνευ ἀρχηγῶν, ἐν μέσῳ ἀγνώστου χώρας, μετάξυ ποταμῶν ἀδιαβάτων, ἐστερημένοι τῶν πάντων. Κατὰ τὴν ἀπέλπιδα αὐτὴν στιγμὴν ἐφάνη διὶ αὐτοὺς σωτῆρ ὁ Ζενοφῶν ὁ Ἀθηγαῖος. Διὰ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ φρονηματισθέντες οἱ Ἐλληνες ἤρνηθησαν νὰ ἔλθουν εἰς λόγους πρὸς τοὺς ἐπιόρκους καὶ διήγοιξαν διὰ τῶν ἐπλων τὴν ἐδόγ των. Μὴ δυνάμενοι νὰ διαθέουν τὸν Τίγρητα διηυθύνθησαν πρὸς Βαρρᾶν καὶ διὰ τῆς χώρας

τῶν πολεμικωτάτων Καρδούχων πολεμοῦντες συνεχῶς, ύποφέροντες τὰ πάγδεινα ἐκ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν ταλαιπωριῶν ἀγὰ τὰ δύσδατα καὶ χιονοσκεπῆ ὅρη τῆς χώρας, ἔφθασαν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἐκεῖθεν δὲ ὅτε μὲν πεζοποροῦντες κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, ὅτε δὲ διὰ πλοίων ἔφθασαν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν Ἰωνίαν.

Ἐκ τῶν 13000, δοσοὶ ἔξεχίνησαν τὸ πρῶτον ἐκ τῆς Ιωνίας, είχον ἀπομείνει 8600, ἐκ τῶν δύοιν τῶν ἄλλοι μὲν ἐπανήλθον εἰς τὰ ίδια, ἄλλοι δὲ ταχθέντες ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Σπάρτης Θίβρωνος ἔχηκολούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Τισσαφέργους ἐπανελθόντες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὡς σατράπου.

2924. Ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιάται ἔθεώρησαν αἰσιὰν πολέμου τὸν θάνατον τοῦ συμμάχου τῶν Κύρου καὶ ἔστειλαν τὸ 390 εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὸν βασιλέα Ἀγησίλαον μὲν στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ νεοδαμώδεις (ἀπελευθερωθέντας Εἴλωτας) καὶ συμμάχους. Ὁ Ἀγησίλαος εἰς διαφόρους μάχας ἐνίκησε τὸν Τισσαφέργην καὶ τὸν σατράπην τῆς Φρυγίας Φαρνάσσαζον καὶ ἐλεγχάτησε τὰς χώρας αὐτῶν. Ἐπεκέφη δὲ καὶ ἐνδότερον νὰ ἐκστρατεύῃ καὶ νὰ καταλύῃ τὸ Ηερσικὸν κράτος, τοῦ δύοιν τὴν ἀδυνατίαν είχε καταδείξει ἢ ἐκστρατεία τῶν Μυρίων. Ἄλλο ἐις ἀντικατάστασιν τοῦ Τισσαφέργους σταλεῖς Τιθρανστῆς δὲ ἀρθένων χρημάτων, τὰ διοῖα ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔξηγερε κατὰ τῆς Σπάρτης διαφόρους πόλεις καὶ σύτως ἥγανκασε τὸν Ἀγησίλαος νὰ παραιτηθῇ τῷ μεγάλῳ τοῦ σχεδίῳ καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς κιγδυγευσόσης πατρίδος τοῦ.

2925. Ὁ Βοιωτικὸς καὶ Κορινθιακὸς πόλεμος.

Τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον είχον ἀναλάβει ἐν συμμαχίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ ἄλλοι. Αἱ πρῶται συγκρούσεις ἐγένοντο ἐν Βοιωτίᾳ. Ἐκεῖ ἔφθασεν διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ὁ Ἀγησίλαος καὶ συνῆψε μάχην παρὰ τὴν Κορώνειαν (394).

Καὶ ἐνίκησε μὲν ὁ Ἀγησίλαος τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη γὰρ ἐκβιάσῃ τὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ δίοδον καὶ διεπεραιώθη εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην συνέπολέμησε μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἀφήνων οὕτω μαύρην κηλίδα εἰς τὸν ἄγνδον κατὰ τὰ ἄλλα βίου του.

“Η συνέχεια τοῦ ἀγῶνος ἔγινε παρὰ τὴν Κόρινθον. Εἰς τὰς διαφόρους μάχας διεκρίθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφίμοράτης, εἰσαγαγὼν νέαν τακτικὴν πολέμου διὰ τῶν ἐλαφρῶν ωπλισμένων στρατιωτῶν, τῶν πελταστῶν. Ἐνίσχυσιν δὲ σπουδαίαν ἔφερεν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ ὁ Κόρων, ὁ ὄποιος προσελκύσας ἐν Κύπρῳ τὴν εὗνοιαν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας καὶ διορισθεὶς ναύαρχος τοῦ Περσικοῦ στόλου κατετρόπωσε (τὸ 394) τοὺς Λακεδαιμονίους περὶ τὴν Κνίδον, καὶ προσεγγίσας εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἔδωκε χρήματα εἰς τοὺς συμμάχους· καταπλεύσας δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀγωκοδόμησε διὰ περσικῶν χρημάτων τὰ μακρὰ τείχη.

γι

26. Ἡ Ἀνταληίδειος εἰρήνη..

Οἱ πόλεμοι οὐδένα ἀνέδειξε νικητήν. Ἐπαυσε δὲ διὰ γενικῆς ἔξαντλήσεως πάντων τῶν μαχομένων. Πρὸς τὴν ἔξαντλησιν δὲ αὐτὴν ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ κατάπτωσις τοῦ φρονήματος καὶ ἡ ἔξαχρείωσις πάντων.

Οἱ πρὸ δὲ λίγων ἑτῶν ἐμπνέοντες τρόμον εἰς τοὺς βαρδάρους ἥρχισαν γὰρ κολακεύσουν τὸν μέγχαν βασιλέα καὶ νὰ ἐκλιπαροῦν τὴν εὗνοιαν αὐτοῦ. Ἀλλεπέλληλοι πρέσβεις ἐστέλλοντο ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων εἰς τὴν Περσίαν καὶ οἱ Ἑλληνες παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν βαρδάρων ἀνέμενον τὴν ρύθμισιν τῆς διαφορᾶς των. Γοιοῦστος τις ἀπεσταλμένος τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀνταληίδας, πανουργότατος ἀνήρ, διατρίψας ἐπὶ ἔτη παρὰ τῷ βασιλεῖ ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐθαδεστάτην βασιλικὴν διαταγήν, τὴν δοποῖαν ἀγάνδρως ἐδέχησαν οἱ Ἑλληνες καλέσαντες αὐτὴν Ἀνταληθείον εἰρήνην.

Ἡ διαταγὴ αὕτη εἶχεν ως ἔξης.

«Ἄρταρξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑσυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφείναι πλὴν Λήμουν καὶ Ἰμ-

βρου καὶ Σκύρου ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαιόν εἶναι Ἀθηναῖον. Ὁπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταύτα βουλομένων καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ γανσὶ καὶ κοίμασιν (Ξ. Ἐλλ. 5, 1, 31).

Συμφώνως πρὸς τὴν εἰρήνην ταύτην ἔπρεπε γὰρ διαλυθοῦν πᾶσαι αἱ ἐν Ἑλλάδι συμμαχίαι διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἀξέδολος ἐν αὐτῇ δύναμις καὶ μὲ τὴν πρόφασιν τῆς αὐτονομίας γὰρ ἐπέλθῃ τελείᾳ παράλυσις τῶν Ἕπιν καὶ δυνάμεων. Οἱ Σπαρτιάται οἱ προκαλέσαντες τὴν διαταγὴν καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως ἔχοντες ἀνέλαβον νὰ ἐπιβάλουν εἰς πάντας τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς αἰσχρᾶς αὐτῆς εἰρήνης. Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν πρόφασιν οὐ μόνον Πελοποννησιακὰς πόλεις (ὡς τὴν Μαγτίνειαν καὶ τὴν Φλιοῦντα) ἀναστάτως ἐποίησαν, ἀλλὰ ἐξεστράτευσαν καὶ κατὰ τῆς Ὀλύνθου καὶ διέλυσαν τὴν ισχυρὰν συμμαχίαν, τὴν δποίαν εἰχεν ἰδρύσει αὕτη ἐν τῇ Χαλκιδικῇ).

Οἱ Ηλούταρχοι ὡς ἔξῆς χαρακτηρίζει τὴν εἰρήνην αὐτὴν: «Ἐιρήνη ἐγένετο τοῖς Ἑλλησιν, εἰ δεὶ τὴν τῆς Ἑλλάδος ὕδριν καὶ προδρομίαν εἰρήνην καλεῖν, ἡς πόλεμος οὐδεὶς ἀκλεέστερον ἤνεγκε τέλος τοῖς κρατηθεῖσι» (Ηλούταρχ. Ἀρταρξέρ. 21). E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΤΑ ΘΗΒΑΙΚΑ

A

391. Ἡ μέχρι τοῦ 379 ιστορία τῶν Θηβῶν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἔξαντλήσεως καὶ παραχυῆς τῶν τε Ἀθηναῖων καὶ τῶν Πελοποννησίων ἀναφαίνονται καὶ ἀκμάζουν ἐπ' ὄλγον αἱ Θῆβαι.

Ἡ πόλις τῶν Θηβῶν μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἦτο δευτερεύουσα πόλις καὶ δλως ἀσγυμος. Μεταξὺ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων δὲν ἦδυνόθη γὰρ καταλάβη πρωτεύουσαν θέσιν καὶ νὰ συμπήξῃ ἡγεμονίαν. Οὐδὲ εἰς ἄλλο στάδιον διεκρίθη. Ἡ χώρα ἦτο εὐφορος καὶ πλουσία καὶ δι' αὐτὸ

δέ βίος τῶν κατόπιν γῆτο τρυφηλὸς καὶ μαλθακός. Οἱ Βοιωτοὶ ἐδυσφημίζοντο ὡς πολυψάγοι καὶ φιλοπόται καὶ πνευματικῶς δυσκίνητοι.

Κατὰ τοὺς Ηεραικοὺς πολέμους πρῶτοι: αὐτοὶ μηδίσαντες ἐπολέμησαν ἐν Πλαταιαῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἥρχισε νὰ ἐπέρχεται μεταβολὴ τις εἰς τὸν βίον των. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν διάφοροι σοφισταὶ ἐλθόντες ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Πολλοὶ νέοι τότε ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ αἱ μελέται αὐταὶ ἔξηγειραν τὴν φιλοδοξίαν την καὶ τοὺς ὀδηγηταὶ εἰς εὐγενεῖς ἀγῶνας. Ἐπρωτοστάτησαν δὲ εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς κυρίως δύο ἀνδρες, ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας. Οἱ πρῶτοι ἀπὸ πτωχικὴν οἰκογένειαν καταγόμενοι καὶ ὡν πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οἱ δὲ Πελοπίδας, νέοις φιλόδοξοῖς καὶ λίαν φιλόπατρις, ἀνήκων εἰς εὐγενῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν ἔθησιασεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τὰ πλούτη καὶ τὴν ζωὴν του.

III κατέληψις τῆς Καδμείας. — Τὸ 382 ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας διήρχετο μετὰ στρατοῦ ἔσωθεν τῶν Θηθῶν. Ή πόλις ἦταν ἀφρούρητος, οἱ δὲ κάτοικοι ἐτέλουν. Ἕορτήν τινα. Οἱ Φοιβίδαις προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει ὀλιγαρχικῶν, ἐπιτίθεται αἰφνίδιως καὶ καταλαμβάνει τὴν Καδμείαν καὶ ἀναδεικνύει βοιωτάρχας τὸν Λεοντιάδην, τὸν Ἀρχίαν καὶ τὸν Φίλιππον, παραβαλλών τοῦτο ἀσυστόλως τὰς σπονδάς, τὰς συνωμολογημένας μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηθῶν.

Ἡ πρᾶξις αὕτη προεκάλεσε γενικὴν ἀγαγάκτησιν, οἱ δὲ Σπαρτιάται προσεποιήθησαν, ὅτι ἀποδοκιμάζουν αὐτὴν καὶ ἐτιμώρησαν τὸν Φοιβίδαν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ Καδμείᾳ φρουρᾷ δὲν ἀνεκάλεσαν.

Τὸ τὴν προστασίαν τῆς φρουρᾶς αὐτῆς οἱ βοιωτάρχαι προέβαινοι μὲ θρασύτητα εἰς πλείστας αὐθαίρεσίας καὶ ἐτυράννουν τὴν πόλιν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Αἱ φυλακαὶ ἐπληρώθησαν καταδίκων, περιουσίαὶ ἐδημεύοντο, πολλοὶ ἐφογεύθησαν, πλεῖστοι δὲ φυγάδες ἔζητησαν προστασίαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἐν ταῖς Αθήναις παρεσκευάσθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πελοπίδου ἡ κατὰ τῶν τυράννων συνωμοσία. Τολμηροὶ νέοι μετὰ τοῦ Πελοπίδου εἰσῆλθον κρυφίως εἰς τὰς Θήθας τὸν χειμῶνα τοῦ 379 καὶ συνηγνήθησαν μετὰ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως δύμοφρόνων. Μεμυημένοι εἰς τὰ τῆς συνωμοσίας ἦτο καὶ ὁ γραμματεὺς τῶν βοιωταρχῶν Φυλλίδας,

ἔ δόποιος είχε καλέσει ἐπὶ τοῦτο εἰς συμπόσιον τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Ἀρχίαν. Κατὰ τὸ συμπόσιον τοῦτο, ὅτε πλέον ἤσχαν βεβαρημένοι ὑπὸ τοῦ οἰνου οἱ τύραννοι, εἰσῆλθον οἱ συνωμόται μετημφιεσμένοι εἰς γυναικας καὶ κατέσφαξαν αὐτούς. Κατὰ τὴν αὐτὴν γύντα ὁ Πελοπίδας εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντίαδου ἐφόνευτε καὶ αὐτόν. Μετὰ τοῦτο οἱ συνωμόται πλήρεις ἐγθουσιασμοῦ ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἔλευθερίαν.

Ο λαὸς ἔδειχθη μετὰ χρᾶς τοὺς ἔλευθερωτάς. Οἱ κορυφαῖοι αὐτῶν Πελοπίδας, Χάρων καὶ Μέλων ἔξελέγησαν βοιωτάρχαι καὶ ἐπεδόθησαν δραστηρίας εἰς τὴν δργάνωσιν τῆς πολιτείας. Προσεκάλεσαν πάσας τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας εἰς κοινὴν συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἥγεμονίαν τῶν Θηβῶν καὶ ἄλλαι μὲν οἰκειοθελῶς, ἄλλαι δὲ διὰ τῆς βίας ἀνεγγώρισαν τὴν ἥγεμονίαν αὐτῶν. Ἡ ἐν τῇ Καδμείᾳ φρουρά συνθηκολογήσασα ἀφέθη ἔλευσέρα νὰ ἀνάχωρήσῃ.

Μετὰ σπουδῆς εἰργάσθησαν οἱ Θηβαῖοι νὰ συμπληρώσουν τὴν στρατιωτικήν των παρασκευήν. Τότε ἀκριδῶς διεκρίθη καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας. Οὗτος μετὰ τοῦ Γοργίδου ἰδρυσε τὸν ιερὸν λόχον. Ἀπετελεῖτο δὲ ὁ λόχος οὗτος ἐκ 300 νέων, οἱ δόποιοι συγδεδέμενοι. Διὰ φιλίας ὡρκίζοντο νὰ μὴ ἐγκαταλείψουν ἀλλήλους. Συγχρόνως εἰσήγαγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας νέαν τακτικὴν εἰς τὰς παρατάξεις καὶ τὰς ἐπιλέσεις τῶν μαχῶν. Ἐνῷ δηλαδὴ μέχρι τοῦδε παρετάσσοντο ἀπέναντι ἀλλήλων τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα σχηματίζοντα ἐκατέρωθεν τὸ αὐτὸν περίπου μέτωπον καὶ οἱ ὀπλῖται ἥγωνίζοντο ἀνήρ πρὸς ἄνδρα, ὁ Ἐπαμεινώνδας συγεκέντρωνε πλείστας δυγάμεις κατά τινος σημείου τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, ἐπετίθετο μὲν δρμήν, ἦνοιγε τὸ πρῶτον ρῆγμα καὶ κατόπιν ἐπωφελεῖτο ἀπὸ τὴν ἐπερχομένην σύγχυσιν. Ή τοιαύτη παράταξις ἐκαλεῖτο λοξὴ φάλαγξ.

Οὕτως ὁργανωθεῖσα ἡ πόλις τῶν Θηβῶν ἥγωνίσθη λαμπρούς ἀγῶνας κατὰ τὴν Σπάρτης καὶ κατέβαλε καὶ ἐξηυτέλισεν αὐτὴν τελείως.

2. Οἱ κατὰ τῆς Σπάρτης ἀγῶνες τῶν Θηβῶν.

III ἐν Λεύκτροις μάχη.—Τὸ 371 ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν πανστρατιῆ, ἄγων 1400 πεζοὺς καὶ 1600 ἵπποις. Μολονότι οἱ Θηβαῖοι διέθετον πολὺ

δέλιγωτέρας δυνάμεις (6000), ἐν τούτοις χάρις εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὸν ἐγκιουσιασμὸν τῶν ἱερολογιτῶν καὶ τὴν ἀνωτέραν στρατηγικὴν ἴκανότητα τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου κατήγαγον παρὰ τὰ Λεῦκτρα περιφραγῆ νίκην. Ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων 4000 ἔπεσαν μετὰ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν. Πρώτην φοράν ἐν τῇ ἴστορίᾳ οἱ Σπαρτιάται ἥττωντο τόσου περιφραγῆς καὶ ἡ πεποίθησις περὶ τοῦ ἀγητήτου αὐτῶν κάτελένετο ὄριστικῶς.

Αἴ εἰς τὴν Ηλειώποννησον ἐπεδιοιμὲ τις Ἐπαμεινώνδου. — Ή ἡττα αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν ἔφερεν ἀναστάτωσιν καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Οἱ φόδος ἀπὸ τῆς ἀγερώχου Σπάρτης ἐξέλιπε καὶ οἱ σύμμαχοι καὶ οἱ ὑποτελεῖς ἔσπευδον γὰρ ἐπωφεληθοῦν ἐξασφαλίζοντες τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Πρῶτοι ἀπέστησαν οἱ Μαντινεῖς. Ἐμμηθησαν αὐτοὺς αἱ Ἀρκαδικαὶ πόλεις συνενωθεῖσαι μὲν κέντρον τὴν Μεγάλην πόλιν. Ἐνίσχυσε δὲ αὐτοὺς εἰσδαλών μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲ Ἐπαμεινώνδας τὸ 370.

Η εἰσβολὴ αὕτη τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἦτο καίριον πλῆγμα κατὰ τοῦ γοήτρου τῆς Σπάρτης. Οἱ Ἐπαμεινώνδας ἔφθασε μέχρι τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης, ἡ δόπια μέχρι τοῦδε δὲν εἶχεν ἀντικρύσει ἐκ τοῦ πλησίου ἐχθρού. Ἡτο ἀπερίγραπτος ἡ ταραχὴ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐν τῇ πόλει. Οἱ γηραιότεροι Ἀγησίλαος μετὰ ἀξιοθαυμάστου δραστηριότητος παρεσκεύασε τὴν ἀμυναν. Ἄλλα καὶ δὲ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἤθέλησε γὰρ ἐξωθήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας εἰς ἀπεγγωσμένον ἀγῶνα. Ἐλεγχάτησε τὴν χώραν καὶ παρελθών εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐκάλεσεν εἰς ἐλευθερίαν τοὺς Εἵλωτας κατοίκους τῆς ἡρωϊκῆς χώρας, ὡχύρωσε παρὰ τὴν Ἰθώμην τὴν Μεσσήνην καὶ ἀφήσας φρουράν ἐν αὐτῇ ἐπανήλθεν εἰς τὰς Θήρας.

Πεισθοῦσαν δὲ τὰς εἰσβολάς ἀτελεύτητοι ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν διαφόρων πολιτειῶν τῆς Ηλειώποννήσου, πρωτοστατούντων τῶν Ἀρκαδῶν, οἱ δόπιοι ἡξίουν ἡγεμονίαν τῆς Ηλειώποννήσου καὶ ἐπετίθεντο ὅτε μὲν ἐγαντίον τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε δὲ τῶν Ἀργείων ἢ τῶν Ηλείων καὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἵεροῦ.

Κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἐκ τῆς νέας ταύτης τροπῆς τῶν πραγμάτων οὐδὲν ἀγαθὸν διὰ τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἔθνους ἐπετυγχάνετο.

W

B. Ἡ δευτέρα ναυτικὴ συμμαχία τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνετελέσθη δευτέρα ναυτικὴ συμμαχία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὅποια ἐφάνη ἐπὶ δλίγον, ὅτι ἡ ἀνυψώσῃ τὰς Ἀθήνας εἰ νέαν περιωπήν.

Αἱ πρῶται βάσεις τῆς συμμαχίας αὐτῆς ἐτέθησαν μετὰ τὴν παρὰ τὴν Κνίδον ἦταν τῶν Πελοποννησίων ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Κόνωνος. Ἡ ἥττα ἔκεινη ἐκλόνισε τὸ κατὰ θάλασσαν κράτος τῶν Σπαρτιατῶν. Αἱ γῆσι, ἥρχισαν νὰ ἀποστατῶσι καὶ διὰ μεμονωμένων συνθηκῶν νὰ συδέωνται μετὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ συμμαχίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανορθίσθησαν τὰ σφάλματα τῆς πρώτης συμμαχίας ἀνεγνώριζον πλήρη ἀντονομίαν εἰς τοὺς νέους συμμάχους.

Τὰ τῆς συμμαχίας καθηρίσθησαν ἀκριβέστερον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηρίων. Τότε ὅτι Ἀθηναῖοι προσεκάλεσαν εἰς συμμαχίαν πάσας τὰς κατὰ τῆς Σπάρτης δυσηρεστημένας πόλεις. Εἰς τιγαναυμαχίαν παρὰ τὴν Νάξον ὁ υἱὸς τοῦ Κόνωνος Τιμόθεος κατετρόπωσε τὸν στόλον τῶν Πελοποννησίων καὶ τοῦτο προήγαγε μεγάλως τὸ ἔργον τῆς συμμαχίας. Οἱ Χίοι, οἱ Μυτιληναῖοι οἱ Μηθυμναῖοι, οἱ Ρόδιοι, οἱ Βυζάντιοι, καὶ ἄλλοι ἦσαν ἐκ τῶν πρώτων συμμάχων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συμμαχίδων πόλεων ἀνήρχετο (τὸ 374) εἰς 60 καὶ βραδύτερον εἰς 75.

Ως βάσις ἔμενε πάντοτε ἡ ἀναγγώρισις τῆς αὐτονομίας. Ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων συνεκρότουν ἐν Ἀθήναις συνέδριον, εἰς τὸ ὅποιον ἔκκριτη πόλις εἰχε μίαν φῆφον, καὶ ὅπερ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάνιζε περὶ τῶν κοινῆς συμφερόντων. Διὰ τὰς κοινὰς ἀνάγκας αἱ πόλεις εἰσέφερον καὶ χρήματα, τὰ ὅποια ἐκάλουν συντάξεις.

Δυστυχῶς δμως ἐντὸς δλίγου καὶ ἡ συμμαχία αὕτη ἔλασε τὴν τύχην τῆς πρώτης. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐδίστασαν νὰ μετέλθουν βίαν ἐναντίον συμμάχων δυστροπούντων νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συμμαχίας. Αἱ ἐπιτυχίαι ἥρθεισαν πάλιν τὴν ἀπληστίαν αὐτῶν. Ἔζητουν φόρους πρὸς δικαιομήν κατ' οίκον καὶ κληρουχίας εἰς τὰς συμμαχικὰς κτήσεις. Οἱ ἐκπειμόμενοι στρατηγοὶ ἐφρόντιζον νὰ ἀργυρολογῶσι μᾶλλον ἢ νὰ πολεμῶσιν. Ἔξ ἀλλου αἱ ἐν ταῖς συμμαχικαῖς πόλεσιν διλιγαρχικαὶ φατρίαι δὲν ἔπαινον νὰ ἀντιπράττωσι κατ' αὐτῶν.

Διὰ ταῦτα ἔξερράγη τέλος ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀποστάντων τῶν Χίων, τῶν Ροδίων, τῶν Κύρων, τῶν Βυζαντίων, τοὺς δποίους δὲν ἥδυνήθησαν νὰ καταδάλουν οἱ Ἀθηναῖοι. Κατ' ἐπίφασιν μόνον ἔμεινεν ἀσθενής τις συμμαχία, τὴν δποίαν κατέλυσε τελείως ἡ ἐν Χαιρώνειᾳ ἦτα τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.

75 4. Τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ.

Τὴν εὔφορον Θεσσαλίαν κατεῖχον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων διάφορα αἰολικὰ φῦλα. Παρὰ τὰ πλούσια καὶ ἵπποτρόφα γένη τῶν γεωκτημόγων ὑπῆρχεν ἡ πολυάριθμος τάξις τῶν πενεστῶν, δουλευόντων εἰς τοὺς πλουσίους. Ἐκυθερωνῶτο δὲ οἱ Θεσσαλοὶ ὀλιγαρχικῶν. Οἱ εὐγενεῖς ἀνεδείκνυον ταρόν, ἀρχιστράτηγον, δστις διῃθυνούσα τὰ κοινά. Συχνοὶ εἶναι καθ' ὅλην τὴν ἴστορίαν οἱ πρὸς τοὺς Φωκεῖς πόλεμοι τῶν Θεσσαλῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνέδειξε μεγάλως τὴν Θεσσαλίαν διάσων ὁ Φεραῖος, ὁ δποῖος γενόμενος ταχὺς συνεκρότησεν ἰσχυρὰν πολεμικὴν δύναμιν καὶ παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ βαρβάρων. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἐδολοφονήθη ἐν μέσῳ τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σχεδίων, μετὰ μακράς δὲ οἰκογενειακᾶς ἕριδας ἡ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τὸν Ἀλεξανδρογόνον Φεραῖον.

Οἱ Θηβαῖοι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐμφανίζωνται ως ἐλευθερωταὶ καὶ προστάται τῶν δυναστευομένων καθ' ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἔξεστρατευσαν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πελοπίδου καὶ νικήσαντες αὐτὸν ἐξησφύλισαν ἐλευθερίας τινὰς ὑπὲρ τοῦ Θεσσαλικοῦ λκοῦ. Ἐπειδὴ δημως ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐτήρησε κατόπιν τὰ συμπεφυμένα, οἱ Θηβαῖοι ἐπῆλθον ἐπανειλημμένως κατ' α τοῦ. Κατὰ δὲ τὴν τελευταίνην ἐκστρατείαν νικήσας δι Πελοπίδας παρεφέρθη τοσοῦτον καταδιώκων τοὺς ἔχθρούς, ὥστε εὑρεθεῖς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἐφογεύη (364).

Τὸν θάνατον τοῦ Πελοπίδου ἐθρήνησαν ἵσα τοῖς Θηβαῖοις καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἀποκόψαντες εἰς σημεῖον πένθους τὴν χαίτην τῶν Ἱππῶν τῶν.

Ζανδετούσιδη 367 ηχ

36 5. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη.

Τὸ 362 ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέδαλε τὸ τέταρτον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπροχώρησε μέχρι Τεγέας. Ἡ Πελοπόννησος διηγρέθη εἰς εἰς δύο ἀντίπλα στρατόπεδα. Οἱ Μεσσήνιοι, οἱ Τεγεάται καὶ τινες τῶν Ἀρκάδων ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Θηβαίους, οἱ λοιποὶ ὅμιλοι Ἀρκάδες, οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Ἀργετοὶ συνεμάχουν μὲ τοὺς Σπάρτιατας. Εἰς τούτους προσετέθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔηλοτύπως βλέποντες τὴν αἰξάνουσαν δύναμιν τῶν ὅμιλων Θηβαίων.

Ἡ μάχη ἦγινε παρὰ τὴν Μαντινείαν. Κατ’ ἀρχὰς θερίσχυεν ἡ στρατηγικὴ ἱκανότης καὶ ἡ γεωτερίζουσα τακτικὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἐπιτεθεὶς δηλαδὴ οὗτος διὰ τῆς λοξῆς φάλαγγος καὶ τοῦ ἵππου ἔτρεψεν ἐν μέρει εἰς φυγὴν τοὺς ἀντιπάλους. Ἄλλα κατὰ τὴν καταδίωξιν ἐδλήθη διὰ δόρατος καὶ θανασίμως πληγεὶς ἀπήχθη μαχηρὸν τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐκεῖ δὲ ἔξαχθείσης τῆς αἰχμῆς ἔξεπνευσεν εὐτυχής, διότι ἐδειχίσουν αὐτόν, ὅτι ἐγίνα δ στρατός του.

Οἱ θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέφερε ταραχὴν εἰς τοὺς Θηβαίους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔξι ἄλλου ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν τεταγμένους. Ότε δὲ ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἔπαινεν ἡ μάχη, ἀμφότεροι οἱ διαμαχόμενοι στρατοὶ ἔστησαν τρόπαιον ὡς γιγνηταί.

Διὰ τοῦ θανάτου τῶν δύο μεγάλων πολιτῶν, τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, καταπίπτει ἀποτόμως ἡ διὰ τῶν προσωπικῶν αὐτῶν ἀρετῶν ἀγνούμενος καὶ ἔξευγενισθεῖσα δύναμις τῶν Θηβαίων. Η ἰδρυθεῖσα ἡγεμονία διαλύεται, αἱ βοιωτικαὶ πόλεις ἀποσπάντας τῶν Θηβαίων, αἱ διπολικαὶ περιπίτουν πάλιν εἰς τὴν προτέραν ἀφάνειαν

37. 6. Ἀνασκόπησις τῆς μέχρι τοῦ 362 Ἑλληνικῆς ιστορίας

Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς ἐν τῇ ιστορίᾳ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καταπίπτει πλέον ἡ γότιος Ἑλλὰς καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἡγεμονίαν ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία διὰ τῶν κατὰ τῶν βαρδάρων πολέμων της, τὸ δὲ κέντρον τῆς ἑπινικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς δράσεως μεταφέρεται εἰς ὄλλαχος Ἑλληνικᾶς χώρας.

Ἐξετάζοντες τὴν μακραίωνα μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἴστορίαν τῆς Ἑλλάδος παρατηροῦμεν τὰ ἔξτης.

Οἱ Ἑλληνες ἐν μέσῳ ὥραιοτάτης φύσεως ἔζων λαμπρὸν καὶ εὐ-
δαιμονα βίον. Διὰ συντόνου ἔργασίας ἔδωσαν ἀρμονικωτάτην ἀνάπτυ-
ξιν εἰς τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς των ἴκανότητας. Ἐπεδόθησαν
εἰς τὴν γυμναστικήν, διὰ δὲ τῶν συνεχῶν ἀσκήσεων εἰς ἀνοικτὰς καὶ
εὐηλίους παλαιστρας, μὲν πανελλήγιους ἀγῶνας καὶ ποικίλας ἑορτάς,
διέπλασαν εὔρωστα καὶ ἀρμονικὰ σώματα.

Ἐκαλλιέργησαν τὰς ὡραίας τέχνας ἀνήγειραν μεγαλοπρεπεστά-
τους ναούς· ἔστησαν καλλιτεχνικώτατα ἀγάλματα. Διὰ τῶν ἀποικιῶν
καὶ τοῦ ἐμπορίου ἐγγώρισαν ἀγνώστους χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας μετέ-
φερον πλεῖστα ἀγαθά εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτέροπως ὁ βίος των
ἀπέβανε τερπνός καὶ εὐχάριστος, πλήρης ἀναπαύσεων.

Εἰς αὐτὰ προσετέθησαν αἱ πνευματικαὶ ἀπολαύσεις.

Οἱ Ἑλληνες ἐκαλλιέργησαν ὅλα τὰ εἰδη τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ
πεζοῦ λόγου. Ἐκάστη περίοδος τῆς Ἑλληνικῆς ἴστορίας ἔχει τοὺς
ἔξοχους ὀντῆς ποιητάς, τοὺς ἐμδριθεῖς ἴστορικούς, τοὺς δεινούς ρή-
τορας, τοὺς βαθεῖς φιλοσόφους, οἱ ὄποιοι πάντες εἶναι ἀπαράμιλλοι
εἰς τὸ εἰδος των. Διαπαιδαγωγούμενοι δὲ ὑπὸ τοιούτων ἀνδρῶν ἔδει-
ξαν μεγάλας ἀρετάς, φιλόπονον δραστηριότητα εἰς ὅλας των τὰς ἐπι-
χειρήσεις, ἀγάπηγη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ μεγάλην φιλοπατρίαν.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὑπῆρχεν ὁ ἰδιωτικός των βίος. Οὐχ ἦτον εἶναι
λαμπρὸς καὶ ὁ δημόσιος των βίος.

Ἐν Ἑλλάδι διεμορφώθησαν ὅλα τὰ εἰδη τῶν πολιτευμάτων κατὰ
τὸν ἀριστον τρόπον. Ἡ ὁμηρικὴ βασιλεία προσηρμόζετο εἰς τὰ ἀπλὰ
ἥθη τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ὑπῆρξεν εὐεργετικωτάτη. Ἡ πολιτεία
τοῦ Λυκούργου ἐπὶ αἰῶνας ἦτο ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν
πειθαρχίαν, τὴν ὄποιαν ἐπέδαλλεν εἰς πάντας. Ἡ δημοκρατία τῶν
Ἀθηνῶν παρείχει ὅλας τὰς ἐλευθερίας εἰς πάντας διὰ νὰ ἀναδειχθοῦν
καὶ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα. Διὰ τοῦτο ἀγεδείχθησαν πανταχοῦ τῆς
Ἑλληνικῆς γῆς μεγάλοι ἀγδεῖς, τοὺς ὄποιους μέχρι σήμερον θαυμά-
ζει ὁ πεποιητισμένος κόσμος.

Οἱ Ἑλληνες δὲν ἔδειξαν πλεονεκτικὰς τάσεις καὶ δὲν ἔκαμψαν
κατακτητικοὺς πολέμους. Καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν κυρίως
διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ κατὰ τὴν Ηερσῶν
διεξήγαγον λαμπροτάτους πολέμους, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ἀπὸ τὰς

Ἐλληνικὰς χώρας καὶ νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς ὄμοφύλους τῶν.

Ἐν μόνον δὲν ἐπέτυχον οἱ Ἐλληνες, νὰ ἔνωσουν ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἰς ἐν ἴσχυρὸν κράτος. Ἐπειδὴ ἦξε ἀρχῆς ἐκυθεριῶντο κατὰ πόλεις, (δηλαδὴ ἐκάστη πόλις ἀπετέλει τὸν κράτος), προσεπάθουν μὲ πᾶσαν Ηὐσίαν νὰ διατηρήσουν τὸ σύστημα ἐκεῖγο. Μὲ πολλοὺς ἀγώνας μόλις κατώρθωσαν πόλεις τιγές γὰρ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ ἰδρύσουν συμμαχίας ἢ δύμοσπονδίας (Σπάρτη, Ἀργός, Αθῆναι, Θῆραι, Ὁλυμθοῖς). Ἀλλὰ καὶ αὐτῶν αἱ δυνάμεις ἐφθείροντο εἰς ἀδιαλείποντος ἐμφυλίους πολέμους καὶ στάσεις.

Ἡ κυριωτέρα ὅμιλος πληγὴ τῆς Ἑλλάδος ἦτο, τὸ ὅτι πάντες οἱ κάτοικοι δὲν εἶχον τὰ αὐτὰ δικαιώματα. Ὁλίγοι γῆθελον νὰ ἀρχουν τῶν πολλῶν. Πλειστοὶ ως εἴλωτες, πενέσται, δοῦλοι, περίοικοι, μέτοικοι κατεδυγαστεύοντο ὑπὸ τῶν ἀλλων. Οἱ δὲ ἔχοντες τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου ἦσαν διγρημένοι πάντοτε εἰς ἀντιπάλους φατρίας, (πλουσίους καὶ πτωχούς, διλγαρχικούς καὶ δημοκρατικούς). Αἱ φατρίαι αὗται ἀντηγνωζόντο μὲ σφοδρὸν πάθος καὶ οἱ καταλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἔξητουν νὰ ἔχοντωσουν τοὺς ἄλλους. Οἱ πένητες διήρπαξον ξένας περιουσίας μὲ «γῆς ἀναδασμὸν» καὶ «χρεῶν ἀποκοπᾶς» καὶ «διαινομὴν κληρουχιῶν». Οἱ πλούσιοι προσεπάθουν νὰ καταστήσουν δούλους τοὺς ἄλλους. Οἱ τε διλγαρχικοὶ καὶ οἱ δημοκρατικοὶ διενήργησαν πολλάκις ἀγρίας σφαγὰς τῶν ἀντιπάλων, δσάκις βίᾳ κατελάμβανον τὴν ἀρχὴν. Ὅλα αὗτὰ ἀνεστάτωσαν τὴν Ἑλλάδα, τὰ δὲ λυπηρὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης πολιτείας ἦσαν αἰσθητὰ πρὸ πάντων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι οὐδεμία ὑπελείπετο σπουδαία δύναμις. Ὁλαι αἱ πόλεις ἦσαν εἰς παρακμήν. Τὰ παράλια τῆς Μ. Ἄσίας κατεδυγαστεύοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων διλγαρχικῶν, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζεν δι βασιλεύς. Αἱ πόλεις τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἡπειροῦντο ἀπὸ διέκφορα πολεμικὰ φῦλα (Θράκας, Τριβαλλούς, Σκύθας, Γέτας, Πλλυριούς), τὰ δποῖα ἐπετίθεντο κατ' αὐτῶν. Αἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἀποικίαι τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ Ἐλληνες ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ τῶν Ἰταλικῶν λαῶν.

Διὰ ταῦτα ἀνάγκη ἦτο νὰ συνενωθοῦν ἀπασαι αἱ ἔθνικαι δυνάμεις ὑπὸ μίαν στιθαρὰν ἀρχὴν διὰ γὰρ σωθῆ ἐν Ἐλληνισμός, καὶ τοῦτο ἐπετεύχθη διὰ τῆς Μακεδονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΤΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

1. Ἡ Μακεδονία καὶ ἡ ἀρχαία ἱστορία αὐτῆς.

Ἡ Μακεδονία περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ ὁρέων, πρὸς Ν. μὲν ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων, πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν διακλαδώσεων τῆς Πίνδου, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Σκαρδού καὶ πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Ορβήλου καὶ τοῦ χρυσοφόρου Παγγαίου καὶ σχηματίζει ἐκτεταμένα ὑψηλὰ δροπέδια.

Ἐκ τῶν ὁρέων τούτων κατέρχονται μεγάλοι ποταμοί ως ὁ Ἄλιάν-μων, ὁ Λουδίας, ὁ Ἀξιός, ὁ Στρυμών. Ἡ ὅλη τῆς χώρας διαπλα-σίς διαφέρει ἀρκούντως τῆς διαπλάσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰ βαρειότερα ἴδιᾳ μέρη διὰ τὸ ψυχρόν των κλίματος πολλὰ τῶν φυτῶν τῆς μεσημβρίας δὲν εὑδοκιμοῦν. Εὑδοκιμεῖ δημος πανταχοῦ πλουσίως ὁ σῖτος καὶ ἡ ἄμπελος. Αἱ ἐκτεταμέναι τῆς Μακεδονίας νομοὶ εἶναι προσφορώταται διὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Τὰ ὅρη τῆς εἶναι πλουσιώτατα εἰς δάση. Ἡ θάλασσα μικρὸν μόνον μέρος τῆς χώρας περιβρέχει, τὸν κόλπον τῆς Θέρμης καὶ τὰς χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς. Ἐκεῖ ἰδρύθησαν αἱ πρῶται ἀποικίαι, αἱ δοποῖαι ἔφερον τὴν Μακεδονίαν εἰς συγάφειαν πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Μακεδονίας ήσαν, ώς καὶ οἱ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, Πελασγοί. Μετ' αὐτῶν ἀνεμείχθησαν κατόπιν οἱ κυρίως Μακεδόνες, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς φυλάς, ἴδιᾳ δὲ οὓς Δωριεῖς. Δ: αὐτὸς καὶ περὶ τῶν βασιλέων των ἔλεγον, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοὺς Ἡοακλείδας καὶ δὴ ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀργει Τημενίδας.

Οἱ Μακεδόνες εἶχον ἐγκαθιδρυθῆ τὸ πρῶτον παρὰ τοὺς καταρ-ράκτας τῆς Ἐδέσσης, κατόπιν ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐκυρερνῶντο ὑπὸ βασιλέων, οἱ δοποῖοι εἶχον ἔξουσίαν εὑρυτέραν ἢ οἱ ἐν Ἑλλάδι βασιλεῖς. Πρῶτος βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ Κάρανος. Ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ γομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Α', γνωστὸς ἐκ τῶν Μηδικῶν πολέμων, καὶ ὁ Ἀρχέλαος ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Ηελοποννησακοῦ πολέμου (413—399).

“Η βασιλεία τοῦ Ἀρχελάου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ Μακεδονία δὲν εἶχεν ἔλλοι εἰς σπουδαίαν ἐπαφὴν μὲ τὰς πρὸς Νότον Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὸν ἐν αὐταῖς ἀναπτυχθέντα πολιτισμόν. Ἀλλὰ διὰ τῆς συνετῆς διοικήσεως τοῦ Ἀρχελάου συνίφθησαν σχέσεις μεταξὺ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Πιειστοὶ καλλιτέχναι καὶ ποιηταί, (ἐν οἷς καὶ ὁ Εὐριπίδης), μετεκλίθησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ιδρύθησαν ἐν Μακεδονίᾳ γυμναῖοι καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες, ἀνηγγέρθησαν φρούρια κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας καὶ ἐν γένει τὸ κράτος ἐλάχιστα σταθεράν, διεύθυνσιν πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου δὲν ἦσαν ἀκριβῶς καθωρισμένα, συχνότατα συνέβαινον ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ μεταξὺ τῶν μελών τῆς βασιλευούσης οἰκογενείας καὶ πολλοὶ τῶν βασιλέων κατέλαβον τὴν ἀρχὴν δι’ ἀρπαχῆς καὶ φόνου.

Ἐκ τοιούτων ταραχῶν ἀφορμὴν λαβὼν ὁ Πελοπίδας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπεκατέστησεν τὴν ἡσυχίαν, ὅπως αὐτὸς ἥθελε. Ηρᾶς ἀσφάλειαν δὲ ἔφερεν εἰς τὰς Θήρας ὡς ὅμηρος διαφέρουσες εὐγενεῖς καὶ μετ’ αὐτῶν τὸν Φίλιππον, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀμύντου Γ'.

Ο Φίλιππος ἔμεινεν ἐν Θήραις ἐπί τίνα ἔτη παρακολουθῶν τὰ ἔργα τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου καὶ μελετῶν τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν. Αἴφνης καταλείπει τὰς Θήρας καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ κατ’ ἀρχὰς μὲν ἀναγγωρίζεται ἐπίτροπος τοῦ ἀγηλίκου ἀγεψιοῦ του, κατόπιν δὲ σφετερίζεται τὴν ἔξουσίαν καὶ κηρύζτει ἔκατον βασιλέα.

29 1. Φίλιππος ὁ Β'. (359—336).

Ο Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν μέσῳ πλείστων ἐσωτερικῶν καὶ ἔξωτερικῶν κινδύνων. Πολλὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας εἶχον δξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ποικίλα πολεμικὰ ἔθη ἐπεγείρονται ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ κράτους, οἱ δὲ Ἰλλυροί καὶ οἱ Παίονες εἶχον ἥδη εἰσβάλει εἰς τὴν χώραν. Ἐνεργήσας ὁ Φίλιππος μὲ πολιτικὴν σύνεσιν, μὲ τόλμην καὶ δραστηριότητα καὶ τῶν μυηστήρων τοῦ θρόνου

ἀπηλλάγη καὶ τοὺς ἔχθρούς ἐνίκησεν καὶ ἐξεδίωξεν. Ἐπειτα δὲ διώρ-
γάνωσε τὸ ἄράτος του.

Πρωτεύουσαν εἶχεν τὴν Πέλλαν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν χώραν του
ἀφθόνως τὰ ἀγαθὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν
παιδείαν. Ἐπειμελεῖτο αὐτὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως πολυαρίθ-
μων εὐγεγῶν νέων, τοὺς ὅποίους κατώρθωσε γὰρ μεταβάλῃ εἰς φιλοτί-
μους καὶ ἀφωσιωμένους συνεργάτας. Ἰδίᾳ δὲ διώργανωσε τὸν στρατόν.
Ἄγτι τῶν ἀτάκτων, οἱ ὅποιοι μέχρι τοῦδε ἐν ἀνάγκῃ μόνον προσέτρε-
χον ἀπὸ τῶν ὅρέων εἰς τὰ ὅπλα, ἐδημιουργήθη τακτικὸς μόνιμος ἑθνι-
κὸς στρατὸς μὲν ὅπλισμὸν τέλειον καὶ μὲ πειθαρχίαν αὐστηροτάτην.
Ἡ δύναμις τοῦ στρατοῦ τούτου ἀνήλθεν εἰς 40000 ἀνδρῶν, ἀπέβη δὲ
σπουδαιοτάτη, κυρίως δὲ ὁ Φίλιππος ἐξησφάλισε καὶ τὰ οἰκονομικὰ
τοῦ κράτους, καταλαβὼν τὸ χρυσοφόρον Παγγαῖον, ἐκ τοῦ ὅποίου
εἶχεν ἐτησίαν πρόσσοδον 1000 ταλάντων.

Μὲ τοιαύτας δυνάμεις ἐπειχείρησεν ὁ Φίλιππος γὰρ ἐπιβάλῃ τὴν
ἡγεμονίαν του καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἀντετάχθησαν μὲν
εἰς τὰ σχέδιά του οἱ Θεσσαλοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Ὀλύνθιοι, οἱ ὅποιοι
εἶχον ἴσχυρὰν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ὅμοσπονδίαν, καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἀθη-
ναῖοι, οἱ ὅποιοι τότε κατεῖχον τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς
Θράκης, ὑποστηρίζοντο δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς Θράκας βασιλεῖς, ἀλλ᾽ ἡ διε-
ροχὴ τοῦ Φιλίππου ἦτο κατατανάχης.

Οἱ Φίλιπποις διέθετε ρωμαλέον καὶ πειθαρχούντα ἑθνικὸν στρατὸν
ἀπέναντι τῶν ἀτάκτων μισθοφόρων τῶν Ἑλλήνων. Περιεστοιχίζετο
ὑπὸ ἀφωσιωμένων ἐπιτελῶν, ἐνῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα πλῆθος ἰδιοτελῶν
πολιτευομένων εἰργάζετο διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Φιλίππου. Ἐχων
αὐτὸς ἀπασαν τὴν ἔξουσίαν καὶ σαφῇ γγῶσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκο-
ποῦ ἐνήργει δραστηρίως καὶ προειλάμβανε πολλάκις τὰ πράγματα πρὶν
δυνηθοῦν οἱ ἀντίπαλοι νὰ ἀντιληφθοῦν τὸν κίνδυνον, ἐνῷ τὴν Ἑλλάδην
ῆγον καὶ ἔφερον δημιαγωγοὶ διεφθαρμένοι, αἱ δὲ πόλεις συνεμάχουν
ἢ ἐπολέμουν ἐναντίον ἀλλήλων ἀσκόπως καὶ ἀνευ σχεδίου. Ηροσέτι
δὲ ὁ Φίλιππος οὐδενὸς ἐφείδετο μέσου πρὸς ἵκανοποίησιν τῆς φιλο-
δοξίας του καὶ μετεχειρίζετο καὶ βίαν καὶ ἀπάτην καὶ ὅλον καὶ
ἐπιορκίαν διὰ γὰρ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του.

Διὰ ταῦτα ἐπωφεληθεῖς ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τῶν Θεσσα-
λῶν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκομήδους, ἐνίκησεν
αὐτὸν καὶ τοὺς Φωκεῖς, κατέλαβε τὴν Μαγνησίαν καὶ τὰς Παγα-

σάς, ἐγκαθίδρυσε φρουρὰν εἰς αὐτὰς καὶ ἐκαρποῦτο τὰς προσόδους τῆς τῆς κατακτηθείσης χώρας.

Πρὸς τοὺς Ὀλυμφίους προσεποιήθη κατ' ἀρχὰς φιλίαν, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Ποτείδαιαν, κατεχομένην ἀπὸ Ἀθηναίους κληρούχους, ἀργότερον δὲ μικρὰς ἐκστρατεύσας κατ' αὐτῶν ἔγνε κύριος τῆς Ὀλύγου θυμού βοηθείᾳ προδοτῶν καὶ κατέσκαψεν αὐτήν.

Ἄπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἀφίρεσεν τὰς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Θράκῃ κτήσεις, δημιουργήσας δὲ καὶ στόλον ἦγε χλεῖς αὐτοὺς καὶ κατὰ θέλαισσαν γῆχμαλώτισε μάλιστα καὶ ἀπήγαγεν ἐκ Μαραθῶνος καὶ τὴν οἰστράν Ηάραλον, διότι οἱ Ἀθηναῖοι περιπλακέντες εἰς ἀσκοπον πόλεμον κατὰ τῶν ιδιων συμμάχων εἶχον ἀπολέσει πλεισταν τῶν πλοίων αὐτῶν.

3. Ὁ Δημοσθένης. 40 3. Ὁ Δημοσθένης.

Τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου ἐπολέμησεν περισσότερον παντὸς ἄλλου ὁ Ἀθηναῖος Δημοσθένης, ὁ μέγιστος τῶν ρητόρων τῆς ἀρχαιότητος.

Οἱ Δημοσθένης ἔμεινεν ὁρφανὸς πατρὸς εἰς μικρὰν ἡλικίαν. Οἱ ἑπίτροποι οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἐπιμέλειαν τῆς κληρονομίας του δὲν ἐφρόντισαν δεόντως διὰ τὴν ἀνατροφὴν του, κατεσπατάλησαν δὲ καὶ τὴν περιουσίαν του. Ἐν τούτοις δι’ ἀγώνων ὑπερανθρώπων, δι’ ἐπιμονῆς καὶ ἔργασίας ἀξιοθυμάστου καὶ τὰ ἐλαττώματά του ἐνεργάπευσε καὶ γνώσεις ἀπειθησάρισε τοσαύτας, ὥστε εὐκόλως κατέλαβε σπουδαιότατην θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Εἰς γεαρὰν ἡλικίαν ἀνεμείχθη εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ προσείλκυσεν ἀμέσως τὴν προσοχὴν καὶ τὴν εὔγοιχν τοῦ δῆμου μὲ τὴν γευρώδη εὐγλωτίαν, τὴν ἔνθερμον φιλοπατρίαν καὶ τὸ μέγιαν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὸ παρελθόν μεγαλεῖον τῆς πατρίδος του.

Οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες τοῦ Δημοσθένους στρέφονται κυρίως κατὰ τοῦ Φιλίππου. “Οτε οὗτος κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἤγοιξεν ὅδὸν πρὸς τὴν Θράκην, εἴτα δὲ διὰ τῆς Θεσσαλίας προσεπάθει νὺν κατέλθη πρὸς Νέτον, ὁ Δημοσθένης ἀντελήφθη, ὃτι ἐκινδύνευε σοθαρῶς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων, ὃτι δὲ ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιήρχετο εἰς τὸν Φιλίππον, ἐνῶ αὐτὸς ὡς μόνους ἀξίους τῆς ἡγεμονίας ἔθεωρει τοὺς Ἀθηναίους, καὶ διέρρει αὐτῶν διακαώς ἡγωνίζετο. Ὁ Δημοσθένης κατώρθωσε πολλάκις νὺν παρασύρη τὸν δῆμον εἰς λαμπρὰς ἀποφάσεις καὶ γενναίας

πράξεις, ἀλλ' ἐν τῷ συγόλῳ οἱ πόθοι του ἔμειναν ἀπραγματοποίητοι καὶ ὁ Φιλίππος ἐπεδλήθη· εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Τοῦτο δὲ συγένη διὰ τοὺς ἔξης λόγους: Ἐν πρώτοις ἀντέπραττεν ἐν Ἀθήναις εἰς τὰ σχέδια τοῦ Δημοσθένους ἴσχυρὰ μερὶς φιλιππιζόντων μὲ ἀρχηγούς τὸν Αἰσχύλην, τὸν Φιλοκράτην, τὸν Δημάδην κ. ἄ. τοὺς ὅποιους πάντας χαρακτηρίζει ὁ Δημοσθένης ὡς προδότας τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι πολιταῖ, χωρὶς νὰ εἶναι προδόται, ἔδιεπον ὅτι ἦτο ἀσκοπος ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμος καὶ ηὔχοντο μᾶλλον προσέγγισιν καὶ συμμαχίαν πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ στραφῶσιν πάντες διοῦ ἐναγτίον ἄλλων ἐγθρῶν. Τούτων προσταντα ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων ὁ χρηστός. Ὁ κυριώτερός ὅμως λόγος τῆς ἀποτυχίας ἦτο ὅτι ὁ σύγχρονος ἀθηναϊκὸς λαὸς δὲν ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν δημιουργήσαντα τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον, ἀλλὰ πλῆθος ἀργῶν μισθοφορούντων ἀσχολουμένων εἰς τὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀδολεσχίας καὶ τρεφομένων· διὰ τῆς συκοφαντίας καὶ τῆς δημιαγγίας. Ἐντεῦθεν αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ συνήθως ἔμενον ἀνεκτέλεσταις καὶ οἱ διεξάγοντες τὸν πόλεμον ξένοι μισθοφόροι καὶ οἱ στρατηγοὶ πολλάκις ἐφρόντιζον μᾶλλον δι' ἔξεύρεσιν λείας ἢ διὰ τὸ γόνητρον τῆς πόλεως.

Ἐν τούτοις τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἀπέδειξαν, ὅτι ἦτο κατίσχυσις τοῦ Φιλίππου δὲν ἔδλαψε τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐφοβεῖτο ὁ Δημοσθένης, ἀλλ' ἤγοιξε νέους δράσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν.

4. Ὁ Φωκικὸς πόλεμος (355—346).

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς γενικῆς διαφθορᾶς καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντείον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τυγχάνῃ τοῦ παλαιοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ. Οἱ ἀπληστοὶ περίοικοι του ἐπειθουλεύοντο διαρκῶς τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἱεροῦ, ἐγίστε δὲ κατελάμβανον γαίας ἀφιερωμένας εἰς αὐτό. Οὕτω οἱ Φωκεῖς καλλιεργήσαντες Ἱεράν γῆν κατεδικάσθησαν εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων, ἀλλὰ δὲν ἔπλήρωσαν αὐτά. Φοδούμενοι δὲ τὴν τιμωρίαν ἐκ μέρους τῶν ἀμφικτυόνων, κατὰ προτροπὴν τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Φιλομήλου κατέλαβον τὸ Ἱερόν, ἐσύλησαν τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ καὶ κατήρτισαν μισθοφορικὸν στρατόν. Τὸ ἀμφικτυονικὸν

··γυν δρισον ἐκήρυξε τότε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ιεροσύλων, πρῶτοι δὲ οἱ Θηγαῖοι ἔσπευσαν νὰ διαστηρίξουν τοὺς ἀμφικτύονας ἐπιθυμοῦντες νὰ ἵκανοποιήσουν παλαιὰ κατὰ τῶν Φωκέων πάθη, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται διεδοήθουν τοὺς ιεροσύλους.

Ο διὰ τῶν ιερῶν χρημάτων καταρτισθεὶς στρατὸς ἐπὶ ἔτη ἑτρομοχράτει τὴν Ἑλλάδα. Εἰσέβαλεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐπολέμησε καὶ κατὰ τοῦ Φίλιππου. Ἄλλος ἐνικήθη ὅπ' αὐτοῦ παρὰ τὰς Παγασάς, θρου ἐφονεύθη καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκέων Ὁνόμαρχος. Τότε ὁ Φίλιππος ἐπεχείρησε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ώς προστάτης τοῦ ιεροῦ, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβόντες τὰς Θερμοπύλας ἔφραξαν εἰς αὐτὸν τὴν ὁδὸν (352).

Καὶ τότε μὲν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὁλύνθου καὶ τῆς Θράκης, ὅστερον δὲ ἔξαπατήσας τοὺς Ἀιγαίωνας μὲ διαπραγματεύσεις εἰρήνης (346) εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα. Ο στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαικος καταπροδίδων τὸν ἀγῶνα ἔφυγε μετὰ τῶν μισθοφόρων. Η Φωκὶς τότε διετάγη. Αἱ πόλεις αὐτῆς κατεσκάφησαν. Οἱ κάτοικοι διενεμήθησαν εἰς μικρὰς κώμας, ἐπεδλήθη δὲ εἰς αὐτοὺς διπέρογκον πρόστιμον. Ἀπεκλείσθησαν τοῦ συγεδρίου τῶν ἀμφικτυόνων καὶ αἱ ψῆφοι αὐτῶν ἐδόθησαν εἰς τὸν Φίλιππον, εἰς τὸν διοῖον παρεχωρήθη καὶ ἡ προεδρία τῶν Πυθίων.

49

5. Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη.

Μετ' ὅλιγα ἔτη (339) ἐπανελήφθη ἡ αὐτὴ ἴστορία. Ο ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συγεδρίῳ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀθηναίων Αἰσχίνης ἐνήγαγεν εἰς τὸ συγέδριον τοὺς Ἀμφισσεῖς, ώς σφετερισθέντας ιεράν γῆν. Τὸ συγέδριον ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον, ἀναθέσαν τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ εἰς τὸν Φίλιππον.

Ο Φίλιππος ἀπεδέχθη εὐχαρίστως τὴν ἐντολὴν ταύτην, διότι τοιούτοτρόπως παρείχετο εἰς αὐτὸν ἡ καταλληλοτέρα εὐκαιρία γὰρ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος καὶ γὰρ ἐπιδληθῆ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατὰ τῶν διοίων ἐμήνιε, διότι πρὸ μικροῦ ἔτι διὰ τοῦ στόλου τῶν εἶχον ἐμποδίσει αὐτὸν γὰρ καταλάβῃ τὸ Βυζάντιον. Οθεν διαβάξ τὰς Θερμοπύλας μέρος μὲν τῆς δυγάμεως του ἔστειλεν εἰς τὴν

"Αμφισσαν, διὰ δὲ τοῦ κυρίου σώματος κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν, μὲ προφανῆ σκοπὸν νόμῳ αγωνισθῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐδῶ, οὗτοι δὲ στόλος δὲν ἤδύνατο νὰ φέρῃ βοήθειαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τοῦτο ἐταράχθησαν πολὺ. Ἄλλος δὲ Δημόσιος κατέρθωσε πάλιν νὰ ἐπιθληθῇ διὰ τῆς φλογερᾶς του ρητορικῆς καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς νόμῳ ἀναδλόβουν μετὰ Ήρρόους τὸν ἀγῶνα ἔξερχόμενοι εἰς συγάντησιν τοῦ Φιλίππου, πρὶν οὗτος εἰσθάλη εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀποστάλεις δὲν δῶς πρεσβευτὴς εἰς τὰς Θῆρας προσελκυσε διὰ τῆς εὐγλωττίας του καὶ τοὺς Θηραίους εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐπίσης ἐπικουρίαι πρὸς ἐνίσχυσίν των κατέφθασαν καὶ ἔξι ἄλλων πόλεων, τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Κορίνθου.

Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη συμμαχικὸς στρατός, συμποσούμενος εἰς 40000 ἄνδρας, δὲ προτος ἔξηλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Κατὰ τὰς πρώτας συγκρούσεις πρὸς τοὺς Μακεδόνας ὑπερίσχυον οἱ σύμμαχοι. Μετ' ὅλην ὅμως ἔφθασεν δὲν οὐδὲς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος φέρων βοήθειαν εἰς τὸν πατέρα του, οὕτω δὲ δὲ στρατὸς τοῦ Φιλίππου ἀνῆλθεν εἰς 30000 πεζοὺς καὶ 2000 ἵπποις. Κατὰ ταῦτα οἱ σύμμαχοι ἦσαν μὲν κατά τι περισσότεροι, ἀλλὰ δὲ οἱ Μακεδονικὸς στρατὸς ἦτο καλύτερον ὡργανωμένος καὶ ἡ στρατηγικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἀρχηγῶν του ἦτο ἀναμφισθήτητος. Ἡ μάχη ἔγινε παρὰ τὴν Χαιρώνειαν τῷ 338. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηραίοι ἔδειξαν ἥρωτίσμόν, ἀλλὰ ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν δὲ οἱ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἵπποιν ἐπέφερε ρῆξιν εἰς τὰς τάξεις των καὶ ἐκέρδισε τὴν γίνηγ. Οὕτω ἡ Ἑλλὰς ἀπασα περιήρχετο εἰς τὴν ἔξουσίαν τῶν Μακεδόνων.

Τὰς μετὰ τὴν μάχην. — Οἱ Φιλίπποις ἔδειξε μεγίστην πολιτικὴν σύνεσιν μετὰ τὴν γίνηγ. Ἐπεικὴ καὶ μεγαλόψυχος πρὸς τοὺς ἡττημένους ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοὺς αἰχμαλώτους ἀνέυ λύτρων καὶ δὲν ἐπειδουλεύθη τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὸς ὅτι μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ οὐρανού του παντοίας τιμάς. Θέλων ὅμως ἡ τιμωρήση τοὺς Θηραίους ἐγκαθίδρυσε φρουράν εἰς τὴν Καδμείαν. Διαδέκτης δὲν εἰς τὴν Ηελιοπόνησον προήδρευσεν ἐν Κορίνθῳ κωινοῦ συνεδρίου, τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ διοικοῦ ἀπεφασίσθη ἡ κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεία, ἡς στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἀνεγνωρίζετο δὲ Φιλίππος.

Ἐπανελθὼν δὲ Φιλίππος εἰς Μακεδονίαν παρεσκευάζετο διὰ τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἐκστρατείαν. Ἄλλα τὸ 336 ἐν μέσῳ τῶν ἕορτῶν.

τὰς ὁποίας ἐτέλει διὰ τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του *Κλεοπάτρας*, ἐδολοφονήθη ὑπό τιγος *Πανσανίου*, καταλιπὼν τὸν θρόνον καὶ τὴν πραγμάτωσιν τῶν σχεδίων του εἰς τὸν υἱόν του *Αλέξανδρον*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

· ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΕΓΑΣ

1. Ἡ ἀγωγὴ τοῦ *Αλεξάνδρου*.

Ο *Αλέξανδρος* ἐγεννήθη τῷ 356 ἐκ τῆς *Ολυμπιάδος*, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν ἐν τῇ Ἡπείρῳ Μολοσσῶν. Ὁπως φαίνεται εἰς πλεῖστα σωζόμενα νομίσματα, εἶχεν ἥπιον καὶ ὠραῖον πρόσωπον μὲ βλέψιμα ἀέτειον. Πλουσία ἔναθη οὐλη κόμη περιέδαλλε τὴν κεφαλήν του, ἡ ὁποία ἀπέκλινεν ὀλίγον πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὅμον. Καὶ τὸ ὄλον δὲ σῶμα του ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὴν ὠραίαν του κεφαλήν, ἡ δὲ ἡχηρά του φωνὴ καὶ τὸ γοργόν του βάδισμα ἐμαρτύρουν τὸ ἀνήσυχον καὶ δραστήριόν του πνεῦμα, τὸ πρωρισμένον νὰ ἐπιβάλλεται καὶ γὰρ ἀρχῇ.

Τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ *Αλεξάνδρου* διηύθυνεν ὁ συγγενής τῆς *Ολυμπιάδος* *Λεωνίδας*, ἀνὴρ αὐστηροῦ ἥθους, παιδαγωγὸς δὲ αὐτοῦ ἦτο δ *Ἀκαργάνης Αυσίμαχος*, "Οτε δὲ ἔγινεν δ *Αλέξανδρος* δεκατριών ἐτῶν, ὁ *Φιλιππος* προσεκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του ὡς διδάσκαλον τοῦ υἱοῦ του τὸν βαθύτατον καὶ κριτικώτατον ἐπιστήμονα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν μέγαν *Σταγιρίτην* φιλόσοφον *Ἀριστοτέλην*. Οὗτος ἐκαλλιέργησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ *Αλεξάνδρου* τὰς εὐγενεστάτας δρμάς καὶ τὰ ἡρωικώτατα φρονήματα. Λικὸ τοῦτο δ *Ομηρος* διηγεῖ τὸ προσφιλέστατον αὐτοῦ ἐντρύφημα, καὶ δ *Ἀριλλεὺς* τὸ ἀριστον πρότυπον, εἰς μιμησὺν τοῦ ὁποίου ἔτεινεν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας. Συγχρόνως ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ διδασκάλου του ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἴστορίας τῶν Ἑλληνικῶν νικῶν καὶ ἐτρέφετο μὲ τὴν φιλοδοξίαν νὰ καταστρέψῃ τὸ Ηερσικὸν κράτος καὶ γὰρ ἐκδικηθῇ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν πυρπόλησιν τῶν Ἑλληνικῶν ιερῶν.

Εἶχεν ἀναπτυχθῆ τοσοῦτον ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ φιλοδοξία του, ὅστε ἐλυπεῖτο διὰ πᾶσαν ἀγνελλομένην νέαν νίκην τοῦ πατρός του νομίζων, ὅτι δὲν θὰ ἀφήσῃ δ πατήρ του εἰς αὐτὸν γὰρ κάμη τι. Καὶ

Εἰκ. 57. — Μέγας Ἀλέξανδρος

Ἐν γένει ἔχει νεαρᾶς ἡλικίας ἥσχαν ἡγεμονικαὶ καὶ αἱ κλίσεις του καὶ αἱ πράξεις του. Ὁ δὲ Φίλιππος μετὰ ὑπεργραφνείας παρηκαλούμενος τὰς ἀναπτυσσομένας ἀρετὰς τοῦ νεοῦ του καὶ προγραμμάτων, ὅτι δι' αὐτὸν δὲν θὰ ἥτο ἀρκετὸν βασιλείον ἢ Μακεδονία.

2. Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ δολοφονία τοῦ Φίλιππου εἶχεν ἀψύπνισει εἰς τὰς καρδίας διαφόρων εὐγενῶν τὴν φιλοδοξίαν νὰ καταλάβουν αὐτοὶ τὸν θρόνον, ἀλλὰ κατίσχυσεν αὐτῶν εὐκόλως ὁ Ἀλέξανδρος διότι ἥτο ἥδη ἀρκούντως δημοφιλῆς διὰ τὴν εὐπροσηγορίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν λαμπράν του παιδείαν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν στρατηγικήν καὶ διοικητικήν του

δεξιότητα, τῆς ὅποίας δείγματα εἶχε δώσει ηδη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου.

Ἄλλα καὶ ἔξωξερικοί κίνδυνοι ἐνεφανίσθησαν πολλοί. Πρὸς N. μὲν ἔξηγέρθησαν πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις πρὸς B. δὲ ηπείλουν τὸ κράτος βάρδαροι λαοί. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπῆλθε μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς κατὰ τῆς Ἐλλάδος καὶ κατέπνιξε τὴν ἔξέγερσιν, πρὶν ἔτι ὀργανωθῆ αὐτῇ τελείως, καὶ ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων στρατηγὸς αὐτοκράτωρ διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀκολούθως ἐστράφη πρὸς B, ἀνῆλθε διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Νέστου, ὑπερέδη τὸν Αἴμον καὶ κατέστρεψε τοὺς περὶ τὸν Ἰστρὸν σίκουντας Τοιβαλλοὺς καὶ Γέτας. Ἐπειτα διὰ τῆς χώρας τῶν Ἀγριανῶν, (τῆς πεδιάδος τῆς Σόφιας), κατῆλθε πρὸς N. καὶ εἰς τὰ περίχωρα τῆς γῆς Κοριτσᾶς κατέστρεψε τοὺς ἐκεῖ εἰσδιαλόγτας Ἰλλυριοὺς καὶ Ταυλαντίους καὶ ησφάλισε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του. Πληροφορηθεὶς δὲ νέαν ἔξέγερσιν τῶν Θηραίων ἐτιμώρησεν αὐτοὺς παραδειγματικῶς μεταβαλὼν τὴν πόλιν των εἰς σωρὸν ἔρειπίων. Ἐξακισχίλιοι τῶν κατοίκων ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες τρισιύριοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐφάνη πάλιν μεγαλόφυχος μὴ θέλων γὰρ ἀφήσῃ ἀφορμὰς δυσαρεσκείας εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὅποιαν ἰδιαζόντως ἐτίμα. Καὶ οὕτω εἰρηνεύσας πάντας ἐπανῆλθε τὸ 33. εἰς τὴν Μακεδονίαν.

3. Ἡ κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατεία.

Ο στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ο Ἀλέξανδρος δραστηρίως παρεσκεύασε τὰ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀσίας. Ἀφῆκεν ἐν Μακεδονίᾳ ἀντιθασιλέα τὸν Ἀντίπατρον μὲ 12000 πεζοὺς καὶ 1500 ἵπποις, αὐτὸς δὲ μὲ 30000 πεζοὺς καὶ 5200 ἵπποις ὥρμησε πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ὁ στρατὸς οὗτος ήτο μὲν δλιγάρθιμος συγκρινόμενος πρὸς τὰς μυριάδας τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν πολεμικὴν δεξιότητα ήτο ἀσυγχρίτως ἀνώτερος ἐκείνου.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ήτο ἡ φάλαγξ. Οἱ φαλαγγῖται (καὶ πεζέταιροι καλούμενοι, ἔφερον πλήρη παχυοπλίαν μὲ δόρατα μαχρά, (σαρίσας), τεταγμένοι συγήθως εἰς βάθος 16 ἀνδρῶν. Αἱ λόγχαι τῶν πρώτων πέντε ζυγῶν προεξεῖχον τῆς φάλαγγος.

καὶ ἐσχημάτιζον τεῖχος ἀπὸ αὐχμᾶς ἀπροσιμάχητον μὲν ἐν τῇ ἀμύγῃ,
φοβερὸν δὲ κατὰ τὰς ἐπιλέσεις.

Παρ’ αὐτοῖς ήσαν οἱ ὑπασπισταί, οἱ ἐποιοι θυμοῖσι μὲ τοὺς Ἑλ-
ληνας πελταστὰς ησαν ἐλαφρότεροι τῶν ἀπλιτῶν, ἐπιτήδειοι δὲ ἔνεκα
τούτου διὰ ταχείας καὶ τολμηρὰς κινήσεις εἰς μέρη, εἰς τὰ ὄποια ἡ
φάλαρξ δυσκόλως ἥδυνατο γὰρ κινηθῆ. Εἰς τόύτους προσετίθεντο καὶ
ὅλιγοι ψιλοί, τοξόται Μακεδόνες καὶ Κρήτες καὶ ἀκοντισταί Ἀγρια-
νεῖς, ἀφωνιώμενοι σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων. Ἀφιστα δὲ κατήρτισμέ-
νον ἦτο τὸ ἴππικὸν ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ Μακεδόνας εὐγενεῖς
(έταιρους καλουμένους), ἀπὸ Θεσσαλούς, καὶ ἄλλους συμμάχους.

Εἰκ. 58. — Ἑλλην πελταστής.

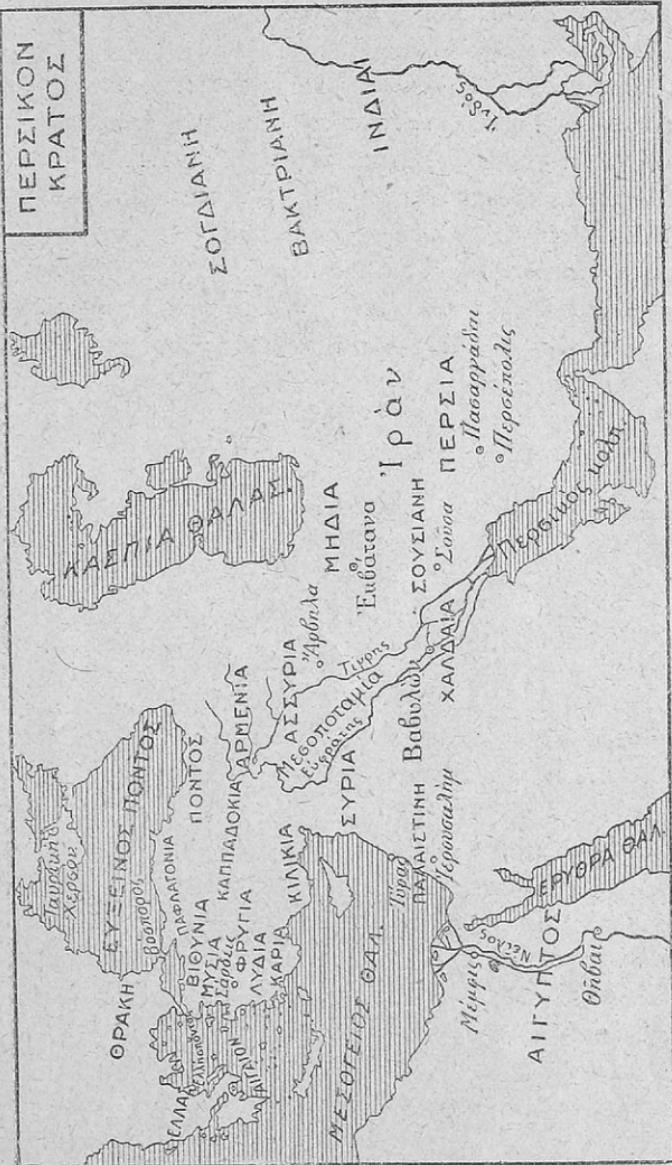
Προσταντο δὲ τῶν σωμάτων τούτων ὡς ἀξιωματικοὶ νεαροὶ εὐπα-
τρίδαι, προπονηθέντες στρατιωτικῶς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Φιλίππου
καὶ τοῦ Ἀλεξανδροῦ καὶ τελειοποιηθέντες εἰς διαφόρους μάχας, οἱ
καλούμενοι βασιλικοὶ παῖδες καὶ σωματοφύλακες. Ἐν τῷ συνόλῳ
ὅ στρατὸς ἦτο σκληραγωγημένος, πειθαρχικὸς καὶ πλήρης φρονήμα-
τος. Ἐξῆρε δὲ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀμιλλαν αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ὁ
τολμηρὸς ἀρχηγός, ὁ ὅποιος πρῶτος ὥρμα πάντοτε εἰς τὸν κίνδυνον
καὶ προεκιγδύνευε τοῦ στρατοῦ του.

Οἱ Ἀλέξανδρος εἶχε κατ’ ἀρχὰς καὶ στόλον 160 πλοίων, διὰ τῶν
ἔποιων διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλ’ ὕστερον διέλυσεν αὐτόν, ἵσως
ὅτι ὁ στόλος δὲν παρεῖχεν ὑπηρεσίας ἀναλόγους πρὸς τὰς δαπάνας.

4. Τὸ Περσικὸν αὐτόν

Τὸ Περσικὸν κράτος ἐξετείνετο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους
ἐπὶ ἀπεράντων χωρῶν καὶ διέθετε κολοσσιαῖς δυνάμεις καὶ ἀνεξάν-

ΠΕΡΣΙΚΟΝ
ΚΡΑΤΟΣ

τληταὶ μέσα. Ἐν τούτοις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ διοίκησις εἶχε παραλύσει εἰς χειρὸς ἀνικάνων βασιλέων. Οἱ σατράπαι ἔχοντες εὐρυτά την δικαιοδοσίαν ἀπέδαινον ὅσημέραι μᾶλλον ἀνεξάρτητοι, μὴ ὑπακούοντες εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ κέντρου. Ὁ κυρίαρχος λαὸς τῶν Περσῶν καὶ Μήδων παρημέλει πλέον τὰ πολεμικὰ καὶ ἀνέθετεν εἰς ἔγους μισθοφόρους καὶ μάλιστα Ἑλληνας τὴν ὑπεράσπισιν τῆς χώρας.

Κατὰ τοὺς χρόνους πούτους βασιλεὺς τῆς Περσίας ἦτο ὁ Δαρεῖος, ἥγεμὼν ἐνάρετος, ἥπιος καὶ μεγαλόψυχος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του διωργανώθησαν πολλαὶ ἐπαναστάσεις, ἀλλ᾽ ὁ Δαρεῖος κατώρθωσε γὰρ καταστείῃ πάσας διὰ δραστηρίων στραταρχῶν. Νῦν δὲ πάντες οἱ σατράπαι τῆς Μ. Ἀσίας εἰχον σπεύσει αὐτοπροσώπως γὰρ ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἑλλήνων.

5. Ἡ Μικρὰ Ἀσία.

Τὰς ἐπιθέσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδέχθη πρώτη ἡ Μικρὰ Ἀσία. Ἡ Μ. Ἀσία εἶναι χερσόνησος μεγάλη καὶ συνεχής ἐν σχήματι σχεδὸν δρθωγανίψ συνεχομένη πρὸς Α. μὲν τὰς χώρας τοῦ Εύφρατου καὶ τὴν Συρίαν. Τῆς χερσονήσου ταύτης τὰ δυτικὰ παράλια κατά τε τὴν φυσικὴν διάπλασιν καὶ τὸ κλῖμα καὶ τὴν βλάστησιν καταπληκτικῶς ὅμοιάζουσι πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καὶ εἶχον ἀποδῆ ἥδη τελείως Ἑλληνικὰ διὰ τῶν Αἰολικῶν, Ἰωνικῶν καὶ Δωρικῶν ἀποικιῶν. Ἀλλ᾽ οἱ Ἑλληνες δὲν εἶχον ἀπομακρυνθῆ πολὺ τῆς θαλάσσης. Μάλιστα εἰς τὰ Β. καὶ Ν. παράλια μόνον ἐπιθαλάσσιοι τινές πόλεις ἦσαν Ἑλληνικαὶ. Ἡ λοιπὴ χώρα κατείχετο ἀπὸ ποικίλα ἔθνη Φρύγας, Λυδούς, Κᾶρας, Παμφύλους, Κιλικιας, Λυκαόνας, Παφλαγόνας καὶ Καππαδόκας, ἀπὸ τοὺς ὄποιους ἐπονομάζονται καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς χώρας.

Ἡ φυσικὴ διάπλασις τοῦ ἐτατερικοῦ τῆς χώρας εἶναι πάντῃ διάφορος τῆς διαπλάσεως τῆς παραλίας. Πρὸς δυσμάς μὲν ἀπὸ τῆς Λυδίας καὶ τῆς Καρίας, κατὰ δὲ τὴν βορείαν καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν ἀμέσως ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὑψοῦται ἀποτόμως τὸ ἔδαφος εἰς μέγα ὕψος καὶ σχηματίζεται ἀπέραντον ὑψίπεδον στηριζόμενον πρὸς Β. μὲν εἰς τὰ Ποντικὰ ὄρη καὶ τὸν Ὀλγασον, πρὸς Δ. τὸν Βιθυνικὸν Ὀλυμπον, τὸν Τμῆλον, τὸν Κάδμον καὶ πρὸς Ν. εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Παμ-

Εἰκ. 59. — Ἀγαλμάτιον χαλκοῦ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ Μουσείῳ Νεαπόλεως τῆς Ἰταλίας.

φυλίας. Συνέχεια τῶν δρέων τούτων εἶναι ὁ Ταῦρος τῆς Κιλικίας, δό δποῖος ἔκτεινεται ἐντὸς τῆς χερσονήσου καὶ σχηματίζει παρὰ τὴν Καισάρειαν τὴν ὑψίστην αὐτοῦ κορυφήν, τὸν Ἀργαῖον (ὑψ. 4000 μ.) Τὸ οὕτω σχηματιζόμενον δροπέδιον εἶναι γυμνὸν καὶ ἀξυλον κατὰ μέγα μέρος, τρέφει μυριάδας ποιμνίων καὶ εἶναι προσφορώτατον διὰ τὴν καλλιεργίαν δημητριακῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ μεγάλοι ποταμοὶ διαφέρουσι τὴν χερσόνησον, ἐξ ὧν γγωστὸς ἐν τῇ ἴστορίᾳ εἶναι ὁ Ἄλυς.

6. Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη.

Τὸ ἔχο τοῦ 334 ὁ Ἀλέξανδρος μετέφερε τὸν στρατὸν του διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Ἀσίαν. Θαυμαστὴς τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου διηγεύθη εἰς τὸ Ἰλιον, ἔμισεν ἐκεῖ πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ ἔστεψε τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως. Μετ' ὀλίγον συνήντησε τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὸν Γρανικόν, μικρὸν ποταμὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὴν Προποντίδα. 20000 ἐκλεκτῶν ιθαγενῶν μὲ τοὺς σατράπας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ισάριθμοι Ἑλληγες ὑπὸ τὸν Μέμνονα τὸν Ρόδιον ἦσαν παρατεταγμένοις ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιτεθεὶς

Γ. Σουμελίδου Ιστορία Α' Γυμνασίου ἔκδ. 2. 26/8 1924

13

μὲ παράφορον ὄρμὴν ἐπέφερεν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν καὶ εἰς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς μασθοφόρους των Ἑλληνας. Δις ἐπληγώθη εἰς τὴν μάχην καὶ δύο ἐφόνευσεν ἵδια χειρὶ Πέρσας μεγιστᾶνας, ἐκινδύνευσεν διμῶς μέγαν κίνδυνον. Ὁ σατράπης Σπιθριδάτης εἶχεν ἀνυψώσεις τὴν μάχαιράν του ἔτοιμος νὰ καταφέρῃ αὐτὴν ἐκ τῶν ἐπισθεν κατὰ τοῦ τραχήλου τοῦ Ἀλεξανδρου, ἀλλὰ προλαβών ὁ στρατηγὸς Κλειτος ἀπέκοψε τὴν χεῖρα τοῦ σατράπου καὶ ἔσωσε τοισυτοτρόπως τὸν βασιλέα.

Τὰ πρῶτα ἀναθήματα ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἑλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρδάρων τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων». Ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε τοισυτοτρόπως νὰ διατραγώσῃ τὸ μὲν τὸν θαυμασμὸν του πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν ἐστίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ δὲ τὴν περιφρόνησίν του διὰ τὰς πόλεις, διατὰ δὲν ἔλαθον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν κατὰ τῶν βαρδάρων ἐκστρατείαν διὰ γὰρ συμμερισθούν τὴν δόξαν αὐτῆς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων.

Eig. 60.—Οπλίτης Πέρσης

Διαχειμάσας ἐν Φρυγίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθε τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἀκολουθῶν δὲ τὴν παραλίαν ὅδον διῆλθε τὴν Ἰσ-

τὴν αὔτη ἐξησφάλισε τὴν κατάκτησιν τῆς Δυτικῆς Μ. Ἀσίας. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀλέξανδρον προθύμως, πλὴν τῆς Μιλήτου καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, αἱ δοποῖαι ὑπετάγησαν διὰ τῆς βίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέτρεψεν αὐτονομίαν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις, ἐξησφάλισε

697. Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη.

Διαχειμάσας ἐν Φρυγίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθε τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἀκολουθῶν δὲ τὴν παραλίαν ὅδον διῆλθε τὴν Ἰσ-

Εικ. 61. — Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
και δ' Αλέξανδρος Γραμπός ανεψημάτωσε.

σὸν καὶ διηγήθυνετο πρὸς τὰς Συρίας πύλας διὰ τοῦ στενοῦ, τὸ δῆποιον σχηματίζεται μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ πρὸς Α. νότουμένου Ἀμανοῦ. Ἀλλ᾽ αἱ φυγῆς μανθάνει ὅτι ὁ Δαρεῖος κατελθὼν διὰ τῶν διόδων τοῦ ὄρους εὑρίσκετο ἐν Ἰσσῷ. Ἐπιστρέφει ἀμέσως διάσω, διὰ νῦν ἀγωνισθῆ ἔκει κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

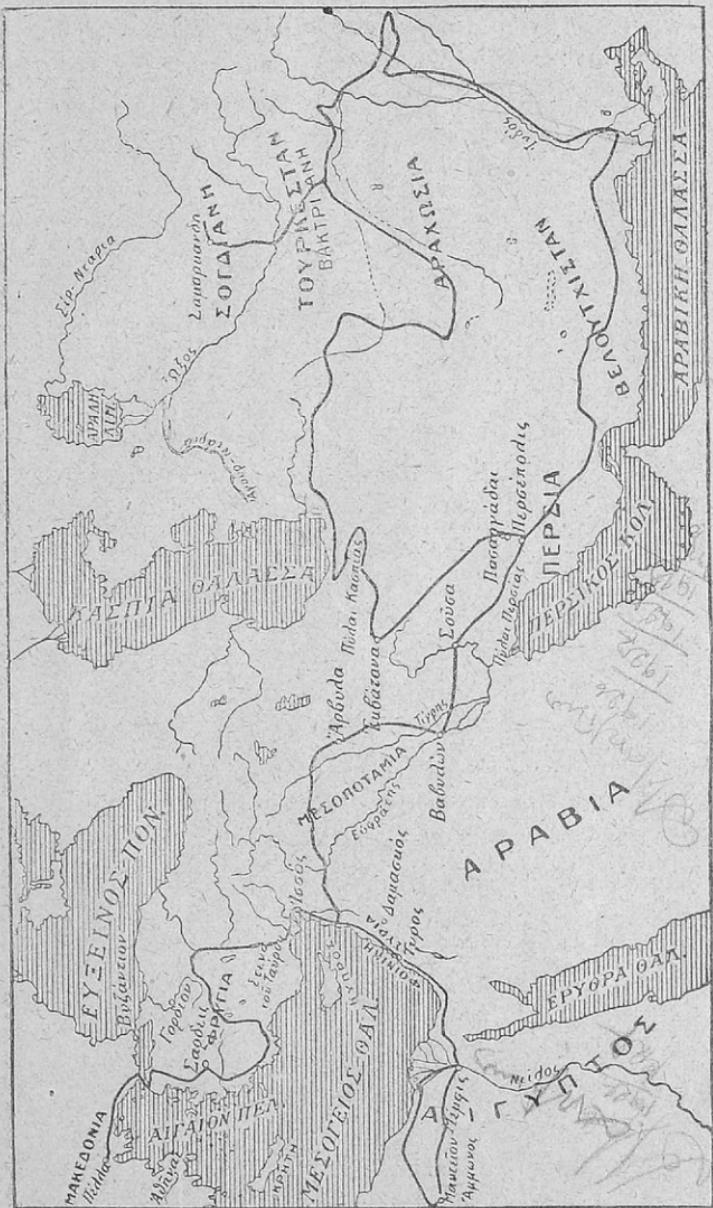
Τὰ δύο στρατεύματα ἔχωρίζοντο διὰ τοῦ ποταμοῦ Ηινάρου. Ἀπαντα τὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Ἰσσοῦ μέχρι τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ ποταμοῦ κατείχον τὰ Περσικὰ στρατεύματα εἰς πυκνὰς τάξεις ἐπικινδύνως συνωθούμενα εἰς χῶρον ὅλως ἀκατάληλον. Τὸ μέσον τῆς παρατάξεως κατείχεν ὁ Δαρεῖος.

Οὐ Ἀλέξανδρος ἔλαβε πάσαν προφύλαξιν, διὸς νὰ προλάβῃ τὴν αὔκλωσιν τῶν ἄκρων τῆς παρατάξεώς του, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Μακεδόνων ἵππεων διέέη τὸν ποταμὸν καὶ ὥρμησεν ἀκάθετος κατὰ τῷ ἔχθρῳ, ἐνῷ ἡκολούθει ὅπισθεν ἡ φάλαγξ. Ήντὸς δὲ λίγου διέρρηξε τὴν ἔχθρικήν παράταξιν καὶ πρῶτος ὁ Δαρεῖος ταραχθεὶς ἐκ τούτου ἐτράπη εἰς φυγήν. Ἐπηκολούθησε σύγχυσις τοῦ κέντρου τῶν ἔχθρων καὶ ἀγρία καταδίωξις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐν τούτοις οἱ εἰς τὸ δεξιὸν τεταγμένοι μισθοφόροι Ἐλληνες ἀνθίσαντο ἐπὶ ἔρρωμάνως, διὸ ἀνακόψας τὴν καταδίωξιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθε καὶ ἐπετέθη καὶ κατ’ αὐτῶν ἐκ τῶν πλαγίων ἀναγκάσας οὕτω καὶ αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν. Η γίνη τοῦ Ἀλέξανδρου ἦτο πλήρης καὶ ἡ ἐπελθούσα εἰς τοὺς ἡττημένους καταστροφὴ φρικώδης. Εἰς τὰς στενὰς ἐκείνας διόδους καὶ τὰς φάραγγας συνωθοῦντο μυριάδες φευγόντων πανικόθλητοι, ἵππεις δὲ καὶ ἀρμάτα διήρκοντο ἀγνθεν ζώντων καὶ πτωμάτων.

Λέγεται ὅτι ἐφογεύθησαν ἐκ τῶν Περσῶν 100000, ὡν 10 χιλ. ἵππεῖς, ἐγὼ ἐκ τῶν Μακεδόνων ἐφογεύθησαν μόνον 300 πεζοὶ καὶ 140 ἵππεῖς.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εὑρίσκετο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα του. Οὐ Ἀλέξανδρος ἐφέρθη πρὸς τοὺς βασιλικοὺς αἰχμαλώτους βασιλικῶς μὴ στερήσας αὐτοὺς τῶν τιμῶν, τὰς διποίκις ἀπέλαυνον ἔως τότε.

Οὐ Δαρεῖος φεύγων πρὸς Α. διέέη τὸν Εὐφράτην. Λυπούμενος δὲ καὶ ἀνήσυχος διὰ τὴν τύχην τῆς οἰκογενείας του ἐπρότεινεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς ἔξαγορὰν αὐτῆς πλουσιώτατα λύτρα παραχωρῶν συγχρόνως εἰς αὐτὸν καὶ ἀπασκυ τὴν πρὸς Δ. τοῦ Εὐφράτου

Χύρως τῶν ἔκστρατειῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδροῦ.

χώραν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος μὴ θέλων νὰ δεχθῇ ώς δῶρον, ὃ, τι εἰχει κατακτήσει ἥδη διὰ τῶν ὅπλων του, ἀπῆτησε τοῦ λοιποῦ γ' ἀγαφέ-ρεται πρὸς αὐτὸν ὁ Δαρεῖος ώς κυρίαρχον ὅλου τοῦ κράτους, τὸ δποτον ἔθεωρει ἥδη ώς εὑρισκόμενον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του.

8. Ἡ κατάκτησις τῆς Φοινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἴγυπτου.

Ο Ἀλέξανδρος κατέλαβε διὰ τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος τὴν Δαμασκόν, ὃπου εἶρεν ἀμυθήτους θησαυρούς, καὶ διηγήθη πρὸς κατάκτησιν τῆς Φοινίκης. Πλεῖσται τῶν πόλεων αὐτῆς ἔσπευσαν προθύμως νὰ ὑποταχθῶσι. Μόνη ἡ Τύρος, ἰδρυμένη ἐπὶ νησίδος μικρὸν ἀπεχόσης τῆς Ἑρακλείας καὶ ὠχυρωμένη μὲ πανύψηλα τείχη ἡροήθη νὰ δεχθῇ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ ταπεινωσις αὐτῆς ἦτο ἀναγκαῖα καὶ ἄλλως καὶ διότι δὲν τῷ Αἴγυπτῳ Περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο κατὰ μέγα μέρος ἐκ Τυρίων πλοίων. Τὸ ἔργον ἦτο λίαν δύσκολον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιμονὴ καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ Ἀλεξανδρου πρὸ σύδενος ἐμποδίου ἀνεχαίτιζοντο. Διὰ τοῦτο κατηρτίσθη στόλος, προσήγθησαν ποικίλα πολιορκητικὰ μηχανήματα καὶ μετὰ ἐπιτάμηνον πολιορκίαν ἔπεσεν ἡ πόλις. Οἱ κάτοικοι ἐσφάγησαν ἡ ἐξήντρα ποδὸςίσθησαν.

Τὴν αὐτὴν τύχην διέστη μετ' ὀλίγον καὶ ἡ ὀχυρὰ πόλις Γάζα, Ἄνευ ἀντιστάσεως παρεδόθη καὶ ἡ Αἴγυπτος, ὃπου ἰδρυσε τὴν Ἀλεξανδρειαν, ἥτις ἐντὸς ὀλίγου ἀπέδη τὸ κέντρον τοῦ μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἐμπαρίου. Ἐν Αἴγυπτῳ μετὰ κοπιώδη πορείαν εἰς τὴν ἔρημον ἐπεσκέψθη ὁ Ἀλέξανδρος τὸ μακντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμώνος, τοῦ ὄποιου οἱ ιερεῖς ἀπεκάλεσαν αὐτὸν υἱὸν τοῦ Διός.

9. Ἡ διοργάνωσις τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν.

Εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε μεγίστην πολιτικὴν σύνεσιν. Σεβόμενος πάντοτε τὴν ἐπιχώριον θρησκείαν καὶ τὴν ἐπιχώρια νόμιμα ἐδείχνει μεγαλοψυχίαν πρὸς τοὺς ἡττημένους καὶ κατέκτις τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοιώσιν τῶν ὑπηκόσιων. Τὴν διοίκησιν τῆς χώρας ἐνεπιστεύετο εἰς "Μιληνᾶς ἡ ἐγγω-

ρίους. Διετήρησε τὸ σύστημα τῶν σατραπῶν, ἀλλὰ καθώρισεγ ἀκρι-
θῶς καὶ περιώρισε τὰ ἔργα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν. Παρ' αὐτοῖς
διώριζε στρατιωτικοὺς διοικητὰς Μακεδόνας. "Αλλοι ἄρχοιτες ἐφρόν-
τιζον διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων καὶ ἄλλοι διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καὶ
τὴν ἀπρόσκοπτον καὶ ἀσφαλῆ ἀποστολὴν τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ.

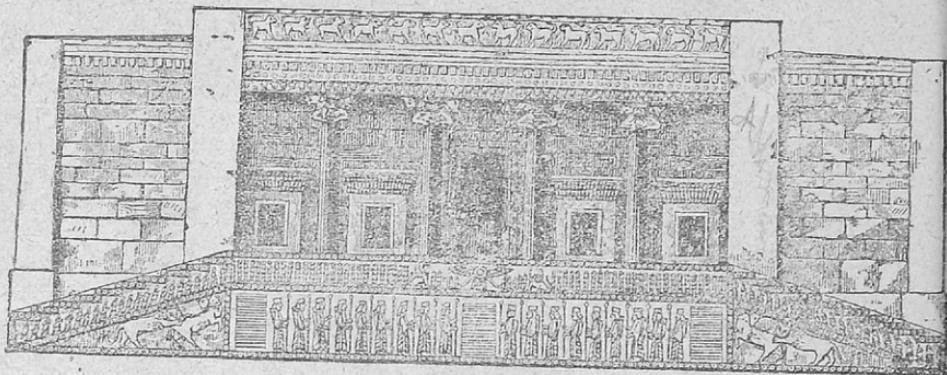
"Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς συνέσεως τοῦ Ἀντιπάτρου εἶχε προληφθῆ καὶ
πᾶσα ἔχθρική κίνησις ἐν Ἑλλάδι, ἥδυνατο τώρα ἀφόδως γὰρ διαβῆ
τὸν Εὐφράτην πρὸς συγάντησιν τοῦ Δαρείου.

10. Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη.

Πρὸς Α. τοῦ Τίγρητος εἰς τὴν πεδιάδα τὴν μεταξύ τῶν Ἀρβή-
λων καὶ τῶν Γαυγαμῆλων ὁ Δαρεῖος παρέταξεν ὅ,τι ἐκλεκτὸν ἦδύ-
νατο νὰ δώσῃ ἡ Ἄσία, ἐν ἑκατομμύριον περίπου πεζῶν, 40 χλ.
ἱππέων καὶ πλῆθος δρεπανηφόρων ἀρμάτων, καμήλων καὶ ἐλεφάν-
των. "Ο Ἀλέξανδρος ἤγομενος 40 μόνον χιλιάδων ἀνδρῶν συνῆψε
πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ Δαρείου τὴν 1 Ὁκτωβρίου 331 μίαν τῶν θαυ-
μασιωτάτων μαχῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἴδιας
των ὑπεροχῆς οἱ Μακεδόνες ἐπολέμησαν μὲν ἐνθουσιασμὸν παράφορον
καὶ ὀρμητικότητα σχεδὸν μανιώδην. Καὶ ή δρμὴ αὐτὴ ἔφερε τὴν γίνηγν.
Διότι ἐνῷ τμῆμα Περσικοῦ στρατοῦ ἔπειδεν εἰς κύκλωσιν τῶν Ἑλλή-
νων, ἄλλοι δὲ διελάτσαντες κατέκοπτον τοὺς σκευοφόρους αὐτῶν, οὐχ
ἥτιν κατέπληκτος ὁ Δαρεῖος ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ὀρμῆς ἐτράπη εἰς
φυγὴν καὶ παρέσυρεν ἀπαντά τὸν στρατὸν εἰς ἔξοντωσιν. Ἐπηκοού
θησεν ἀγρία σφραγὴ τῶν εἰς φυγὴν τραχπέντων βαρβάρων. Μυριάδες
πτωμάτων ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἐκ τῶν Μακεδόνων ἔπε-
σαν 500.

11. Ἡ ιατάντησις τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Περσίδος.

"Ο Δαρεῖος ἔψυγε πρὸς τὰ Ἑνβάτινα. "Ο δὲ Ἀλέξανδρος κατέ-
λαβε τὴν Βαβυλῶνα, εἴτα δὲ τὰ Σουσα, τὴν Περσέπολιν καὶ τὰς
Πασαργάδας, ἥτοι τὰς πόλεις, αἱ ὅποιαι εἶχον τὰ ἀγάκτορα καὶ

Εικων 62.—'Ανακτόρα Δαρείου έν Ηρακλέοι (ιναπαράστασις)..

τούς τάχφους τῶν Περσῶν βασιλέων. Ἄμβοτοι θησαυροὶ ἦσαν συσσωρευμένοι ἐν αὐταῖς ἀπὸ αἰώνων εἰς νομίσματα, πολυτίμους λίθους καὶ παντοῖα λάφυρα. (Ἐν Σούσωις εὑρέθησαν 50.000 τάλαντα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἤτοι 1.500.000.000 περίπου σημεριγῶν δραχμῶν. Πρὸς μεταφορὰν τῶν θησαυρῶν τῶν Πασαργάδῶν διετέθησαν 10.000 ζεύγη ἥμισιν τῶν καὶ 3.000 κάμηλοι). Τὸ χρῆμα τοῦτο τὸ ἀδίκως ἐπὶ αἰώνας εἰς ἀχρηστίαν καταδεδικασμένον ἔφερε πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ παικίλους τρόπους εἰς κυκλοφορίαν καὶ προεκάλεσε τοιούτοις τρόπως τε-ραστίαν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας.

Σ 412. Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου.

Ο Δαρεῖος διαιμένων εἰς τὰ Ἐκβάτανα ἡλπίζει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ήλ. ἥρκειτο εἰς τὰ κατακτηθέντα ἀγαθά. Μαθὼν δὲ οὐκολούθει νὰ προχωρῇ, ἔφυγε πρὸς Α. Καθ' ὅδον συνωμοτήσαντες κατ' αὐτοῦ οἱ σατράπαι τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν Βῆσσον, αὐτὸν δὲ τὸν Δαρεῖον κατ' ἀρχὰς μὲν ἔφερον δέσμιον, ἔπειτα δὲ ἐγκατέλιπον θανατίμως πληγώσαντες. Ο Ἀλέξανδρος εὐρεγέντος γενερόν, τὸν ἐκάλυψε δὲ μὲ τὴν χλαμύδα τοῦ καὶ διέταξε νὰ ταφῇ μετὰ βασιλικῶν τιμῶν. "Οτε δὲ βραδύτερον συνέλαβεν ἐν τῇ Βακτριανῇ τὸν Βῆσσον, ἀπέστειλεν αὐτὸν ἡκρωτηριασμένον κατὰ τὴν

ρήνα καὶ τὰ ὡτα εἰς τὰ Ἐκδάτανα, διὰ νὰ ὑποστῇ τὴν θυνατικὴν ποιγήν.

55 13. Ἡ κατάντησις τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν.

Προχωρῶν μὲ ἀκόρεστον φιλοδοξίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος ἐν μέσῳ ἀνηκούστων ταλαιπωριῶν συνεπλήρωσε τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Περσικοῦ κράτους μέχρι τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Σογδιανῆς ὑπερέδη πρὸς τοῦτο τὸν χιονοσκέπη Ἰνδικὸν Καύκασον, ἔξεθίσεν ἀπρόσιτα στενά, κατεδάμασε ληστρικοὺς λαοὺς καὶ ἐξεπόρθησεν ὄχυρὰ φρούρια. Ήντοῦ δὲ ἔξησφαλίε τὴν κατοχὴν τῶν κατακτωμένων χωρῶν μεριμνῶν φιλανθρώπως περὶ τῆς διοργανώσεως καὶ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῶν.

56 14. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι.

Τὴν εὐτυχίαν τῶν ἐγδόξων τούτων ἐτῶν ἡμαύρωσαν καὶ τιγκα θιλιερὰ ἐπεισόδια, τὰ ὅποῖα προεκάλεσεν ἡ δυσαρέσκεια τῶν Μακεδονῶν κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ο Ἀλέξανδρος δὲν ἔζητε νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν δεσποτισμὸν καὶ νὰ τοὺς ἐκπολιτίσῃ. Διὰ τοῦτο ἦτο μεγαλόψυχος πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἐλευθερίαν, πολλοὺς δὲ μεγιστᾶνς Ηέρσας, διακρινομένους διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των, ἐτίμα ἔξι ἵσου πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Περιποιούμενος καὶ κολακεύων τοὺς κατακτηθέντας ἐνεφρνίζετο μὲ μηδικὴν στολὴν καὶ μὲ δληγη τὴν ἐθιμοτυπίαν τὴν συγήθη εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Περσῶν βασιλέων. Ἀλλὰ ουγχρόνως δὲν ἀπέστρεψετο καὶ τὰς θεῖκας τιμάς, τὰς δηοίας ἀπένεμον εἰς αὐτὸν πολλοὶ θαυμάζοντες τὰ μεγαλουργήματά του καὶ ἀποκαλούντες αὐτὸν υἱὸν τοῦ Διός.

Πολλοὶ τῶν Μακεδόνων ἡγανάκτουν διὰ τὴν τοιαύτην πολιτείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οὗτοι ἥθελον νὰ κύπτωσι πάντα τὰ ἔθνη ταπειγώμενα πρὸ τῶν Μακεδόνων, ἐνόμιζον δὲ ὅτι προσεγγίζων τοὺς Πέρσας ὁ Ἀλέξανδρος περιφρονεῖ τοὺς Μακεδόνας, τινὲς δὲ τῶν στρατηγῶν,

Εἰκ. 63 — Νόμισμα Μεγάλου Ἀλεξανδρού.

οίκειοποιούμενοι τὴν δόξαν τῶν κατορθωμάτων του ἐφρόγουν, ὅτι ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν ἵσαι πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες ἀπεφάσισαν ἀφρόνως νὰ ἀνατρέψουν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ παρεσκεύασαν συγωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς του.

Ἄλλ' ἡ σανωμοσία ἀπεκαλύφθη τῷ 330, ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῆς Φιλάτας, ὁ υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος, ωμολόγησεν ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ τὸ ἔγκλημά του καὶ κατεδικάσθη μετὰ τῶν συγενόγχων του εἰς θάνατον.

Ἄλλ' εὑρέθησαν στοιχεῖα τινὰ ἐνοχοποιητικὰ καὶ κατὰ τοῦ Παρμενίωνος. Οἱ γηραιὸς οὗτος στρατηγὸς ἔμενεν εἰς τὰ Ἐκδάτανα ώς σατράπης, ἥτο δὲ φύλαξ τῶν θησαυρῶν καὶ ἀρχηγὸς σπουδαίων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Οἱ θάνατος τοῦ υἱοῦ του ἥδυνατο νὰ ἐξωθήσῃ αὐτὸν εἰς ἐπικίνδυνον πραξικόπημα. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη πολιτικὴ ἀνάγκη καὶ οὗτος νὰ γίνη ἐκ ποδῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀλέξανδρου ἐθανάτωσαν καὶ αὐτόν.

Μετὰ δύο ἔτη (328), ἐν τῇ Σογδιανῇ κατά τι συμπόσιον, ὅτε πάντες ἤσαν βεβαρημένοι ἐκ τοῦ οἴνου, ἐπιπαρχος Κλείτος ἀγανακτήσας κατά τινων κολάκων τοῦ Ἀλεξανδρού ἐξύδρισεν ἐν παραφορᾷ τὸ Ἀλέξανδρον, διότι ἐδέχετο τὰς κολακείας αὐτῶν καὶ διέσχυρισθη, ὅτι ἡ δόξα ἀνῆκε μᾶλλον εἰς τοὺς συναγωνιστὰς Μακεδόνας καὶ ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του ὥφειλεν δ. Ἀλέξανδρος εἰς τὴν χειρα του, ἡ ὄποια τὸν ἔσωσεν ἐν Γρανικῷ. Οἱ παρευρισκόμενοι ἀπεμάκρυναν τὸν Κλείτον τῆς σκηνῆς, ἀλλ' αὐτὸς εἰσελθὼν πάλιν ἐξηκολούθει νὰ θερίζῃ. Οἱ Ἀλέξανδρος ἀρπάσας τότε λόγγην ἀπό τινος τῶν δορυφόρων ἔπληξε δι' αὐτῆς τὸν Κλείτον, ὃ ὄποιος ἔπεισεν ἀπνους.

Κατάπληκτος ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἀτυλλογίστου πράξεώς του, συγήλθεν δ. Ἀλέξανδρος εὐθὺς ἐκ τῆς ὀργῆς, ἀπαρηγόρητος δὲ

διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς στρατηγοῦ ἥρπασε τὴν αὐτὴν λόγον
χῇν διὰ ν' αὐτοκτονήσῃ. Μόλις τὸν συνεκράτησαν οἱ φίλοι του. Ἐπὶ
τρεῖς ἡμέρας κατέκειτο στρατοῖς ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Κλείτου κατα-
ρρώμενος ἔσωτὸν καὶ θρηνῶν τὸν φίλον. Καὶ μόνον αἱ παρακλήσεις τοῦ
στρατοῦ κατώρθωσαν νὰ καθηγυχάσουν τὸν βασιλέα καὶ νὰ τὸν ἐπα-
γαφέρουν εἰς τὰ ἔργα του.

57 15. Ἡ κατὰ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατεία.

Εἰς τὰς ἀγατολικὰς ἐπαρχίας ἔμεινεν δὲ Ἀλέξανδρος περὶ τὰ δύο
ἔτη καὶ ἐκεῖ συνεζεύχθη τὴν ὥραιαν Ρωξάνην, θυγατέρα ἑνὸς τῶν
Σογδίων γίγεμόνων. Ἐκεῖθεν εἰσέβαλεν εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἰνδοῦ.
Πολλοὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν του εἰχον ἀποθάνεις εἰς τὰς μάχας η κατὰ
τὰς πολυπόνους πορείας καὶ ἐκ γάσων. Ἀλλους ἄφηνε φρουρούς εἰς
τὰς κατακτωμένας χώρας καὶ εἰς τὰς πόλεις τὰς ὅποιας ἵδρυεν εἰς
ἐπικαίρους θέσεις. Ἐν τούτοις νέαι ἀποστολαι ἔφθανον ἐκ τῆς Μακε-
δονίας καὶ ἐθελονταὶ καὶ μισθοφόροι ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἔσχά-
τως δὲ προσετέθησαν εἰς τὸν στρατόν του καὶ ἐγχώριοι, σύτως ὥστε
ἥγε μεθ' ἔσωτον 120 χιλ. ἀνδρῶν εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταῦτην δὲ Ἀλέξανδρος εἶχε νὰ παλαίσῃ
πρός μεγάλους κινδύνους. Αἱ Ἰνδικαὶ χῶραι κατηκούντο ὑπὸ λασοῦ,
δὲ ὅποιος ἀναπτύξας πρὸ αἰώνων ἴδιον πολιτισμὸν διέσωζεν αὐτὸν ἐν
μεγίστῃ ἀκμῇ, ἐκυβερνᾶτο καλῶς καὶ ἦτο ἔνθους διὰ τὴν ἐλευθερίαν
του, πολεμικὸς καὶ πλούτιος. Ἐξ ἄλλου δὲ μέγας ποταμὸς Ἰνδὸς καὶ
τὸ πλήθος τῶν εἰς αὐτὸν συμβαλλόντων ποταμῶν, αἱ ὑπερεκχειλίσεις
αὐτῶν καὶ αἱ ἀκατάπαυστοι βροχαὶ ἤσαν μέγιστα ἐμπόδια εἰς τὴν προέ-
λασιν του Ἀλεξανδρου. Πάντα δημοσίᾳ τὰ ἐμπόδια ταῦτα ἥψανον ἔτι
μᾶλλον τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἥρωος βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἔγιναν καὶ
ἐνταῦθα παράτολμοι ἐπιθέσεις καὶ ἥρωις καὶ μάχαι, κατάπληκτοι δὲ
οἱ ἐγχώριοι ἄλλοι μὲν οἰκειοθελῶς, ἄλλοι δὲ πιεζόμενοι ὑπετάσσοντο
εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

"Οτε ἔφθασε παρὰ τὸν ποταμὸν Ὑφασιν, ὁ στρατός του ἐπιθυ-
μῶν νὰ θέσῃ πέρας εἰς τὰς ἀπεράντους ταλαιπωρίας καὶ νὰ ἐπανίδῃ
πατρίδα, γονεῖς, τέκνα, ἥρονθη νὰ προχωρήσῃ. Ἡ ἐπιθυμία του Ἀλε-
ξανδρου ἦτο νὰ φτιάσῃ τούλαχιστον μέχει του Γάγγου, ἀλλὰ δὲν ἐπέ-

μεινε, στε ἀντελήφθη τὸν διακαῆ πόθον τοῦ στρατοῦ του πρὸς ἐπάνοδον." Αλλως δὲ καὶ ἀνησυχητικὴ εἰδήσεις κατέφθαγεν ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἐκεῖ παρουσία του ἦτο ἀναγκαῖα. Ἀνήγειρεν ἐκεῖ 12 πυργοειδεῖς βωμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν Θεῶν καὶ διέταξε τὴν ἐπάνοδον.

16. Ἡ ἐπάνοδος.

Ο στρατὸς ἡκολούθησε τὸν ροῦν τῶν ποταμῶν καὶ ἐν μέρει μὲν πορευόμενος κατὰ μῆκος τῶν δύκτων των, ἐν μέρει δὲ ταξιδεύων διὰ πλοίων ἐπ' αὐτῶν ἔφθασε μέχρι τῶν ἐκδιολῶν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ οἱ Ἑλληνες ἐγνώρισαν τὸν ἀχανῆ Ἰνδικὸν ὥκεανόν. Εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ συνφύκισθη ἡ πόλις Πάτταλα, διὰ γὰρ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον ἐμπορίου. Καὶ τμῆμα μὲν στρατοῦ ἐπιβιβασθὲν εἰς τὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν ἀρχῆγον τοῦ Νεάρχου ἀνέλαβε νὰ ἔξερευνήσῃ τὴν θαλασσίαν ὅδὸν μέχρι τοῦ Ηερσικοῦ νόλπου. Ο Ἀλέξανδρος ἡκολούθησε κατὰ ξηρὰν παράλιγλον ὅδὸν διὰ τῆς ἑρήμου Γεδρωσίας. Ο δὲ Κράτερος ὡδήγηε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατοῦ διὰ τῶν μεσογειωτέρων γωρῶν. Μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰ τρία τμῆματα συνηγνήθησαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν Καρμανίᾳ καὶ εἶτα ἐν Ηερσίδῃ.

Τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον. Ο Ἀλέξανδρος ἐνήργησε συντόνως διὰ νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐνομίαν ἐντὸς τοῦ κράτους του. Πολλοὶ σατράπαι, Ἑλληνες καὶ βάρβαροι, παρεκτραπέντες εἰς λεηλασίας κατὰ τὴν ἀπουσίαν του καὶ καταδυνάστεύσαντες τοὺς ὑπηκόους των ἐτιμωρήθησαν ἀμειλίκτως διὰ θανάτου. Ο βασιλεὺς παρουσίαζετο παντοῦ ὡς φιλόστοργος πατὴρ τείνων εὐήκοον οὓς εἰς τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ του.

Ἐκ παραλλήλου ἐδείκνυεν ἀμύθητον γενναιοδωρίαν πρὸς τοὺς ἀξίους ἀμοιβῆς. Εἰς τὰ Σοῦσα ἐτέλεσε μεγαλοπροπεστάτας ἑορτὰς καὶ γάμους. Καὶ αὐτὸς μὲν συγεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου, πολλοὺς δὲ τῶν περὶ αὐτὸν συνέζευξε μὲ τὰς ἀρίστας τῶν Ηερσίδων. Ἐπεζήτει οὕτω διὰ πανηγυρικωτάτου τρόπου νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν ποθουμένην συγένωσιν τῶν δύο λαῶν, τὴν δημιουργίαν ἐνὸς μόνου λαοῦ ἀπὸ δύο τὰ στοιχεῖα τοῦ κράτους. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ τῶν ἑορτῶν τούτων ἔξωφλησεν ἀνεξέλέγκτως καὶ πάντα τὰ χρέη τῶν στρατιωτῶν του.

Τότε προσῆλθον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ οἱ σατράπαι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ὁδηγοῦντες τοὺς ἀρίστους τῶν γέων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, τοὺς ὅποίους κατὰ παραγγελίαν του εἶχον γυμνάσει κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον. Πάντες οὗτοι συμποσούμενοι εἰς 30 χιλ. ἐνεδύθησαν καὶ ὥπλισθησαν ὡς Μακεδόνες καὶ κατετάχθησαν εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τοῦ στρατοῦ, τιγέσι δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν. Τινὲς τῶν Μακεδόνων ἐνόμιζον, ὅτι τοιουτορόπως παρηγκωνίζοντο αὐτοὶ καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἀπεξενοῦστο ὀλονέν τῆς Ἑλλάδος. Ἐλλάδος Ἀλέξανδρος ἀδιαφορῶν διὸ αὐτό, ἐξηχολούθει σταθερῶς τὸ ἐκπολιτιστικόν του ἔργον.

59

17. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ο Ἀλέξανδρος ἐσκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ἀχαϊοῦ αὐτοῦ κράτους τὴν Βαβυλώνα. Ἐκεὶ ἐδέχθη πλείστας πρεσβείας μετὰ συγχαρητηρίων καὶ δώρων πανταχόθεν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ ἐκεῖ κατέστρωνε τὰ μεγαλουργά του περὶ τοῦ μέλλοντος σχέδια. Ἀλλ' αἴφγιδίως ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ σταδιοδρομίαν.

Η ἱλιγγιώδης δραστηριότης καὶ αἱ ἀνήκουσιοι ταλαιπωρίαι τοῦ δεκαετοῦς πολέμου εἶχον ὑπεσκόψει τὴν ὑγείαν τοῦ ρωμαλέου αὐτοῦ σώματος. Διὰ τὴν καταδίκην τοῦ Φιλώτα καὶ τοῦ Παρμενίωνος καὶ τὸν φόνον τοῦ Κλείτου, ἥσθιγετο ἥθικὰς συγκινήσεις αἱ ὅποιαι ἐτάραττον τὸ πνεῦμά του. Εἰς ταῦτα προσετέθη καὶ παράφορος λύπη τὴν ὅποιαν ἥσθινθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλεστάτου φίλου του Ἡφαιστίωνος ἀποθανόντος πρὸ μικροῦ. Πρὸς τούτοις ὁ βίος του μετὰ τὴν Βαβυλώνα ἐπάνοδον εἶχεν ἀπρόητη ἀτακτος, διότι συχνάκις ἐζῆτει γὰ καταπνίξῃ τοὺς πόνους του καὶ γὰ εὔρη τὴν ἀπολεσίεισκην ἥσυχεν εἰς τὸν θόρυβον τῶν διασκεδάσεων καὶ τὴν ζάλην τῆς μέθης. Ἐν τούτοις ἥτοι μάζετο διὰ γέαν ἐκστρατείαν, τὸν περίπλουν καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀραδίας, ἀλλ' αἴφγης προσεβλήθη ὑπὸ πυρετοῦ καὶ ἐντὸς δκτὼ ήμερῶν ἐπῆλθε τὸ μοιραίον τέλος τῷ 323.

Ο Ἀλέξανδρος θαυμάζεται διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὸ στρατηγικόν του διαιρόνιον ἐν ταῖς μάχαις, τὴν πολιτικὴν σύνεσιν ἐν τῇ διοικήσει τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, τὸ εὑρὺ καὶ φιλελεύθερον ἐκπολιτιστικόν

του σχέδιον, τὸ δποῖον ἐφαρμόζομενον τελείως γῆράντο νὰ ἀνακαι-
νίσῃ τὴν ὅψιν τοῦ κόσμου. Καὶ διὰ τοῦτο ἀξίως φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ
τὸ ὄνομα τοῦ *Μεγάλου*.

Δυστυχῶς δὲν ἀφῆκε ἀνταξίους διαδόχους. Οἱ ἐκλεκτοὶ του στρα-
τηγοὶ οἱ συμμερισθέντες τὴν δόξαν τῶν ἐκστρατειῶν του δὲν γῆραν-
θησαν νὰ ἀγέλθουν εἰς τὸ ὄψις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν τελευ-
ταίαν ἐπινοήν τοῦ γρασίδος βασιλέως, γῆρας εὐθὺς διαλύεται ἐν μέρει καὶ
τὸ μέγιστον αὐτοῦ ἔργον.

18. Τὰ ἐν τῇ Ἑλλάδι.

Ο *Λαμιακὸς πόλεμος*. Ο *θάνατος τοῦ Δημοσθένους*
καὶ τοῦ *Φωκίωνος*.

Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ώς καὶ δι θάνατός
του δὲν προεκάλεσαν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι τὰ αἰσθήματα, τὰ δποῖα
προκαλοῦν σήμερον εἰς πάντα Ἑλληνα. Ἐνδιὰ τῶν γραϊκῶν ἐκεί-
νων ἀγώνων κατελύθη τὸ Περσικὸν κράτος, αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι
ἀπηλλάγησαν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ, γνωσθησαν νέα: πηγαὶ ἐκμεταλλεύ-
σεις διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ἔιδοξον τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα
ἐκυριάρχει μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, ἐν τούτοις οἱ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι πολι-
τευόμενοι ἀγαίσθητοι πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῶν γεγονότων τούτων ἐξη-
κολούθουν τὴν μικροπολιτικήν των. Η φιλοπατρία των περιωρίζετο
ἐντὸς τῶν στεγῶν ὁρίων τῆς πόλεως, ἐν γῇ ἔξων.

Διὰ τοῦτο, καὶ ζῶντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπεγείρησαν ἐπανειλημ-
μένως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται νὰ ἐνισχύσουν τοὺς Πέρ-
σας γη νὰ προσβάλονται τὸν Ἀγτίπαρον, εὔτυχως χωρὶς νὰ κατορθώ-
σουν τι, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πλήρης χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ
ἐκήσουν, τὴν ἐπαγάστασιν κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ δημαγωγοῦ καὶ ρήτο-
ρος Ὑπερείδου κατώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ συγκεντρώσουν συμμα-
χικὸν στρατὸν 30 χιλ. ἀγδρῶν, εἰς τοὺς δποίους προσετέθη κατόπιν
καὶ τὸ Θεσσαλικὸν ἐπιπικόν. Ο στρατὸς οὗτος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ
Λεωσθένους ἐγίκησε τὸν Ἀγτίπαρον καὶ τὸν ἐπολιόρκει ἐν *Λαμίᾳ*.
Ἄλλαξ μετ' ὀλίγον δὲν Λεωσθένης ἐφιγεύει, ισχυραὶ δὲ ἐπικουρίαι

ἔφθασαν ὑπὸ τὸν Δεοννᾶτον καὶ τὸν Κράτερον, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν. Ἐγκαταλειφθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὑπέκυψαν εἰς τοὺς ἐπιδηληθέντας βαρυτάτους ὅρους, ητοι ἀπέδαλον τὰς ἔκτὸς τῆς Ἀττικῆς κτήσεις των, τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωσαν εἰς τοὺς πλουσίους καὶ ἐδέχθησαν Μακεδονικὴν φρουράν ἐν τῇ Μουνιχίᾳ.

Οἱ Μακεδόνες ἀπήγησαν καὶ τὴν παράδοσιν τῶν ὑπαιτίων τῆς ἐπαγαστάσεως ρητάρων. Οὔτε διμώς προλαβόντες ἔψυχον. Καὶ ὃ μὲν Τιμερεῖδης συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη. Ὁ δὲ Δημοσθένης κατέψυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρείᾳ νάὸν τοῦ Ησειδῶνος καὶ διὰ νὰ μὴ παραδοθῇ ζῶν, ἐπει δηλητήριον, ὅπερ ἔφερε μεθ' ἔαυτοῦ, καὶ ἀπέθανε (322).

Οἱ Δημοσθένης ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν βίον του διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν μεγαλεῖον. Δὲν ηθελε καὶ πρὸ τῆς Μακεδονίας ἀκόμη, τῆς ὁποίας ἔδιεπε τὰ μεγαλοπρεπῆ κατορθώματα, νὰ ταπειγωθῶν αἱ Ἀθῆναι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πολιτικῆς του μένει θαυμάσιον ὑπόδειγμα ἐνθέρμου φιλοπατρίας διὰ πάντα τὰ ἔθνη. Οἱ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὴν μηνή μην του ἀνήγειραν κατόπιν ἀνδριάντα καὶ δι' αὐτὸν ἐγράφη τὸ ἐπίγραμμα:

Εἴπερ ἵσην γνώμην ρώμην, Δημόσθενες, εἰχει,
οὕποτ' ἀν Ἑλλήνων ἥρξεν Ἀρης Μακεδών.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤσύχασαν καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας των. Ὄτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου ἥριζον περὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πολυσπέρχων, ἀνεμείχθησαν ἐνεργῶς εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, τασσόμενοι ὅτε μὲν μετὰ τοῦ ἑνός, ὅτε δὲ μετὰ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπάλων, ὑπέστησαν δὲ πάντα τὰ δειγὰ ἐπακολουθήματα τῆς τοιαύτης των πολιτικῆς. Θῦμα τῶν ἐμφυλίων τούτων ἐρίδων ἔπεσε καὶ ὁ χρηστὸς Φωκίων, ὁ κράτιστος τῶν τότε Ἀθηναίων στρατηγῶν. Κατηγορηθεὶς οὗτος ως δλιγαρχικὸς κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου εἰς θάνατον καὶ αἰσχρῶς διαπομπευθεὶς, ἐπει τὸ κώνυμον (318) ἀφήσας τελευταίαν σύστασιν εἰς τὸν υἱόν του, νὰ μὴ μνησικακῆ κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

19. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ο θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπροξένησε μεγάλην ταραχὴν

εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν στρατηγούς. Πάντες ἡρχισαν γὰρ ἀγωνιῶσι διὰ τὸ μέλλον των καὶ τὴν τύχην ὅλου τοῦ κράτους. Κατ’ ἀρχὰς ἐξήτησαν γὰρ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποδεικνύοντες ἵνα τινὲς διάδοχον, ἀλλ’ αἱ γυναικὶ τῷ στρατηγῷ ἀφίσταντο τοσοῦτον ἀλλήλων καὶ αἱ φιλοδοξίαι ἡσαν τόσον πολλαῖ, ὥστε ἡ ρῆξις ἐπῆλθεν, ἐνῶ ἔτι ἔκειτο ἄταφον τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως. Ἐν τούτοις ἐπετεύχθη προσωρινή τις συμφωνία καὶ βασιλεὺς μὲν ἐκηρύχθη γόθος τις ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Ἀρριδαῖος, μετ’ αὐτοῦ δὲ τὸ ἐκ τῆς Ρωξάνης τεχθησόμενον τέκνον, ἔαν ἦτο ἀρρεν, ἐπίτροπος δὲ τῆς βασιλείας ἀνεγγωρίσθη ὁ Περδίκκας.

Τὴν ἀρχὴν ὅμως τοῦ Περδίκκου ὑπέθελεπον μετὰ ἀντιζηλίας καὶ φιλοδοξίας ἴσχυροι ἐξ Ἰσοῦ στρατηγοί, ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Κράτερος, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Σέλευκος, ὁ Εὐμένης, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λεοννᾶτος καὶ ἄλλοι. Ἐν τούτοις δὲ Περδίκκας συγκεντρώσας βασιλικὴν ἔξουσίαν ἀπεμάκρυνεν αὐτοὺς τῆς πρωτευαύσης, διορίσκεις αὐτοὺς σατράπας διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ ἐμπλέξας τοὺς ἐπιφορθωτέρους αὐτῶν εἰς πολέμους πρὸς ἐγχωρίους ἥγεμόνας ἢ καὶ πρὸς ἀλλήλους.

Μετ’ ὅλιγον δὲ Περδίκκας ἐκστρατεύων κατὰ τοῦ Πειδεμαίου κατεσφάγη ὑπὸ τοῦ Ἰδίου αὐτοῦ στρατοῦ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ πειρῆλθεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον καὶ είτι εἰς τὸν Ἀντίγονον. Οὐδὲ τελευταῖος οὗτος ἔχων ἀπειρίστον φιλοδοξίαν καὶ δραστηριότητα ἔλατκον ἐδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος. Συνεργάτην ἔξοχον εἶχεν τὸν μόνον του Δημήτριον, τὸν ἐπικληθέντα Πολιορκητήν, διαβόητον καὶ διὰ τοὺς ἡρωϊκούς του ἀγῶνας καὶ τὸν ἄστατον καὶ ἄτακτον βίον του.

Ἄλλ’ ἐπειδὴ ἀπέδαινεν ἐπίφοδος δὲ Ἀντίγονος, συγηρπίσθησαν ἔναντίον αὐτοῦ οἱ λοιποὶ στρατηγοί, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Κάσσανδρος, ὁ Σέλευκος. Οἱ μεταξὺ τῶν συμμάχων τούτων καὶ τοῦ Ἀντιγόνου ἀγῶν μετὰ πολλὰς ἀμφιτκλαντεύσεις ἐκρίθη ἐπὶ τέλους ἐν τῷ Ιψῳ τῆς Φρυγίας κατὰ τὸ 301. Ἐκεῖ δὲ Ἀντίγονος παρέταξε 70000 πεζούς, 10000 ἵππεis καὶ 75 ἐλέφαντας. Οἱ σύμμαχοι ἴσποποι σχεδὸν κατὰ τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς ἵππεis, ὑπερείχον μὲ 400 ἐλέφαντας καὶ 120 ἄρματα. Ἡ σύρραξις ὑπῆρξε κρατερά. Οἱ Δημήτριοι διὰ τοῦ ἵππου κατέβαλε τοὺς ἀντιπάλους καὶ καταδιώκων παραφόρως τοὺς φεύγοντας ἀπεμακρύνθη τῆς παρατάξεως καὶ ἀφῆκεν ἀνευ ἐπικουρίας τὸν πατέρα του. Οἱ γηραιότεροι Ἀντίγονος ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη.

Εἰς τὸν γενέρον αὐτοῦ οἱ γιγηταὶ ἀπένειμαν κατὰ τὴν ταφὴν βασιλικὰς τιμάς.

Τὸ κράτος τότε διενεμήθη μεταξὺ τῶν γιγητῶν. Ὁ **Κάσσανδρος** ἔλαβε τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὁ **Λυσίμαχος** τὴν Θράκην, ὁ **Πτολεμαῖος** τὴν Αἴγυπτον καὶ ὁ **Σέλευκος** τὴν Συρίαν καὶ τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας. Η **Καππαδοκία**, η **Αρμενία**, ὁ **Πόντος** ἔμειναν ὑπὸ Ἕγχωρίους ἥγεμονας. Αἱ πρὸς Α τοῦ Τίγρητος χῶραι μετ' ὅλιγον ἀπεσπάσθησαν δριστικῶς τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὸ ἐπὶ αὐτῶν κράτος τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατελύθη τελείως.

Ἐν τῇ παραζάλῃ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τοῦ ἀναπτυχθέντος ἐκατέρωθεν μίσους εὔρον οἰκτρὸν τέλος πάντα τὰ ἐπιζῶντα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ητε φιλόδοξος μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, η **Ολυμπιάς**, η ὁποία εἶχεν ἀναμειχθῆ ἐνεργῶς εἰς τὰς ἕριδας, καὶ ὁ **Αρριδαῖος** καὶ η **Ρωξάνη** μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου.

Τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου περιωρίσθη οὕτω εἰς στεγάδρια καὶ κατετμήθη εἰς μικρὰ κράτη.

Η διαίρεσις αὕτη εἶχε τούλαχιστον τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ἐδημιουργησε πολλὰ κέντρα, εἰς τὰ ὅποια φιλόδοξοι βασιλεῖς ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους προσῆγον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ συνετέλεσαν τὸν πλήρη ἐξελληνισμὸν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου χωρῶν, ητοι τῆς Μικρᾶς Ασίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἴγυπτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

1. *Ἡ καλλιτεχνία καὶ τὰ γράμματα.*

Ἐγ τῷ μέσῳ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων η καλλιέργεια τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀνεκόπη, ἀπ' ἐναντίας δὲ πολλαχοῦ ἐσημειώθησαν γέας πρόοδοι καὶ δ' Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διεδόθη καὶ ἐπεξετάθη εἰς εὐρύτατον κύκλον.

Καὶ πρῶτον ἐν τῇ γλυπτικῇ διέπρεψαν κατὰ τὸν Δοῦ αἰῶνα δ
Πραξιτέλης, δὲ Σκόπας καὶ ὁ Λύσιππος.

Καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τούτων τὰ ἔργα, ὅπως τὰ τοῦ Ε'. αἰῶνος,
εἶναι τελείστατα ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ σώματος καὶ τῶν ψυχι-
κῶν διαθέσεων. Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου,
ὅτι ἔκεινος μὲν ἐπεζήτει κυρίως νὰ παραστήσῃ τὸν σταθερὸν χαρα-
κτῆρα τῶν προσώπων, οἱ δὲ γλύπται τοῦ Δοῦ αἰῶνος ἡρέσκοντο γὰρ
παριστάνουσι σφοδρὰ μὲν καὶ συγκι-
νοῦντα, ἀλλ᾽ ἐφήμερα πάθη καὶ
αἰσθήματα.

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πραξιτέλους
ἐσώθη εἰς ἡμᾶς ὁ Ἐρμῆς. Ὁ ἄγ-
γελος τοῦ Διὸς παρίσταται ἐν μορφῇ
γεννίου σφριγῶντος, δὲ ὅποιος μετα-
φέρων τὸν Διόνυσον εἰς τὰς τρο-
φούς του, ἐστηρίχθη ἐπὶ τίνος δέν-
δροιν ρίψας ἐπ' αὐτοῦ τὴν χλαμύδα
του· διὰ τῆς δεξιᾶς προτείνει τι εἰς
τὸν παῖδα, ἀλλὰ δὲν προσέχει εἰς
αὐτόν, διότι τὰ βλέμματά του εἶναι
ἐστραμμένα ἀλλαχοῦ, εἰς τὰς σκέ-
ψεις καὶ τὰ σηνειρα τῆς ψυχῆς του.
Τὸ πρόσωπόν του δεικνύει φαιδρό-
τητα καὶ χάριν καὶ ἔχει θαυμάσιον κάλλος. Ἐν γένει δὲ Πραξιτέλης
ὑπῆρξεν ἀμίμητος εἰς τὴν παράστασιν τοῦ σωματικοῦ κάλλους. Τὸ τε-
λειότερόν του ἔργον ἦτο ἡ Κνιδία Ἀφροδίτη.

Οἱ Σκόπας ὑπῆρξεν ἐπίσης διάσημος γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων καὶ
ἐπιλήρωσε πλείστας πόλεις τῆς Μ. Ἄσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καλλιτε-
χνημάτων, συγήθως χαλκῶν. Μεταξὺ ἀλλων ἔργων του ἐφημίζετο τὸ
σύμπλεγμα τῆς Νιόδης καὶ τῶν Νιοβιδῶν.

Οἱ Λύσιππος ἦτο σύγχρονος τοῦ Μ. Ἀλεξανδροῦ, δὲ ὅποιος εἰς
αὐτὸν μόγον ἐπέτρεπε νὰ κατασκευάζῃ ἀνδριάντας του. Ηερίφημος
ἦτο δὲ ἀνδριάς, δὲ ὅποιος παρίστανε τὸν Ἀλέξανδρον ὅρθιον κρατοῦντα
λόγχην καὶ τὸ βλέμμα ἔχοντα ἀγερώχως ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐ-

Εἰκ. 64.— Κεφαλὴ Ἰάκχου.
(Τέχνη Πραξιτέλους).

ρανόν, ώς εί λέξου νὰ διανείμη μετά τοῦ Διὸς τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου (!).

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡκμασεν ίδια ἡ γραφική. Μέχρι τοῦδε ἡ γραφικὴ ἦτο κυρίως ὑπηρετικὴ ἄλλων τεχνῶν ἐγίνετο χρῆσις αὐτῆς πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων διὰ τοιχογραφιῶν καὶ τῶν ἀγγείων διὰ παραστάσεων ἢ πρὸς χρωματισμὸν τῶν ἀγαλμάτων. Τώρα ἔμως ἀνεδείχθη ὡς αὐτοτελὴς τέχνη. Ἐφεξῆς κατεσκευάζοντο ίδιαι πίνακες, 'Ο πρῶτος ἀληθῆς ζωγράφος εἶναι ὁ Ζεῦξις ζήσας μεταξύ τοῦ Ε'. καὶ τοῦ Δ'. αἰῶνος. 'Ο Ζεῦξις ἦτο ἔξοχος σχεδιογράφος καὶ ἵγογράφος.

Σύγχρονος καὶ ἀντίτιθλος τοῦ Ζεύξιδος ἦτο ὁ Παρράσιος, Τὴν τελειότητα τῆς τέχνης αὐτῶν μαρτυρεῖ τὸ ἔξης ἐπεισόδιον. Ἐξέθεσαν ἀμφότεροι πίνακας ἐν διαγωνισμῷ. 'Ο Ζεῦξις παρίστανε σταφυλᾶς ἐντὸς κανίστρου φερομένου ἐπὶ κεφαλῆς παιδός. Πτηγὰ ἔξαπατηθέντα ἐκ τῆς ὅμοιότητος ὥρμησαν εἰς τὸ κάνιστρον. 'Ο Ζεῦξις ἐκάλεσε μετὰ τοῦτο τὸν Παρράσιον νὰ ἀρῃ τὸ ἐπὶ τοῦ πίνακός του ὕφασμα διὰ νὰ ίδουν τί παριστάνει. Ἀλλὰ τὸ παραπέτασμα ἦτο ἀπλούστατα ἔξωγραφημένον, οὕτω δὲ ὁ Παρράσιος κατώρθωσε γὰρ παραπλανῆσθη καὶ αὐτὸν τὸν Ζεῦξιν.

'Ο μέγιστος τῶν ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς, εἶναι ὁ Ἀπελλῆς, σύγχρονος τοῦ Ἀλεξανδροῦ, δοτις εἰς αὐτὸν μόνον ἐπέτρεπε νὰ ποιῇ εἰκόνας του. Εἰκόνα δέ τινα αὐτοῦ ὄρθιον μὲ τοὺς κεραυνοὺς ἀνὰ χειρας, τόσον ἐθαύμαζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὥστε ἔλεγεν, δτι ὑπάρχουν δύο Ἀλέξανδροι, ὁ μὲν ἀγήτητος, ὁ τοῦ Φιλίππου, ὁ δὲ ἀμίμητος, ὁ τοῦ Ἀπελλοῦ. Ἐν γένει ἐφημίλεστο ὁ Ἀπελλῆς ὡς ἀριστος σχεδιογράφος καὶ τέλειος τεχνίτης εἰς τὴν διάθεσιν τῶν χρωμάτων.

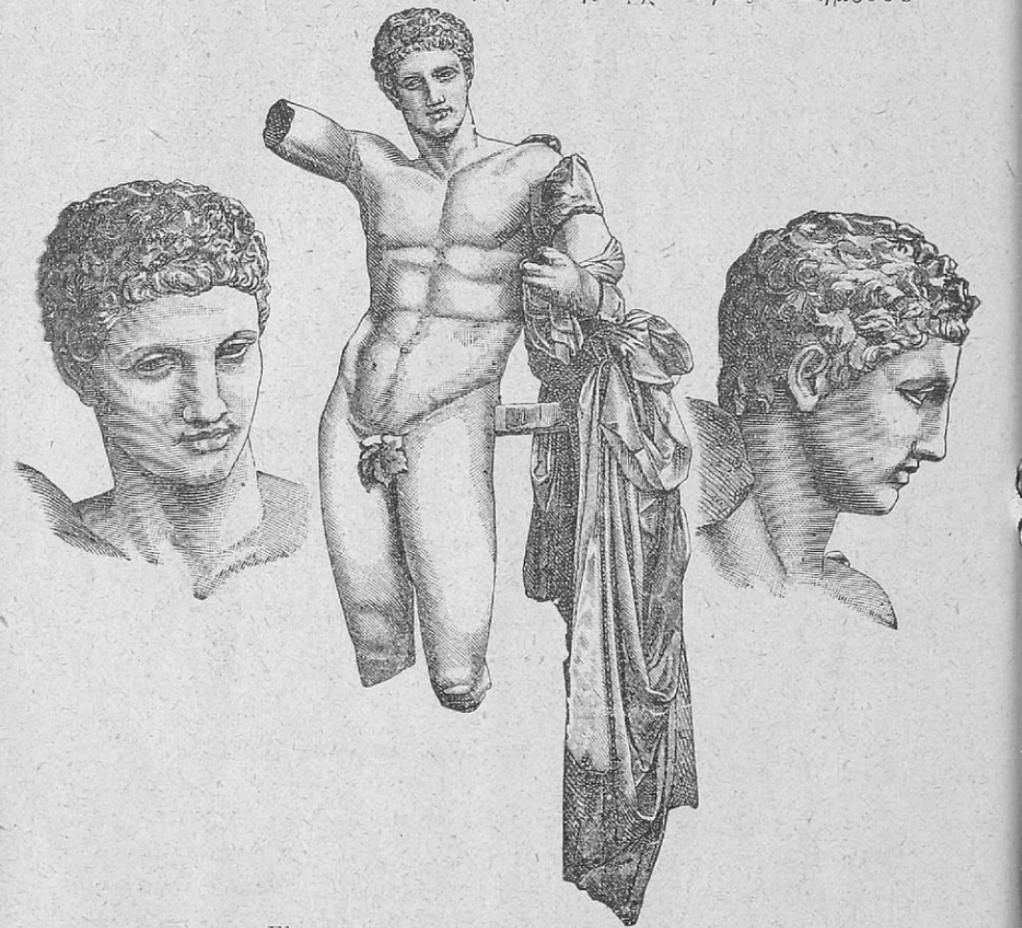
Η ορητορευτής, λαζανῆς μεγάλην ὥθησιν διὰ τῶν σοφιστῶν τοῦ Ε'. αἰῶνος ἀνεπτύχθη εἰς τελειότατον βαθμὸν κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα. Κατ' αὐτὸν ἡκμασαν οἱ μέγιστοι τῶν ρητόρων. Οἱ δονομαστότεροι δ' ἔξ αὐτῶν εἶναι ὁ Λυσίας, θαυμαζόμενος διὰ τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἀφελὲς καὶ γλαφυρὸν ὕφος του, ὁ Ἰσονομάτης, μέγας ρητοροδιδάσκαλος, ἐκ τῆς

1. Ἐπίγραμμα ἔλεγε περὶ αὐτοῦ :

Ανδασοῦντι δ' ἔοικεν ὁ χαλκὸς εἰς Δία λεύσσων·

«Γάν ἐπ' ἐμοὶ τίθεμαι, Ζεῦ, οὐ δὲ Ὁλυμπον ἔχε».

σχολῆς τοῦ ὁπίου, ὡς ἀπὸ δουρείου ἵππου, ἐξηλκιον πολυάριθμοι φήτορες, ὁ Αἰσχίνης, πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους καὶ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν φιλιππιζόντων, ὁ Λυκοῦρος, ὁ Υπερείδης καὶ ὁ κορυφαῖος πάγτων τοῦ σητέρων τῆς ἀρχαιότητος ὁ Δημοσθέ-

Εἰκ. 6'. — Ο Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

νης. Τούτων οἱ σωζόμενοι λόγοι ὑπῆρξαν δὲ ὅλων τῶν αἰώνων καὶ παραμένουν καὶ σήμερον ἔτι ἐντρύφημα διὰ τοὺς πολιτικούς καὶ φήτορας τῆς γῆς.

Η ἴστοριογραφία. — Τὴν ἴστοριογραφικὴν δύναμιν τοῦ Θουκυδίδου δέν γένηται γὰρ ψθάσῃ οὐδεὶς οὔτε κατὰ τὸν Δ'. αἰώνα,

ούτε μετ' αὐτόν. Ἐν ταῦταις τὴν διακοπεῖσαν ἴστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συγεπλήρωσεν ὁ Ξενοφῶν διὰ τῶν Ἑλληνικῶν του. Υπῆρξε δὲ ἐν γένει ὁ Ξενοφῶν χαρέστατος ἴστορικός, δεῖξας ἔληγ του τὴν χάριν πρὸ πάντων εἰς τὸ ἔξοχόν του ἔργον, τὴν Κύρου Ἀναβασιν.

III φιλοσοφέα. — Καὶ ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν Δ'. αἰώνα ἀγηλθεν εἰς ὑψίστην ἀκμήν. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Σωκράτους προσῆλθεν ὁ Πλάτων, ὃ μέγιστος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Πλάτων ἐτελειοποίησε καὶ ἀνέπτυξε εὐρύτερον τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους καὶ ἐξέθηκε τὰ ὑψηλά του διδάγματα μὲν ἀπαράμιλλον χάριν καὶ γλαφυρότητα εἰς τοὺς ἀθανάτους διαλόγους του.

Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο δ. Ἀριστοτέλης, ὁ διδάσκαλος τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου, ὃ πολυμαθέστατος τῶν σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος, περιλαβὼν εἰς τὰς μελέτας του πάσας τὰς γνώσεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀμφότεροι οἱ φιλόσοφοι οὗτοι ἔσχον πολυχρήματος μαθητάς, ἐπὶ μακροὺς δὲ αἰώνας καὶ πλήθος ὀπαδῶν. Ονομάζονται δὲ οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Πλάτωνος Ἀκαδημαϊκοί, ἐκ τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους Περιπατητικοί, ἐκ τῶν ἐν τῷ Λυκείῳ περιπάτων, ὅπου ἐδίδασκεν δ. Ἀριστοτέλης.

2. Ὁ δημόσιος καὶ διδιωτικὸς βίος.

Τὰ πολετεκά. — Ὁ Δ' αἰών ἀποτελεῖ τὴν παρακμὴν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων. Οὕτως δὲ μὲν σάφρων καὶ πειθαρχικὴ διληγαρχία τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον παρέλυσε τελείως, περιεφρονήθησαν οἱ θεσμοὶ τοῦ Λυκούργου, δ λαὸς παρεδόθη εἰς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν διαφθορὰν καὶ ἔπεισε τὸ μέγα κράτος τῆς Σπάρτης.

Ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία ἀφ' ἑτέρου παρεξετράπη εἰς ἀχαλίωτον δχλαγωγίαν. Φαῦλοι δημιαγωγοὶ κολακεύοντες τὰς ταπεινάς δρέξεις τοῦ λαοῦ παρέσυρον αὐτὸν εἰς πλείστας ἀσυνέτους πράξεις, αἱ δοποῖαι ἐπέφερον τὴν καταστροφὴν τῆς λαμπρᾶς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας. Εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀδιαφοροῦντα διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον ἐπεζήτουν νὰ ἵκανοποιήσουν διὰ παντὸς μέσου

Εἰκ. 66. — Ὁ Ζεύς Τέχνη τοῦ Δ' αἰῶνος.

τὰς ἀτομικὰς τῶν φίλων των ἐπιθυμίας, προσδαίνοντα μέχρις ἔξοντώσεως τῶν ἀντιφρονούντων.

Ολίγιστοι μόνοι ἀνδρες ἐπ' ὀλίγον χρόνον κατώρθωνται νὰ χάλιναγωγήσουν τὰ πάθη τῶν πολιτῶν καὶ ὠδήγουν τὰς πόλεις εἰς γενναῖας πράξεις, ὡς δὲ Λημοσθένης ἐν Ἀθήναις, δὲ Ἐπαμειγώνδας καὶ δὲ Πελοπίδας ἐν Θῆραις. Οἱ δὲ φρονιμώτεροι προετίμων ἀντὶ τῶν φιλελευθέρων πολιτειῶν τοῦ παρελθόντος ἴσχυράν μοναρχίαν, ή ὅποια νὰ δύναται νὰ ἐπιβληθῇ εἰς πάντας καὶ νὰ ἔξασφολίσῃ τὴν κοινὴν ἡσυχίαν. Διὰ ταῦτα ὑπερίσχυσε καὶ ἐπειδήθη ἡ μοναρχία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ εἰς μεγίστην ἔκτασιν ἐκτὸς τῶν ἁρίων τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου.

Τὰ στρατιωτικά. — Εἰς τὰ στρατιωτικὰ οἱ Ἐλληνες ἔκχιμαν σημαντικὰς προσδόους κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Οἱ ἀλλεπάλληλοι καὶ πολυετεῖς πόλεμοι προήγαγον τὴν πολεμικὴν τέχνην. Ἡ ἀρχαία βαρεῖα πανοπλία ὑπέστη μεταβολήν. Τοὺς δοπλίτας ἀντικατέστησαν οἱ πελτασταὶ μὲ τὰς μικρὰς ἀσπίδας (πέλτας), εὐκίνητοι διὰ νὰ ἐπιχειροῦν διαφόρους ἐλιγμούς. Πρὸ πάντων μετεθέληθη ἡ τακτικὴ τῶν μαχῶν, ἀπαιτοῦσα νέους τρόπους παρατάξεων καὶ ἐπιθέσεων πρὸς ἐπίτευξιν τῆς γίνεταις. Εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις αὐτὰς διεκρίθησαν Ἰδίᾳ ὁ Ἀθηναῖος Ἱφικράτης, ὁ Ἐπαμινώνδας, ὁ ἐπιγοήσας τὸν Ιερὸν λόχον καὶ τὴν λοξὴν φάλαγγα καὶ μάλιστα πάντων ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ διοργανώσας τὸν τελειότατον στρατὸν τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. — Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα παρουσιάζει διαφθορὰν μεγάλην καὶ ἐν γένει θλιβερὰν παρακμήν. Ἀν στρέψωμεν τὸ βλέμμα εἰς τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι διατηροῦν μὲν οἱ Ἐλληνες τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, ἀνεγείρουν καὶ ἐφεξῆς μεγαλοπρεπεῖς ννοῦς καὶ τελοῦν τὰς πατροπαραδότους θυσίας, ἀλλὰ στεροῦνται τῆς ἀρχαίας καὶ πραγματικῆς εὐτελείας. Οἱ σοφισταὶ κυρίως μὲ τὰς διδασκαλίας των ἐκλόγισαν τὴν πίστιν εἰς τοὺς ἀρχαίους θεούς καὶ ἐσπειραν τὰ σπέρματα τῆς ἀπιστίας. Τὰ τῆς λατρείας δὲν ἐτελοῦντο πλέον μὲ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν τάξιν τὴν συνήθη τείς τοὺς προγόνους, ἀλλ᾽ «ἐμπλήκτως καὶ ταραχωδῶς», δπως λέγει ὁ Ἰσοκράτης. Εἶχεν εἰσαχθῆ πολυτέλεια ἀδικαιολόγητος καὶ ὁ λαὸς ἐπεζήτει καὶ ἐτίμα ἐκείνας τὰς θυσίας, αἱ ἐποῖαι συγωδεύοντο ἀπὸ ἐστιάσεις καὶ θεάματα.

Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐπίσης ἐπεκράτει πολυτέλεια καὶ ἀσωτία. Αἱ οἰκίαι ἦσαν πολυτελέστεραι ἢ πρότερον καὶ ἐπληροῦντο μὲ πλεῖστα μέσα χλιδῆς καὶ ἀπολαύσεως. Καὶ ἐνῶ διὰ τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ τῆς οκκῆς διοικήσεως κατεστρέφοντο τὰ δημόσια οἰκονομικὰ καὶ ἥλαττοντο αἱ πρόσοδοι τῶν πόλεων, πολλοὶ ἴδιῶται ἐσχημάτιζον μεγάλας περιουσίας, ἀφορμὰς πρὸς τρυφὴν καὶ διασκεδάσεις. Οἱ πολίται δὲν διέτριβον πλέον εἰς τοὺς ἀγρούς ἐργαζόμενοι τὰς προσφιλεῖς ἀλλοτε ἐργασίας καὶ ἀπολαμβάνοντες ἐν ἡρεμίᾳ καὶ γαλήνῃ τὰ ἀγριθά τοῦ κόπου των, ἀλλὰ συγωδοῦντο ἐντὸς τῶν πόλεων ἀργολογοῦντες ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὲ τὰς στοὰς καὶ εἰς τὰ πολυάριθμα βαλανεῖα, τὰ ἐποῖα ἀπέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ κέντρα διαφθορᾶς διὰ πάντας. Ἔν-

γένει διεφθάρησαν τὰ γῆθη, ἀσέβεια δὲ καὶ ἀκολασία καὶ ἀσωτία ἔχα-
ρακτήριζον τοὺς πλείστους τῶν τε νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων.

Τοιοῦτος ὁ Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς μὲν τὰ προτερήματα καὶ τὰ
ἔλαττώματά του μετεφέρθη διὰ τῶν Μακεδονικῶν ὅπλων εἰς τὴν Ἀσίαν,
διεδόθη μεταξὺ ποικιλωγύμων λαῶν, ἐξηγένισεν αὐτούς, ὑπέστη ἐν
μέρει τὴν ἐπίδρασιν τῶν γῆθῶν καὶ ἐθίμων τῶν λαῶν ἐκείνων, ἀλλ᾽
ἐπέζησε πάντοτε καὶ ἀνέθαλεν πάλιν κατὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας
αἰῶνας ὑπὸ νέαν μορφήν.

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Κορητικός πολιτισμός	2000-1200	Θουκυδίδους ἔξορία	424
Μυκηναϊκός πολιτισμός	1600-1100	Νικίειος εἰρήνη	421
Κάθοδος Δωριέων	1300 κ. ξ.	Καταστροφὴ τῆς Μήλου	416
Πρώτος ἀποικισμός	1100-900	‘Η εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία	415-413
‘Ομηρικά ἔπη	900-800	‘Ἀλκιβιάδου ἐπάνοδος	408
‘Αρχὴ Ὀλυμπιάδων	776	‘Η εἰς Ἀργινούσσαις ναυμαχία	306
Α' Μεσσηνιακός πόλεμος	743-724	‘Η εἰς Αἴγας ποταμοῖς κατα-	
Β'.	645-628	στροφὴ	405
Σόλωνος νομοθεσία	594	“Αλωσίς Ἀθηνῶν. Καθαίρεσις	
Πειστρατος	561-528	τῶν τειχῶν	404
Σάρδεων κατάληψις ὑπὸ Κύρου	546	Οἱ Τριάκοντα	404-403
Βαρβύλωνος ὑποταγὴ εἰς Πέρσας	539	Κύρου ἀνάβασις	401-400
Αίγυπτου ὑποταγὴ εἰς Πέρσας	525	Σωκράτους θάνατος	399
Πειστρατίδαι	528-511	‘Αγησιλάου ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν	396
Νομοθεσία Κλεισθένους	508	‘Η εἰς Κορωνείᾳ μάχη	394
Δαρείδην ἐκστρατεία εἰς Σκύθας	513	‘Ανοικοδόμησις τῶν τειχῶν ὑπὸ	
‘Ιωνικὴ ἐπαναστασίς	500 494	Κόνωνος	393
Μαρδονίου ἐκστρατεία κατὰ		‘Ανταλκίδειος εἰρήνη	387
τῆς Ἑλλάδος	493	Καδμείας κατάληψις ὑπὸ Φοιβίδου	383
‘Η εἰς Μαρδόνι μάχη	490	» ἀπελευθέρωσις	379
‘Η εἰς Θερμοπύλαις μάχη	480	‘Η εἰς Λεύκτροις μάχη	371
‘Η εἰς Σαλαμῖνην ναυμαχία	480	Πελοπίδου θάνατος	364
‘Η εἰς Πλαταιαῖς μάχη	479	‘Επαμεινώδους θάνατος	362
‘Η ἴδουσις τῆς ἡγεμονίας τῶν		‘Η εἰς Μαντιγείᾳ μάχη	362
‘Αθηναίων	478	Φίλιππος Β'.	359-336
Παυσανίου καταδίκη	467	Φωκικὸς πόλεμος	355-346
‘Αριστείδους θάνατος	466	‘Η εἰς Χερωνείᾳ μάχη	338
Κίμωνος νίκαι ἐπ’ Εὐρυμέδοντι	465	‘Αλέξανδρος ὁ μέγας	336-323
Θεμιστοκλέους Θάνατος	460	‘Η εἰς Ἀσίαν ἐκστρατεία	334
Γ'. Μεσσηνιακός πόλεμος	464-455	‘Η εἰς Ισσῷ μάχη	333
Κίμωνος ὄστρακισμός	459	‘Η εἰς Γαυμαγῆλοις μάχη	331
Κίμωνος ἀνάκλησις	454	‘Η κατὰ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατεία	327
Κίμωνος θάνατος	449	‘Αλέξανδρου θάνατος	323
Περικλῆς	495 429	Δαμιακὸς πόλεμος	323-322
Παρθενῶνος ἴδουσις	448-432	Δημοσθένους θάνατος	322
Πελοποννησιακός πόλεμος	431-404	Φωκίωνος θάνατος	318
Κατάληψις Πύλου-Σφακτηρίας	426-424	‘Η εἰς Ιψῳ μάχη	301

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εἰσαγωγή.

- 1 Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἴστορία καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῆς.—2 Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶροι.—3 Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη . . . . . Σελ. 3—9

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἱ ἀρχαιότατοι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς ἴστορίας.

- 1 Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι. Ἡ λιθίνη καὶ ἡ πελασγικὴ ἐποχή.—2 Ὁ Κοριτικὸς πολιτισμός.—3 Οἱ Ἑλληνες καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς πολιτισμός.—4 Τὰ καθ' ἔκαστον τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ.—5. Ἐπίδρασις τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα . . . . . Σελ. 9—21

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ περίοδος τῶν μεταναστάσεων.

- 1 Ἡ κάθιδος τῶν Δωριέων.—2 Ὁ πρῶτος ἀποικισμός.—3 Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Α' ὁ Ἰδιωτικὸς βίος· Β', ὁ δημόσιος βίος· Γ', ἡ θρησκεία καὶ ἡ λατρεία· Α', οἱ Ἀμφικτυόνιαι.—4 Αἱ φυλαὶ καὶ αἱ διάλεκτοι.—5 Ἡ χρονολογία . . . . . Σελ. 22—41

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Βαθμιαία διαμόρφωσις τῶν κυριωτέρων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

- 1 Αἱ πολιτεῖαι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Α' Ἡ Λακεδαιμονίων πολιτεία. Β'. Ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία.—2 Ἡ καθόλου ἀνάπτυξις τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν . . . . . Σελ. 42—67

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἡ ἔκτασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐνότης.

- 1 Ὁ δεύτερος ἀποικισμός. — 2 Ἡ ἐνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους . . . . . Σελ. 68—75

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἀναδρομὴ εἰς τὴν ἴστορίαν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

- 1 Οἱ Ἀνατολικοί λαοί. — Οἱ Αἰγύπιοι. — 3 Οἱ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι. — 4 Οἱ Φοίνικες. — 5 Οἱ Λυδοί. — 6 Μῆδοι καὶ Πέρσαι . . . . . Σελ. 76—87

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.

- 1 Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων.— 2 Αἱ ἐπὶ Δαρείου ἐκστρατεῖαι τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.— 3 Ὁ θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.— 4 Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου.— 5 Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη.— 6 Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη.— 7 Ἄριστείδης. Θεμιστοκλῆς. Παυσανίας.— 8 Τὰ ἐκ τῶν Περσικῶν πολέμων ἀγαθά.— 9 Οἱ ἐπιθετικοί κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμοι.— 10 Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Κίμωνος.— 11 Ὁ τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος. Ὁ δοτρακισμὸς τοῦ Κίμωνος.— 12 Ἡ ἀνάκλησις καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κίμωνος . . . . . Σελ. 88—116

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἡ ήγεμονία καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν.

- 1 Ὁ Περικλῆς.— 2 Ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμοχία.— 3 Τὰ τείχη — 4 Ὁ στόλος.— 5 Αἱ πρόσοδοι καὶ αἱ δαπάναι.— 6 Τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῶν Ἀθηνῶν.— 7 Τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τῶν Ἀθηνῶν.— 8 Ἔορταὶ καὶ πανηγύρεις . . Σελ. 116—130

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Οἱ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα.

- 1 Ὁ χρυσοῦς αἰῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.— 2 Ἡ καλλιτεχνία ἐν Ἑλλάδι — 3 Ἡ ποίησις.— 4 Ὁ πεζὸς λόγος.— 5 Ἡ ἀγωγὴ τῶν νέων . . . . . Σελ. 131—142

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Oἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι.

- 1 Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος.— 2 Τὰ σπέρματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.— 3 Αἱ ἀφορμαὶ τοῦ πολέμου.— 4 Αἱ ἐκατέρωθεν δυνάμεις.— 5 Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου.— Αἱ πρῶται εἰσβολαί.— 6 Ὁ λοιμός.— 7 Ἡ πολιορκία καὶ ἡ πτώσις τῶν Πλαταιῶν.— 8 Αἱ ὁμότητες τοῦ πολέμου.— 9 Ἡ κατάληψις τῆς Πύλου.— 10 Ὁ Βρασίδας εἰς Χαλκιδικήν.— 11 Ἡ Νικίειος εἰρήνη.— 12 Ἡ δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου.— 13 Ὁ Ἀλκιβιάδης.— 14 Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία.— 15 Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου.— 16 Ἡ παλιννόστησις τοῦ Ἀλκιβιάδου.— 17 Ἡ ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχία.— 18 Ἡ ἐν Λίγδῳ ποταμοῖς πανωλεθρία.— 19 Ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.— 20 Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Πελοπαννησιακοῦ παλέμου.— 21 Οἱ τριάκοντα.— 22 Ὁ Σωκράτης.— 23 Κύρου Ἀνάβασις.— 24 Ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος τῆς Σπάρτης.— 25 Ὁ Βοιωτικὸς καὶ Κορινθιακὸς πόλεμος.— 26 Ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Σελ. 143—171

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Tὰ Θηβαϊκά.

- 1 Ἡ μέχρι τοῦ 379 ἰστορία τῶν Θηβῶν.— 2 Οἱ κατὰ τῆς Σπάρτης ἀγῶνες τῶν Θηβῶν.— 3 Ἡ δευτέρα ναυτικὴ συμμαχία τῶν Ἀθηνῶν.— 4 Τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ.— 5 Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη.— 6 Ἀνασκόπησις τῆς μέχρι τοῦ 362 Ἑλληνικῆς Ἰστορίας. . . . . Σελ. 171. 178

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Tὰ Μακεδονικά.

- 1 Ἡ Μακεδονία καὶ ἡ ἀρχαία ἰστορία αὐτῆς.— 2 Φύλιππος ὁ Β'.— 3 Ὁ Δημοσθένης.— 4 Ὁ Φωκικὸς πόλεμος.— 5 Ἡ ἐν Χαρωνείᾳ μάχη . . . . . Σελ. 179—186

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.

- 1 Ἡ ἀγωγὴ τοῦ Ἀλεξανδροῦ.— 2 Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἀλεξάν-

δρουν.— 3 Ἡ κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατεία. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου.— 4 Τὸ Περσικὸν κράτος.— 5 Ἡ Μικρὰ Ἀσία.— 6 Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη.— 7 Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη.— 8 Ἡ κατάκτησις τῆς Φωινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου.— 9 Ἡ διοργάνωσις τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν.— 10 Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη.— 11 Ἡ κατάκτησις τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Περσίδος.— 12 Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου.— 13 Ἡ κατάκτησις τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν.— 14 Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι.— 15 Ἡ κατὰ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατεία.— 16 Ἡ ἐπάνοδος.— 17 Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.— 18 Τὰ ἐν τῇ Ἑλλάδι.— 19 Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου . . . . . Σελ. 186—204

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

‘Ο Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

- 1 Ἡ καλλ τεχνία καὶ τὰ γράμματα.— 2 Ὁ δημόσιος καὶ δὶδωτικὸς βίος . . . . . Σελ. 204—210

ΕΙΚ Ο Ν Ε Σ

Εἰκ.	Λίθινα ἔργαλεία	σελ.	11
»	2 Ταυρομαχία ἐκ τοιχογραφίας ἀνακτόρων Κνω-	σοῦ	» 13
»	3 Πολύχρωμον εἰδώλιον ἐκ Κῆνωσοῦ	» 14	
»	4 Τμῆμα ἀνακτόρων Τίρυνθος	» 17	
»	5 Ἡ πύλη τῶν λεόντων	» 19	
»	6 Ὁ Ὀμηρος	» 21	
»	7-11 Τὰ ἐνδύματα	» 30	
»	12 15 Ἄγγεια	» 32	
»	16 Μυκηναῖος - δπλίτης	» 34	
»	17 Ἄρμα	» 35	
»	18 Ὁ Ὀλυμπος	» 36	
»	19 Ὁ Ταύγετος	» 43	
»	20 Ἐλληνες δπλῖται	» 63	
»	21 Πεντηκόντορος	» 65	
»	22 Τριήροις	» 65	
»	23 Ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς	» 73	
»	34 Ἄρματοδρομίαι	» 74	
»	25 Ὁ δισυοβόλος τοῦ Μύρωνος	» 75	
»	26 Αἴγυπτιακὴ Σφίγξ	» 76	
»	27 Αἴγυπτιοι θεοὶ	» 78	
»	28 Δείγματα Αἴγυπτιακῆς γραφῆς	» 79	
»	29 Δείγμα σφηνοειδοῦς γραφῆς	» 81	
»	30 Ἀνθρωπόμορφος πτερωτὸς ταῦρος	» 82	
»	31 Πορφύρα	» 83	
»	32 Ἀνάκτορον Περσῶν βασιλέων	» 85	
»	33 Ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς (κατὰ τοῦ δαίμονος τοῦ σκότους	» 86	
»	34 Κορινθιακὸν ἄγγειον	» 87	
»	35 Τοξόται βαδιζοντες ἐν παρατάξει	» 93	
»	36 Τοξόται βάλλοντες ἐν παρατάξει	» 95	

Eīk. 37	[“] Ελλην ὁ πλίτης	σελ.	96
» 38	Ἐρείπια ἀνακτόρων Ξέρξου	»	103
» 39	[“] Η δφιοειδὲς στήλη	»	107
» 40	Ο Περικλῆς	»	117
» 41	Ο Παρθενών	»	125
» 42	Αἱ Μοῖραι	»	127
» 43	Ἴππεῖς ἀπὸ τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος .	»	129
» 44	Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς	»	130
» 45	Ρυθμοὶ κιόνων	»	132
» 46	Κόρη. Ἀρχαϊκὸν γυναικεῖον ἄγαλμα	»	134
» 47	Ἐπιτύμβιος στήλη· ὁ Ἀριστίων	»	135
» 48	Ἀθηνᾶ Ἐφεστία	»	135
» 49	Ἐπιτύμβιος στήλη· ὁ Δεξίλεως	»	136
» 50	Η γέννητις τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀγγειογραφία	»	137
» 51	Η Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Θηθεύς. Ἀγγειογραφία	»	137
» 52	Εἰνὼν σχολείου ἐπὶ ἀγγείου	»	141
» 53	Ἀμφορεὺς	»	142
» 54	Τμῆμα ὑδροορόσης	»	143
» 55	Ἐρμῆς Προπύλαιος ἐκ Περγάμου	»	154
» 56	Καρυάτις τοῦ Ἐρεχθείου	»	163
» 57	Κεφαλὴ Μ. Ἀλεξάνδρου	»	188
» 58	[“] Ελλην Πελταστὴς	»	190
» 59	[“] Αγαλμάτιον Μ. Ἀλεξάνδρου	»	193
» 60	[“] Οπλίτης Πέρσης	»	194
» 61	Η ἐν Ἰσσῷ μάχῃ	»	195
» 62	Ἀνάκτορα Περσεπόλεως	»	200
» 63	Νόμισμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	»	202
» 64	Κεφαλὴ Ἰάνχου	»	210
» 65	Ο Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους	»	212
» 66	Ζεὺς τοῦ Δ' αἰῶνος	»	214

ΧΑΡΤΑΙ

1	Ν. Κρήτη	σελ.	12
2	Δυτικά παράλια Μ. Ἀσίας	»	25
3	Πελοπόννησος	»	49
4	Ἀττικὴ	»	53
5	Εὔξεινος Πόντος	»	69
6	Σικελία καὶ Μεγάλη Ἑλλὰς	»	71
7	Ἀρχαία Αἴγυπτος	»	77
8	Χαλδαία καὶ Ἀσσυρία	»	80
9	Ἀρτεμίσιον καὶ Θερμοπύλαι	»	97
10	Σαλαμίς καὶ ἡ Ἀττικὴ παραλία	»	101
11	Ἀθῆναι—Πειραιεὺς	»	121
12	Τὸ Περσικὸν κράτος	»	195
13	Χάρτης τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	»	197

1917-1928 | Σταθμοί | ΣΟΦΕΙΛΕΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

πόσορος ~~πληρωμής~~ Ταμίας ~~πληρωμής~~ παὶ Εἰρηνή^ν
 σ 1ε παὶ λαβόντες ὑπ' ὅψει τὰ πατὰ τὸν λήξαντα μῆνα
 πρεμένοις ~~πληρωμής~~ καὶ ἄτινα παταργάφονται πατωτέο
 εξῆς ~~πληρωμής~~

Χρονολογία	Ποσὸν	Τοῦ ἐκδόσαντος τὸ γραμμάτιον ἢ διπλότυπον	Πληρωτέα δικαιώματα	Τοῦ τα.
Δραχ. Δ.	εἰσπροάκτορος	Δραχ. Δ.	Όνομα	
1925	100 π.	588-1925	100	10 ~~πληρωμής~~
A	000 000	L	1925	1925
B	000 000	1925	-	1926
G	000 000	1926	-	1927
		1927	-	1928
		1928	-	1929
		1929	-	1930
		1930	-	1931
		1931	-	1932
		1932	-	1933
		1933	-	1934
		1934	-	1935
		1935	-	1936
		1936	-	1937
		1937	-	1938
		1938	-	1939
		1939	-	1940
		1940	-	1941
		1941	-	1942
		1942	-	1943
		1943	-	1944
		1944	-	1945
		1945	-	1946
		1946	-	1947
		1947	-	1948
		1948	-	1949
		1949	-	1950
		1950	-	1951
		1951	-	1952
		1952	-	1953
		1953	-	1954
		1954	-	1955
		1955	-	1956
		1956	-	1957
		1957	-	1958
		1958	-	1959
		1959	-	1960
		1960	-	1961
		1961	-	1962
		1962	-	1963
		1963	-	1964
		1964	-	1965
		1965	-	1966
		1966	-	1967
		1967	-	1968
		1968	-	1969
		1969	-	1970
		1970	-	1971
		1971	-	1972
		1972	-	1973
		1973	-	1974
		1974	-	1975
		1975	-	1976
		1976	-	1977
		1977	-	1978
		1978	-	1979
		1979	-	1980
		1980	-	1981
		1981	-	1982
		1982	-	1983
		1983	-	1984
		1984	-	1985
		1985	-	1986
		1986	-	1987
		1987	-	1988
		1988	-	1989
		1989	-	1990
		1990	-	1991
		1991	-	1992
		1992	-	1993
		1993	-	1994
		1994	-	1995
		1995	-	1996
		1996	-	1997
		1997	-	1998
		1998	-	1999
		1999	-	2000
		2000	-	2001
		2001	-	2002
		2002	-	2003
		2003	-	2004
		2004	-	2005
		2005	-	2006
		2006	-	2007
		2007	-	2008
		2008	-	2009
		2009	-	2010
		2010	-	2011
		2011	-	2012
		2012	-	2013
		2013	-	2014
		2014	-	2015
		2015	-	2016
		2016	-	2017
		2017	-	2018
		2018	-	2019
		2019	-	2020
		2020	-	2021
		2021	-	2022
		2022	-	2023
		2023	-	2024
		2024	-	2025
		2025	-	2026
		2026	-	2027
		2027	-	2028
		2028	-	2029
		2029	-	2030
		2030	-	2031
		2031	-	2032
		2032	-	2033
		2033	-	2034
		2034	-	2035
		2035	-	2036
		2036	-	2037
		2037	-	2038
		2038	-	2039
		2039	-	2040
		2040	-	2041
		2041	-	2042
		2042	-	2043
		2043	-	2044
		2044	-	2045
		2045	-	2046
		2046	-	2047
		2047	-	2048
		2048	-	2049
		2049	-	2050
		2050	-	2051
		2051	-	2052
		2052	-	2053
		2053	-	2054
		2054	-	2055
		2055	-	2056
		2056	-	2057
		2057	-	2058
		2058	-	2059
		2059	-	2060
		2060	-	2061
		2061	-	2062
		2062	-	2063
		2063	-	2064
		2064	-	2065
		2065	-	2066
		2066	-	2067
		2067	-	2068
		2068	-	2069
		2069	-	2070
		2070	-	2071
		2071	-	2072
		2072	-	2073
		2073	-	2074
		2074	-	2075
		2075	-	2076
		2076	-	2077
		2077	-	2078
		2078	-	2079
		2079	-	2080
		2080	-	2081
		2081	-	2082
		2082	-	2083
		2083	-	2084
		2084	-	2085
		2085	-	2086
		2086	-	2087
		2087	-	2088
		2088	-	2089
		2089	-	2090
		2090	-	2091
		2091	-	2092
		2092	-	2093
		2093	-	2094
		2094	-	2095
		2095	-	2096
		2096	-	2097
		2097	-	2098
		2098	-	2099
		2099	-	20100

ειδ. έτον

Του ορεινού μένοντος πλέοντος

Το δο
έντατη
πικρότε

μον

Κατοικία

Αιτία

Χρήσις

Ποσὸν

Δραχ. Α.

Αριθμοί

Σύριγγα

μηδενίς

μηδενίς

Κάρρυες

ρια

μηδενίς

600

550

50

500

020
08

024000028340

Τοῦ ἐκδοθέντος γραμμα- τίου παραλαβῆς ἢ δι- πλωτύπου εἰσπράξεως.	Τοῦ ἐκδόθαντος τὸ γραμμάτιον ἢ διπλότυπον	Πληρωτέα δικαιώ- ματα	Τοῦ
--	---	-----------------------------	-----

ρ.	Χρονολογία	Ποσὸν		Ταμίου ἢ εἰσπράκτορος	Δραχ. Λ.	Όνομα
		Δραχ.	Λ.			
				2500/99		

Αριθ. Ηρωτ. 5482
Διεκπ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Φεβρουαρίου 1922

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΕΣΤΑΣ ΕΙΓΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Π. τ. ν. κ. Γ. Σουμελίδην
ε γραφέα διδακτικῶν βιβλίων

Γνωστὸν ποιοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας πρόᾶξεως τῇ 7 τοῦ ἵστα-
μένου μηνὸς ἐνδοθεῖσῃς καὶ τῇ 11 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθεῖσῃς ἐν τῷ
ὑπ' ἀριθ. 9 φύλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυρεονήσεως ἐνεργίην ἀπὸ^{τοῦ}
τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτοις τὸ πόδις κοίσιν ἐν χειρογράφῳ ὑποβλή-
θὲν ἡμετερῶν βιβλίον «Ἐλληνικὴ Ἰστορία» διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν
τετρατελέων γραμματίσιν καὶ τὴν ἀντιστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν σχολίσιον
τῆς μέτοις ἐπαιδεύσεως.

Ἐντελῆ τοῦ Ὑπουργοῦ

Ο Γεν. Γραμματεὺς
Σ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΝΟΥΔΟΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἐγκεκομένη ὑπὸ τοῦ ὑπουργεῖου τῆς Παιδείας

Ορθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις
Ἰστορία Ἐλληνικὴ

Ἐκλεκτὰ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν παραλλήλων βίων Πλουτάρχου
Λεμοσθένους ὑπὲρ Κτησιφῶντος περὶ τοῦ στεφάνου (Γ' Γυμναστοῦ)
Λυσίου Λόγοι ἐρμηνευόμενοι διὰ μεθοδικοῦ λεξικοῦ (Α' Γυμνασίου)

(Γ' Ἐλληνικοῦ)

(Α' Γυμνασίου)

(Β' Γυμνασίου)